เฉลิมพระเกียรติ ๗๒ พรรษา สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

พระไตรปิฎก

สำหรับผู้เริ่มศึกษา

๑

พระวินัยปิฎก เล่ม ๑

โครงการพระไตรปิฎกเฉลิมพระเกียรติ ๗๒ พรรษา สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

• ภาพพระราชทาน •

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร
ทรงรับ "พระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา" จากพระพรหมวชิรญาณ
ในโอกาสเสด็จพระราชดำเนินไปพระราชทานผ้าพระกฐิน ณ วัดยานนาวา
เมื่อปี ๒๕๔๖

ภาพถ่ายฝีพระหัตถ์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช

พระสัมโมทนียกถา

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

พระบรมศาสดาได้ตรัสไว้ว่า "...ดูก่อนกิมพิละ เมื่อตถาคตปรินิพพานแล้ว ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ในพระธรรมวินัยนี้ เคารพยำเกรงในพระศาสดา ในพระธรรม ในพระสงฆ์ ในการศึกษา เคารพ

ยำเกรงกันแลกัน นี้แล กิมพิละ เป็นเหตุเป็นปัจจัยที่ทำให้พระสัทธรรม (พระศาสนา) ตั้งอยู่ได้นาน ในเมื่อตถาคตปรินิพพานแล้ว"

ศาสนธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หรือที่เรียกว่าพระสัท-ธรรม เป็นแสงสว่างนำทางชีวิตของชาวโลก ให้ได้รับประโยชน์ทั้ง ๓ คือ ประโยชน์ปัจจุบัน ประโยชน์สืบๆ ไป และประโยชน์อย่างยิ่งอันได้แก่พระ-นิพพาน ศาสนธรรมนั้นได้รับการบันทึกไว้เป็นคัมภีร์พระไตรปิฎก ซึ่งเป็นหลักสำคัญและเป็นหลักฐานทางพระพุทธศาสนา ปัจจุบันมีอยู่หลายฉบับ ทั้งที่เป็นภาษาบาลีและภาษาไทย ควรที่พุทธศาสนิกชนทั่วไปจักได้ศึกษาค้นคว้าให้เกิดความรู้ความเข้าใจอย่างถ่องแท้

การเผยแผ่คัมภีร์พระไตรปิฎกโดยไม่ผิดเพี้ยนในรูปแบบต่างๆ เพื่อให้ประชาชนได้ศึกษาค้นคว้าได้โดยง่าย ย่อมจะยังผลให้ประชาชนตระหนักในคุณค่าของพระพุทธศาสนา พากันยึดมั่นในพระรัตนตรัยโดยไม่หวั่นไหว เต็มใจปกป้องรักษาพระพุทธศาสนาจากภัยทั้งปวง เป็นไปเพื่อความวัฒนาสถาพรแห่งพระสัทธรรมโดยแท้ นอกจากนี้ยังเป็นทางหนึ่งที่จะช่วยผดุงศีลธรรมของประชาชนในชาติ ซึ่งจะเป็นพื้นฐานแห่งการพัฒนาด้านอื่นๆ อีกทั้งเป็นการเฉลิมพระบารมีของพระมหากษัตริย์โดยฐานที่ทรงเป็นเอก-อัครศาสนูปถัมภก และทรงเป็นพุทธมามกะ ให้เป็นที่ปรากฏเกริกไกร นับได้ว่าเป็นกิจที่สอดคล้องต้องตามนัยพระพุทธวจนะที่ได้อัญเชิญมาไว้ในเบื้องต้น

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงบำเพ็ญพระ-ราชกรณียกิจอำนวยประโยชน์สุขแก่พสกนิกรเป็นอเนกประการ มีพระ-ราชจริยาหนักแน่นมั่นคงในพระรัตนตรัย ดำรงพระองค์อยู่ในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างสม่ำเสมอ ทรงบำรุงส่งเสริมพระพุทธศาสนาทั้งในด้านศาสนธรรมและวัตถุธรรมเป็นนิจกาล ดังนั้น ในมหามงคลสมัยเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๔๗ คณะกรรมการโครงการพระไตรปิฎก อันมีพระพรหมวชิรญาณ (เขมงฺกรเถร) เจ้าอาวาสวัดยานนาวา กรุงเทพมหานคร เป็นประธาน จึงได้จัดทำหนังสือพระไตร-

ปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษาขึ้น เพื่อให้เยาวชนและบุคคลทั่วไปอ่านเข้าใจง่าย สามารถนำหลักธรรมไปใช้กับชีวิตประจำวันได้ ขณะเดียวกันก็ใช้เป็นหลักฐานอ้างอิงทางวิชาการได้ด้วย เพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ พระไตรปิฎกชุดนี้จะช่วยเพิ่มโอกาสศึกษาพุทธธรรมสำหรับคนทั่วไปได้อีกส่วนหนึ่ง จึงนับเป็นกุศลกรรมที่ควรสรรเสริญ

ขอกุศลบุญราศีอันจะพึงมีแต่การจัดสร้างพระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษานี้ จงสัมฤทธิ์เป็นกุศลปัจจัยเฉลิมพระเกียรติและเฉลิมพระราชสิริสวัสดิพิพัฒนมงคลพระบรมสุขแด่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ตลอดจิรัฐติกาล.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก*

---

* สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ "คชวัตร" สุวฑฺฒโน ป.ธ.9) สถิต ณ วัดบวรนิเวศวิหาร ได้รับสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ 19 เมื่อวันที่ 21 เมษายน 2532 (พระสัมโมทนียกถานี้ ประทาน ณ วันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2548)

ปรมราชินยาภิฤดิกถา
พระพรหมวชิรญาณ

สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงใฝพระราชหฤทัย ศึกษาและปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนาอย่างเนืองนิตย์ ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจโดยทศพิธราชธรรมอย่างเคร่งครัดและมั่นคง ทรงเจริญพระราชศรัทธาอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่องตลอดมา ทรงกล่อมเกลาพระราชโอรสพระราชธิดา ด้วยขัตติยราชประเพณีและวัฒนธรรมไทยอันงดงามจากพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น พระราชกรณียกิจทั้งมวลล้วนแสดงออกถึงน้ำพระราชหฤทัยอันเปี่ยมด้วยพรหมวิหารธรรมที่พระองค์ทรงทุ่มเทและเสียสละเพื่อพสกนิกรไทย โดยมิได้ทรงมุ่งหวังประโยชน์สุขส่วนพระองค์เลยแม้แต่น้อย พระเกียรติคุณนี้เป็นที่ประจักษ์และแผ่ไพศาลไปทั่วสากล

ในมหามงคลวโรกาสพระราชพิธีเฉลิมพระชนม์ ๗๒ พรรษา แห่งสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าฯ วันที่ ๑๒ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๔๗ ซึ่งเป็นพระราชพิธีมหามงคลประวัติศาสตร์ครั้งนี้ คณะกรรมการโครงการพระไตรปิฎกเฉลิมพระเกียรติฯ วัดยานนาวา สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ ที่พระองค์ทรงมีต่อพระพุทธศาสนาเป็นอเนกอนันต์หาที่สุดมิได้ จึงขอเสนอ "โครงการพระไตรปิฎกเฉลิมพระเกียรติ ๗๒ พรรษา สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ" ต่อคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติฯ เนื่องในวโรกาสดังกล่าว ซึ่งมี พันตำรวจโท

ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี เป็นประธานกรรมการอำนวยการฯ เพื่อพิจารณา ซึ่งก็ได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการอำนวยการฯ รับโครงการฯ นี้ เป็นโครงการเฉลิมพระเกียรติในส่วนพระพุทธศาสนาด้วยโครงการหนึ่ง

คณะกรรมการโครงการพระไตรปิฎกเฉลิมพระเกียรติฯ วัดยานนาวา รู้สึกปีติเป็นล้นพ้น ที่ได้มีโอกาสจัดกิจกรรมสำคัญนี้ ถวายเป็นพระราช-กุศลเฉลิมพระเกียรติ ในวโรกาสมหามงคลประวัติศาสตร์ครั้งนี้ ซึ่งสอดคล้องกับพระราชกรณียกิจ และพระราชปณิธานในพระองค์ ที่ทรงปรารถนาสร้างสรรค์จรรโลงพระพุทธศาสนา ให้เจริญรุ่งเรืองและสถิตสถาพรสืบไป

ขอเดชานุภาพคุณพระศรีรัตนัตรัยได้อภิบาลและถวายพระพรชัยมงคล แด่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ขอพระองค์ทรงพระเจริญพระราชสิริสวัสดิพิพัฒนมงคลสุขทุกประการ ทรงสถิตเป็นพระมิ่งขวัญแห่งปวงชนชาวไทย สนองพระมหากรุณาธิคุณในสมเด็จบรมบพิตรพระ-ราชสมภารเจ้า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐสืบไปตลอดกาลนิรันดร์ เทอญ.

พระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมงฺกโร)*

กรรมการมหาเถรสมาคม เจ้าอาวาสวัดยานนาวา

ประธานกรรมการอำนวยการโครงการพระไตรปิฎกเฉลิมพระเกียรติฯ วัดยานนาวา

---

* พระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ "สุทธิพันธุ์" เขมงฺกโร ป.ธ.3) เป็นผู้เสนอโครงการพระ-ไตรปิฎกเฉลิมพระเกียรติ 72 พรรษาฯ ในนามเจ้าอาวาสวัดยานนาวา เมื่อวันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2547

อนุโมทนกถา

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)

สมเด็จบรมบพิตร พระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงเจริญพระชนมายุครบ ๖ รอบ ๗๒ พรรษา ณ วันที่ ๑๒ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๔๗

โดยพระอิสริยฐานะแห่งพระแม่เจ้าของแผ่นดินสยาม พุทธศก ๒๕๔๗ จึงเป็นบวรสมัย ที่พสกนิกร ทั้งรัฐบาลและประชาชนแห่งราชอาณาจักรไทย พร้อมใจกันจัดงานฉลองมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา เป็นการพิเศษตลอดสังวัจฉรกาล

ยิ่งเมื่อรำลึกในพระราชกรณียกิจนานัปการ ที่ได้ทรงบำเพ็ญด้วยอำนาจแห่งพระมหากรุณาธิคุณต่อประเทศชาติและราษฎร อันเป็นพระราชจริยาแห่งราชสังคหะเพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาราษฎร์ กระจายไปในท้องถิ่นทั้งหลายทั่วทั้งแผ่นดินไทย อันเป็นพระราชธรรมและเป็นพระราชกุศลยิ่งใหญ่ องค์กร กลุ่มชนและเอกชนมากมาย ต่างจึงขวยขวายจัดกิจกรรมและสร้างอนุสรณีย์ที่เป็นการเฉลิมฉลองเพิ่มต่างหากในส่วนเฉพาะของตนๆ หลากหลายไปตามฐานานุรูป

ในส่วนแห่งวัดยานนาวา พระพรหมวชิรญาณ เจ้าอาวาสแห่งพระอารามหลวงนั้น ในฐานะที่เคยดำรงตำแหน่งประธานกรรมการสร้างวัดธัมมาราม ณ นครซิคาโก ประเทศสหรัฐอเมริกา ปรารภพระมหากรุณาธิคุณในการที่สมเด็จบรมบพิตร พระบรมราชินีนาถ ที่ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงประกอบพิธีบรรจุพระบรมสารีริกธาตุในพระเกศโมลี พระพุทธชินธัมโมภาส ภ.ป.ร. เมื่อวันที่ ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๓๘ หลังจากวัดนั้นได้ขยับขยายไปสู่สถานที่ใหม่ใหญ่กว่าเก่าในเนื้อที่ถึง ๒๕ ไร่ ในอาณาเขต

นครชิคาโกแล้ว ยังได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงประกอบพิธีเปิดศาลาอเนกประสงค์ที่วัดนั้นสร้างขึ้น และได้รับพระราชทานนามว่า "ศาลาเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ" ซึ่งรัฐบาลแห่งราชอาณาจักรไทยได้รับเข้าไว้ในโครงการเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในมหามงคลสมัยเฉลิมพระชนม-พรรษา ๕ รอบ

ต่อมาได้เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ไปทรงประกอบพิธียกฉัตรถวาย "พระพุทธมงคล" พระพุทธปฏิมาเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในมหา-มงคลวโรกาส ๗๒ พรรษา ที่สมเด็จบรมบพิตร เสด็จพระราชดำเนินไปประกอบพิธีเททองหล่อ ณ วัดจักรวรรดิราชาวาส เมื่อวันที่ ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๔๓ และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญไปประดิษฐานเป็นพระประธานในอุโบสถวัดพุทธาวาส นครฮิวสตัน รัฐเท็กซัส ซึ่งเป็นวัดที่พระพรหมวชิรญาณเป็นประธานก่อสร้างอีกแห่งหนึ่ง พร้อมกับทรงประกอบพิธีเปิดหน้าบันอุโบสถในพระนามาภิไธยย่อ ส.ก. ที่วัดนั้นด้วย เมื่อวันที่ ๑๕ ตุลาคม ๒๕๔๕

สำหรับในประเทศไทย สมเด็จบรมบพิตร ได้เสด็จพระราชดำเนินไปนมัสการพระพรหมวชิรญาณ และทรงบำเพ็ญพระราชกุศลที่วัดจักรวรรดิราชาวาสหลายครั้ง กับได้เสด็จพระราชดำเนินไปนมัสการและทรงบำเพ็ญพระราชกุศลที่วัดยางน้อย ตำบลก่อเอ้ อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี ที่เป็นชาติภูมิของพระพรหมวชิรญาณ พร้อมกับพระราชทานโครงการศิลปาชีพในพระองค์เพื่อประโยชน์แก่ประชาชนในภูมิภาคนั้น เมื่อวันที่ ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๓๘ โดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้โครงการศิลปาชีพในพระองค์อยู่ในความดูแลของพระพรหมวชิรญาณนับแต่นั้นเป็นต้นมา

นอกจากนั้น ยังทรงพระกรุณาเสด็จพระราชดำเนินไปเยี่ยมโครงการศิลปาชีพฯ ดังกล่าว พร้อมกับทรงพระกรุณาประกอบพิธียกช่อฟ้าอุโบสถวัดยางน้อย อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ ๑๕ ธันวาคม

ต่อมาเมื่อพระพรหมวชิรญาณ ได้รับพระบัญชาจากพระเดช-พระคุณเจ้าประคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหา-ปริณายก ให้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสพระอารามหลวง วัดยานนาวา โดยย้ายมาอยู่ประจำ เมื่อวันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๕ แล้ว สมเด็จบรมบพิตรยังได้เสด็จพระราชดำเนินมานมัสการ และทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเป็นการส่วนพระองค์ที่วัดยานนาวาอีกหลายครั้ง

โดยปรารภพระราชจริยาในสมเด็จบรมบพิตร พระบรมราชินีนาถทั้งในส่วนทั่วไป ที่ได้ทรงบำเพ็ญด้วยพระราชศรัทธาในพระบวรพุทธศาสนาและด้วยพระมหากรุณาธิคุณต่อทวยราษฎร์ และในส่วนเฉพาะ ที่ได้ทรงมีพระเมตตานุทัยโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระราชวโรกาสทรงบำเพ็ญพระ-ราชกุศลในหลายวาระที่ได้อัญเชิญเสด็จนั้น วัดยานนาวาจึงได้จัดตั้งโครงการ "พระไตรปิฎกเฉลิมพระเกียรติ ๗๒ พรรษา สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ" เพื่อถวายเป็นพระราชกุศล

พระไตรปิฎก คือ คัมภีร์สามหมวด ที่รวบรวมไว้ซึ่งพระพุทธพจน์อันเป็นแหล่งแห่งพระธรรมวินัย พร้อมทั้งบรรจุไว้ซึ่งเรื่องราวชั้นเดิมของพระพุทธศาสนา

"พุทธพจน์" คือพระดำรัสของพระพุทธเจ้าผู้ทรงเป็นพระบรม-ศาสดาแห่งพระพุทธศาสนา ที่ได้ทรงกล่าวสั่งสอน คือได้ตรัสแสดงธรรมและทรงบัญญัติวินัยไว้

พระพุทธพจน์ เท่าที่รวบรวมเก็บรักษาไว้ได้ มีอยู่ในพระไตรปิฎก บุคคลใดต้องการรู้ว่า พระพุทธเจ้าได้ตรัสอะไรไว้อย่างไรหรือไม่ บุคคลนั้นจึงต้องค้นหาในพระไตรปิฎก

อนึ่ง พระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อจะเสด็จดับขันธปริ-นิพพาน ได้ตรัสว่า

โย โว อานนฺท มยา ธมฺโม จ วินโย จ
เทสิโต ปญฺญตฺโต, โส โว มมจฺจเยน สตฺถา.–
ดูกรอานนท์ ธรรมและวินัยใด เราแสดงแล้ว

บัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย ธรรมและวินัยนั้น
จักเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย โดยกาลที่เรา
ล่วงลับไป

เนื่องจากพระพุทธพจน์ ที่ทรงแสดงธรรมบัญญัติวินัยไว้นั้น อยู่ในพระไตรปิฎก ดังนั้น จึงถือว่าพระไตรปิฎกเป็นที่ธำรงสถิตของพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่จะประกาศพระพุทธศาสนาแทนพระพุทธองค์ เป็นที่อันถือว่าพุทธศาสนิกชนยังสามารถเข้าไปเฝ้าพระบรมศาสดาของตน และเป็นเครื่องยืนยันความยังดำรงอยู่แห่งพระพุทธศาสนา

พระไตรปิฎกมีความสำคัญสูงสุดดังนี้ จึงเป็นหลักของพระพุทธศาสนา ผู้นับถือพระพุทธศาสนาจะต้องยึดถือพระไตรปิฎกเป็นหลัก คือถือพระพุทธศาสนาตามธรรมวินัยอันปรากฏด้วยพระพุทธพจน์ในพระไตรปิฎกนั้น

โดยนัยนี้ พระไตรปิฎกจึงเป็นหลักฐานอ้างอิงขั้นสุดท้ายและสูงสุด ที่ชาวพุทธได้ใช้เป็นมาตรฐานที่ตรวจสอบหรือเป็นเกณฑ์ตัดสินว่า คำกล่าว คำสอน ความเชื่อ หรือการปฏิบัติอย่างหนึ่งอย่างใด เป็นของพระพุทธศาสนาจริงหรือไม่ กับทั้งถือเป็นหน้าที่และความรับผิดชอบของพุทธบริษัท ที่จะสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา ด้วยการศึกษาและรักษาไว้ซึ่งพระไตรปิฎก

"พระไตรปิฎก" ที่กล่าวในที่นี้ หมายถึงพระไตรปิฎกบาลีของพระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งเป็นที่รู้และยอมรับกันทั่วไปว่า เป็นประมวลบันทึกคำสอนของพระพุทธเจ้า ที่เก่าแก่ดั้งเดิมที่สุด ครบถ้วนสมบูรณ์ที่สุด และถูกต้องแม่นยำที่สุด เท่าที่มีมาถึงปัจจุบัน

เป็นที่น่ายินดีว่า เวลานี้ พุทธศาสนิกชนในต่างถิ่นต่างแดนต่างนิกาย นอกจากรู้และยอมรับกันทั่วไปว่า พระไตรปิฎกบาลีของพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นแหล่งคำสอนของพระพุทธเจ้า ที่เก่าแก่ดั้งเดิมและครบถ้วนสมบูรณ์ที่สุดแล้ว แม้ยังถือว่าตนมีคำสอนส่วนที่สูงพิเศษเหนือขึ้นไป แต่ได้มีแนวโน้มหันมาถือว่า พุทธศาสนิกชน ไม่ว่าในถิ่นแดนหรือนิกายใด จะต้องหรือควรจะศึกษาพระไตรปิฎกบาลีเป็นพื้นฐาน เพื่อเข้าถึงคำสั่ง

สอนดั้งเดิมของพระพุทธศาสนา

เมื่อเป็นเช่นนี้ พระไตรปิฎกบาลีเถรวาทนั้น ก็จะทำให้พระพุทธศาสนาทุกสาขานิกาย แม้แต่ในมหายานที่ประกอบด้วยอาจารยวาทแห่งยุคสมัยต่างๆ อันแตกแยกกระจายกันไปมากมาย มาตั้งอยู่บนฐานร่วมอันหนึ่งอันเดียวกัน*

อย่างไรก็ตาม พระไตรปิฎกบาลีนั้นเป็นคัมภีร์ใหญ่ มีปริมาณแห่งเนื้อหามากมายอย่างยิ่ง ดังที่พิมพ์ด้วยอักษรไทยเป็นเล่มหนังสือมีจำนวนถึง ๔๕ เล่ม นับได้เกินกว่า ๒๐,๐๐๐ หน้า ยากนักหนาที่จะมีผู้ใดรู้ได้ทั่วถ้วน หรือได้อ่านแม้เพียงส่วนหนึ่ง จึงปรากฏว่า แม้พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย อย่างในประเทศไทยนี้จำนวนมาก เข้าไม่ถึง และแม้แต่ไม่รู้จักพระไตรปิฎก

ดังได้กล่าวแล้วว่า ถ้าปรารถนาจะดำรงรักษาสืบต่อพระพุทธศาสนาไว้ให้ยั่งยืน พุทธบริษัทจะต้องศึกษาและต้องรักษาพระไตรปิฎกไว้ให้ได้ ดังนั้น จึงจะต้องเพียรพยายามหาทางที่จะทำให้พุทธศาสนิกชนทั้งหลายเข้าถึงพระไตรปิฎก หรือมีโอกาสรู้จักพระไตรปิฎก อย่างน้อยพอให้เกิดมีศรัทธาที่เป็นญาณสัมปยุต

วิธีการอันสำคัญที่จะให้สัมฤทธิ์ผลดังกล่าวนั้น คือท่านผู้รู้ช่วยเลือกสรรพระสูตร ข้อความ และคาถาภาษิตต่างๆ จากพระไตรปิฎกมาให้พุทธศาสนิกชนทั่วไปได้อ่านได้ศึกษา แม้คราวละเล็กน้อยค่อยทยอยไปโดยลำดับ

ในวิธีการเช่นว่านี้ การปฏิบัติอย่างเป็นหลักฐานที่สุด ได้แก่การเล่าสรุปและเลือกสรรเนื้อความในพระไตรปิฎกนั้นมาแสดงตามลำดับ

---

* หนังสือของท่านผู้รู้ฝ่ายมหายาน ซึ่งน่าอ่าน สำหรับผู้ที่สนใจใคร่รู้เรื่องนี้ ที่เด่นเล่มหนึ่งคือ Kogen Mizuno, **Buddhist Sutras** (Tokyo: Kosei Pubishing Co., ๑๙๘๒), pp.๓๐-๓๔; ๔๓๐-๔๓๓. อนึ่ง ในประเทศญี่ปุ่น ได้มีการแปลพระไตรปิฎกบาลีเป็นภาษาญี่ปุ่นเสร็จแล้ว (ที่ลงท้ายว่า พ.ศ. ๒๕๒๔)

คัมภีร์จนครบถ้วนทั้งหมด ดุจทำพระไตรปิฎกฉบับย่อหรือฉบับองค์แทนขึ้นมา

การที่วัดยานนาวา โดยกุศลปณิธานของท่านเจ้าคุณพระพรหมวชิรญาณ ได้จัดตั้งโครงการ "พระไตรปิฎกเฉลิมพระเกียรติ ๗๒ พรรษา สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ" ขึ้นนี้ เป็นสัมฤทธิการอันจะให้บรรลุผลที่หมายอย่างประเสริฐนั้น

โครงการนี้ ทำให้เกิดมีพระไตรปิฎกขนาดย่อม ชุดหนึ่งๆ จำนวน ๑๘ เล่มเล็ก อันเป็นฉบับย่อหรือฉบับองค์แทน ของพระไตรปิฎกฉบับสมบูรณ์ที่มีจำนวนชุดละ ๔๕ เล่มขนาดใหญ่ ดังนั้น จึงช่วยให้ผู้เริ่มศึกษาหรือผู้มีเวลาจำกัด สามารถเข้าถึงแหล่งแห่งพระธรรมวินัยได้โดยไม่ยากนัก

งานแห่งโครงการพระไตรปิฎกเฉลิมพระเกียรติฯ นี้ เห็นได้ง่ายว่าเป็นงานที่ยากยิ่งนัก จะสำเร็จมิได้หากมิใช่เพราะอาศัยทั้ง *วิริยะ* คือความพากเพียรมุ่งแน่วที่ต่อเนื่องมั่นคงตลอดกาลเวลายาวนาน และทั้ง *ปัญญา* คือความรู้ความเข้าใจทั้งด้านพระธรรมวินัยและภาษาบาลี พร้อมทั้งวิชาการร่วมสมัย กับทั้งความฉลาดสามารถที่จะจำแนกแยกแยะจัดตั้งวางระบบลำดับหมวดหมู่ เป็นต้น แต่ที่เป็นมูลฐานสำคัญลึกซึ้งที่สุด คือความมีน้ำใจรักต่อพระพุทธศาสนา และมุ่งหวังประโยชน์สุขแก่ประชาชนด้วยศรัทธาและฉันทะอันแรงกล้า

ด้วยเหตุดังกล่าวมา บุญกิริยาของ อุบาสกอุทัย บุญเย็น ผู้จัดทำพระไตรปิฎกเฉลิมพระเกียรติ ๗๒ พรรษา นี้ จึงเป็นมหากุศลที่ควรแก่การชื่นชมสดุดีอย่างยอดยิ่ง

ผลงานนั้น แสดงให้เห็นว่า อุบาสกอุทัย บุญเย็น ผู้จัดทำพระไตรปิฎกเฉลิมพระเกียรติ ๗๒ พรรษา นี้ ซึ่งเป็นเปรียญธรรม ผู้ได้เล่าเรียนมาในระบบการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี และเป็นศาสนศาสตรบัณฑิต ผู้จบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย แม้จะได้ไปศึกษาเล่าเรียนวิชาการสมัยใหม่จบปริญญาชั้นสูงจากต่างประเทศมาแล้วด้วย ก็ได้นำเรี่ยวแรงความเพียรและสติปัญญาของตน มาใช้ในการทำงานที่เป็นแกนเป็นฐานของพระพุทธศาสนาอย่างเต็ม

กำลังความสามารถ

จึงควรจะกล่าวย้ำเน้นไว้เป็นที่สังเกตอันสำคัญ โดยพึงถือได้ว่า อุบาสกอุทัย บุญเย็น นั้น เป็นนิทัศนะแห่งการสัมฤทธิ์จุดหมายของสถาบันปริยัติศึกษาและมหาวิทยาลัยสงฆ์ ที่มุ่งให้นิสิตเล่าเรียนแตกฉานซ่ำซองในพระธรรมวินัยเป็นหลักและรู้เท่าทันวิทยาการสมัยใหม่และร่วมสมัยเป็นเครื่องแวดล้อม แล้วสำเร็จเป็นบัณฑิตผู้ใฝ่ใจและสามารถใช้วิทยาการแวดล้อมนั้น เป็นเครื่องมือที่จะนำพระธรรมวินัยออกสื่อสารสำแดงให้โลกประจักษ์ในคุณค่าของพระพุทธศาสนธรรมโดยรู้เข้าใจ ได้ศรัทธา และสามารถนำไปปฏิบัติให้สัมฤทธิ์ประโยชน์สุขแก่ชีวิตและสังคมอย่างสมสมัย

งานจัดทำพระไตรปิฎกเฉลิมพระเกียรติ ๗๒ พรรษา นี้ นอกจากสื่อความหมายในวงกว้าง ที่จะนำพระธรรมวินัยออกเผยแผ่เพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลกแล้ว ในวงใกล้ ก็ช่วยแนะนำแนวทางและเสริมกำลังย้ำเตือนความคิดแก่บัณฑิตแห่งสถาบันอุดมศึกษาในพระพุทธศาสนา ที่จะบำเพ็ญกิจกรณียให้สัมฤทธิ์ผลตามวัตถุประสงค์แห่งสถาบันการศึกษาของตน

ดังได้กล่าวข้างต้น พระไตรปิฎกบาลีเป็นจุดร่วมของความเป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนาเถรวาท และกำลังขยายวงออกไปที่จะเป็นจุดร่วมของพระพุทธศาสนาทั้งหมดทั่วทุกนิกายในโลก แต่ด้วยเหตุว่าพระไตร-ปิฎกบาลีนั้นมีขนาดใหญ่มหึมา คนทั่วไปแทบไม่มีโอกาสเข้าถึง และคนจำนวนมากไม่รู้จักเลย ความเป็นจุดร่วมนั้น จึงยากที่จะเริ่มเพื่อก้าวไปสู่ความเป็นจริงอย่างนั้น

บัดนี้ งานมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ ๗๒ พรรษา ในพระองค์สมเด็จบรมบพิตร พระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ อันเป็นจุดกำเนิดแห่งโครงการ "พระไตรปิฎกเฉลิมพระเกียรติ ๗๒ พรรษา สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ" นี้ ได้ทำให้พระไตรปิฎกฉบับย่อหรือฉบับองค์แทนสำหรับผู้เริ่มศึกษาเกิดมีขึ้นแล้ว และจะเผยแพร่แผ่ขยายออกไปอย่างกว้างขวางทั่วพระราชอาณาจักรไทย ควรจะเป็นนิมิตหมายว่า ได้ถึงวาระเป็นจุดเริ่มแห่งการก้าวสู่ความเป็นจริง แห่งการมีจุดร่วมอันเป็นสากลของพุทธศาสนิกชนทั่วทั้งมวลดังได้กล่าวมา

"พระไตรปิฎกเฉลิมพระเกียรติ ๗๒ พรรษา สมเด็จพระนางเจ้า-สิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ"นี้ เป็นมหาธรรมทานบุญกิริยา อันเป็นนิมิตหมายแห่งพระราชศรัทธา และพระบรมราชูปถัมภ์ ในพระองค์สมเด็จบรมบพิตร พระบรมราชินีนาถ ต่อพระบวรพุทธศาสนา ที่ผสานเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพระราชจริยาที่ได้ทรงบำเพ็ญเพื่อประโยชน์สุขแก่ปวงประชาราษฎร

ด้วยเดชานุภาพแห่งคุณพระรัตนตรัย และโดยผลแห่งพระราช-กุศลธรรมทานาทิจริยา ขอสมเด็จบรมบพิตร พระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรม-ราชินีนาถ จงทรงเจริญพระชนมายุยิ่งยืนนาน ทรงพระเกษมสำราญ เสด็จสถิตสถาพรในพระสิริราชสมบัติ คู่พระบารมีในพระองค์สมเด็จบรมบพิตร พระราชสมภารเจ้า สมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชธรรมิกมหา-ราชาธิราช ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ พร้อมด้วยพระราชโอรส พระราชธิดา และพระบรมวงศานุวงศ์ทั้งปวง กับทั้งขอให้มวลประชานิกร ภายใต้ฉัตร-ชัยแห่งพระบารมี จงเจริญงอกงามด้วยประโยชน์สุข และทั่วทั้งพระราช-อาณาจักรร่มเย็นชื่นบานเกษมศานต์สถาพร

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)*

---

* พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ "อารยางกูร" ปยุตฺโต) ป.ธ.๙. พธ.บ.(เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง) วัดญาณเวศกวัน อ.สามพราน จ.นครปฐม (อนุโมทนกถานี้ มอบให้ ณ วันที่ ๖ มิถุนายน 2548)

คำนิยม
พันตำรวจโททักษิณ ชินวัตร

พระไตรปิฎกเป็นคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่ทรงคุณค่าอย่างยิ่ง เนื่องจากเป็นแหล่งรวมคำสอนของพระพุทธศาสนาที่เป็นพื้นฐานของวัฒนธรรมไทย และเป็นเบ้าหลอมจิตวิญญาณวิถีชีวิตไทยให้สามารถผ่านพ้นวิกฤตการณ์สำคัญทั้งในทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของชนชาติไทยตลอดระยะเวลาอันยาวนานที่ผ่านมา การศึกษาพระไตรปิฎกจึงมีความจำเป็นสำหรับชาวพุทธและเป็นหนทางหนึ่งที่ช่วยให้เข้าถึงหลักธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้อย่างถูกต้องแท้จริง ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์สุขทั้งแก่ตนเองและสังคมโดยส่วนรวม

การจัดพิมพ์พระไตรปิฎกเฉลิมพระเกียรติ ๗๒ พรรษา สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เป็นหนึ่งในโครงการเฉลิมพระเกียรติในส่วนพระพุทธศาสนาเพื่อถวายเป็นพระราชกุศลแด่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๔๗ เป็นพระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา มีเนื้อหาที่ช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจในพุทธธรรมและสาระคำสอนที่เป็นแก่นแท้ได้ง่ายขึ้น

สะดวกต่อการศึกษาและเหมาะสมกับประชาชนทุกระดับ เป็นพระไตร-ปิฎกอีกชุดหนึ่งที่จะเอื้อประโยชน์ต่อการจรรโลงพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนสถาพรในประเทศไทยและในสังคมโลกสืบไป

ผมหวังเป็นอย่างยิ่งว่าพระไตรปิฎกชุดนี้จะเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่ได้ศึกษาและทำให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าที่มุ่งให้ทุกคนตั้งมั่นกระทำความดี เพื่อความสุขความเจริญงอกงามทั้งแก่ตนเองและส่วนรวมตลอดไป

พันตำรวจโท

(ทักษิณ ชินวัตร)*

นายกรัฐมนตรี

---

* พ.ต.ท. ดร.ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรีคนที่ 23 ของไทย (9 มี.ค. 2544-19 ก.ย. 2549) ประธานอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ 12 สิงหาคม 2547. ลงนามอนุมัติเห็นชอบโครงการพระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา เฉลิมพระเกียรติฯ เมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2547 (คำนิยมนี้ มอบให้ ณ วันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2548)

คำโสมนัส
นายสุขพัฒน์ ทองเพ็ง

การทำสังคายนาพระธรรมวินัยมีมาเป็นลำดับ สมัยแรกๆ พระอริยเจ้าทั้งหลายท่องจำสอบทานสืบต่อกันมาด้วยปากเปล่าที่เรียกว่ามุขปาฐะ ต่อมาได้มีการจารึกเป็นอักษรบาลี จัดหมวดหมู่คำสอนเป็นชุดพระคัมภีร์ (ปิฎก) ๓ ชุด เรียกว่า พระไตรปิฎก

พระไตรปิฎกประกอบด้วย ๑. พระวินัยปิฎก เนื้อหาว่าด้วยวินัยสงฆ์และระเบียบวิธีปฏิบัติต่างๆ ของภิกษุและภิกษุณี ๒. พระสุตตันตปิฎก เนื้อหาว่าด้วยพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าและพระสาวก รวมถึงคติธรรมต่างๆ ของบุคคลในสมัยพุทธกาล มีเรื่องราวเหตุการณ์สะท้อนข้อมูลทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณี ฯลฯ ในสมัยพุทธกาลเชื่อมโยงอยู่ในคำสอน ๓. พระอภิธรรมปิฎก เนื้อหาว่าด้วยสภาวธรรมของรูป จิต และเจตสิกล้วนๆ มีลักษณะเป็นวิชาการอธิบายคำสอนของพระพุทธเจ้าให้แจ่มชัดขึ้น

การจารึกพระไตรปิฎกเป็นลายลักษณ์อักษร เริ่มขึ้นที่ประเทศลังกาเมื่อพุทธศตวรรษที่ ๕ (ราว พ.ศ. ๔๓๓-๔๕๐) ประเทศไทยมีการจารึกพระไตรปิฎกลงใบลานครั้งแรกที่เมืองเชียงใหม่ ประมาณ พ.ศ.

๒๐๒๐ และเริ่มมีการพิมพ์เป็นเล่มหนังสือครั้งแรกที่กรุงเทพฯ สมัยรัชกาลที่ ๕ (เมื่อพ.ศ. ๒๔๓๑-๒๔๓๖) โดยปริวรรตจากอักษรขอมเป็นอักษรไทย ได้พระไตรปิฎก ๓๙ เล่มหนังสือในการพิมพ์ครั้งแรก ๑.๐๐๐ ชุด. พิมพ์จบบริบูรณ์ทั้ง ๔๕ เล่มในสมัยรัชกาลที่ ๗ (ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๖๘-๒๔๗๓)

พระไตรปิฎกที่จัดพิมพ์ในสมัยรัชกาลที่ ๗ นี้เอง ได้มีการส่งไปเผยแพร่ในต่างประเทศ ทำให้มีผู้พยายามอ่านอักษรไทยเพื่อจะได้อ่านพระไตรปิฎกฉบับนี้ได้ พระเถระชาวเยอรมันในลังการูปหนึ่ง คือพระนยานติโลก ได้เขียนยกย่องพระไตรปิฎกของไทยฉบับนี้ว่า มีความสมบูรณ์กว่าฉบับที่พิมพ์ด้วยอักษรโรมันของสมาคมบาลีปกรณ์(P.T.S.) ในประเทศอังกฤษเป็นอันมาก

โดยที่พระไตรปิฎกฉบับดังกล่าว เกิดจากพระราชทรัพย์บริจาคของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ และเงินบริจาคโดยเสด็จในพระราชกุศลของพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ ทวยราษฎร์ชาวสยามทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ ที่ประชุมชำระพระไตรปิฎกครั้งนั้น จึงขนานนามพระไตรปิฎกฉบับนั้นว่า"สยามรฏฐสฺส เตปิฏกำ" ซึ่งมีชื่อเป็นไทยว่า "พระไตรปิฎกสยามรัฐ" อันหมายถึงพระไตรปิฎกฉบับของประเทศไทย

การมีพระไตรปิฎกของประเทศครั้งนั้น มีแต่ฉบับภาษาบาลี ผู้ที่จะเข้าถึงเนื้อหาของพระไตรปิฎกยังจำกัดวงผู้อ่านเข้าใจความในพระไตรปิฎกอยู่นั่นเอง เพราะคำสอนในพระไตรปิฎกเป็นภาษาของพระอริยเจ้า ซึ่งเต็มไปด้วยอรรถและพยัญชนะอันพิเศษ ผู้ศึกษาจะต้องอาศัยคัมภีร์ไขความไขศัพท์เป็นเครื่องมือที่จำเป็น หาไม่แล้วก็ยากที่จะเข้าใจความได้ หรือถ้าคิดว่าเข้าใจ ก็อาจจะเป็นความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนได้โดยง่าย

ด้วยเหตุนี้ จึงได้มีหนังสือแนวพระไตรปิฎกฉบับเรียบเรียงโดยท่านผู้รู้ ให้เห็นอยู่ประปราย แต่ก็ทำได้เป็นบางส่วนบางตอน ที่ทำได้ครอบคลุมเนื้อหาของพระไตรปิฎกมากกว่าทุกฉบับ คือหนังสือ"พระไตรปิฎกฉบับ

สำหรับประชาชน" โดยอาจารย์สุชีพ ปุญญานุภาพ แต่ก็ทำในรูปสรุปความพอได้เป็นแนวทางสืบค้น บางช่วงตอนก็แจ้งไว้แต่เพียงชื่อหมวดหมู่ (เช่น หมวดสังยุตตนิกาย ในฉบับบาลีมี ๕ เล่ม ก็แจ้งชื่อหมวดหมู่ให้จบใน ๕ หน้า เป็นต้น) ทั้งนี้ เป็นเพราะข้อจำกัดด้านการจัดพิมพ์ กระนั้นก็นับเป็นอุปการคุณอันใหญ่หลวงที่ผลงานดังกล่าวมีส่วนอย่างสำคัญในการนำพาผู้คนให้ได้สัมผัสพระไตรปิฎกที่พอจะทำความเข้าใจได้สวนหนึ่ง

และหนังสือพระไตรปิฎกฉบับนั้นเอง ได้จุดประกายให้เกิดโครงการพระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษาชุดนี้ขึ้นมา โดยเริ่มงานกันเงียบๆ ตั้งแต่ปี ๒๕๔๓ เป็นต้นมา

หนังสือพระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษาชุดนี้ อุบัติขึ้นในห้วงเวลาที่พระไตรปิฎกมีเครื่องมือให้ศึกษาเข้าใจได้มากขึ้น มีท่านผู้รู้ฝากคำอธิบายภาษาธรรมไว้มากขึ้น มีคอมพิวเตอร์ช่วยงานอีกทางหนึ่ง จึงสามารถสร้างระบบเนื้อหาสนองความต้องการได้มากขึ้นอีกระดับหนึ่ง

ลักษณะผลงานหนังสือชุดนี้คือ เป็นหนังสือสำหรับให้ชาวบ้านทั่วไปอ่านได้ ขณะเดียวกันก็ให้เป็นหนังสือสำหรับวงการนักเรียน นักศึกษา ครูบาอาจารย์ ใช้ประกอบการเรียนการสอนและการศึกษาค้นคว้าได้ จึงได้จัดทำระบบสารบัญ ดรรชนี และนามานุกรม ไว้ละเอียดเป็นพิเศษ จัดทำระบบให้อิงกับพระไตรปิฎกบาลีอย่างเคร่งครัด ให้สามารถใช้อ้างอิงและสอบทานเนื้อหาได้โดยตลอด

เป็นโอกาสประจวบเหมาะที่งานหนังสือชุดนี้ขับเคลื่อนอยู่ในบรรยากาศอันเป็นมหามงคลของประเทศ คือบรรยากาศแห่งการเฉลิมพระเกียรติ ๗๒ พรรษาสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เป็นพระคุณอย่างยิ่งที่ "คณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระเกียรติพระชนมพรรษา ๖ รอบ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๔๗" ได้มีมติเห็นชอบรับหนังสือ

"พระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา" เป็นหนังสือที่ระลึกร่วมเฉลิมพระเกียรติฯ และอนุญาตให้พิมพ์ตราสัญลักษณ์ของงานเฉลิมพระเกียรติฯ บนปกหนังสือ

เป็นบุญหาที่สุดมิได้ ที่ได้น้อมเกล้าน้อมกระหม่อมร่วมเทิดพระ-เกียรติสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ องค์มหาอุบาสิกาแห่งแผ่นดิน ในวโรกาสอันพิเศษยิ่งนี้ ด้วยงานอันเป็นธรรมบูชาครั้งนี้

(นายสุขพัฒน์ ทองเพ็ง)*

บรรณาธิการบริหาร

---

* สุขพัฒน์ ทองเพ็ง ป.ธ.6. ศน.บ., M.A., ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์, อดีตที่ปรึกษาของผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร(2548-2549), ผู้ก่อตั้ง "สำนักพิมพ์โพธิเนตร" เพื่อดำเนินงานจัดทำพระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา และบริหารโครงการในตำแหน่ง "บรรณาธิการบริหาร"

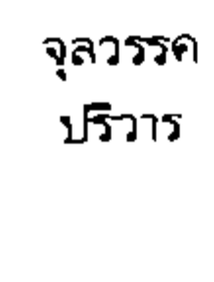
หนังสือ"พระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา" เรียบเรียงตามลำดับเนื้อหาในพระไตรปิฎกบาลี(ฉบับสยามรัฐ) 45 เล่ม โดยการสรุปเนื้อหาให้เป็นที่เข้าใจง่าย, โดยการแสดงประเด็นเนื้อหาให้เห็นชัดขึ้น, โดยการขยายความ-เสริมความในส่วนที่เข้าใจได้ยาก หรือที่มีข้อมูลน่าสนใจทางวิชาการ, และโดยการเก็บรวบเนื้อหาเข้าด้วยกันในส่วนที่เป็นคำกล่าวซ้ำๆ จึงกลายเป็นหนังสือชุดจำนวน 18 เล่ม มีระบบเนื้อหาสำหรับให้ตรวจสอบเทียบเคียงกับเนื้อหาในพระไตรปิฎกบาลีโดยตลอด

เพื่อให้รู้ว่า พระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษานี้ ในแต่ละเล่มมีเนื้อหาอะไรบ้าง และเป็นเนื้อหาของพระไตรปิฎกบาลี(ฉบับสยามรัฐ)เล่มไหนบ้าง จึงได้จัดทำตารางแสดงเนื้อหาของพระไตรปิฎกทั้ง 2 ชุด ให้สามารถใช้เทียบเคียงกันเล่มต่อเล่มตามลำดับ

ตารางเทียบเคียง

พระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา(18 เล่ม) กับ พระไตรปิฎกบาลี(45 เล่ม)

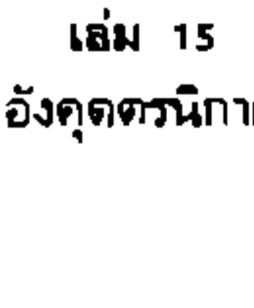
พระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา 4 เล่ม พระวินัยปิฎก	พระไตรปิฎกบาลี 8 เล่ม	อักษรย่อ	เนื้อหา	ภาคผนวก(ไตร.รศ.)
		วินย.		• อักษรย่อสำหรับพระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษาคือ"ไตร.รศ."
เล่ม 1 มหาวิภังค์ (ภาค 1-2)	เล่ม 1 มหาวิภังค์	วิ.มหาวิ.	สิกขาบทของภิกษุ(227 สิกขาบท) : ปาราชิก 4-สังฆาทิเสส 13-อนิยต 2	วิธีอ่านภาษาบาลีอักษรไทย-เทียบพยัญชนะบาลีกับอักษรโรมัน-บาลีอักษรไทยในอดีต-สถานที่ทรงจำพรรษาใน 45 พรรษา-แนะนำหนังสือที่ใช้อ้างอิง
	เล่ม 2 มหาวิภังค์		นิสสัคคิยปาจิตตีย์ 30-ปาจิตตีย์ 92	
 เล่ม 2 มหาวิภังค์ (ภาค 2 ต่อ) ภิกขุนีวิภังค์ มหาวรรค (ภาค 1)	เล่ม 2 มหาวิภังค์ (ต่อ)		ปาฏิเทสนียะ 4-เสขิยะ 75-อธิกรณสมถะ 4	
	เล่ม 3 ภิกขุนีวิภังค์	วิ.ภิกฺขุนี.	สิกขาบทของภิกษุณี (311 สิกขาบท)	ประมวลสิกขาบทของภิกษุและภิกษุณี-แนะนำหนังสือที่ใช้อ้างอิง : พระไตรปิฎกสยามรัฐ-พระไตรปิฎกภาษาไทย-พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย-พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน
	เล่ม 4 มหาวรรค	วิ.มหาวคฺ.	มหาขันธกะ : พุทธประวัติตอนต้น: อุปัชฌาย์-อาจารย์: บรรพชา-อุปสมบท	
 เล่ม 3 มหาวรรค (ภาค 1 ต่อ)	เล่ม 4 มหาวรรค (ต่อ)		มหาขันธกะ(ต่อ) : อันตรายิกธัมมกถา อุโปสถขันธกะ : การทำอุโบสถของภิกษุ วัสสูปนายิกาขันธกะ : เข้าพรรษา-ออกพรรษา ปวารณาขันธกะ : การปวารณาของภิกษุ	แสดงแผนที่ชมพูทวีป-แนะนำหนังสือเพื่อศึกษาเพิ่มเติม : สมุดข่อยเรื่องสีมากถา

	เล่ม 5 มหาวรรค (ต่อ)		จัมมขันธกะ : รองเท้า-หนังสัตว์ เป็นต้น เภสัชชขันธกะ : ยารักษาโรค กฐินขันธกะ : ผ้ากฐิน จัมเปยยขันธกะ : หลักการพิจารณาในสังฆกรรม โกสัมพิขันธกะ : ความแตกแยกของภิกษุชาวโกสัมพี	
 เล่ม 4 จุลวรรค ปริวาร	**เล่ม 6** จุลวรรค	วิ.จุล.	กัมมขันธกะ : สังฆกรรมเกี่ยวกับการลงโทษภิกษุ ปาริวาสิกขันธกะ : การอยู่ปริวาส สมุจจยขันธกะ : วิธีออกจากอาบัติ สมถขันธกะ : วิธีระงับอธิกรณ์	
	เล่ม 7 จุลวรรค (ต่อ)		ขุททกวัตถุขันธกะ : เรื่องเบ็ดเตล็ดเกี่ยวกับวินัยสงฆ์ เสนาสนขันธกะ : ที่อยู่อาศัยของภิกษุ สังฆเภทขันธกะ : พระเทวทัตทำสังฆเภท วัตตขันธกะ : วัตร(ระเบียบปฏิบัติ)ต่างๆ ของภิกษุ ปาฏิโมกขฐปนขันธกะ : การสวด-การฟังปาฏิโมกข์ ภิกขุนีขันธกะ : เรื่องเกี่ยวกับภิกษุณี ปัญจสติกขันธกะ : การสังคายนาครั้งที่ 1 สัตตสติกขันธกะ : การสังคายนาครั้งที่ 2	แนะนำคัมภีร์ "สมันตปาสาทิกา" (อรรถกถาแห่งพระวินัยปิฎก โดยพระพุทธโฆส)
	เล่ม 8 ปริวาร	วิ.ปริวาร.	ภาคผนวกของพระวินัยปิฎก	
12 เล่ม พระสุตตันตปิฎก 25 เล่ม		สุ.ตนฺ.		
 เล่ม 5 ทีฆนิกาย	**เล่ม 9** สีลขันธวรรค	ที.สี.	พรหมชาลสูตร-สามัญญผลสูตร-อัมพัฏฐสูตร-โสณทัณฑสูตร-กูฏทันตสูตร-มหาลิสูตร-โปฏฐปาทสูตร-สุภสูตร-เกวัฏฏสูตร-โลหิจจสูตร-เตวิชชสูตร	แนะนำคัมภีร์อรรถกถาแห่งพระสุตตันตปิฎก-บัญชีชื่อและผู้แต่งคัมภีร์อรรถกถา

	เล่ม 10 มหาวรรค	ที.ม.	มหาปทานสูตร-มหานิทานสูตร-มหาปรินิพพานสูตร-มหาสุทัสสนสูตร-ชนวสภสูตร-มหาโควินทสูตร-มหาสมยสูตร-สักกปัญหสูตร	แห่งพระสุตตันตปิฎก
เล่ม 6 ทีฆนิกาย (ต่อ)	เล่ม 10 ทีฆนิกาย : -มหาวรรค(ต่อ)		มหาสติปัฏฐานสูตร-ปายาสิราชัญญสูตร	แนะนำบทสวด "อาฏานาฏิยปริตร"-ตารางแสดงจำนวนพระปริตร(ทั้งเจ็ดตำนานและสิบสองตำนาน)
	เล่ม 11 ทีฆนิกาย : -ปาฏิกวรรค	ที.ปา.	ปาฏิกสูตร-อุทุมพริกสูตร-จักกวัตติสูตร-อัคคัญญสูตร-สัมปสาทนียสูตร-ปาสาทิกสูตร-ลักขณสูตร-สิงคาลกสูตร-อาฏานาฏิยสูตร-สังคีติสูตร-ทสุตตรสูตร	
เล่ม 7 มัชฌิมนิกาย	เล่ม 12 มัชฌิมนิกาย : -มูลปัณณาสก์	ม.มู.	มูลปริยายวรรค(10 พระสูตร)-สีหนาทวรรค(10 พระสูตร)-โอปัมมวรรค(10 พระสูตร)-มหายมกวรรค(10 พระสูตร)	อธิบายเจโตวิมุตติ-ปัญญาวิมุตติ-ลำดับกาลแห่งเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์พุทธศาสนา
เล่ม 8 มัชฌิมนิกาย	เล่ม 12 มัชฌิมนิกาย : -มูลปัณณาสก์ (ต่อ) เล่ม 13 มัชฌิมนิกาย : -มัชฌิมปัณณาสก์	ม.มู. ม.ม.	จูฬยมกวรรค(10 พระสูตร) คหปติสูตร(10 พระสูตร)-ภิกขุวรรค(10 พระสูตร)-ปริพาชกวรรค(10 พระสูตร)	อธิบาย"เวทนา"
เล่ม 9 มัชฌิมนิกาย	เล่ม 13 มัชฌิมนิกาย : -มัชฌิมปัณณาสก์ (ต่อ)		ราชวรรค(10 พระสูตร)-พราหมณวรรค(10 พระสูตร)	เรื่อง"องคุลิมาล"ในอรรถกถา

	เล่ม 14 มัชฌิมนิกาย : -อุปริปัณณาสก์	ม.อุ.	เทวทหวรรค(10 พระสูตร)-อนุปทวรรค (10 พระสูตร)	* อีก 4 พระสูตร ในอนุปทวรรคลันไปอยู่ ใน ไตร.รส. เล่ม 10
 เล่ม 10 มัชฌิมนิกาย	เล่ม 14 มัชฌิมนิกาย : -อุปริปัณณาสก์ (ต่อ)		อนุปทวรรค(อีก 4 พระสูตร)-สุญญตวรรค(10พระสูตร)-วิภังควรรค(12 พระสูตร)-สฬายตนวรรค(10 พระสูตร)	พุทธประวัติ ในอรรถกถา
 เล่ม 11 สังยุตตนิกาย	เล่ม 15 สังยุตตนิกาย : -สคาถวรรค	ส.ส.	เทวตาสังยุตต์(8วรรค)-เทวปุตตสังยุตต์(3วรรค)-โกสลสังยุตต์(3 วรรค)-มารสังยุตต์(3 วรรค)-ภิกขุนีสังยุตต์(1 วรรค)-พรหมสังยุตต์(2วรรค)-พราหมณสังยุตต์(2วรรค)-วังคีสสังยุตต์(1วรรค)-วนสังยุตต์(1วรรค)-ยักขสังยุตต์(1 วรรค)-สักกสังยุตต์(3 วรรค)	เรื่องฤดูกาล ในชมพูทวีป-ปัพพโตปมคาถา และธชัคคปริตร (พร้อมคำแปล)
 เล่ม 12 สังยุตตนิกาย	เล่ม 16 สังยุตตนิกาย : -นิทานวรรค	ส.นิ.	อภิสมยสังยุตต์(10 วรรค)-ธาตุสังยุตต์(4วรรค)-อนมตัคคสังยุตต์(2 วรรค)-กัสสปสังยุตต์(1 วรรค)-ลาภสักการสังยุตต์(4 วรรค)-ราหุลสังยุตต์(1 วรรค)-ลักขณสังยุตต์(2 วรรค)-โอปัมมสังยุตต์(1 วรรค)-ภิกขุสังยุตต์(1วรรค)	
	เล่ม 17 สังยุตตนิกาย : -ขันธวารวรรค	ส.ข.	ขันธสังยุตต์ : มูลปัณณาสก์(5 วรรค)-ขันธสังยุตต์ : มัชฌิมปัณณาสก์(5 วรรค)-ขันธสังยุตต์ : จุลปัณณาสก์(5 วรรค)	

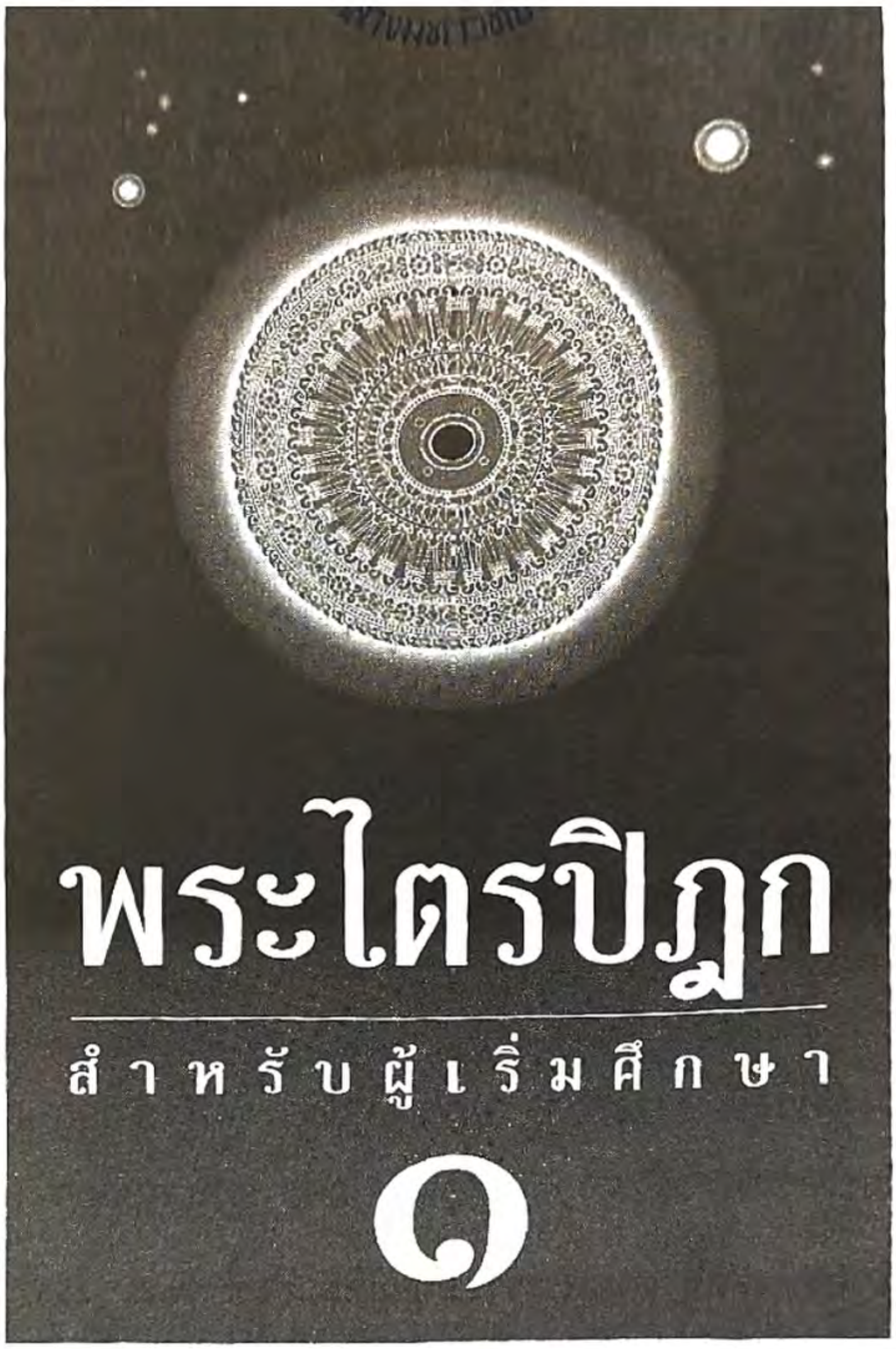
	เล่ม 17 สังยุตตนิกาย : -ขันธวารวรรค (อีก 12 สังยุตต์)		ราธสังยุตต์(2วรรค)-ทิฏฐิสังยุตต์(4 วรรค)-โอกันตสังยุตต์(1วรรค)-อุปปาทสังยุตต์(1วรรค)-กิเลสสังยุตต์(1วรรค)-สาริปุตตสังยุตต์(1วรรค)-นาคสังยุตต์(1วรรค)-สุปัณณสังยุตต์(1วรรค)-คันธัพพกายสังยุตต์(1วรรค)-วลาหกสังยุตต์(1 วรรค)-วัจฉโคตตสังยุตต์(1วรรค)-สมาธิสังยุตต์(1วรรค)	
เล่ม 13 สังยุตตนิกาย	เล่ม 18 สังยุตตนิกาย : -สฬายตนวรรค	ส.สฬ.	สฬายตนสังยุตต์ : ปฐมปัณณาสก์(5วรรค)-ทุติยปัณณาสก์ (5วรรค)-ตติยปัณณาสก์ (5วรรค)-จตุตถปัณณาสก์(4 วรรค)-เวทนาสังยุตต์(3วรรค)-มาตุคามสังยุตต์(2วรรค)-ชัมพุขาทกสังยุตต์(1วรรค)-สามัณฑกสังยุตต์(1วรรค)-โมคคัลลานสังยุตต์(1วรรค)-คามณิสังยุตต์(1วรรค)-อสังขตสังยุตต์(2วรรค)-อัพยากตสังยุตต์(1วรรค)	
	เล่ม 19 สังยุตตนิกาย : -มหาวารวรรค	ส.ม.	มัคคสังยุตต์(13วรรค)-โพชฌังคสังยุตต์(7วรรค)-สติปัฏฐานสังยุตต์(6วรรค)-อินทริยสังยุตต์(8วรรค)-สัมมัปปธานสังยุตต์-พลสังยุตต์-อิทธิปาทสังยุตต์(4วรรค)-อนุรุทธสังยุตต์(2วรรค)-ฌานสังยุตต์-อานาปานสังยุตต์(2วรรค)-โสตาปัตติสังยุตต์(7วรรค)-สัจจสังยุตต์(7 วรรค)	
เล่ม 14 อังคุตตรนิกาย	เล่ม 20 อังคุตตรนิกาย : -เอกนิบาต	องฺ.เอก.	ว่าด้วยธรรมชุดต่างๆ 2 ชุด-ว่าด้วยกุศลธรรมต่างๆ	เรื่องเมืองมถุรา(มถุรา)กับพุทธศาสนา
	-ทุกนิบาต	องฺ.ทุก.	ปฐมปัณณาสก์(5วรรค)-ทุติยปัณณาสก์(5วรรค)-ตติยปัณณาสก์(5 วรรค)	
	-ติกนิบาต	องฺ.ติก.	ปฐมปัณณาสก์(5วรรค)-ทุติยปัณณาสก์	

			(5วรรค)-ตติยปัณณาสก์(5วรรค)-จตุตถปัณณาสก์(10วรรค)	
	เล่ม 21 อังคุตตรนิกาย : -จตุกกนิบาต	องฺ.จตุก.	ปฐมปัณณาสก์(4วรรค)-ทุติยปัณณาสก์(5วรรค)-ตติยปัณณาสก์(5วรรค)-จตุตถปัณณาสก์(10วรรค)	
	เล่ม 22 อังคุตตรนิกาย : -ปัญจกนิบาต	องฺ.ปญฺจก.	ปฐมปัณณาสก์(5วรรค)-ทุติยปัณณาสก์(5วรรค)-ตติยปัณณาสก์(5วรรค)	
	เล่ม 22 อังคุตตรนิกาย : -ปัญจกนิบาต (ต่อ)		จตุตถปัณณาสก์(5วรรค)-ปัญจมปัณณาสก์(5วรรค)	
	-ฉักกนิบาต	องฺ.ฉกฺก.	ปฐมปัณณาสก์(5วรรค)-ทุติยปัณณาสก์(4 วรรค)	
 เล่ม 15 อังคุตตรนิกาย	เล่ม 23 อังคุตตรนิกาย : -สัตตกนิบาต	องฺ.สตฺตก.	(7 วรรค)	
	-อัฏฐกนิบาต	องฺ.อฏฺฐก.	(7 วรรค)	
	-นวกนิบาต	องฺ.นวก.	(5 วรรค)	
	เล่ม 24 อังคุตตรนิกาย : -ทสกนิบาต	องฺ.ทสก.	ปฐมปัณณาสก์(5วรรค)-ทุติยปัณณาสก์(5วรรค)-ตติยปัณณาสก์(2วรรค)-จตุตถปัณณาสก์(4วรรค)-ปัญจมปัณณาสก์(1วรรค)	
	-เอกาทสกนิบาต	องฺ.เอกาทส.	(2 วรรค)	
 เล่ม 16 ขุททกนิกาย	เล่ม 25 ขุททกนิกาย : -ขุททกปาฐะ	ขุ.ขุ.	บทสวด-ธรรมบท-อุทาน-อิติวุตตกะ-สุตตนิบาต	
	เล่ม 26 ขุททกนิกาย : -วิมานวัตถุ	ขุ.วิมาน.	อิตถีวิมานวัตถุ-ปุริสวิมานวัตถุ	

-เปตวัตถุ	ขุ.เปต.	(4 วรรค)
-เถรคาถา	ขุ.เถร.	จัดลำดับเนื้อหาตามจำนวนชุดคาถา ตั้งแต่ 1 คาถา ถึง 60 คาถา และ มหาคาถา
-เถรีคาถา	ขุ.เถรี.	มีชุดคาถาตั้งแต่ 1 คาถา ถึง 30 คาถา และ มหาคาถา
เล่ม 27 ขุททกนิกาย : -ชาดก(ภาค 1)	ขุ.ชา.	ว่าด้วยพระโพธิสัตว์ใน 550 พระชาติ
เล่ม 28 ขุททกนิกาย : -ชาดก(ภาค 2)		ปัญญาสนิบาต-สัฏฐินิบาต-สัตตตินิบาต-อสีตินิบาต-มหานิบาต(มหาทศชาติ 10 ชาดก)
เล่ม 29 ขุททกนิกาย : -มหานิทเทส	ขุ.ม.	คำอธิบายของพระสารีบุตรในอัฏฐกวรรคแห่งสุตตนิบาต
เล่ม 30 ขุททกนิกาย : -จูฬนิทเทส	ขุ.จู.	คำอธิบายของพระสารีบุตรในปารายนวรรคและอุรควรรคแห่งสุตตนิบาต
เล่ม 31 ขุททกนิกาย : -ปฏิสัมภิทามรรค	ขุ.ปฏิ.	คำอธิบายของพระสารีบุตรมี 3 วรรค คือ 1. มหาวรรค 2. ยุคนัทธวรรค 3. ปัญญาวรรค
เล่ม 32 ขุททกนิกาย : -อปทาน (ภาค 1)	ขุ.อป.	ประวัติแห่งจริยาวัตรของพระพุทธเจ้า, พระปัจเจกพุทธเจ้า, และพระสาวกของพระพุทธเจ้า
เล่ม 33 ขุททกนิกาย : -อปทาน(ภาค 2)		ประวัติของพระอรหันต์(พระเถระ 151 เรื่อง พระเถรี 40 เรื่อง)
-พุทธวังสะ	ขุ.พุทธ.	พุทธประวัติของพระพุทธเจ้า 25 พระองค์ ในเชิงเปรียบเทียบกัน-เรื่องแจกพระบรมสารีริกธาตุ
-จริยาปิฎก	ขุ.จริยา.	พุทธจริยาในการบำเพ็ญบารมี 10 ของพระพุทธเจ้า

 เล่ม 17 ธัมมสังคณี วิภังค์ ธาตุกถา ปุคคลบัญญัติ กถาวัตถุ	เล่ม 34 ธัมมสังคณี	อภิ.ส.	มาติกา(หัวข้อธรรมที่เป็นแม่บท)-จิตตุปปาทกัณฑ์(การเกิดขึ้นของจิต)-รูปกัณฑ์(อธิบายเรื่องรูป)-นิกเขปกัณฑ์(อธิบายมาติกา)	แนะนำคัมภีร์เพื่อศึกษาเพิ่มเติม : อรรถกถาแห่งพระอภิธรรมปิฎก, คัมภีร์อภิธัมมัตถสังคหะ และคัมภีร์อภิธัมมัตถวิภาวินี
	เล่ม 35 วิภังค์	อภิ.วิ.	ขันธวิภังค์-อายตนวิภังค์-ธาตุวิภังค์-สัจจวิภังค์-ปัจจยาการวิภังค์-สติปัฏฐานวิภังค์-อิทธิบาทวิภังค์-โพชฌังควิภังค์-ฌานวิภังค์-อัปปมัญญาวิภังค์-ญาณวิภังค์-ขุททกวัตถุวิภังค์-ธัมมหทยวิภังค์	
	เล่ม 36 ธาตุกถา ปุคคลบัญญัติ	อภิ.ธา. อภิ.ปุ.	อธิบายเรื่องขันธ์-อายตนะ-ธาตุ การบัญญัติชื่อเรียกธรรมและบุคคลเพื่อให้รู้ความหมายของธรรม	
	เล่ม 37 กถาวัตถุ	อภิ.ก.	แก้ความเห็นผิดของนิกายต่างๆ โดยพระโมคคัลลีบุตร ติสสเถระ มี 219 หัวข้อ	
 เล่ม 18 ยมก ปัฏฐาน กรรมฐาน	เล่ม 38 ยมก(ภาค 1)	อภิ.ย.	มูลยมก-ขันธยมก-ธาตุยมก-สัจจยมก-สังขารยมก-อนุสยยมก	โคตรภูญาณ-ประวัติพระพุทธโฆส-พระอภิธรรมปิฎกในทัศนะของพระพุทธโฆส-พุทธทาสภิกขุ อธิบายปรมัตถธรรม
	เล่ม 39 ยมก(ภาค 2)		จิตตยมก-ธัมมยมก-อินทริยยมก	
	เล่ม 40-41-42-43-44-45 ปัฏฐาน	อภิ.ป.	อธิบายปัจจัย 24 ที่เป็นเหตุให้เกิดธรรมทั้งหลาย เรื่องกรรมฐาน	

ข้อสังเกต: ตารางเทียบเคียงพระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา(18 เล่ม) กับพระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ(45 เล่ม) มีเนื้อหาตรงกัน เมื่อเห็นเนื้อหาในพระไตรปิฎกฉบับหนึ่ง ก็สามารถเลิบค้นไปถึงเนื้อหาในอีกฉบับหนึ่งได้ ส่วนในช่อง"ภาคผนวก"(ด้านขวาสุด) คือเนื้อหาความรู้พิเศษที่บรรจุไว้ท้ายเล่มของพระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษาแต่ละเล่ม

พระวินัยปิฎกเล่ม 1

ฉบับบาลี เล่ม 1-2

มหาวิภังค์

• ปาราชิก • สังฆาทิเสส • อนิยต • นิสสัคคิยปาจิตตีย์ • ปาจิตตีย์

พระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา

ศึกษาและจัดทำโดย

อุทัย บุญเย็น

ป.ธ. 8, พ.ม., ศน.บ. (ศาสนา-ปรัชญา), M.A. (Pol.Sc.)

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ
National Library of Thailand in Publication Data
อุทัย บุญเย็น
พระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา--พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โพธิเนตร, 2550.
18 เล่มชุด.
1. พระไตรปิฎก. I. ชื่อเรื่อง.
294.318
ISBN 974-7384-40-6 (ปกแข็ง)

พิมพ์ครั้งที่ 1/2548 จำนวน 1,000 ชุด(18,000 เล่ม)
พิมพ์ครั้งที่ 2/2550 จำนวน 1,000 ชุด(18,000 เล่ม)

● **สงวนสิทธิ์ ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537** ●

จัดพิมพ์และจำหน่ายโดย
บริษัท สำนักพิมพ์โพธิเนตร จำกัด
47 ถนนระนอง 2 แขวงถนนนครไชยศรี เขตดุสิต กรุงเทพ 10300
โทรศัพท์ : 0-2668-6700, 0-2668-6701, 0-2243-1842, 0-2243-4066
โทรสาร : 0-2243-0638 E-mail : bodhinet@dictaphone.co.th

ที่ปรึกษา

สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (ประจวบ กนฺตาจาโร)
อธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)
อธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ศาสตราจารย์พิเศษจำนงค์ ทองประเสริฐ
ราชบัณฑิต

ศาสตราจารย์พิเศษ ดร.สุนทร ณ รังษี
ราชบัณฑิต

บรรณาธิการบริหาร

ดร.สุขพัฒน์ ทองเพ็ง

ผู้จัดการ

นางสมศรี ทองเพ็ง

ขอน้อมบูชาพระคุณ

นักปราชญ์ผู้ประสิทธิ์ประสาทความรู้
ให้งานหนังสือชุดนี้ได้อิงอาศัยอยู่ตลอดเวลา
คือ

พระพุทธโฆสและพระอรรถกถาจารย์ทั้งหลาย
ผู้แต่ง-แปลคัมภีร์อรรถกถาและอธิบายความแห่งพระไตรปิฎกเป็นภาษาบาลี

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส
ผู้ทรงรจนา วินัยมุข, นวโกวาท, ธรรมวิภาค, ธรรมวิจารณ์, สมถกัมมัฏฐาน,
วิปัสสนากัมมัฏฐาน, พุทธประวัติ, บาลีไวยากรณ์, และอื่นๆ

ท่านพุทธทาสภิกขุ (เงื่อม อินฺทปญฺโญ)
พระมหาเถระนักปฏิบัติและนักปราชญ์แห่งสวนโมกขพลาราม

พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต)
ผู้เรียบเรียงหนังสือพุทธธรรม, พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์,
พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, และอื่นๆ

• T.W. RHYS DAVIDS • C.A.F.RHYS DAVIDS
และคณะ
นักปราชญ์ทางบาลีแห่งสมาคมบาลีปกรณ์ (The Pali Texl Sociely, London)

อาจารย์สุชีพ ปุญญานุภาพ
ผู้จัดทำพระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน
ผู้ให้แนวทางการศึกษาพระไตรปิฎกแก่ผู้จัดทำพระไตรปิฎกชุดนี้โดยตรง

คำนิยม

เมื่อต้นปี พ.ศ. 2543 อาจารย์อุทัย บุญเย็น ได้มาปรารภที่จะจัดทำพระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา เพื่อให้เยาวชนและบุคคลทั่วไปอ่านแล้วเข้าใจได้ง่าย จนสามารถนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปใช้กับชีวิตประจำวันได้โดยเน้นให้เป็นตำราทางวิชาการสำหรับสถานศึกษาทั่วไป

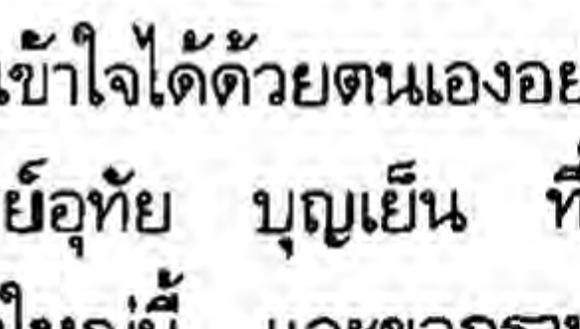
ดังนั้น จะเห็นได้ว่าพระไตรปิฎกชุดนี้(จำนวน 18 เล่ม) มีภาพประกอบอยู่ประปราย ใช้สำนวนการเขียนที่เป็นปัจจุบัน เหมาะในการใช้ศึกษาค้นคว้า หรือหยิบมาอ่านเพลินๆ เพิ่มพูนสติปัญญา มิใช่เป็นเพียงคัมภีร์ที่เก็บไว้บูชาเช่นอดีตที่ผ่านมา

พระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา นอกจากบรรจุพระธรรมวินัย อันเป็นหลักธรรมคำสั่งสอนต่างๆ ของพระพุทธเจ้าแล้ว คณะผู้จัดทำยังได้สอดแซมภาพที่แสดงข้อมูลทางภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์พระพุทธ-ศาสนาไว้ตามสมควร เป็นการยืนยันในความเป็นบุคคลเดินดินที่มีอยู่จริงของพระพุทธเจ้าในชมพูทวีป

พระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา ทำรูปเล่มสวยงาม กะทัดรัด เหมาะที่พระสงฆ์ ครูอาจารย์ จะถือเป็นตำราติดตัวเข้าไปในห้องเรียนในชั่วโมงศีลธรรมหรือในห้องบรรยายธรรม เป็นการสร้างความมั่นใจและความภูมิใจให้แก่ผู้เรียนหรือผู้ฟังว่า วันนี้ผู้สอนหรือผู้บรรยายได้ยึดพระไตรปิฎกอันเป็นคำสั่งสอนต้นแบบของพระพุทธเจ้าเมื่อ 2,500 ปีเศษมาแล้วเป็นหลัก และผู้ฟังหรือผู้เรียนก็ภูมิใจและมั่นใจได้ว่า เราได้เรียนและได้ฟังจากพระไตรปิฎกจริงๆ เป็นการป้องกันสัทธรรมปฏิรูป(คำสอนแอบแฝงแปลกปลอม)ที่อาจจะเกิดขึ้นจากผู้สอนหรือผู้บรรยายด้วย

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สำหรับผู้เริ่มศึกษาพระพุทธศาสนาไม่ว่าจะเป็นภิกษุสามเณรบวชใหม่ หรือนักเรียนนักศึกษาทั่วไป เมื่อได้อ่านและศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎกชุดนี้ ย่อมจะเข้าใจได้ด้วยตนเองอย่างแน่นอน

ข้าพเจ้าจึงขอขอบคุณอาจารย์อุทัย บุญเย็น ที่ให้เกียรติและเปิดโอกาสให้ได้เข้าร่วมสร้างกุศลอันยิ่งใหญ่นี้ และขอกราบขอบพระคุณพระคุณเจ้าและนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาอีกหลายท่าน ที่เมตตาให้คำปรึกษา ทำให้งานเขียนและงานจัดพิมพ์พระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษาสำเร็จออกสู่สายตาประชาชนในวงกว้างสืบไป

ดร.สุขพัฒน์ ทองเพ็ง

บรรณาธิการบริหาร

คำนำ

คำชี้แจงในการพิมพ์ครั้งที่ 2

งานจัดทำพระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษานี้ เริ่มขึ้นเมื่อปี 2543. ระหว่างจัดทำเนื้อหา ก็ทยอยพิมพ์เป็นเล่มออกมาด้วย พิมพ์เสร็จครบทั้ง 18 เล่มเมื่อต้นปี 2549 และเริ่มเปิดตัวเผยแพร่ออกไปตั้งแต่วันวิสาขบูชาในปีนั้น. เป็นที่น่าปลื้มใจว่า ได้เกิดกระแสตอบรับจากชาวพุทธเราเกินกว่าที่คาดหมาย เพราะยังไม่ถึงปี พระไตรปิฎกชุดนี้ ซึ่งพิมพ์จำนวน 1,000 ชุด (นับจำนวนเล่มหนังสือได้ 18,000 เล่ม) ก็ทำท่าจะหมดลงแล้ว จึงต้องมีการพิมพ์ครั้งที่ 2 ไว้หนุนเนื่องต่อไป ไม่ให้ขาดตอน

ถึงวันนี้ จึงพอจะคาดหมายได้ว่า ความแพร่หลายของพระไตรปิฎกชุดนี้ จะเป็นไปตามคำกล่าวในอนุโมทนกถาของพระเดชพระคุณพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ที่กล่าวถึงพระไตรปิฎกชุดนี้ ตอนหนึ่งว่า "...จะเผยแพร่แผ่ขยายออกไปอย่างกว้างขวางทั่วพระราชอาณาจักรไทย..." ซึ่งเป็นนิมิตหมายอันดีสำหรับงานดำรงรักษาพระธรรมวินัยของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้สถิตสถาพรยาวนานสืบไป

ในการจัดพิมพ์ครั้งที่ 2 มีการปรับปรุงข้อบกพร่องใน 3 จุดใหญ่ๆ คือ 1. แก้ไขคำผิดและการใช้คำที่ชวนให้เกิดความคลุมเครือ ซึ่งมีอยู่ประปราย 2. เสริมความในส่วนที่ยังเข้าใจได้ยาก ให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น (ภายใน

หน้านั้นๆ) 3. เปลี่ยนภาพประกอบที่มีอยู่แล้ว ด้วยภาพที่ถ่ายใหม่ทั้งหมด ซึ่งมีความคมชัดกว่าเดิม และหน้าใดที่ยังมีพื้นที่ว่างอยู่ ก็ถือโอกาสลงภาพไว้อีกตามที่เห็นว่าเหมาะสม เพื่อให้เป็นสีสันแก่เนื้อหามากขึ้น

ยิ่งกว่านั้น ในทุกเล่มได้เพิ่ม"ตารางเทียบเคียงพระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา(18 เล่ม) กับ พระไตรปิฎกบาลี(45 เล่ม)" ซึ่งอยู่ในส่วนของหน้า 4 สี จำนวน 32 หน้า

ประโยชน์ที่จะได้จากตารางเทียบเคียง ก็คือ 1. จะได้เห็นพระไตร-ปิฎกชุดนี้ทุกเล่ม ว่าแต่ละเล่มประกอบด้วยเนื้อหาอะไรบ้าง 2. จะได้เห็นว่าพระไตรปิฎกชุดนี้แต่ละเล่ม บรรจุเนื้อหาในพระไตรปิฎกฉบับบาลีเล่มไหนบ้าง. เมื่อทำตารางให้เทียบเคียงกันอย่างนี้ ผู้ศึกษาก็สามารถที่จะเริ่มต้นศึกษาค้นคว้าจากพระไตรปิฎกชุดไหนก็ได้

มีอีกอย่างหนึ่งที่เป็นความตั้งใจมาตั้งแต่ต้นของผู้จัดทำ คือการมี"ภาคผนวก"ไว้ท้ายเล่ม ก็เพื่อบรรจุเรื่องน่ารู้เกี่ยวกับพระไตรปิฎก. เกี่ยวกับคัมภีร์และแหล่งข้อมูลต่างๆ รวมถึงเรื่องที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาด้านต่างๆ ที่น่ารู้น่าศึกษา จึงถือโอกาสนี้บรรจุข้อมูลเรื่อง"ลำดับปีแห่งเหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์พุทธศาสนา" ไว้ในเล่ม 7 ด้วย เพื่อให้เห็น"การเดินทาง"ของพระพุทธศาสนา ซึ่งสะท้อนให้เห็นการสืบทอดพระ-ไตรปิฎกจากอดีตถึงปัจจุบันได้ไม่น้อยด้วย

การจัดทำหนังสือพระไตรปิฎกนั้น เป็นงานละเอียดประณีต เพราะเป็นพระคัมภีร์อันสูงส่งของชาวพุทธทั้งมวล ต้องมีความพิถีพิถันทุกขั้นตอน เพื่อไม่ให้เกิดความผิดพลาดเสียหาย งานปรับปรุงแก้ไขเพื่อการพิมพ์ครั้งที่ 2 นี้ ซึ่งใช้คอมพิวเตอร์เป็นอุปกรณ์หลักในการทำงาน ได้ *คุณธำรง รัตนสุภา* เป็นกัลยาณมิตรช่วยเหลือด้วยความเข้มแข็งยิ่ง จึงขอขอบคุณและขออนุโมทนาไว้ ณ ที่นี้เป็นพิเศษ

คำชี้แจงในการพิมพ์ครั้งแรก(ในเล่ม 1)

พระไตรปิฎก เป็นพระคัมภีร์หลักของพระพุทธศาสนา, ในฝ่ายเถรวาทสืบทอดมาด้วยภาษาบาลี (ภาษามคธ) ด้วยการจดจำสืบๆ กันมาก่อนจนกระทั่งในพุทธศตวรรษที่ 5 คือ พ.ศ. 450 (บางแห่งว่า พ.ศ. 433) จึงมีการจดจารเป็นลายลักษณ์อักษรที่เกาะลังกาในคราวสังคายนาครั้งที่ 5 กล่าวได้ว่าการสังคายนาซึ่งเป็นการชำระสอบทานพระธรรมวินัยมาโดยลำดับนั้นเอง เป็นที่มาของการจัดหมวดหมู่พระธรรมวินัยให้เป็น 3 ปิฎก คือ พระวินัยปิฎก, พระสุตตันตปิฎก, และพระอภิธรรมปิฎก อันรวมเรียกว่า "พระไตรปิฎก" ผู้ทำหน้าที่รวบรวมร้อยกรองพระธรรมวินัยให้เป็นพระไตรปิฎกนั้น เรียกว่า "พระสังคีติกาจารย์" ซึ่งไม่ใช่ผู้แต่ง, ผู้เขียน, หรือผู้อธิบายพระธรรมวินัย: พระสังคีติกาจารย์ คือพระเถระทั้งหลายที่ช่วยกันทำสังคายนาในแต่ละคราว ทำหน้าที่รวบรวมร้อยกรองพระธรรม-วินัยที่พระสาริบุตร, พระอานนท์, พระอุบาลี เป็นต้น จดจำไว้และทบทวนเทียบเคียงกันไว้จนมีมติเป็นเอกฉันท์ว่าถูกต้องเป็นพระธรรมวินัยที่แท้จริงตรงกัน

ในการจัดทำพระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษานี้ เป็นความพยายามที่จะทำพระไตรปิฎกซึ่งมีความยากโดยเนื้อหา, โดยภาษาบาลี, และโดยสำนวนแปล ให้พอเข้าใจได้สำหรับบุคคลทั่วไป พร้อมกันนั้นก็ต้องการรักษารูปแบบดั้งเดิมของพระไตรปิฎกไว้ให้มากที่สุด จึงหลีกเลี่ยงการก้าวล่วงไปตีความหรืออธิบายความด้วยความเห็นส่วนตัวในเรื่องที่เห็นว่ามีความลึกซึ้งทั้งหลาย อย่างมากก็เพียงยกเอาทัศนะของนักปราชญ์ที่น่าเชื่อถือมาสอดแทรกไว้ให้พิจารณากันเอาเอง งานนี้จึงไม่ใช่งานเขียนหรืองานเรียบเรียงเหมือนหนังสือทั่วไป หากแต่เป็นการศึกษาและจัดทำหนังสือขึ้นชุดหนึ่ง

เพื่อสื่อความหมายที่พอเข้าใจได้ของพระไตรปิฎกเป็นสำคัญ

ได้มีความพยายามในวงการชาวพุทธเพื่อถ่ายทอดพระไตรปิฎกให้เห็นสาระชวนอ่านและเป็นที่เข้าใจกันมากขึ้น แต่งานด้านนี้ก็มักจะทำในรูปย่อความให้สั้น และคัดสรรเฉพาะข้อความที่เห็นว่าน่าสนใจ ละข้ามเนื้อหาที่มีอยู่ในพระไตรปิฎกเป็นอันมาก ซึ่งเป็นไปตามความมุ่งหมายของผู้จัดทำ. ส่วนงานพระไตรปิฎกชุดนี้ เห็นว่าแก่นสารของพระไตรปิฎกนั้นน่าสนใจ น่าศึกษาน่ารู้ไปทั้งหมดทั้งสิ้น จึงพยายามเก็บรายละเอียดโดยลำดับ เพื่อให้ผู้ร่วมศึกษารู้ว่าในพระไตรปิฎกทุกข้อทุกหน้านั้นมีอะไรบ้าง นี่คือคุณลักษณะพิเศษของหนังสือชุดนี้ (ยกเว้นภาคพระอภิธรรมปิฎก ซึ่งมุ่งให้ผู้ศึกษาเห็นแนวทางที่จะสำรวจเนื้อหาปรมัตถธรรมตามกำลังสติปัญญากันต่อไป)

ขอชี้ให้เห็นลักษณะงานจัดทำพระไตรปิฎกชุดนี้ ซึ่งมีอยู่ดังนี้

1. ลักษณะเนื้อหา เป็นการถอดความ, สรุปประเด็น, และขยายความเท่าที่จำเป็น โดยอิงคัมภีร์และตำราวิชาการต่างๆ, แม้จะมุ่งย่อความให้กระชับเข้าใจง่าย แต่ก็พยายามเก็บรายละเอียดเล็กๆ น้อยๆ ไว้ด้วย เพื่อให้เป็นข้อมูลทางวิชาการ. คำศัพท์หรือข้อธรรมใดที่เข้าใจได้ยาก ได้พยายามกำกับไว้ด้วยศัพท์บาลีและคำแปลเป็นภาษาอังกฤษของผู้รู้ทางยุโรป เพื่อให้ผู้ศึกษาได้มีทางวิเคราะห์และพิจารณาด้วยตนเอง

2. คำว่า "พระไตรปิฎก" ในงานนี้หมายถึงพระไตรปิฎกฉบับบาลีของนิกายเถรวาท และหมายถึงเฉพาะฉบับบาลีอักษรไทยจำนวน 45 เล่ม (ทั้งฉบับสยามรัฐ, ฉบับหลวง, และ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย) ไม่รวมถึงคัมภีร์อีก 3 เล่ม คือ เนตติปกรณ์, เปฏโกปเทสปกรณ์, และมิลินทปัญหา (ซึ่งชาวพุทธพม่านับรวมเป็นพระไตรปิฎกด้วย) และถ้ามีการใช้คำว่า "พระบาลี" ในหนังสือชุดนี้ ขอให้เข้าใจว่าหมายถึงพระไตรปิฎก 45

เล่มนั้น

3. คัมภีร์และตำราที่ใช้อ้างอิง ได้ระบุชื่อไว้ทันทีที่อ้างอิงถึง (ไม่ได้ทำเป็นเชิงอรรถ) และมักจะระบุไว้ด้วยอักษรย่อ ถ้าต้องการรู้ชื่อเต็ม ให้ดูที่หน้าบอกอักษรย่อประจำเล่ม. และเนื่องจากมุ่งแนะนำคัมภีร์และตำราที่อ้างอิงเป็นสำคัญ จึงไม่ได้วางรูปแหล่งอ้างอิงอย่างบรรณานุกรมที่เป็นสากล คำว่า"อรรถกถา"ที่อ้างไว้ มักจะไม่ระบุชื่อคัมภีร์ ขอให้เข้าใจว่าเป็นอรรถกถาของแต่ละปิฎกหรือแต่ละพระสูตรนั่นเอง ซึ่งได้แจ้งไว้ในภาคผนวกท้ายพระวินัยปิฎกเล่ม 4. ท้ายพระสุตตันตปิฎกเล่ม 1. และท้ายพระอภิธรรมปิฎกเล่ม 1

4. คำอ่านสำหรับชื่อเฉพาะและศัพท์ธรรมะทั้งหลาย เป็นปัญหาแก่ผู้ไม่คุ้นเคยกับภาษาบาลี จึงได้แนะนำวิธีอ่านคำบาลีไว้ด้วยในภาคผนวกท้ายเล่ม 1. การสะกดคำ ได้พยายามยึดหลักการของราชบัณฑิตยสถาน แต่ก็มีศัพท์เป็นจำนวนมากที่เห็นว่าน่าจะคงรูปแบบบาลีไว้ ขอให้ถือว่าเป็นศัพท์เฉพาะ (technical term) ของพระไตรปิฎก

5. ภาพถ่าย, ภาพวาด, แผนภูมิ, และแผนที่ ที่นำมาประกอบเนื้อหาอยู่ประปราย ได้รวบรวมจากแหล่งข้อมูลต่างๆ ต้องการให้เป็นข้อมูลประกอบทางวิชาการให้เห็นความเชื่อความเลื่อมใส และพอให้เกิดจินตนาการเท่านั้น

6. เลขข้อในวงเล็บ ได้ระบุไว้ตามพระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ ซึ่งในบางวงเล็บมีหลายเลขข้อรวมกัน บางเลขข้อก็ข้ามไปเมื่อเห็นว่าเนื้อหาของข้อนั้นๆ ได้สรุปประเด็นไว้แล้ว. ถ้าต้องการสืบค้นหรือเทียบเคียงกับพระไตรปิฎกฉบับพิมพ์โดยมหามกุฏฯ (หรือฉบับสยามรัฐ) ให้ใช้เลขข้อในวงเล็บเป็นแนวทาง โปรดอย่าเทียบเคียงด้วยชื่อเรื่องซึ่งตั้งขึ้นใหม่ทั้งสิ้น (ในฉบับบาลีไม่มีชื่อเรื่องย่อย)

7. ผู้จัดทำพระไตรปิฎกชุดนี้ ได้น้อมจิตถ่อมตนอยู่เสมอว่าเป็นผู้ศึกษา มิใช่ผู้รู้หรือผู้เข้าถึงธรรมเหนือกว่าผู้อ่านทั่วไป จึงพยายามแสดงมติ, หลักฐาน, และข้อมูลในเชิงวิชาการ เท่าที่จะสืบค้นได้ มิอาจเอื้อมที่จะชี้ผิดชี้ถูกด้วยความรู้สึกนึกคิดส่วนตน แต่ก็คาดหวังว่าผู้อ่านจะเกิดดุลยพินิจตามสมควร, ในการนี้ จำเป็นต้องมีการสอดแทรกคำอธิบายและทัศนะที่ได้พบเข้าแบบเฉพาะหน้า ซึ่งอาจจะดูกระจัดกระจาย ขาดการสังเคราะห์ให้เป็นเอกภาพ, ภาคผนวกในหนังสือแต่ละเล่มก็เกิดขึ้นด้วยเหตุผลเดียวกัน มุ่งให้เป็นการสะสมเรื่องน่ารู้ทางวิชาการเป็นสำคัญ

8. เกร็ดน่ารู้เกี่ยวกับพระไตรปิฎกในแง่มุมต่างๆ ไม่รวมกล่าวไว้ในเล่มเดียวกัน จะกระจัดกระจายอยู่ในภาคผนวกของทุกเล่ม เพื่อให้ผู้อ่านเก็บสะสมไว้พิจารณาเพิ่มเติม เพราะเห็นว่า "ความรู้เรื่องพระไตรปิฎก" ในหนังสือ"พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน"ของท่านอาจารย์สุชีพ ปุญญานุภาพ มีความแจ่มแจ้งชัดเจนพอแล้ว

9. งานพระไตรปิฎกชุดนี้ แม้จะมีเนื้อหาจบลงเป็นส่วนๆ ตามจำนวนเล่มและตามลำดับเนื้อหาในพระไตรปิฎกฉบับบาลี แต่มีการอ้างถึงกันระหว่างเล่ม และตัดความซ้ำที่กล่าวถึงแล้วในเล่มต้นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคำศัพท์หรือถ้อยคำสำนวนใดที่เคยให้ความหมายไว้แล้ว ก็ได้หลีกเลี่ยงการให้ความหมายซ้ำอีก หนังสือชุดนี้จึงมุ่งให้มีการจำหน่ายเป็นชุดเพื่อประโยชน์สูงสุดของผู้ศึกษาเอง

10. วิธีร้อยเรียงเนื้อหาแต่ละปิฎก คำนึงถึงผู้อ่านเป็นหลัก : *พระวินัยปิฎก*-เน้นให้อ่านเข้าใจเพื่อประพฤติปฏิบัติตามสิกขาบทได้ และให้สอดคล้องกับแนวอธิบายในหนังสือ"วินัยมุข"ของ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำนวนแปลสิกขาบทได้พยายามรักษาสำนวนของหนังสือวินัยมุขและหนังสือนวโกวาท ซึ่งใช้

เป็นแบบเรียนในหลักสูตรนักธรรมของคณะสงฆ์, *พระสุตตันตปิฎก*-เน้นเก็บรายละเอียดทุกแง่ทุกมุม และพิถีพิถันเป็นพิเศษในการแปลและถอดความในส่วนที่เป็นพุทธวจนะ จำเป็นต้องแทรกเสริมคำบาลีและภาษาแปลของชาวยุโรปไว้ด้วย เพื่อประกอบการพิจารณาของผู้อ่าน, ส่วน *พระอภิธรรมปิฎก* -เน้นให้เห็นเนื้อหากว้างๆ รวมๆ ในลักษณะสรุปใจความ ให้รู้ว่าปรมัตถธรรมคืออะไร และพระอภิธรรมปิฎกบรรจุเรื่องอะไรไว้บ้าง

11. คำราชาศัพท์ที่ใช้กับพระพุทธเจ้าและพระราชาทั้งหลาย ไม่ได้เคร่งครัดอย่างที่ใช้กับพระมหากษัตริย์ของไทย เช่นคำว่า "กราบทูล" และ "ทูล", ใช้พอให้รู้ว่าเป็นราชาศัพท์ พอให้รู้ว่าเป็นการพูดกับพระพุทธเจ้าและพระราชาเท่านั้น ราชาศัพท์บางคำเป็นที่เข้าใจยากสำหรับคนทั่วไป ก็ใช้คำสามัญแทน เช่น "ปฤษฎางค์" ใช้คำว่า "หลัง", "ฉายา" ใช้คำว่า "เงา" เป็นต้น

12. การกล่าวถึงอิทธิปาฏิหาริย์และเรื่องราวเกี่ยวกับเทวดา, มาร พรหม ฯลฯ ในพระไตรปิฎก หนังสือชุดนี้มองในแง่ที่เป็นปรากฏการณ์จริงทั้งสิ้น ให้อยู่ในวิสัยสติปัญญาและศรัทธาของผู้ศึกษา แต่เรื่องราวเช่นนั้นก็จะไม่เน้นหนักยิ่งไปกว่าสาระของพระธรรมวินัย

13. คำสอนของพระพุทธเจ้านั้น มีความลาด-ลุ่ม-ลึกตามลำดับ คือ เข้าใจได้ง่ายก็มี พอเข้าใจได้ก็มี เข้าใจได้ยาก หรือยากอย่างยิ่งที่จะเข้าใจก็มี, ส่วนที่พอเข้าใจได้นั้น ยังพอจะพินิจพิเคราะห์ด้วยความรู้ทางวิชาการได้ แต่ก็ยังอาจคลาดเคลื่อนได้อยู่นั่นเอง, ส่วนที่ยากจะเข้าใจนั้นอาจจะเกิดจากความยากของภาษา หรืออาจจะเกิดจากความยากของคำสอนจริงๆ ซึ่งความยากนั้นไม่สามารถเข้าถึงได้ด้วยความคิดนึกตรึกตรองธรรมดา, และความแหลมคมทางวิชาการก็อาจเจาะเข้าไม่ถึง เพราะเป็นเรื่องของการเข้าถึงด้วยการปฏิบัติทางจิต ในส่วนนี้จำเป็นต้องรักษาสำนวน

- แปลไว้ก่อน

การจัดทำหนังสือชุดนี้ แม้จะได้ทุ่มเทความวิริยะอุตสาหะอย่างยิ่งในการศึกษาและร้อยเรียงเนื้อหาแล้ว แต่ก็คงจะมีข้อผิดพลาดบกพร่องได้ไม่น้อย ขอน้อมรับไว้ศึกษาปรับปรุงต่อไป และขอบันทึกไว้เป็นเกียรติสำหรับความพิถีพิถันของฝ่ายจัดแต่งหน้าหนังสือและทำตรรชนี-นามานุกรม คือ *คุณอนุวัฒน์ หลอดศิริ, คุณสมจิตร หลอดศิริ, คุณธณัฐศิลป์ ดีใจ* แห่งโปรคอมกราฟฟิกไว้ ณ ที่นี้

งานพระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษานี้ จะอุบัติขึ้นไม่ได้เลย ถ้าไม่ได้รับแรงศรัทธาและแรงบันดาลใจของ **ดร.สุขพัฒน์ ทองเพ็ง** (ศาสนศาสตร-ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์) ผู้ประสบความสำเร็จในชีวิตแล้วยังใฝ่ใจในทางธรรมอย่างมั่นคง และงานนี้จะสำเร็จลุล่วงไม่ได้แน่นอน ถ้าหากไม่อยู่ในยุคสมัยที่ท่านผู้รู้ทั้งหลายได้ช่วยกันศึกษาพระธรรมวินัยของพระสัมมา-สัมพุทธเจ้าสืบๆ กันมา แล้วถ่ายทอดเป็นคัมภีร์-เป็นหนังสือให้ศึกษาใคร่ครวญตามได้ บุญกุศลอันจะพึงเกิดมีจากงานนี้ ขอน้อมอุทิศแด่ทุกท่านผู้มีส่วนสำคัญดังกล่าว จงทั่วถึง เทอญ

อุทัย บุญเย็น
ผู้ศึกษาและจัดทำ

• อุทัย บุญเย็น เกิดปี 2493, อดีต "ซาโนทโยภิกขุ" วัดบวรมงคล (สำนักเรียนวัดบวรนิเวศวิหาร), สำเร็จการศึกษา ป.ธ.๘, พ.ม., ศน.บ.(ศาสนา-ปรัชญา), M.A.(รัฐศาสตร์), เจ้าของนามปากกา "สร้อยรวงข้าว", เป็นผู้ศึกษา-เรียงร้อย และจัดทำหนังสือชุด "พระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา" (๑๒ เล่มชุด) ตั้งแต่ต้นปี 2543 ถึงต้นปี 2549

สารบัญค้นเรื่อง

หน้า

มหาวิภังค์ ปฐมภาค (มหาวิภังค์ ภาค 1) 1

เวรัญชกัณฑ์ 2

ณ เมืองเวรัญชา 1-5, อริยสงฆ์ในยามชาวเมืองอดอยาก 5, เรื่องที่พระพุทธเจ้าจะถามหรือไม่ถาม 5-6, อายุพระพุทธศาสนา 6-7, นวังคสัตถุศาสน์ 7-8, หลักการบัญญัติสิกขาบท 8, จากเวรัญชาสู่เวสาลี 9-10.

ปฐมปาราชิกกัณฑ์ 11

เสพเมถุน 11-12, พระสุทินเสพเมถุน 12-14, ประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทครั้งแรก 14-15, ประโยชน์ 10 ประการของการบัญญัติสิกขาบท 16, ความหมายของปาราชิก, **ปาราชิกสิกขาบทที่หนึ่ง** 17-18, เสพเมถุนอย่างไรเป็นปาราชิก, เสพเมถุนอย่างไรไม่ต้องอาบัติเลย, กรณีตัวอย่างเสพเมถุน 18-25, การลาสิกขา 25-28.

ทุติยปาราชิกกัณฑ์ 29
ลักทรัพย์. ข้อสันนิษฐานเรื่องปาราชิกสิกขาบทที่สอง 29. พระธนิยะทำกุฏิ 30-33. **ปาราชิกสิกขาบทที่สอง** 33-34. กรณีตัวอย่างที่เข้าข่ายเป็นโจรกรรม 35-36. ค่าของ 5 มาสกและ 1 บาท 37-38.ลักอย่างไรไม่เป็นปาราชิก อย่างไรไม่ถือว่าเป็นการลัก 38-40.
ตติยปาราชิกกัณฑ์ 41
ฆ่ามนุษย์ 41. เวสาลี. ป่ามหาวัน. และกูฏาคารศาลา 41-42. ภิกษุฆ่าตัวตายครั้งใหญ่ 42-43. อานุภาพและวิธีแห่งอานาปานสติ 43. **ปาราชิกสิกขาบทที่สาม** 45. ภิกษุเป็นหมอยา 46-47. สวดพระปริตรให้คนไข้ 47-48.
จตุตถปาราชิกกัณฑ์ 49
อวดอุตริมนุสสธรรม 49. แคว้นวัชชี-กรุงเวสาลี 49-50. ภิกษุจากลุ่มน้ำวัคคุมุทา 50-51. ภิกษุยอดมหาโจร 51-52. **ปาราชิกสิกขาบทที่สี่** 52-53. อุตริมนุสสธรรม 53-55.
เตรสกัณฑ์–สังฆาทิเสส 13 56
กรุงสาวัตถี 56-57. ทำอสุจิเคลื่อน. พระเสยยสกะสำเร็จความใคร่ 57-59. ความหมายของสังฆาทิเสส. ปริวาส. มานัต. มูลายปฏิกัสสนา. ขออัพภาน 59-60. **สังฆาทิเสสสิกขาบทที่หนึ่ง.** กรณีตัวอย่างที่ทรงตัดสิน 60-62. ถูกต้องกายหญิง. พระโลลุทายีถูกต้องกายหญิง 62-63. **สังฆาทิเสสสิกขาบทที่**

สอง, กรณีตัวอย่างที่ทรงตัดสิน 63-65, พูดเกี้ยวหญิง, พระโลลุทายีพูดเกี้ยวหญิง 66. **สังฆาทิเสสสิกขาบทที่สาม** 66-67, **สังฆาทิเสสสิกขาบทที่สี่** 68, เป็นพ่อสื่อ 69, อาชีวก, ครูทั้งหก 69-70, พระโลลุทายีเป็นพ่อสื่อ 70-71. **สังฆาทิเสสสิกขาบทที่ห้า** 71, องค์ประกอบของการชักสื่อ, กรณีตัวอย่างที่ทรงตัดสิน 71-73, สร้างกุฏิ 73, มคธ-กาสี 73-74, ภิกษุเมืองอาฬวีสร้างกุฏิ 74-75, **สังฆาทิเสสสิกขาบทที่หก** 75-76, อธิบายเรื่องวัด-กุฏิ-ที่อยู่ ของภิกษุ 76-78, สุดตประมาณ 78, สร้างวิหาร 79, โกสัมพี-โฆสิตาราม 79, พระฉันนะสร้างวิหารใหญ่ 79-80. **สังฆาทิเสสสิกขาบทที่เจ็ด** 80, ความหมายของคำว่าวิหาร 80-81, โจทเท็จ 81, วัดเวฬุวัน 81-82, พระทัพพะ มัลลบุตร บริหารที่อยู่และอาหาร 82-84, พระเมตติยะและพระภุมมชกะโจทด้วยอาบัติที่ไม่เป็นจริง 84-85, **สังฆาทิเสส-สิกขาบทที่แปด** 85-86, หาเรื่องใส่ความอันเป็นจริง, พระเมตติยะ-พระภุมมชกะ ใส่ความพระทัพพะ 87. **สังฆาทิเสสสิกขาบทที่เก้า** 87, การอ้างเลศ 88, สร้างความแตกแยกในหมู่สงฆ์, พระเทวทัตขอถือเคร่ง 88-90. **สังฆาทิเสสสิกขาบทที่สิบ** 90, ความหมายของคำว่าสงฆ์ 90-92, หนุนผู้ทำสังฆเภท, ศิษย์ 4 รูปของพระเทวทัต 92. **สังฆาทิเสส-สิกขาบทที่สิบเอ็ด** 92-93, ว่ายากสอนยาก, พระฉันนะไม่เชื่อฟังใคร 93. **สังฆาทิเสส**

สิกขาบทที่สิบสอง 93-94. ประทุษร้ายสกุล 94. กิฏาคิริ 94-96. พระอัสสชิ-พระปุนัพพสุกะประพฤติดนเป็นที่เสื่อมศรัทธา 95-96. **ปัพพาชนียกรรม-ไล่ออกจากวัด** 96-97. **สังฆาทิเสสสิกขาบท-ที่สิบสาม** 97. ความหมายของคำว่าประทุษร้ายสกุล 97-98.

อนิยตกัณฑ์ 2 สิกขาบท 99

อนิยตสิกขาบทเกิดที่วัดเชตวัน 99-100. นั่งในที่ลับตากับหญิง. นางวิสาขาตำหนิพระโลลุทายี 100. **อนิยต-สิกขาบทที่หนึ่ง** 101. อุบาสิกาที่เชื่อถือได้ 101. นั่งในที่ลับหูลับตากับหญิง. พระโลลุทายีหาทางเลี่ยงอาบัติ 101. **อนิยตสิกขาบทที่สอง** 102.

มหาวิภังค์ ทุติยภาค (มหาวิภังค์ ภาค 2) 103

นิสสัคคิยกัณฑ์ 104

นิสสัคคิยปาจิตตีย์ 30. โคตมกเจดีย์ 104-105. **หมวด 1 จีวรวรรค (10 สิกขาบท)** 10. ภิกษุฉัพพัคคีย์เก็บอดิเรกจีวร 105-106. **จีวรวรรค-สิกขาบทที่หนึ่ง** 106. ความหมายของปาจิตตีย์และนิสสัคคีย์ 107. อยู่ปราศจากไตรจีวร. ภิกษุกับจีวร. กรานกฐิน 107-109. มีผ้าไม่ครบชุดไตรจีวร 109. **จีวรวรรคสิกขาบทที่สอง** 110. เก็บผ้าไว้ทำจีวร 111. **จีวรวรรคสิกขาบทที่สาม** 111-112. ใช้คนผู้ไม่ใช่ญาติซักผ้าให้ 112. ภิกษุณี 112-113. พระโลลุทายีใช้ภรรยาเก่าซักผ้าให้ 113-114. **จีวรวรรค สิกขาบทที่สี่** 114. รับจีวรจากมือภิกษุณี.

จีวรของภิกษุณี(ปัญจจีวร) 115, **พระโลลุทายีขอสบงภิกษุณีอุบลวัณณา** 116, **จีวรวรรคสิกขาบทที่ห้า** 117, ขอจีวรจากคฤหัสถ์ผู้มิใช่ญาติ, พระอุปนันทะขอเกินเหตุ 118, ภิกษุเดินเปลือยกาย 118-119, **จีวรวรรคสิกขาบทที่หก** 119, ขอจีวรไว้สะสม, ภิกษุฉัพพัคคีย์สวมรอยขอจีวร 119-120, **จีวรวรรคสิกขาบทที่เจ็ด** 120, ขอจีวรตามความต้องการของตน, พระอุปนันทะสั่งให้เขาซื้อจีวรให้ 121, **จีวรวรรคสิกขาบทที่แปด** 122, ให้เขารวมทุนซื้อจีวรให้ 122, **จีวรวรรคสิกขาบทที่เก้า** 122, ทวงจีวรเกินควร 123, **จีวรวรรคสิกขาบทที่สิบ** 123-124, **หมวด 2 โกสิยวรรค (10 สิกขาบท)** 124, สันถัตและขนเจียม 124-125, ภิกษุฉัพพัคคีย์ขอไหมทำสันถัด 125, **โกสิยวรรคสิกขาบทที่หนึ่ง-สอง-สาม-สี่** 126, ทำสันถัดใหม่ให้มีของเก่าเจือปน 126-127, **โกสิยวรรคสิกขาบทที่ห้า** 128, นำขนเจียมเดินทางไกล, ใช้ภิกษุณีทำความสะอาดขนเจียม 128, **โกสิยวรรคสิกขาบทที่หก** 128, **โกสิยวรรคสิกขาบทที่เจ็ด** 129, ภิกษุรับทองและเงิน 129, ทอง-กหาปณะ-มาสก คือรูปิยะ 129-130, **โกสิยวรรคสิกขาบทที่แปด** 131, พระอุปนันทะขอรับเงินค่าอาหาร 130, ยินดีทองและเงิน 131, **โกสิยวรรคสิกขาบทที่เก้า**, ซื้อขายด้วยรูปิยะ, ภิกษุฉัพพัคคีย์ก่อเหตุ 131, **โกสิยวรรคสิกขาบทที่สิบ**, ซื้อขายโดยการแลกเปลี่ยน, พระอุปนันทะ

แลกเปลี่ยนผ้ากับปริพาชก 132. การแลกเปลี่ยนในรูปต่างๆ 132. **หมวด 3 ปัตตวรรรค (10 สิกขาบท)** 133. บาตร 133-134. อติเรกบาตรเก็บไว้เกิน 1 วัน 134. **ปัตตวรรคสิกขาบทที่หนึ่ง** 134. ขอบาตรใหม่ 135. **ปัตตวรรคสิกขาบทที่สอง** 135-136. เก็บเภสัชไว้เกิน 7 วัน 136. ทรงอนุญาตให้มีคนงานวัด 136-137. **ปัตตวรรคสิกขาบทที่สาม** 137. ผ้าอาบน้ำฝนนอกฤดูฝน 138. **ปัตตวรรค-สิกขาบทที่สี่** 138. แย่งคืนจีวร. ขอด้ายมาทำจีวร 139. **ปัตตวรรคสิกขาบทที่ห้า-หก** 139. ให้ทำจีวรตามสั่ง. **ปัตตวรรคสิกขาบทที่เจ็ด** 140. เก็บผ้าจำนำพรรษาไว้เกินกำหนด. อัจเจกจีวร-จีวรรีบร้อน 140-141. **ปัตตวรรคสิกขาบทที่แปด** 141. เก็บจีวรไว้ในบ้านเกิน 6 คืน. โจรเดือนสิบสอง 141-142. **ปัตตวรรคสิกขาบทที่เก้า** 142. น้อมลาภสงฆ์มาเพื่อตน. ภิกษุฉัพพัคคีย์ไม่ใช่ชาวสาวัตถี 142-143. **ปัตตวรรคสิกขาบทที่สิบ** 143. มาตราเวลาสมัยพุทธกาล 143-146.

ปาจิตติยกัณฑ์-ปาจิตตีย์ 92 147

อาบัติปาจิตตีย์ 147. **หมวด 1 มุสาวาทวรรค (10 สิกขาบท)** 148. กล่าวเท็จ. เดียรถีย์ถูกภิกษุโกหก 148. **มุสาวาทวรรคสิกขาบทที่หนึ่ง** 148. พูดเสียดแทง. โคนันทวิสาล 148-149. **มุสาวาทวรรคสิกขา-บทที่สอง** 149. พูดส่อเสียด. **มุสาวาทวรรคสิกขา-**

บทที่สาม 149-150, กล่าวธรรมโดยบท, **มุสาวาท-วรรคสิกขาบทที่สี่** 150-151, **มุสาวาทวรรคสิกขา-บทที่ห้า** นอนร่วมกัน, อนุปสัมบัน 150, พระอนุรุทธะนอนร่วมชายคากับมาตุคาม 152-153, **มุสาวาทวรรคสิกขาบทที่หก** 153, เทศน์โปรดหญิงสองต่อสอง, พระโลลุทายีเทศน์ให้เขาหึงกัน 153-154, **มุสาวาทวรรคสิกขาบทที่เจ็ด** 154, อวดอุตริ-มนุสสธรรมที่มีจริง, **มุสาวาทวรรคสิกขาบทที่แปด** 154, ประจานภิกษุด้วยกันต่ออนุปสัมบัน, พระอุปนันทะกับภิกษุฉัพพัคคีย์ปรับอาบัติกัน 154-155, **มุสาวาทวรรคสิกขาบทที่เก้า** 155, ขุดดินเองหรือใช้ให้เขาขุด, **มุสาวาทวรรคสิกขาบทที่สิบ** 155, **หมวด 2 ภูตคามวรรค (10 สิกขาบท)** 156, ภิกษุเมืองอาฬวีตัดต้นไม้, **ภูตคามวรรคสิกขาบทที่หนึ่ง** 156, พูดเฉไฉ, เมื่อพระฉันนะเป็นจำเลย, **ภูต-คามวรรคสิกขาบทที่สอง** 157, ต่อว่าซึ่งหน้าหรือบ่นให้ภิกษุอื่นฟัง, **ภูตคามวรรคสิกขาบทที่สาม** 158, ทิ้งของสงฆ์ไว้ที่กลางแจ้ง, **ภูตคามวรรคสิกขาบทที่สี่** 158, ไม่เก็บที่นอนของสงฆ์, **ภูตคามวรรค-สิกขาบทที่ห้า** 159, แกล้งนอนเบียดแทรกให้ภิกษุอื่นทนอยู่ไม่ได้, **ภูตคามวรรคสิกขาบทที่หก** 159, ฉุดคร่าภิกษุอื่นออกจากที่อยู่, **ภูตคามวรรคสิกขา-บทที่เจ็ด** 160, นั่ง-นอนทับตั่งหรือเตียงที่อยู่ข้างบน, เวหาสกุฏิ-เตียงลอย 160-161, **ภูตคามวรรค-สิกขาบทที่แปด** 161, โบกฉาบวิหารเกิน 3 ชั้น,

ภูตคามวรรคสิกขาบทที่เก้า 161-162. รดหญ้าหรือดินด้วยน้ำมีตัวสัตว์, **ภูตคามวรรคสิกขาบทที่สิบ** 162. **หมวด 3 โอวาทวรรค (10 สิกขาบท)** 162. ความสัมพันธ์หว่างภิกษุกับภิกษุณี, ครุธรรม 8, คุณสมบัติของภิกษุผู้สอนภิกษุณี 162-164. ไม่ได้รับมอบหมาย ห้ามสอนภิกษุณี 164-165. รวมกันเป็นสงฆ์เอง. **โอวาทวรรคสิกขาบทที่หนึ่ง** 165. สอนภิกษุณีหลังอาทิตย์ตกดิน. พระจูฬปันถกแสดงธรรม. **โอวาทวรรคสิกขาบทที่สอง** 165-166. สอนภิกษุณีถึงที่อยู่. มหาปชาบดีอาพาธ. **โอวาทวรรค-สิกขาบทที่สาม** 166-167. ติเตียนภิกษุผู้สอนภิกษุณี. **โอวาทวรรคสิกขาบทที่สี่** 167. ให้จีวรแก่ภิกษุณีผู้มิใช่ญาติ. **โอวาทวรรคสิกขาบทที่ห้า** 167. **โอวาทวรรคสิกขาบทที่หก** 168. เย็บจีวรให้ภิกษุณีผู้มิใช่ญาติ. **โอวาทวรรคสิกขาบทที่เจ็ด** 169. ชวนภิกษุณีไปทางเรือด้วยกัน. **โอวาทวรรคสิกขาบทที่แปด** 169. ฉันอาหารที่ภิกษุณีแนะให้เขาถวาย. **โอวาทวรรคสิกขาบทที่เก้า** 170. นั่งในที่ลับกับภิกษุณีสองต่อสอง. **โอวาทวรรคสิกขาบทที่สิบ** 170-171. **หมวด 4 โภชนวรรค (10 สิกขาบท)** 171. โรงทาน 171-172. ภิกษุกับโรงทาน 172-173. **โภชนวรรคสิกขาบทที่หนึ่ง** 173. คณโภชน์-ฉันเป็นหมู่. **โภชนวรรคสิกขาบทที่สอง** 173-174. ความเห็นเรื่องคณโภชน์ 174-175. รับนิมนต์แล้วฉันที่อื่นไปก่อน 175-176. **โภชนวรรคสิกขาบทที่**

สาม. ปรัมปรโภชนะ 176-177. รับบิณฑบาตเกิน 3 บาตร 177. ขาทนียะและโภชนียะ 177-178. ภิกษุบอกต่อๆ กันให้ไปรับบิณฑบาต 178-179. **โภชนวรรคสิกขาบทที่สี่** 179. ฉันเสร็จแล้วยังฉันอีก 180. ประเคนและหัตถบาส 180-181. ห้ามภัต. **โภชนวรรคสิกขาบทที่ห้า** 182-183. หาเรื่องจับผิดภิกษุที่ฉันแล้วฉันอีก. ภิกษุ 2 รูปปรับอาบัติกัน 183. **โภชนวรรคสิกขาบทที่หก** 184. ฉันอาหารในเวลาวิกาล. **โภชนวรรคสิกขาบทที่เจ็ด** 184-185. กาลิก-เนื่องด้วยกาล 185-186. ฉันอาหารที่เก็บไว้ค้างคืน. พระเวลัฏฐสีสะ(พระอุปัชฌาย์ของพระอานนท์)ตากข้าวไว้ฉัน. **โภชนวรรคสิกขาบทที่แปด** 186-187. ขออาหารอย่างดีมาฉันเอง. **โภชนวรรคสิกขาบทที่เก้า** 187. ฉันอาหารที่ไม่ได้รับประเคน. ภิกษุฉันเครื่องเซ่นผี 188. **โภชนวรรคสิกขาบทที่สิบ** 189. **หมวด 5 อเจลกวรรค (10 สิกขาบท)** 189. อเจลกะ-ชีเปลือย 189-190. ยื่นอาหารให้นักบวชอื่น. เดียรถีย์และคนกินเดน. **อเจลกวรรคสิกขาบทที่หนึ่ง** 191. ชวนภิกษุไปบิณฑบาตด้วยแล้วไล่ให้กลับ. **อเจลกวรรคสิกขาบทที่สอง** 192. ไปนั่งแทรกแซงในบ้าน. **อเจลกวรรคสิกขาบทที่สาม** 192-193. นั่งในที่ลับตากับมาตุคาม. **อเจลกวรรคสิกขาบทที่สี่** 193. นั่งในที่ลับหูกับมาตุคาม. **อเจลกวรรคสิกขาบทที่ห้า** 193-194. รับนิมนต์แล้วไปที่อื่นไม่บอกลา. **อเจลกวรรคสิกขาบทที่หก**. ฤดู-

กาลถวายจีวร-ฤดูกาลทำจีวร 194-195, ขอเกินกำหนดเวลาที่เขาปวารณา, **อเจลกวรรคสิกขาบทที่เจ็ด**, การปวารณาให้ภิกษุขอ 195-197, มาตราดวงสมัยพุทธกาล 197-198, ไปดูกองทัพ, **อเจลกวรรคสิกขาบทที่แปด** 198-199, พักอยู่ในกองทัพเกิน 3 คืน, **อเจลกวรรคสิกขาบทที่เก้า** 199, ไปสนามรบระหว่างมีการรบ, **อเจลกวรรคสิกขาบทที่สิบ** 199, **หมวด 6 สุราปานวรรค (10 สิกขาบท)** 200, แคว้นเจติ 200-201, ดื่มสุราเมรัย, พระสาคตะดื่มสุรา 201-203, **สุราปานวรรคสิกขาบทที่หนึ่ง**, สุราและเมรัย 203-204, จี้เส้นกัน, **สุราปานวรรคสิกขาบทที่สอง** 204, เล่นน้ำ, **สุราปานวรรคสิกขาบทที่สาม** 204-205, ไม่เชื่อฟังกัน, **สุราปานวรรคสิกขาบทที่สี่** 205, หลอนให้ตกใจ, **สุราปานวรรคสิกขาบทที่ห้า** 206, ภัคคชนบท 206-207, ภิกษุก่อไฟผิง 207-208, **สุราปานวรรคสิกขาบทที่หก** 208, สิบห้าวันภิกษุอาบน้ำได้หนหนึ่ง, **สุราปานวรรคสิกขาบทที่เจ็ด** 208-209, แม่น้ำคโปทา 209-210, ข้อจำกัดเรื่องการอาบน้ำ 210, กัปปพินทุ, **สุราปานวรรคสิกขาบทที่แปด** 211, วิกัป, **สุราปานวรรคสิกขาบทที่เก้า** 211-212, ซ่อนของกัน, **สุราปานวรรคสิกขาบทที่สิบ** 212, **หมวด 7 สัปปาณวรรค (10 สิกขาบท)** 212, ฆ่าสัตว์, **สัปปาณวรรคสิกขาบทที่หนึ่ง** 212-213, ใช้น้ำมีตัวสัตว์, **สัปปาณวรรคสิกขาบทที่สอง** 213, ร็อฟื้น

อธิกรณ์, **สัปปาณวรรคสิกขาบทที่สาม**, อธิกรณ์ 4 อย่าง 213-214, ปิดบังอาบัติ 214, **สัปปาณวรรค-สิกขาบทที่สี่** 215, อุปสมบทให้คนอายุไม่ครบ 20 ปี 215, กำหนดอายุผู้อุปสมบท, การนับอายุ 20 ปี เพื่ออุปสมบท 215-217, เด็กอุปสมบทเป็นภิกษุ 217-218, **สัปปาณวรรคสิกขาบทที่ห้า** 218-219, ร่วมทางหนีภาษี, **สัปปาณวรรคสิกขาบทที่หก** 219-220, ชวนหญิงเดินทางไกล, **สัปปาณวรรคสิกขา-บทที่เจ็ด** 220, ไม่เชื่อพระพุทธเจ้า, **สัปปาณ-วรรคสิกขาบทที่แปด** 220-221, สมคบคนไม่เชื่อพระพุทธเจ้า, **สัปปาณวรรคสิกขาบทที่เก้า** 221, สามเณรไม่เชื่อพระพุทธเจ้า, **สัปปาณวรรคสิกขา-บทที่สิบ** 221-223, **หมวด ๘ สหธรรมิกวรรค (12 สิกขาบท)** 223, ไม่ฟังคำตักเตือน, **สหธรรมิก-วรรคสิกขาบทที่หนึ่ง** 223, เป็นปฏิปักษ์ต่อสิกขา-บท, **สหธรรมิกวรรคสิกขาบทที่สอง** 223-224, โมหาโรปนกรรม, รู้หรือไม่รู้ว่ามีสิกขาบทห้าม ก็ไม่พ้นผิด 224-225, **สหธรรมิกวรรคสิกขาบทที่สาม** 225, สังฆกรรม 226-227, ให้ทำร้ายร่างกายภิกษุอื่น, **สหธรรมิกวรรคสิกขาบทที่สี่** 227, แสดงอาการคุกคาม, **สหธรรมิกวรรคสิกขาบทที่ห้า** 227-228, โจทด้วยสังฆาทิเสสไม่มีมูล, **สหธรรมิกวรรค-สิกขาบทที่หก** 228, ก่อความร้าคาญ, **สหธรรมิก-วรรคสิกขาบทที่เจ็ด** 228, แอบฟังความ, **สห-ธรรมิกวรรคสิกขาบทที่แปด** 229, มอบฉันทะแล้ว

โวยวาย. **สหธรรมิกวรรคสิกขาบทที่เก้า** 229-230. ไม่มอบฉันทะ. **สหธรรมิกวรรคสิกขาบทที่สิบ** 230-231. แจกจ่ายของสงฆ์. **สหธรรมิกวรรคสิกขาบทที่สิบเอ็ด** 231-232. น้อมลาภสงฆ์. **สหธรรมิกวรรคสิกขาบทที่สิบสอง** 232. **หมวด 9 รัตนวรรค (10 สิกขาบท)** 232. ภิกษุกับวัง 232-234. พระอานนท์เข้าวัง 234-236. ข้อควรระวังในการเข้าสู่พระราชฐานชั้นใน 236-237. **รัตนวรรคสิกขาบทที่หนึ่ง** 237-238. เก็บของมีค่า. **รัตนวรรคสิกขาบทที่สอง** 238-240. เข้าบ้านในยามวิกาล. **รัตนวรรคสิกขาบทที่สาม** 240-241. กระดูก-งา และเขาสัตว์. **รัตนวรรคสิกขาบทที่สี่** 241-242. เตียงและตั่งที่ภิกษุใช้ได้. **รัตนวรรคสิกขาบทที่ห้า**. ชนิดของที่นั่งสมัยพุทธกาล 242-243. เตียง-ตั่งยัดนุ่น. **รัตนวรรคสิกขาบทที่หก** 243. ผ้าปูนั่ง (นิสีทนะ). **รัตนวรรคสิกขาบทที่เจ็ด** 243-244. ผ้าปิดฝี. **รัตนวรรคสิกขาบทที่แปด** 244. ผ้าอาบน้ำฝน. **รัตนวรรคสิกขาบทที่เก้า** 245. สุคตจีวร. **รัตนวรรคสิกขาบทที่สิบ** 245-246.

ภาคผนวก 247

วิธีอ่านภาษาบาลีอักษรไทย 248. เทียบพยัญชนะบาลีกับอักษรโรมัน 253. บาลีอักษรไทยในอดีต 255. สถานที่ทรงจำพรรษาใน 45 พรรษา 256.

แนะนำหนังสือที่ใช้อ้างอิง-วินัยมุข-พจนานุกรม
260-265.

ดรรชนี 264

นามานุกรม 299

สารบัญภาพประกอบ

หน้า

แผนที่แสดงที่ตั้งแคว้นปัญจาละ แคว้นกาสี และแคว้นวัชชี 9
ภาพถ่ายแม่น้ำ"สังคัม"(จุฬาตรีคูณ) 10
ภาพถ่ายสถานที่ที่เชื่อกันว่าเป็น"ป่ามหาวัน"ในสมัยพุทธกาล 12
ภาพถ่ายทางขึ้นภูเขาคิชฌกูฏ 30
ภาพถ่ายมุมหนึ่งบนยอดเขาคิชฌกูฏ 40
ภาพถ่ายสถูปและเสาหินพระเจ้าอโศกที่โบราณสถานเวสาลีโบราณ 55
ภาพถ่ายมุมหนึ่งของโบราณสถานเชตวัน 58
ภาพถ่ายสระน้ำในโบราณสถานเวฬุวัน 83
ภาพถ่ายมุมหนึ่งของโบราณสถานเชตวัน 98
ภาพถ่ายมุมหนึ่งของโบราณสถานเชตวัน 121
ภาพเขียนจินตนาการพระพุทธเจ้าเสด็จบิณฑบาต 141
ภาพถ่ายบ่อน้ำเก่าแก่ในโบราณสถานเชตวัน 150
ภาพถ่ายเสาหินพระเจ้าอโศกที่โบราณสถานป่ามหาวัน 188
แผนที่แสดงที่ตั้งแคว้นอวันตี แคว้นเจติ และแคว้นกาสี 200
ภาพถ่ายแม่น้ำอจิรวดีที่เมืองสาวัตถี 238

อักษรย่อที่ใช้ในชุดพระวินัยปิฎก

องฺ. ทสก. องฺคุตฺตรนิกาย ทสกนิปาต
องฺ. ทุก. องฺคุตฺตรนิกาย ทุกนิปาต
ขุ.สุ. ขุทฺทกนิกาย สุตฺตนิปาต
พุ.ธ. หนังสือ"พุทธธรรม(ฉบับปรับปรุงและขยายความ)" โดย พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต)
ม.ม. มชฺฌิมนิกาย มชฺฌิมปณฺณาสก
วินย. พระวินัยปิฎกสยามรัฐ(ฉบับบาลี-จัดพิมพ์โดยมหามกุฏราชวิทยาลัย)
B.C.A.I. *Buddhist Centres in Ancient India.* โดย Binayendra Nath Chaudhury
B.D. *Book of the discipline* (P.T.S.) พระวินัยปิฎกแปลเป็นภาษาอังกฤษของสมาคมบาลีปกรณ์
D.P.P.N. *Dictionary of Pali Proper Names,* โดย G.P. Malalasekera.
Miln. *Milinda-panho.* (Milinda's questions-มิลินทปัญหา) แปลจากฉบับบาลีเป็นภาษาอังกฤษ โดย I.B. Horner. London: Luzac, 1963-64.
P.T.S. *Pali Text Society.* (สมาคมบาลีปกรณ์, กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ)

การอ้างคัมภีร์อรรถกถาในพระวินัยปิฎก(ชุดนี้)ทุกเล่ม ถ้าระบุแต่เพียงว่า **"อรรถกถา"** โดยไม่มีชื่อของคัมภีร์ต่อท้าย ขอให้เข้าใจว่าหมายถึงอรรถกถาของพระวินัยปิฎก คือ **"คัมภีร์สมันตปาสาทิกา"** ซึ่งแต่งโดย **พระพุทธโฆส**-พระอรรถกถาจารย์ชาวชมพูทวีป (พ.ศ. 945-1000)

ระบบเนื้อหา

เพื่ออำนวยประโยชน์แก่ผู้ใช้หนังสือชุดนี้

เพื่อให้ผู้ร่วมศึกษาพระไตรปิฎก ได้ประโยชน์จาก"พระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา" ชุดนี้ ขอแนะนำระบบเนื้อหาของงานที่จัดทำ ว่ามีอย่างไร ดังนี้

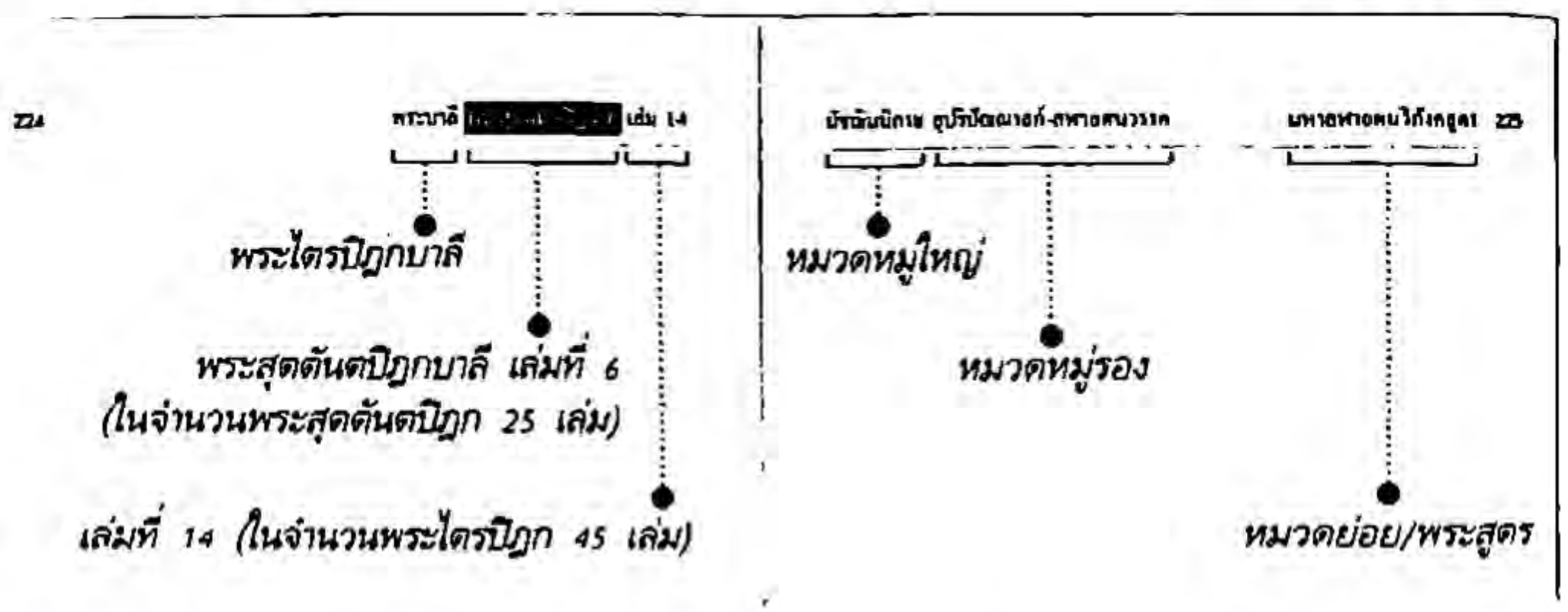
1. เนื้อหาโดยรวม ได้ร้อยเรียงความตามลำดับเล่มพระไตรปิฎกสยามรัฐ(ฉบับบาลีของไทย). ในส่วนพระวินัยปิฎกและพระอภิธรรมปิฎก ทำในรูปเก็บความ-สรุปความ และเพิ่มเติมข้อมูลประปราย เพื่อเสริมความเข้าใจ. ในส่วนพระสุตตันตปิฎก ได้เก็บรายละเอียดของเนื้อหามากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ได้ระบุเลขข้อประจำพระสูตรไว้ในวงเล็บโดยตลอด สามารถที่จะใช้ตรวจสอบเทียบเคียงกับฉบับบาลีได้ง่ายขึ้น

2. การบอกเล่มพระไตรปิฎกฉบับบาลี ทำไว้ 2 ส่วน ส่วนแรกอยู่หน้าแรกสุด(คือหน้าเปิดของเล่ม) ซึ่งนอกจากได้ระบุว่าเป็น"พระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา" เล่มที่เท่าไรแล้ว ยังระบุว่าเป็นพระวินัยปิฎก. พระสุตตันตปิฎก. หรือ พระอภิธรรมปิฎก (ฉบับบาลี)เล่มที่เท่าไรด้วย พร้อมกับบอกหมวดหมู่เนื้อหาของพระไตรปิฎกนั้นว่ามีอะไรบ้าง

(30) ระบบเนื้อหา

ตัวอย่าง

หน้าซ้าย *หน้าขวา*

เป็นอันว่า ได้บอกที่มาของเนื้อหาในพระไตรปิฎกฉบับบาลีไว้ทุกหน้า นอกเหนือจากที่ได้ระบุ"เลขข้อ"ในวงเล็บตรงตามพระไตรปิฎกบาลี(ฉบับสยามรัฐ)ไว้ส่วนหนึ่ง

3. เพื่อการค้นหาเรื่องราวหรือเนื้อหาที่ต้องการ ได้จัดทำระบบสารบัญอย่างละเอียด คือนอกจากบอกหมวดหมู่เนื้อหาและชื่อพระสูตรแล้ว ยังยกเอา"หัวเรื่อง"ที่ตั้งไว้ในเล่ม มาเรียงบอกหน้าไว้ด้วย ทำให้รู้ได้ว่า ในหมวดหมู่เนื้อหาหรือในพระสูตรหนึ่งๆ มีประเด็นอะไรบ้าง. ประเด็นที่ตั้งเป็นหัวเรื่องนี้ เป็นบทสรุปเนื้อหาหรือคำสอนอยู่ในตัว ขอแนะนำให้เลือกที่จะอ่านเนื้อหาภายในเล่มจากสารบัญ ซึ่งเป็นการเริ่มจากความสนใจของตัวเองก่อน

4. อีกทางหนึ่งที่จะเข้าสู่เนื้อหาของพระไตรปิฎกได้ตามต้องการ คือการสืบจากคำในดรรชนีและนามานุกรม ซึ่งหนังสือชุดนี้ได้พยายามเก็บเรียงไว้ค่อนข้างละเอียดหยุมหยิมไปบ้าง ทั้งนี้ เป็นการทำไว้เผื่องานทางวิชาการที่จะเกิดตามมาอีก

มหาวิภังค์ ปฐมภาค (มหาวิภังค์ ภาค 1)

ว่าด้วยสิกขาบทของภิกษุ ตอน 1

• ปาราชิก • สังฆาทิเสส • อนิยต

เวรัญชกัณฑ์

ณ เมืองเวรัญชา

(1-18) ครั้งหนึ่งก่อนเข้าพรรษา เมื่อพระพุทธองค์มีภิกษุสงฆ์สาวกมากแล้ว พระกิตติศัพท์อันดีงามก็เลื่องลือไกล ขณะเดียวกัน ฝ่ายที่ไม่หวังดีก็พยายามขัดขวางด้วยการกล่าวโจมตีต่างๆ นานาเพื่อสกัดกั้นไม่ให้คนมานับถือ จนถึงภายในพรรษานี้ ก็ยังไม่มีการบัญญัติสิกขาบทหรือวินัยสำหรับภิกษุสงฆ์ เพราะเหล่าภิกษุที่อุปสมบทโดยตรงจากพระองค์ ไม่มีรูปใดประพฤติเสียหาย คือยังไม่เกิดอาสวัฏฐานิยธรรมในหมู่สงฆ์

ระหว่างเสด็จพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ประมาณห้าร้อยรูป บ่ายพระพักตร์ไปทางลุ่มน้ำคงคา พอเข้าเขตเมืองเวรัญชาก็เป็นคราวที่จะต้องจำพรรษาพอดี พระพุทธองค์จึงพาหมู่สงฆ์แวะพำนักที่ป่าใกล้เมือง และทรงเลือกเอาบริเวณโคนต้นสะเดา(ปุจิ) เป็นที่ประ-

ทับ บริเวณนั้นถือกันว่าเป็นที่สิงสถิตของยักษ์ตนหนึ่ง นามว่า นเฬรุ. โคนต้นสะเดานั้นจึงมีชื่อเรียกว่า"นเฬรุปุจิมัณฑะ"

เมืองเวรัญชามีผู้นำเป็นพราหมณ์ เรียกตามชื่อเมืองว่า เวรัญชพราหมณ์ พอได้ข่าวว่าพระพุทธองค์เสด็จผ่านมาประทับอยู่ที่นั่น เขาจึงขอเข้าเฝ้า ด้วยมีข้อกังขาในใจ เมื่อได้เข้าเฝ้าก็ทักทายปราศรัยตามธรรมเนียม แต่ไม่แสดงความเคารพ. วาจาแรกเริ่มที่เขากราบทูล เป็นการต่อว่าต่อขาน ว่าพระองค์ทำไม่ถูกต้อง ถ้าเป็นอย่างที่เขาเล่าลือกันว่า พระองค์ไม่แสดงความเคารพต่อพราหมณ์ผู้ใหญ่ คือไม่ไหว้ ไม่ลุกรับ ตามธรรมเนียมที่ปฏิบัติกันอยู่

พระพุทธองค์ตรัสแก่พราหมณ์ว่า พระองค์มองไม่เห็นใครที่พระองค์ควรจะแสดงความเคารพได้ ไม่ว่าจะเป็นเทพ มาร พรหม สมณะ พราหมณ์ หรือมนุษย์ เพราะใครก็ตามที่พระองค์กระทำต่อเขาอย่างนั้น ศีรษะของเขาถ้าไม่แตกเป็นเสี่ยงๆ ก็จะต้องขาดหลุดจากบ่า(ดำรงชีวิตไม่เป็นปกติได้)

พราหมณ์ได้ยกคำเล่าลือในทางเสียหายให้พระพุทธองค์ทรงตอบเป็นข้อๆ พระดำรัสตอบที่เขาได้รับแต่ละข้อคือ ทรงยอมรับว่าคำกล่าวหาทุกข้อนั้นเป็นจริง แต่เป็นจริงในคนละความหมาย เช่นที่เขาว่าพระองค์เป็นคนตายด้าน ไม่มีความรู้สึกกับอะไรได้ ก็ตรัสตอบว่า จริงอย่างนั้น เพราะสำหรับพระองค์แล้ว รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ(สิ่งที่ได้สัมผัส) ไม่มีทางที่จะทำให้ทรงลุ่มหลงยินดีรักใคร่ต่อไปได้ กิเลสเหล่านั้นเหมือนตาลยอดด้วน ที่ไม่มีวันงอกเงยได้อีก

ในข้อที่พราหมณ์ข้องใจว่า เหตุใดพระพุทธองค์จึงไม่แสดงความเคารพต่อผู้ใหญ่ผู้มีอายุมากกว่าตน ทรงถามพราหมณ์ว่าใน

บรรดาไข่ไก่หลายฟอง ถ้ามีลูกไก่ตัวหนึ่งเอาปลายเล็บเจาะเปลือกไข่ออกมาโดยสวัสดิภาพก่อนตัวอื่น ลูกไก่ตัวนั้นเราควรจะเรียกมันว่าพี่หรือน้องของพวกลูกไก่ด้วยกัน? พราหมณ์ตอบทันทีว่าต้องเรียกมันว่าพี่ เพราะมันแก่กว่าเขา

"เราก็เหมือนกัน พราหมณ์!" พระพุทธองค์ตรัส "ขณะที่หมู่สัตว์กำลังถูกอวิชชาซึ่งเปรียบเหมือนเปลือกฟองไข่ห่อหุ้มอยู่ เราได้ทำลายเปลือกหุ้มนั้นออกมาได้ก่อนใครๆ เป็นบุคคลคนเดียวในโลก ได้รู้ยิ่งแล้วซึ่งสัมมาสัมโพธิญาณ ซึ่งไม่มีความรู้ใดจะยิ่งไปกว่า

"พราหมณ์! เรานั้นเป็นผู้เจริญที่สุด เป็นผู้ประเสริฐที่สุดของโลก ความเพียรเราได้ระดมแล้วไม่ย่อหย่อน สติเราได้กำหนดมั่นแล้วไม่ลืมหลง กายเราสงบแล้วไม่กระสับกระส่าย จิตตั้งมั่นเป็นหนึ่งแล้ว"

ต่อจากนั้น พระพุทธองค์ทรงแสดงวาระที่จิตอันตั้งมั่นเป็นหนึ่งนั้นเข้าสู่ฌานทั้ง 4 แล้วน้อมจิตนั้นระลึกชาติต่างๆ ของพระองค์และของสัตว์ทั้งหลาย ก่อนที่จะเข้าถึงอาสวักขยญาณ ตรัสรู้อริยสัจจ์ ดับกิเลสโดยสิ้นเชิง ซึ่งแต่ละวาระนั้น ทรงเปรียบเหมือนการเจาะฟองไข่ได้สำเร็จของลูกไก่

พราหมณ์ได้ฟังพระดำรัสอันแจ่มแจ้งโดยลำดับ ก็ยกย่องเป็นการใหญ่ว่า พระพุทธองค์ทรงกล่าวทุกประเด็นได้เยี่ยมยอด เกิดความเลื่อมใส ขอเป็นอุบาสก ถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิตตั้งแต่บัดนั้น ได้ทูลอาราธนาขอให้ทรงจำพรรษาอยู่ที่นั่น

พร้อมด้วยหมู่สงฆ์, ก่อนจากไป เขาได้ถวายบังคม ทำประทักษิณ แสดงความเคารพเป็นอย่างดี

อริยสงฆ์ในยามชาวเมืองอดอยาก

ในพรรษานั้น เมืองเวรัญชาประสบทุพภิกขภัยแห้งแล้ง ข้าวยากหมากแพง ผู้คนอดอยากไปทั่ว ต้องใช้สลากปันส่วนอาหารพอประทังชีวิตแต่ละคน ภิกษุไปบิณฑบาตในเมือง ไม่มีใครตักบาตร ก็พากันไปบิณฑบาตที่คอกม้าของพ่อค้าต่างเมือง ซึ่งแวะพักแรมระหว่างฤดูฝนที่เมืองเวรัญชาเช่นกัน

พวกพ่อค้าม้าสมัยนั้น อย่างหนึ่งที่เขาเตรียมการก่อนเดินทางไกล คือทำข้าวตากแห้งติดตัวไปด้วย(เป็นสัตตุชนิดหนึ่ง) เผื่อไม่มีหญ้าให้ม้ากินก็ให้ข้าวตากเป็นอาหารแทน เมื่อมีภิกษุไปบิณฑบาตถึงคอกม้า พวกเขาก็แบ่งข้าวนั้นถวายให้พอยังชีพแต่ละรูป

ภิกษุได้ข้าวจากคอกม้า ก็เอาก้อนหินโขลกบดฉันกัน พระอานนท์ก็ได้ข้าวจากคอกม้าเหมือนกันบดถวายพระพุทธองค์ เสียงหินบดข้าวแห้งแว่วถึงพระกรรณ

เรื่องใดที่พระพุทธเจ้าจะถามหรือไม่ถาม

เรื่องที่เกิดขึ้น ณ ที่ไหนๆ ก็ตาม พระพุทธเจ้าทั้งหลายย่อมทรงทราบ, ตรัสถามก็มี ไม่ตรัสถามก็มี ถ้าจะตรัสถามก็เมื่อทรงเห็นว่าจะเป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติธรรม และเมื่อตรัสถามก็มีเหตุผล 2 อย่างคือ เพื่อจะทรงแสดงธรรม และเพื่อบัญญัติสิกขาบทแก่ภิกษุทั้งหลาย กรณีตรัสถามถึงเสียงบดโขลกข้าวแห้ง

ดราวนั้น เมื่อพระอานนท์กราบทูลแล้ว ทรงกล่าวอนุโมทนาว่า ภิกษุทั้งหลายทำดีแล้ว พวกเธอเป็นสัตบุรุษชนะตนเองได้อย่างเยี่ยมยอด ตรัสว่า

"พวกเพื่อนพรหมจรรย์ชั้นหลัง จักดูหมิ่นข้าวสาลีและข้าวสุกอันคลุกเคล้าด้วยเนื้อ"

(หมายความว่า ภิกษุสมัยหลังที่ได้ทราบเรื่องนี้ จะเกิดความอดสูใจที่ตนได้ฉันอาหารรสเลิศ สุขสบายกว่าที่พระพุทธ-องค์และพระอริยสาวกเคยประสบยิ่งนัก)

ดราวนั้น ไม่ว่าพระมหาโมคคัลลานะจะขออาสาแก้ปัญหาความเป็นอยู่ของสงฆ์ให้ดีขึ้น(ด้วยอิทธิปาฏิหาริย์)อย่างไรพระพุทธองค์ก็ทรงยับยั้งทั้งสิ้น

อายุพระพุทธศาสนาขึ้นอยู่กับอะไร

เย็นวันหนึ่ง พระสาริบุตรเข้าเฝ้า กราบทูลถึงความปริวิตกของตนว่า พระศาสนาของพระพุทธเจ้าทั้งหลายอยู่ได้นานหรือไม่นาน มีอะไรเป็นมูลเหตุ? พระพุทธองค์ตรัสว่า พระศาสนาของพระพุทธเจ้าในอดีต คือพระวิปัสสีพุทธเจ้า พระสิขีพุทธเจ้า และพระเวสสภูพุทธเจ้า ดำรงอยู่ไม่นาน ส่วนพระศาสนาของพระกกุ-สันธะพุทธเจ้า พระโกนาคมนะพุทธเจ้า และพระกัสสปะพุทธเจ้าดำรงอยู่นาน

เหตุที่พระศาสนาอยู่ได้ไม่นาน ตรัสชี้ว่าเพราะพระพุทธเจ้าไม่แสดงธรรมให้ครบถ้วนในนวังคสัตถุศาสน์ (องค์คำสอน ๙ อย่างของพระพุทธเจ้า). เพราะพระพุทธเจ้าไม่ทรงบัญญัติสิกขาบทแก่

พระสาวก ซึ่งเมื่อพระพุทธเจ้าและพระอริยสาวกล่วงลับไป ภิกษุผู้บวชตามภายหลังก็ไม่มีอะไรยึดเหนี่ยว รวมกันไม่ติด เหมือนดอกไม้ไม่ได้ร้อยด้วยเส้นด้าย เมื่อถูกลมพัดก็กระจุยกระจายหายไป และอีกอย่างหนึ่ง เพราะพระพุทธเจ้าไม่ทรงกำหนดให้สงฆ์สวดปาติโมกข์ (สวดทบทวนสิกขาบททุกกึ่งเดือน). ในทางตรงกันข้าม ถ้าพระพุทธเจ้ามีการสอน มีการบัญญัติสิกขาบท และให้สงฆ์มีการสวดปาติโมกข์ พระศาสนาก็ดำรงอยู่ได้นาน

นวังคสัตถุศาสน์

คำสอนของพระพุทธเจ้ามีองค์ประกอบ 9 อย่าง คือ

1. *สุตตะ*-คำสอนแนวพระสูตร พระวินัย และนิเทศ(คำอธิบาย)
2. *เคยยะ*-พระสูตรที่มีคาถาทั้งหมด(คำสอนที่มีร้อยแก้วและร้อยกรองผสมกัน)
3. *เวยยากรณะ*-พระอภิธรรมปิฎกทั้งหมด และพระสูตรที่ไม่มีร้อยกรองเลย
4. *คาถา*-คำสอนที่เป็นร้อยกรองล้วน เช่น ธรรมบท เถรคาถา เถรีคาถา เป็นต้น
5. *อุทาน*-พระคาถาพุทธอุทาน 82 พระสูตร (ลักษณะที่สำคัญคือเป็นคำสอนที่เปล่งขึ้นจากแรงบันดาลใจ และส่วนมากเป็นบทร้อยกรอง)

6. *อิติวุตตกะ*-คำสอนที่อ้างพุทธวจนะว่าตรัสไว้อย่างไร คือพระสูตรที่เรียกว่า อิติวุตตกะ 110 สูตร
7. *ชาตกะ*-คำสอนแนวนิทานชาดก คือชาดก 550 เรื่องในพระไตรปิฎก
8. *อัพภูตธรรม*-เรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ในพระสูตรต่างๆ
9. *เวทัลละ*-คำสอนแบบถาม-ตอบเพื่อให้เกิดความรู้ยิ่งๆขึ้น เช่น จูฬเวทัลลสูตร, มหาเวทัลลสูตร เป็นต้น

การจัดหมวดหมู่คำสอนตามแนวนวังคสัตถุศาสน์นี้ มีมาก่อนเกิดพระไตรปิฎก กล่าวได้ว่า เป็นแนวคำสอนจากพระโอษฐ์โดยตรง

หลักการบัญญัติสิกขาบทของพระพุทธเจ้า

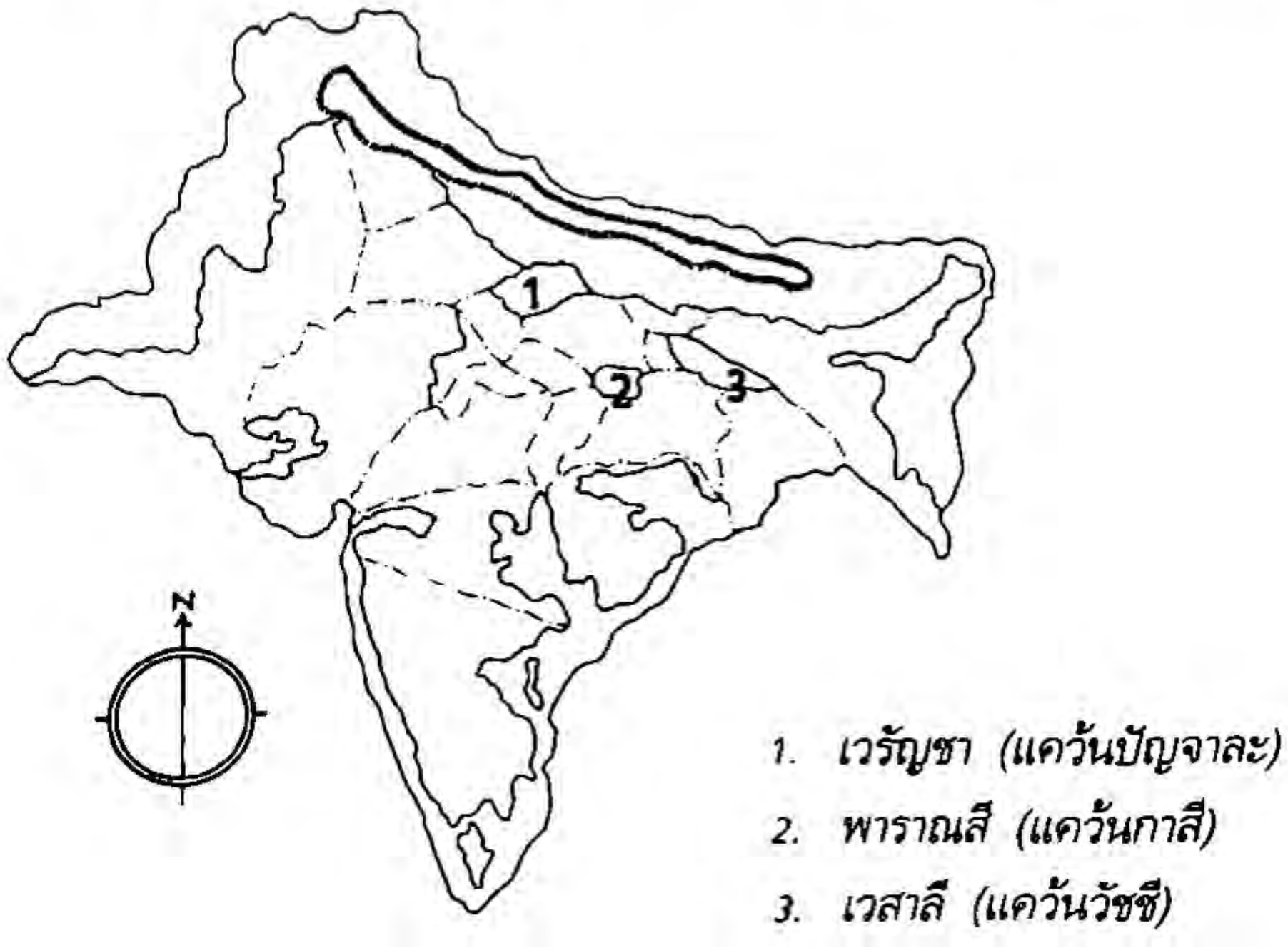
ครั้นได้สดับจากพระโอษฐ์ดังนั้น พระสาริบุตรก็ลุกขึ้นห่มผ้าเฉวียงบ่าประนมมือกราบทูลว่า ถึงเวลาแล้วที่จะทรงบัญญัติสิกขาบทและทรงแสดงปาติโมกข์แก่พระสาวก เพื่อให้พระศาสนามีอายุยืนนาน แต่ก็ถูกทรงยับยั้งว่ายังไม่ถึงเวลานั้น

พระพุทธองค์ตรัสว่า การบัญญัติสิกขาบทและการสวดปาติโมกข์จะมีขึ้นก็ต่อเมื่อมีเรื่องเสียหาย(อาสวัฏฐานิยธรรม)เกิดขึ้นในหมู่สงฆ์ การมีสิกขาบทก็เพื่อกำจัดความเสียหายที่เกิดขึ้น ความเสียหายจะเกิดขึ้นก็เมื่อมีภิกษุเป็นจำนวนมากและอุดมด้วยลาภ แต่ขณะนี้ภิกษุประมาณ 500 รูปของพระองค์ยังไม่มีอะไรเสื่อมเสียเลย และแต่ละรูป อย่างต่ำก็เป็นพระโสดาบัน ซึ่งแน่นอนว่าจะได้ตรัสรู้ในภายภาคหน้า

จากเวรัญชาสู่เวสาลี

เป็นพุทธประเพณีอย่างหนึ่งว่า เมื่อจะเสด็จจากที่ประทับจำพรรษา พระพุทธเจ้าจะทรงบอกลาเจ้าภาพผู้อาราธนาให้จำพรรษาก่อน คราวนั้น แม้เวรัญชพราหมณ์จะละเลยการอุปถัมภ์บำรุงภิกษุสงฆ์ทั้งพรรษา พระพุทธองค์ก็ทรงชวนพระอานนท์ไปบอกลาพราหมณ์ถึงคฤหาสน์ พราหมณ์ระลึกได้ก็ออกตัวว่า ไม่ใช่ว่าไทยธรรมไม่มีถวาย แต่เพราะมราวาสยุ่งอยู่กับธุระการงาน จึงไม่มีเวลาไปถวายการอุปถัมภ์. ก่อนจะเสด็จจากไป ขอโอกาสได้ถวายภัตตาหารเป็นพิเศษสักครั้งหนึ่งในวันรุ่งขึ้น ซึ่งพระพุทธองค์ก็ทรงรับนิมนต์โดยพระอาการดุษณี

วันรุ่งขึ้น พราหมณ์ได้ถวายภัตตาหารแด่พระพุทธองค์และภิกษุที่จำพรรษาทุกรูป ส่วนผ้าได้ถวายแด่พระพุทธองค์ครบ

1. เวรัญชา (แคว้นปัญจาละ)
2. พาราณสี (แคว้นกาสี)
3. เวสาลี (แคว้นวัชชี)

ไตรจีวร และถวายแด่ภิกษุรูปละ 2 ผืน

พระพุทธองค์ทรงพำนักอยู่ที่เมืองเวรัญชาพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ต่ออีกเล็กน้อยจึงเสด็จจาริกจากไป เส้นทางที่เสด็จคราวนั้นทรงบ่ายพระพักตร์ไปทางลุ่มน้ำคงคา ผ่าน 3 เมืองที่ไม่ได้ทรงแวะพักคือ เมืองโสเรยยะ, เมืองสังกัสสะ, และ เมืองกัณณกุชชะ ทรงข้ามแม่น้ำคงคาที่เมืองท่าปยาคะ ไปประทับที่(ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน)กรุงพาราณสี พอได้ทรงพักผ่อนแล้ว ก็เสด็จจาริกต่อไปจนถึงกรุงเวสาลี ทรงพาภิกษุสงฆ์เข้าพักที่ศาลาเรือนยอด(กูฏาคารศาลา)ในป่ามหาวัน

แม่น้ำ"สังคัม" (จุฬาตรีคูณ)
เชื่อกันว่าท่าน้ำปยาคะในสมัยพุทธกาล อยู่ที่ฝั่งด้านนี้

ปาราชิกกัณฑ์

ปาราชิก 4

ปฐมปาราชิก (อาบัติปาราชิกข้อที่ 1)

เสพเมถุน

พระสุทินออกบวช

ไม่ห่างจากกรุงเวสาลี มีหมู่บ้านหนึ่งชื่อ กลันทะ. เศรษฐีของหมู่บ้านมีบุตรคนหนึ่งชื่อ สุทิน. วันหนึ่ง สุทินเข้าไปในเมืองกับเพื่อนหลายคน ได้เห็นภิกษุและชาวเมืองเป็นจำนวนมากนั่งรายล้อมฟังธรรมที่พระพุทธองค์ทรงแสดงอยู่ เขาจึงแทรกตัวเข้าไปนั่งฟังด้วย ขณะฟังก็เกิดความคิดอยากจะบวชเป็นภิกษุเพื่อจะได้รู้คำสอนของพระพุทธองค์อย่างลึกซึ้ง เพื่อจะได้ประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ เมื่อพระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมจบลง และคนอื่นๆ พากันลุกไปหมดแล้ว เขาจึงเข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์ ถวายบังคมแล้วกราบทูลถึงความประสงค์ของตนที่อยากจะบวช แต่มีรับสั่งว่า คนที่ไม่ได้รับอนุญาตจากบิดามารดา พระพุทธเจ้าทั้งหลายไม่รับบวชให้ สุทินจึงกราบทูลว่าจะกลับไปขออนุญาตบิดามารดาให้ได้

สุทินกลับบ้านไปพูดกับบิดามารดา ไม่เป็นผล ต้องอดข้าวยอมตายถ้าไม่ได้ออกบวช จนบิดามารดาไม่มีทางเลือก ยอมให้บุตรชายออกบวช. ครั้นได้รับบรรพชาอุปสมบทจากพระพุทธองค์แล้ว พระสุทินก็เป็นพระที่ถือธุดงค์อย่างเข้มงวด ไปพำนักอยู่อีกที่หนึ่งใกล้หมู่บ้านวัชชีคาม(ชื่อหมู่บ้าน หรือหมายถึงหมู่บ้านหนึ่งในแคว้นวัชชี?)

สถานที่ที่เชื่อกันว่าเป็น"ปามหาวัน"ในสมัยพุทธกาล

พระสุทินเสพเมถุน

ปีนั้น แคว้นวัชชีเกิดภัยแล้งหนัก ประชาชนอดอยากล้มตายกันเกลื่อน ภิกษุสงฆ์ก็พลอยลำบาก พระสุทินคิดถึงญาติๆในกรุงเวสาลี อยากกลับไปโปรดพวกญาติให้ได้ทำบุญด้วย และท่านออกเดินทางไปพำนักที่ศาลาในป่ามหาวันนั่นเอง ญาติๆ ได้ข่าวก็พากันนำภัตตาหารไปถวาย แต่เนื่องจากได้อธิษฐานถือเคร่ง

ในธุดงค์ข้อบิณฑบาตเป็นวัตร ท่านก็ยกอาหารทั้งหมดถวายแก่ภิกษุรูปอื่น ส่วนตนเองออกไปบิณฑบาตที่หมู่บ้านกลันทะ อันเป็นบ้านเกิด

ขณะเดินบิณฑบาตอยู่ในตรอก ทาสี(สาวใช้)นางหนึ่งของญาติมาเห็นพระสุทินเข้า จำได้ จึงไปบอกโยมมารดา โยมดีใจมากจนได้ออกปากปล่อยนางทาสีคนนั้นให้พ้นจากความเป็นทาส และขณะที่พระสุทินกำลังนั่งฉันอยู่ใต้ชายคาบ้านหลังหนึ่ง โยมบิดาก็ไปพบเข้าอีก ได้จับแขนนิมนต์ท่านเข้าบ้าน จัดอาหารถวายอีก แต่พระสุทินรับไม่ได้ เพราะฉันเสร็จแล้ว ได้แต่รับนิมนต์เพื่อฉันในวันรุ่งขึ้น

โยมของพระสุทินวางแผนกันอย่างดีที่จะให้ท่านเห็นแก่สมบัติมหาศาลของตระกูล สึกออกมาดูแล แต่วันนั้น ความพยายามของโยม(ก่อนการถวายภัตตาหาร)ก็ไร้ผลโดยสิ้นเชิง ตอนหนึ่งพระสุทินขอโอกาสได้พูดกับโยมบ้าง ท่านกล่าวขึ้นว่า

"โยม! ถ้าสมบัติมันมากมายนัก ก็ให้เขาทำกระสอบปานใหญ่ๆ บรรจุเงินและทองขึ้นเกวียนไปทิ้งลงแม่น้ำคงคาเถิด เพราะถ้าทำได้อย่างนั้น โยมก็จะอยู่สบาย ไม่ต้องหวาดระแวงหวั่นกลัวอะไรอีก การเฝ้าดูแลรักษาก็ไม่ต้องมีให้เหนื่อยยาก"

เมื่อโยมทั้งสองหมดปัญญาที่จะพูดอะไรอีก ก็หันไปใช้ฝีมือของภรรยาเก่าของพระสุทินให้หาวิธีพูดให้ท่านใจอ่อน. อดีตภรรยาออดอ้อนพระสุทินว่า ที่เจ้าพี่บวชประพฤติพรหมจรรย์ก็เพื่อได้นางอัปสรในสรวงสวรรค์มิใช่หรือ? พระสุทินตอบนางว่า "น้องสาว! นางอัปสรหาใช่เป้าหมายของพรหมจรรย์ไม่" ความเจ็บ

ปวดของคนเคยเป็นภรรยาที่ฟังแล้วแทบบ้า คือคำว่า "น้องสาว" ซึ่งเหมือนออกมาจากคำกล่าวของคนที่ไม่เคยรู้จักกันมาก่อน

สุดท้าย โยมมารดาก็วิงวอนพระสุทินให้เห็นแก่ทรัพย์สมบัติของตระกูลว่า ถ้าไม่มีใครรับมรดกเลย พวกเจ้าลิจฉวีผู้ครองเมืองก็จะริบเอาไปหมด เพราะถือว่าไม่มีบุตรสืบสกุล อย่างน้อยให้พืชพันธุ์(ลูก)ไว้ก็ยังดี คำกล่าวนี้ทำให้พระสุทินรับปากว่าพอช่วยได้

อีกหลายวันต่อมา โยมมารดาได้พาภรรยาเก่าของพระสุทินไปที่ป่ามหาวัน และไปกล่าวอ้อนวอนเหมือนเดิม ก็ยังไม่เป็นผล แต่กรณีที่ขอให้มีบุตรกับภรรยาเก่านั้นท่านพอช่วยได้ วันนั้นพระสุทินได้จูงมือภรรยาเก่าเข้าไปเสพเมถุนในป่า โดยไม่คิดแม้แต่น้อยว่าจะเป็นความผิดบาปอะไร เพราะยังไม่มีสิกขาบทบัญญัติห้ามจากพระพุทธองค์

ความวิปริตผิดสมณวิสัยครั้งนั้นไม่มีใครเห็น แต่เทวดาเจ้าป่าเห็น, เกิดการประกาศเซ็งแซ่ในหมู่เทพทุกหมู่เหล่า อื้อฉาวไปถึงชั้นพรหมว่า ในหมู่ภิกษุ ได้มีเรื่องบัดสีเสียหายเกิดขึ้นแล้ว

ทางด้านภรรยาเก่าของพระสุทิน นอกจากชีวิตสมหวังที่ได้บุตรกับพระสุทินแล้ว ภายหลังนางกับบุตรก็ได้ออกบวช และได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ทั้งคู่

ประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทครั้งแรก

(19) แม้อาบัติปาราชิกจะยังไม่มีในหมู่สงฆ์เพราะพระพุทธองค์ยังไม่ได้ทรงบัญญัติไว้เลย แต่พระสุทินก็เก็บเอาความ

ประพฤติเสียหายร้ายแรงของตนมาเป็นทุกข์โทมนัสเดือดร้อนใจ มิรู้แล้ว จนร่างกายซูบโทรม เหตุเพราะเสียใจว่า อุตส่าห์บวชเข้ามาในพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้าแล้ว ก็ยังเอาดีไม่ได้ ประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ไม่ได้ เมื่อเพื่อนภิกษุเห็นอาการทราบว่าเกิดอะไรขึ้นก็พากันติเตียนซ้ำเข้าอีก และนำความกราบทูลพระพุทธองค์ให้ทรงทราบ

(20) เป็นครั้งแรกที่พระพุทธองค์รับสั่งให้ประชุมสงฆ์เพื่อชำระสะสางความผิดของภิกษุ. เบื้องต้น ทรงถามพระสุทินก่อนว่าได้เสพเมถุนกับภรรยาเก่าจริงหรือ? เมื่อท่านรับว่าจริง ก็ทรงติเตียนอย่างรุนแรงว่า การกระทำอย่างนั้นไม่เหมาะสมแก่สมณะเลย ทรงใช้คำว่า"โมฆบุรุษ"กับพระสุทิน อันหมายความว่าเป็นคนโง่ เป็นคนใช้ไม่ได้ เป็นคนว่างเปล่าจากประโยชน์อันพึงได้ ตรัสตอนหนึ่งว่า

"โมฆบุรุษ ! องค์กำเนิดอันเธอสอดเข้าในปากอสรพิษที่มีพิษร้าย ยังดีกว่าที่จะสอดเข้าในองค์กำเนิดของมาตุคาม องค์กำเนิดอันเธอสอดเข้าในปากงูเห่า ยังดีกว่าที่จะสอดเข้าในองค์กำเนิดของมาตุคาม องค์กำเนิดอันเธอสอดเข้าในหลุมถ่านที่ไฟลุกโชน ยังดีกว่าที่เธอจะสอดเข้าในองค์กำเนิดของมาตุคาม นั่นเพราะว่า ภิกษุผู้สอดองค์กำเนิดเข้าในปากอสรพิษเป็นต้นนั้นอย่างมากก็แค่ตาย ตายไปแล้วก็ไม่ตกอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ส่วนภิกษุผู้สอดองค์กำเนิดเข้าในองค์กำเนิดของมาตุคามนั้นตายแล้วต้องตกอบาย ทุคติ วินิบาต นรก"

ประโยชน์ 10 ประการของการบัญญัติสิกขาบท

เมื่อทรงติเตียนพระสุทินแล้ว พระพุทธองค์ก็ทรงพร่ำสอนภิกษุทั้งหลายในที่ประชุมด้วยเรื่องที่เกิดขึ้น. ต่อจากนั้น ทรงประกาศแก่สงฆ์ว่า

"ภิกษุทั้งหลาย ! อาศัยเหตุอันเกิดขึ้นนั้น เราจักบัญญัติสิกขาบทแก่ภิกษุทั้งหลาย เพื่อให้เกิดประโยชน์ 10 ประการคือ

1. **เพื่อความดีงามโดยความเห็นชอบร่วมกันของสงฆ์**
2. **เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์**
3. **เพื่อป้องปรามอลัชชี(คนหน้าด้านไร้ยางอาย)**
4. **เพื่อความอยู่ผาสุกแห่งเหล่าภิกษุผู้มีศีล**
5. **เพื่อปิดกั้นความเสื่อมเสีย–ความทุกข์ความเดือดร้อนที่จะมีในปัจจุบัน**
6. **เพื่อบำบัดความเสื่อมเสีย–ความทุกข์ความเดือดร้อนที่จะมีในภายหลัง**
7. **เพื่อความเลื่อมใสของผู้ที่ยังไม่เลื่อมใส**
8. **เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นไปของผู้ที่เลื่อมใสอยู่แล้ว**
9. **เพื่อความดำรงมั่นแห่งสัทธรรม**
10. **เพื่อส่งเสริมความเป็นระเบียบเรียบร้อยสนับสนุนวินัย**

ให้หนักแน่น"

(ในพระสุตตันตปิฎก(องฺ.ทุก. 20/346) พระพุทธองค์ทรงแสดงวัตถุประสงค์แห่งการบัญญัติสิกขาบทอีกลักษณะหนึ่ง คือมี 5 ข้อ แต่ก็กระจายได้เป็น 10 ข้อตรงกัน (ดูในเล่ม 14 หน้า 48)

ความหมายของปาราชิก

ในหัวข้อว่าด้วย"ปาราชิก"นี้ มุ่งเน้นให้เห็นแนวทางปฏิบัติแก่ภิกษุเป็นสำคัญ จะไม่แจกแจงความพิสดารในพระไตรปิฎก ซึ่งมีรายละเอียดและข้อปลีกย่อยมากมาย แต่ก็จะลำดับหัวข้อแห่งพระวินัยปิฎกในส่วนที่ละไว้ในช่วงท้ายของบท เพื่อให้ผู้สนใจได้ตามไปศึกษาเพิ่มเติมได้

คำว่า "ปาราชิก" เป็นชื่ออาบัติ มีความหมายว่า ผู้ต้องหรือละเมิดเข้าแล้วเป็นผู้พ่าย คือขาดจากความเป็นภิกษุ อยู่ร่วมกับภิกษุอื่นไม่ได้, ภาษาพระวินัยใช้คำว่า"ไม่มีสังวาส" คือร่วมสังฆกรรมใดๆ กับสงฆ์ไม่ได้

ปาราชิกสิกขาบทที่ 1 ทรงบัญญัติว่า

(1) "ภิกษุใด ถึงพร้อมด้วยสิกขาและธรรมเนียมเลี้ยงชีพร่วมกันของภิกษุทั้งหลายแล้ว ไม่กล่าวคืนสิกขา ไม่ได้ทำให้แจ้งความเป็นผู้ถอยกำลัง (คือความท้อแท้) จะพึงเสพเมถุนธรรม โดยที่สุดแม้ในเดรัจฉานตัวเมีย ภิกษุนี้เป็นปาราชิก ไม่มีสังวาส"

"สิกขา" คือ อธิศีลสิกขา, อธิจิตตสิกขา, อธิปัญญาสิกขา: ในที่นี้หมายเอา "อธิศีลสิกขา" อย่างเดียว (เรียกง่ายๆ คือ ศีล). "ถึงพร้อมด้วยสิกขา" คือมีอธิศีลสิกขานั้น

"ธรรมเนียมเลี้ยงชีพร่วมกัน" แปลจากคำว่า"สาชีพ" หมายถึงแบบแผนแห่งความประพฤติที่ทำให้ชีวิตอยู่ร่วมกันเป็นหนึ่งเดียว แบบแผนที่ว่านี้คือสิกขาบทในพระวินัยที่พระพุทธองค์ทรง

บัญญัติไว้. สิกขาบทนั้นเอง ทำให้ภิกษุซึ่งมาจากถิ่นฐาน ชาติ ตระกูลต่างๆ กัน มามีความเป็นอยู่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

ในวินัย คำว่า "สิกขา" กับ "สาชีพ" มาคู่กันเสมอ

"ไม่กล่าวคืนสิกขา" คือไม่กล่าวลาสิกขา หรือลาสึก อย่างถูกต้องตามหลักพระวินัย

"ไม่ได้ทำให้แจ้งความเป็นผู้ถอยกำลัง(คือความท้อแท้)" หมายถึง ไม่ได้บอกผู้อื่นอย่างชัดเจนว่าตนเบื่อหน่ายท้อแท้แล้วที่จะอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ต่อไป

"เสพเมถุนธรรม" พูดสั้นๆ ว่า "เสพเมถุน" หมายถึงร่วมประเวณี. "เมถุนธรรม" แปลว่า การกระทำ(ทางเพศ)ของคนสองคน

"เป็นปาราชิก ไม่มีสังวาส" คือ ขาดจากความเป็นภิกษุ-หมดสิทธิอันชอบธรรมที่จะอยู่ร่วมกับภิกษุทั้งหลาย-ไม่มีศีลที่จะอยู่เสมอกับภิกษุได้ต่อไป. จะเข้าอุโบสถ ปวารณา และสังฆกรรมใดๆ ร่วมกับภิกษุทั้งหลายไม่ได้เลย

เสพเมถุนอย่างไรเป็นปาราชิก

ลักษณะการเสพเมถุนต่อไปนี้ ปรับเป็นปาราชิกทุกข้อคือ

- เสพเมถุนในทวารเบาก็ตาม ในทวารหนักก็ตาม ในปากก็ตาม ของหญิงก็ตาม ของชายก็ตาม ของคนสองเพศ(อุภโตพยัญชนก)ก็ตาม ของคนไม่มีเพศ(บัณเฑาะก์-กะเทย)ก็ตาม ของอมนุษย์ เช่น ยักษ์ เปรต เป็นต้น ก็ตาม ของสัตว์เดรัจฉาน(ไม่ว่าเพศใดๆ)ก็ตาม ล้วนเป็นปาราชิก
- เสพเมถุนแต่ไม่สำเร็จกิจ เพียงแต่องค์กำเนิดจ่อเข้าไป

แค่ชั่วเมล็ดงา ก็เป็นปาราชิก

- องค์กำเนิดก็ตาม ทวารหรือปากก็ตาม จะมีอะไรสอดมีอะไรสวม มีอะไรรอง ก็ตาม ภิกษุเสพเมถุน ก็เป็นปาราชิก

- เสพเมถุนในศพมนุษย์ อมนุษย์ หรือสัตว์เดรัจฉานก็ตาม ถ้าศพยังอยู่ในสภาพดีอยู่ หรือแหว่งวิ่นไปบ้าง หากยังช่วยให้สำเร็จความใคร่ได้ ก็เป็นปาราชิก

- ภิกษุถูกบังคับขืนใจให้เสพเมถุน แต่มีอารมณ์พอใจ ไม่ว่าในขณะที่องค์กำเนิดจ่อเข้าก็ตาม แช่อยู่ก็ตาม ถอนออกก็ตาม เป็นปาราชิก

- ภิกษุยอมให้บุรุษอื่นเสพเมถุนทางทวารหนักของตนก็ตาม ถูกลักหลับแต่ตื่นรู้ตัวและเกิดความยินดีพอใจ เป็นปาราชิก

- ภิกษุหลังอ่อน ก้มลงอมองค์กำเนิดของตนโดยมีเจตนาว่าเสพเมถุน หรือภิกษุมีองค์กำเนิดยาว เสพเมถุนกับตัวเองด้วยการสอดองค์กำเนิดเข้าในทวารหนักของตน ก็เป็นปาราชิก (ข้อนี้สันนิษฐานต่อไปได้ว่า ถ้าภิกษุสั่งให้คนอื่นช่วยทำให้มีการเสพเมถุนในลักษณะอย่างนั้น ก็เป็นปาราชิก)

เสพเมถุนอย่างไรไม่เป็นปาราชิก

มีอาบัติ 3 อย่างที่ปรับแก่ภิกษุผู้ละเมิดสิกขาบทปาราชิก แต่ยังไม่ถึงที่สุดของการละเมิด คือ อาบัติสังฆาทิเสส, อาบัติถุลลัจจัย, และ อาบัติทุกกฏ

แค่ไหนอย่างไรเป็นถุลลัจจัยหรือทุกกฏ คำวินิจฉัยของอาจารย์ต่างๆ ออกจะสับสนจับหลักได้ยาก สมเด็จพระมหาสมณ-

เจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส จึงทรงวางข้อสังเกตไว้ดังนี้

- ปากและทวารของศพมนุษย์หรือสัตว์ แหว่งวิ่นเสียหายไปมาก ไม่พอที่จะให้สำเร็จกิจในการเสพเมถุน ปรับอาบัติถุลลัจจัย. เสพเมถุนที่อวัยวะอื่นๆ ของศพประเภทดังกล่าว เป็นทุกกฏ

- เสพเมถุนกับวัตถุ เช่นตุ๊กตาเป็นต้น เป็นทุกกฏ

- (อ้างตัวอย่างที่เคยมีการตัดสินที่เรียกว่า"วินีตวัตถุ"ในพระวินัยปิฎก) ภิกษุพยายามเสพเมถุนกับกายหญิงนอกทวารหนัก. นอกทวารเบา. หรือนอกปาก เป็นอาบัติสังฆาทิเสส (ถือเอาการถูกต้องกายหญิงด้วยความกำหนัดเป็นเกณฑ์ตัดสิน)

เสพเมถุนอย่างไรไม่ต้องอาบัติเลย

ปาราชิกสิกขาบทที่ 1 นี้ เป็นสจิตตกะ คือมีเจตนาที่จะเสพเมถุนจึงปรับอาบัติ กรณีต่อไปนี้ ไม่เป็นปาราชิกและไม่เป็นอาบัติใดๆ

- ภิกษุถูกลักหลับและไม่รู้ตัว หรือถูกบังคับขืนใจ แต่ไม่ยินดีด้วย ไม่เป็นอาบัติ

- ภิกษุ 4 ประเภทต่อไปนี้ ไม่เป็นอาบัติคือ 1. เป็นบ้าคลั่งจนไม่มีสติสัมปชัญญะ 2. เพ้อละเมอไม่รู้สึกตัว 3. ป่วยไข้ทุรนทุรายจนไม่มีสติ 4. ภิกษุต้นบัญญัติ(อาทิกัมมิก-คือผู้ทำผิดรายแรกจนเป็นเหตุให้ทรงบัญญัติสิกขาบท) เช่น พระสุทินที่เสพเมถุนเป็นต้น (ภิกษุ 4 ประเภทนี้ไม่มีการปรับอาบัติในทุกสิกขาบท)

กรณีตัวอย่างการเสพเมถุน

ต่อไปนี้เป็นการรวบรวมหัวข้อเกี่ยวกับกรณีตัวอย่าง(บางส่วน)ของการเสพเมถุน ซึ่งมีการวินัจฉัยปรับอาบัติแล้วในพระวินัยปิฎก โดยจะเรียงตามหัวข้อในพระไตรปิฎก เพื่อให้ผู้ศึกษาได้ตามไปศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมได้

(49) ภิกษุรูปหนึ่งเสพเมถุนกับลิงตัวเมีย เป็นปาราชิก

(50) ภิกษุชาววัชชีเสพเมถุนแล้วขออุปสมบทใหม่ เป็นปาราชิก

(51) ภิกษุรูปหนึ่งเปลือยกายเสพเมถุนเพื่อเลี่ยงอาบัติเป็นปาราชิก

(53) ภิกษุปลอมตนเป็นเดียรถีย์เสพเมถุนเพื่อเลี่ยงอาบัติเป็นปาราชิก

(54) ภิกษุรูปหนึ่ง เห็นศพเด็กหญิงแล้วเกิดความกำหนัดเอานิ้วมือสอดเข้าในองค์กำเนิดของศพ เป็นสังฆาทิเสส

(55) ภิกษุณีอรหันต์ชื่อ อุบลวัณณา ถูกข่มขืน, ไม่เป็นอาบัติ

(56) ภิกษุกลับเพศเป็นหญิง ภิกษุณีกลับเพศเป็นชายยังอยู่เป็นภิกษุ-ภิกษุณีได้ แต่ต้องไปสังกัดสำนักภิกษุ-ภิกษุณีตามเพศใหม่

(57) ภิกษุรูปหนึ่ง เสพเมถุนกับมารดาของตัวเอง เป็นปาราชิก

ภิกษุรูปหนึ่ง เสพเมถุนกับลูกสาวของตัวเอง เป็นปาราชิก

ภิกษุรูปหนึ่ง เสพเมถุนกับพี่สาว-น้องสาวของตัวเอง เป็นปาราชิก

(58) ภิกษุหลังอ่อนรูปหนึ่ง เกิดความใคร่ อมองค์กำเนิดของตัวเอง ภิกษุอีกรูปหนึ่งมีองค์กำเนิดยาว เกิดความใคร่ สอดองค์กำเนิดเข้าทวารหนักของตัวเอง เป็นปาราชิก

(59) ภิกษุสองรูป เสพเมถุนกับศพ เป็นปาราชิก

(60) ภิกษุรูปหนึ่งเกิดความใคร่ในรูปปั้น เอาองค์กำเนิดไปสัมผัสตรงจุดอวัยวะเพศของรูปปั้น อีกรูปหนึ่งเกิดความใคร่ทำอย่างเดียวกันกับตุ๊กตาไม้ เป็นทุกกฏ

(61) ภิกษุรูปหนึ่งถูกผู้หญิงอมองค์กำเนิด แต่ท่านไม่ยินดีด้วย ไม่เป็นอาบัติ

(62) ภิกษุรูปหนึ่ง ถูกหญิงชวนเสพเมถุน โดยฝ่ายหญิงเป็นฝ่ายทำให้เอง เป็นปาราชิก

ภิกษุรูปหนึ่ง ถูกหญิงชวนเสพเมถุน โดยให้ภิกษุทำฝ่ายเดียว(นางอยู่เฉยๆ) เป็นปาราชิก

ภิกษุรูปหนึ่ง ถูกหญิงชวนเสพเมถุน โดยให้น้ำสุกกะ(อสุจิ)หลั่งข้างนอก เป็นปาราชิก

ภิกษุรูปหนึ่ง ถูกหญิงชวนเสพเมถุน โดยให้ช่วยตัวเองและปล่อยน้ำสุกกะเข้าองค์กำเนิดของนาง เป็นปาราชิก

(63) เกิดเรื่องในป่าช้า ๖ เรื่องคือ ภิกษุรูปหนึ่งเสพเมถุนกับศพที่สภาพยังดีทุกอย่าง เป็นปาราชิก, รูปหนึ่งเสพเมถุนกับศพที่แหว่งวิ่นนิดหน่อย เป็นปาราชิก, รูปหนึ่งเสพเมถุนกับศพที่ถูกสัตว์แทะกินเป็นส่วนมากแล้ว เป็นถุลลัจจัย, รูปหนึ่งเห็นศพหัวขาด แล้วสอดองค์กำเนิดเข้าไปกระทบปากศพ เป็นปาราชิก, อีกรูปหนึ่งเห็นศพหัวขาดอ้าปากค้างอยู่ จึงสอดองค์กำเนิดเข้าในปากศพ แต่ไม่ให้กระทบส่วนใดๆ ของปาก เป็นทุกกฏ

ภิกษุรูปหนึ่ง หลงรักหญิงคนหนึ่งมาก่อน เมื่อหญิงคนนั้นตายไป เหลือแต่กระดูกกระจัดกระจายอยู่ในป่าช้า ท่านไปรวมกระดูกเหล่านั้นมาวางเป็นรูปเป็นร่างขึ้น แล้วจ่อองค์กำเนิดลงที่อวัยวะเพศของรูปนั้น เป็นทุกกฏ

(64) ภิกษุรูปหนึ่งเสพเมถุนกับนาคตัวเมีย, ภิกษุรูปหนึ่งเสพเมถุนกับนางยักษิณี, ภิกษุรูปหนึ่งเสพเมถุนกับนางเปรต, ภิกษุอีกรูปหนึ่งเสพเมถุนกับกะเทย(บัณเฑาะก์) ล้วนเป็นปาราชิก

(65) ภิกษุรูปหนึ่งเป็นคนพิการ ไม่มีความรู้สึกทางเพศเสพเมถุน เป็นปาราชิก

(66) ภิกษุรูปหนึ่ง คิดจะเสพเมถุนกับหญิงคนหนึ่ง แต่พอได้ต้องตัวนางเท่านั้น ก็ฉุกคิด ไม่ได้เสพ เป็นทุกกฏ

(67) พระอรหันต์รูปหนึ่ง จำวัดหลับ ลมโชยที่อวัยวะทุกส่วน องค์กำเนิดแข็งตัว หญิงคนหนึ่งเห็นเข้าจึงขึ้นไปนั่งคร่อมองค์กำเนิดของท่าน, พอตื่นขึ้นมา ท่านเห็นองค์กำเนิดของตนเปรอะเปื้อน จึงไปกราบทูลให้พระพุทธองค์ทรงทราบ ไม่เป็นอาบัติ

พระพุทธองค์ตรัสว่า องค์กำเนิดจะแข็งตัวก็ด้วยเหตุ 5 อย่างคือ 1. กำหนัด 2. ปวดอุจจาระ 3. ปวดปัสสาวะ 4. ถูกลมโชยพัด 5. ถูกบุ้งขน (เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าร่าน ซึ่งมีขนเต็มตัว เมื่อไปถูกเข้า บุ้งจะปล่อยน้ำพิษ ทำให้เกิดอาการแสบร้อนและคัน อาการที่เกิดจากบุ้งขน เหมือนโรคผิวหนังอย่างหนึ่งที่เรียกว่าเริม)

(68) ภิกษุ 4 รูป จำวัดหลับกลางวัน ถูกหญิงนั่งคร่อมองค์กำเนิด (ต่างกรรมต่างวาระ) เกิดความยินดี เป็นปาราชิก

(69) ภิกษุรูปหนึ่ง จำวัดหลับกลางวัน ถูกหญิงคนหนึ่งนั่งคร่อมองค์กำเนิด ตื่นขึ้นมา เห็นแต่นางนั่งหัวเราะเย้ยหยันอยู่ข้างๆ โดยไม่รู้ว่าเกิดอะไรขึ้น ไม่เป็นอาบัติ

ภิกษุอีกรูปหนึ่ง นั่งพิงต้นไม้หลับอยู่ ถูกหญิงคนหนึ่งมานั่งคร่อมองค์กำเนิด ท่านรู้สึกตัวจึงถีบนางล้มกลิ้งไป ไม่เป็นอาบัติ

(70) พระอรหันต์รูปหนึ่ง เปิดประตูกุฏิจำวัดหลับอยู่ ถูกหญิงหลายคนนั่งคร่อมองค์กำเนิด ไม่เป็นอาบัติ. เรื่องที่เกิดขึ้นครั้งนี้ เป็นเหตุให้พระพุทธองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทให้ภิกษุที่จะพักผ่อนกลางวัน ปิดประตูก่อนที่จะพักผ่อน(ในกุฏิ)

(71) ภิกษุรูปหนึ่งฝันว่าได้เสพเมถุนกับภรรยาเก่า พระอุบาลีผู้เชี่ยวชาญพระวินัยตัดสินว่า ไม่มีการต้องอาบัติเพราะความฝัน

(72) ที่กรุงราชคฤห์ อุบาสิกานางหนึ่งมีศรัทธา แต่เป็นคนเขลา คิดว่า ถ้าได้ถวายเมถุนแก่ภิกษุคงเป็นบุญ จึงชวนภิกษุเสพเมถุนกับตน เมื่อภิกษุไม่กล้าด้วยเกรงจะเป็นอาบัติ จึงแนะวิธีให้ภิกษุทำที่ขาอ่อนบ้าง ที่สะดือบ้าง ที่ร่องเนื้อท้องบ้าง ที่รักแร้บ้าง ที่ซอกคอบ้าง ที่ช่องหูบ้าง ที่มวยผมบ้าง ที่งามมือบ้าง(ของนาง). อีกรูปหนึ่ง นางใช้มือช่วยให้ภิกษุสำเร็จความใคร่. กรณีทั้งหมดนั้นเป็นสังฆาทิเสส

(73-74) ที่กรุงสาวัตถี ก็เกิดเรื่องอย่างเดียวกับข้อ (72)

(75) ภิกษุรูปหนึ่งถูกบังคับให้เสพเมถุนกับภิกษุณี (หรือกับสิกขมานา หรือกับสามเณรี) มีหลักในการตัดสินว่า ถ้าทั้งสองยินดี ให้ขับจากสำนัก(นาสนะ) ถ้าทั้งสองไม่ยินดี ต่างก็ไม่เป็นอาบัติ

ถ้าภิกษุถูกบังคับให้เสพเมถุนกับใครก็ตาม ให้พิจารณาว่า

ภิกษุมีความยินดีหรือไม่ ถ้ายินดี ให้ขับหนี(นาสนะ) ถ้าไม่ยินดี ไม่เป็นอาบัติ

(77) ภิกษุผู้เฒ่ารูปหนึ่งไปเยี่ยมภรรยาเก่า ถูกไล่จับเพื่อจะให้สึก ท่านเดินถอยหนีจนหกล้ม ภรรยาเก่าขึ้นนั่งคร่อมองค์กำเนิด แต่ท่านไม่ยินดีด้วย ไม่เป็นอาบัติ

(78) ภิกษุรูปหนึ่งยืนถ่ายปัสสาวะอยู่ ลูกแกะมาอมองค์กำเนิดของท่านดื่มปัสสาวะ ท่านมีความยินดี เป็นปาราชิก

การลาสิกขา

เรื่องการลาสิกขา มีคำอธิบายโดยละเอียดในปฐมปาราชิกกัณฑ์ (พระวินัยปิฎกเล่ม 1 ข้อ (29) ถึงข้อ (32) แต่เพื่อให้เข้าใจง่ายในทางปฏิบัติ จึงขอเรียบเรียงตามแนววินัยมุขของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ดังนี้

พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้ภิกษุผู้ท้อแท้เบื่อหน่ายต่อการประพฤติพรหมจรรย์ กลับไปเป็นคฤหัสถ์ได้ ด้วยการลาสิกขาโดยการกล่าวยืนยันให้ชัดเจน(ปฏิญญา)ต่อหน้าภิกษุด้วยกัน ว่าจะสึกไปเป็นอะไร แล้วละเพศภิกษุออกไปเป็นเพศภาวะใหม่ตามที่กล่าว หรือจะปฏิญญาต่อหน้าบุคคลอื่นที่ไม่ใช่ภิกษุก็ได้

ในการกล่าวลาสิกขา เสียงกล่าวต้องชัดเจน ให้ผู้ฟังรู้ว่าตนขอลาสิกขา ข้อที่ควรมีอยู่ในคำกล่าวปฏิญญาคือ

1. กล่าวลาพระพุทธเจ้า, พระธรรม, พระสงฆ์, สิกขา, วินัย, ปาติโมกข์, อุเทศ, อุปัชฌาย์, อาจารย์, สัทธิวิหาริก, อันเตวาสิก,

สมานานุปัชฌายกะ(ผู้ร่วมอุปัชฌาย์,)สมานาจริยกะ(ผู้ร่วมอาจารย์), หรือสพรหมจารี(เพื่อนภิกษุด้วยกัน)

การกล่าวลาสิกขา, วินัย, ปาติโมกข์, และ อุเทศ มีความชัดเจนที่สุดว่าเป็นการลาสิกขา เพราะทั้ง 4 ประการนั้นเป็นหลักกำหนดว่าใครเป็นภิกษุหรือไม่เป็นภิกษุ นั่นคือศีลของภิกษุ เมื่อปฏิเสธศีล ก็เท่ากับขาดจากความเป็นภิกษุอยู่ในตัว การกล่าวลาสิกขาด้วยคำอื่นๆที่เหลือถ้ามีคำกล่าวอื่นประกอบด้วยก็จะเป็นการดี คือ

2. เมื่อบอกลาตามข้อ 1 แล้ว ให้กล่าวอย่างชัดเจนว่า จะออกไปเป็นคฤหัสถ์, เป็นอุบาสก, เป็นคนวัด(อารามิก), เป็นสามเณร, เป็นเดียรถีย์, หรือเป็นสาวกเดียรถีย์

3. กล่าวให้ชัดเจนว่า ไม่เป็นสมณะอีกต่อไป, ไม่เป็นศากยบุตรอีกต่อไป

4. แสดงความไม่ต้องการหรือไม่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า, พระธรรม, พระสงฆ์ ฯลฯ (ตามข้อ 1) และคำว่า พระพุทธเจ้า, พระธรรม, พระสงฆ์ เป็นต้นนั้น จะใช้คำแทน(ไวพจน์)ก็ได้

การกล่าวปฏิญญาต้องทำเป็นกิจลักษณะ คือต้องตั้งใจเพื่อลาสิกขาจริงๆ การพูดกันเล่นๆ หรือการท่องคำลา หรือพูดตามหลักพระวินัยให้คนอื่นฟังเท่านั้น ไม่ถือว่าเป็นการลาสิกขา

คำกล่าวลาสิกขา ต้องมีความเด็ดขาดชัดเจน ไม่ใช่แค่ร่ำพึง ไม่ใช่เป็นคำมีเงื่อนไข ไม่ใช่เอาอดีตหรืออนาคตมาอ้าง (ต้องเป็นปัจจุบัน)

คำบาลีที่เป็นการกล่าวลาสิกขาอย่างถูกต้องเช่น

สิกฺขं ปจฺจกฺขามิ-ข้าพเจ้าขอลาสิกขา (แสดงปัจจุบันกาล)

หรือ

คิหีติ ม่ ธาเรถ-ท่านทั้งหลายจงจำไว้ว่าข้าพเจ้าเป็นคฤหัสถ์ (แสดงกิริยาบอกสั่ง)

คำกล่าวต่อไปนี้ใช้ไม่ได้

"ทำอย่างไรหนอ จะได้ลาสิกขา" (รำพึง)

"เราน่าจะได้เป็นคฤหัสถ์" (รำพึง)

"ถ้าเราลาสิกขา ความร้อนรนก็คงหาย" (ปริกัป-พูดมีเงื่อนไข)

"ถ้าเราเป็นคฤหัสถ์ คงสบาย" (พูดมีเงื่อนไข)

"ข้าพเจ้าลาสิกขามาแล้ว" (พูดเป็นอดีต)

"ข้าพเจ้าอยากเป็นคฤหัสถ์(หรือ จักเป็นคฤหัสถ์)" (พูดเป็นอนาคต)

การลาสิกขา ต้องกล่าวบอกลาด้วยตนเอง ใช้ผู้อื่นกล่าวแทนไม่ได้. แสดงออกทางกาย เช่นเปลื้องจีวรไปนุ่งห่มอย่างคฤหัสถ์ ยังไม่ถือว่าเป็นการลาสิกขา เพราะการเปลื้องผ้าอย่างนั้นปรับเป็นอาบัติทุกกฏ หรือการเปลื้องจีวรไปนุ่งห่มอย่างเดียรถีย์ก็ยังไม่นับว่าเป็นการลาสิกขา เป็นเพียงอาบัติถุลลัจจัย

มีปัญหาว่า การลาสิกขาสำเร็จด้วยกายได้หรือไม่?

เมื่อเทียบกับเรื่องนิทานธรรมบทที่เล่าว่า พระจุลกาลถูกภรรยาเก่าจับเปลื้องจีวรให้สึก ให้แต่งกายเป็นคฤหัสถ์ และจุลกาลก็ไม่ขัดขืน พระสงฆ์ก็มีท่าทีต่อจุลกาลอย่างคฤหัสถ์ ทั้งจุลกาลก็กลับไปอยู่บ้านเป็นคฤหัสถ์เต็มตัว อย่างนี้ไม่มีการกล่าวลาสิกขา แต่เท่ากับลาสิกขา แสดงว่า การลาสิกขาอาจสำเร็จได้ด้วยกาย

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรง

รจนาไว้ตอนหนึ่งว่า เขียนหนังสือปฏิญญาตนเป็นคฤหัสถ์ น่าจะฟังได้ (น่าจะถือว่าเป็นการลาสิกขาได้)

ในบุคคล 3 ประเภท ถึงจะมีการกล่าวลาสิกขาก็ไม่นับว่าเป็นการลาสิกขา คือ 1. คนบ้า 2. คนเพ้อคลั่ง เสียสติ 3. คนป่วยไข้ทุรนทุรายไม่รู้สึกตัว (ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายผู้กล่าวลาสิกขาหรือฝ่ายรับก็ตาม)

ภาษาที่ใช้ในการบอกลาสิกขา ต้องเป็นภาษาที่ผู้รับการบอกลาเข้าใจได้ทันที ถ้าผู้รับไม่เข้าใจ ใช้ไม่ได้, และแม้ว่าผู้อื่นจะเข้าใจได้ แต่ผู้รับโดยตรงไม่เข้าใจ ก็ใช้ไม่ได้, การลาสิกขาของพระสงฆ์ไทย ให้กล่าวทั้งภาษาบาลีและภาษาไทย ก็เพื่อให้ผู้รับการบอกลาเข้าใจได้

สรุปว่า การลาสิกขาที่ถูกต้อง จะต้องพร้อมด้วยองค์ประกอบ 5 ประการ คือ 1. *จิต*-ตั้งใจลาสิกขาจริง 2. *กาล*-คำกล่าวลาต้องเป็นปัจจุบัน 3. *ประโยค(การแสดงออก)*-ต้องกระทำด้วยวาจาให้เข้าใจชัด 4. *บุคคล*-ต้องเป็นคนปกติทั้ง 2 ฝ่าย 5. *ภาษา* -ต้องเป็นภาษาที่ผู้รับการบอกลาเข้าใจได้ทันที

ในพิธีลาสิกขาของไทยปัจจุบัน ผู้กล่าวลากล่าวเป็น 2 ภาษาว่า *"สิกฺขं ปจฺจกฺขามิ-ข้าพเจ้าลาสิกขา, คิหีติ มं ธาเรถ-ท่านทั้งหลายจงจำข้าพเจ้าไว้ว่าเป็นคฤหัสถ์"* และเมื่อแต่งกายเป็นคฤหัสถ์แล้ว ให้กล่าวอีกหนหนึ่งก่อนจะสมาทานรับศีล 5

การลาสิกขาของสามเณร ไม่มีคำลา เพียงแต่เปลื้องสบงจีวรออกจากกาย ก็เป็นการลาสิกขา หรือถ้าจะทำให้เป็นกิจลักษณะโดยกล่าวลาแต่เพียงว่า "สิกฺขं ปจฺจกฺขามิ-ข้าพเจ้าลาสิกขา" ก็เป็นอันใช้ได้

ทุติยปาราชิก (อาบัติปาราชิกข้อที่ 2)

ลักทรัพย์

ข้อสันนิษฐานเรื่องปาราชิกสิกขาบทที่ 2

เรื่องราวในทุติยปาราชิกกัณฑ์ เกิดขึ้นที่ภูเขาคิชฌกูฏ กรุงราชคฤห์(แคว้นมคธ) ที่กรุงราชคฤห์นั้น พระพุทธองค์เคยเสด็จจำพรรษารวม 3 พรรษา คือพรรษาที่ 4 พรรษาที่ 17 และพรรษาที่ 20 เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจนเป็นเหตุให้ทรงบัญญัติปาราชิกสิกขาบทที่ 2 เกิดขึ้นภายหลังที่มีการบัญญัติสิกขาบทแล้ว จึงสันนิษฐานว่า น่าจะเป็นเรื่องราวในพรรษาที่ 17 หรือ 20 ในพรรษาใดพรรษาหนึ่ง

พระธนิยะทำกุฏิอยู่อาศัย

(72) ครั้งหนึ่ง ขณะพระพุทธองค์ประทับจำพรรษา อยู่ที่ภูเขาคิชฌกูฏ ภิกษุอีกจำนวนหนึ่งก็ทำกุฏิด้วยหญ้ามุง จำพรรษาอยู่ที่เชิงเขาอิสิคิลิ ซึ่งอยู่ไม่ไกล ในจำนวนนั้นมีภิกษุรูปหนึ่งชื่อพระธนิยะ ซึ่งเป็นบุตรของช่างหม้อรวมอยู่ด้วย พอออกพรรษาภิกษุเหล่านั้น ยกเว้นพระธนิยะรูปเดียว ก็รื้อเก็บกุฏิคือไม้กับหญ้ากองไว้ แล้วออกจาริกแยกย้ายกันไป

ปีนั้นทั้งปี พระธนิยะไม่ไปไหน กุฏิหญ้าของท่านจึงเหลืออยู่โดดๆ เช้าวันหนึ่งขณะท่านออกบิณฑบาต พวกคนหาบหญ้าหาฟืน ไปรื้อกุฏิของท่านเอาหญ้าและไม้ไปหมด วันหลังทำขึ้นใหม่เขาก็รื้อเอาไปอีก ท่านจึงเกิดความคิดใหม่แบบคนเคยเป็นช่าง

ทางขึ้นภูเขาคิชฌกูฏ

หม้อมาก่อน คือคิดทำกุฏิดินแทนหญ้า พระธนิยะเอาดินเหนียวล้วนๆ มาขยำและก่อเป็นกุฏิ แล้วจัดการขนหญ้าขนไม้และมูลโคมารมเผากุฏินั้นจนสุกปลั่งงดงาม

วันหนึ่ง พระพุทธองค์เสด็จลงจากภูเขาคิชฌกูฏพร้อมด้วยภิกษุจำนวนมาก ผ่านมาทอดพระเนตรเห็นเข้า ก็ตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า นั่นอะไร สวยดี? เมื่อภิกษุกราบทูลว่าเป็นกุฏิดินฝีมือของพระธนิยะ พระองค์ทรงติเตียนว่าเป็นสิ่งไม่บังควรสำหรับสมณะ เพราะการเอาดินโคลนมาทำอย่างนั้น ย่อมมีการเบียดเบียนทำลายชีวิตสัตว์ไปด้วย รับสั่งให้พวกภิกษุไปช่วยกันรื้อทำลาย ไม่ให้หลงเหลือเป็นเยี่ยงอย่าง และทรงบัญญัติห้ามว่าภิกษุไม่ควรทำกุฏิด้วยดินล้วน ภิกษุใดทำ ต้องอาบัติทุกกฏ

เมื่อกุฏิหญ้าถูกคนรื้อเอาไปใช้ กุฏิดินถูกพระพุทธองค์รับสั่งให้ทำลายและทรงห้ามทำ พระธนิยะก็คิดถึงวัสดุอย่างอื่นที่พอจะทำแทนได้ คือไม้ ท่านคิดถึงคนชอบพอกันคนหนึ่งซึ่งเป็นพนักงานรักษาไม้ของหลวง จึงไปหาเขา เล่าให้เขาฟังเรื่องกุฏิหญ้ากับกุฏิดิน เวลานี้ไม่มีกุฏิที่จะอยู่อาศัย อยากจะขอไม้ของหลวงไปทำขึ้นใหม่ พนักงานบอกว่า ไม้ของหลวง ถ้าพระราชาพระราช-ทานให้ก็ขนได้เลย พระธนิยะอ้างว่า พระราชาทรงอนุญาตไว้แล้วสำหรับสมณะ. พนักงานก็เชื่อ เพราะรู้อยู่ว่าพระราชาทรงเสื่อมใสในสมณะศากยบุตร จึงให้ขนไม้ตามพอใจ

ภายหลังวันหนึ่ง วัสสการพราหมณ์(มหาอำมาตย์แห่งแคว้นมคธ)ไปตรวจราชการ เห็นไม้หายไปมาก จึงถามพนักงาน

ได้รับคำตอบว่า พระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานแก่พระธนิยะแล้ว มหาอำมาตย์ไม่แน่ใจ จึงเข้าเฝ้า ทูลถามถึงเรื่องนั้น

พระเจ้าพิมพิสาร-จอมราชาแห่งแคว้นมคธ รับสั่งให้นำพนักงานคนนั้นเข้าเฝ้าในฐานะนักโทษมีความผิด พระธนิยะเห็นเข้าในระหว่างทาง ทราบว่าเกิดเรื่องเดือดร้อนแก่พนักงาน จึงอาสาไปเป็นพยานช่วย หาไม่แล้วพนักงานก็จะถูกประหารชีวิต

ด้วยความเลื่อมใสในสมณะ พระเจ้าพิมพิสารทรงให้พระธนิยะช่วยทบทวนความจำว่าพระองค์เคยปวารณาไว้อย่างไรเกี่ยวกับเรื่องไม้ พระธนิยะถวายพระพรว่า เคยมีพระวาจาอนุญาตไว้เมื่อคราวเสวยราชย์ใหม่ๆ ว่า หญ้า ไม้ และน้ำ ข้าพเจ้าถวายแล้วแก่สมณะและพราหมณ์ทั้งหลาย ขอได้โปรดใช้สอยเถิด

พระเจ้าพิมพิสารตรัสว่า ทรงระลึกเรื่องนั้นได้แล้ว แต่คิดว่าสมณะและพราหมณ์ผู้ทรงศีลคงจะสำรวมระวังแม้ในเรื่องเล็กๆ น้อยๆ. การที่พระองค์มีพระดำรัสไว้อย่างนั้น หมายถึงหญ้า, ไม้, และน้ำในป่าที่ไม่มีใครหวงแหน ตรัสอีกว่า โทษในการเอาไม้ของหลวงไปใช้อย่างที่พระธนิยะทำ ถ้าเป็นชาวบ้านทั่วไปก็จะต้องถูกประหารชีวิต แต่เพราะเป็นนักบวช จึงรอดตัวไป ขออย่าได้ทำอีก

ข่าวเรื่องนี้แพร่สะพัดไปทั่วเมือง พระธนิยะถูกชาวเมืองด่าว่าอย่างรุนแรงว่า แม้แต่พระเจ้าอยู่หัว พระธนิยะยังหลอกลวงได้แล้วจะไม่หลอกลวงคนอื่นๆ ได้อย่างไร ความทราบถึงพระพุทธ-องค์ ทรงเรียกประชุมสงฆ์และตรัสถามพระธนิยะถึงเรื่องที่เกิดขึ้น ทรงติเตียนพระธนิยะว่าได้ทำความผิดน่ารังเกียจ ไม่น่าเลื่อมใส ไม่สมกับเป็นสมณะ ทรงปรารภเรื่องนั้นแสดงธรรมแก่

B 11592060

1 16958081

ภิกษุทั้งหลาย แล้วทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามภิกษุถือเอาทรัพย์สิ่งของที่เขาไม่ได้ให้ มีโทษถึงปาราชิก

ความละเอียดพิสดารของสิกขาบทนี้ในทุติยปาราชิกกัณฑ์ (พระวินัยปิฎกเล่ม 1) มีตั้งแต่ข้อ(84) ถึงข้อ(175)

ในตอนนี้ขอเรียบเรียงจับประเด็นตามแนววินัยมุขของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เพื่อให้ง่ายต่อการศึกษาและปฏิบัติตาม

ปาราชิกสิกขาบทที่ 2 ทรงบัญญัติว่า

(2) **"ภิกษุใด ถือเอาทรัพย์อันเจ้าของเขาไม่ได้ให้ เป็นส่วนแห่งโจรกรรม จากบ้านก็ดี จากป่าก็ดี พระราชาจับโจรได้แล้วฆ่าเสียบ้าง จำขังไว้บ้าง เนรเทศเสียบ้าง ด้วยปรับโทษว่าเจ้าเป็นโจร เจ้าเป็นพาล เจ้าเป็นคนหลง เจ้าเป็นขโมย ดังนี้ เพราะถือเอาทรัพย์อันเจ้าของไม่ได้ให้เห็นปานใด ภิกษุถือเอาทรัพย์อันเจ้าของไม่ได้ให้เห็นปานนั้น แม้ภิกษุนี้ก็เป็นปาราชิก หาสังวาสมิได้"**

ความหมายโดยสรุปคือ ถ้าภิกษุมีความประพฤติเข้าข่ายอย่างโจรหรือคนลักขโมยทางโลก ซึ่งถูกฝ่ายบ้านเมืองลงโทษได้ ภิกษุต้องอาบัติปาราชิก

"ทรัพย์" ตามพระวินัยปิฎก มี 2 ประเภทคือ 1. สังหาริมทรัพย์-ทรัพย์เคลื่อนที่ได้ เช่น สัตว์เลี้ยง เงินทอง เป็นต้น 2. อสังหาริมทรัพย์-ทรัพย์เคลื่อนที่ไม่ได้ เช่นที่ดินเป็นต้น ทรัพย์ที่เขาไม่ได้ให้ คือทรัพย์มีเจ้าของถือกรรมสิทธิ์ หรือเป็นของส่วน

รวม แต่มีผู้ดูแลรักษาทวงห้าม เช่น ของสงฆ์ ของเจดีย์ ของหลวง เป็นต้น การถือเอาทรัพย์อย่างนั้น เข้าข่ายเป็นโจรกรรมได้ทั้งสิ้น

การถือเอาทรัพย์ประเภทสังหาริมทรัพย์ที่เข้าลักษณะเป็นโจรกรรม ตัดสินกันที่ "ทำให้เคลื่อนจากที่เดิม" เช่น โต๊ะมี 4 ขา ถ้าภิกษุมีเจตนาจะถือครอง(คือมีไถยจิต) พอขยับโต๊ะให้ขาทั้ง 4 เคลื่อนจากที่เดิมของมันเท่านั้น ก็ถือว่าเป็นการลักทันที เป็นปาราชิก. สังหาริมทรัพย์บางอย่างติดอยู่กับตัวคน เช่น เครื่องประดับกาย ถ้าภิกษุมีเจตนาเอามาเป็นของตน ไปแย่งเอามาพ้นจากตัวเขา ก็เข้าข่ายแย่งชิงหรือวิ่งราว เป็นโจรกรรม ต้องอาบัติปาราชิก. สัตว์เลี้ยงทุกประเภท ถ้าภิกษุมีเจตนาลัก เพียงทำให้เท้าทุกข้างของมันเคลื่อนจากที่ ก็เป็นปาราชิก. กรณีแย่งของตกที่ไม่ใช่ของตัวเอง ถ้าภิกษุมีเจตนาจะเอามาเป็นของตน พอของที่แย่งเคลื่อนจากที่ที่ตก ภิกษุก็ต้องปาราชิก. ภิกษุอยากได้ของของคนอื่น เอาของตัวเองไปสลับได้มา ก็เป็นปาราชิก

สำหรับอสังหาริมทรัพย์ ตัดสินที่กรรมสิทธิ์ขาดจากเจ้าของ เช่น ภิกษุไปกล่าวตู่เอาที่ดิน ซึ่งเป็นกรรมสิทธิ์ของเขา(ตู่) ทันทีที่เขาปล่อยกรรมสิทธิ์ ปรับเป็นปาราชิก และถ้าเจ้าของไม่ยอม. มีการฟ้องร้องกันถึงศาล แม้ภิกษุจะเป็นฝ่ายชนะ ได้ที่ดินมา ก็เป็นปาราชิก (ชนะศาลทางโลกแต่แพ้สิกขาบท). ภิกษุปักเขตรุกเอาที่ดินของเขา พอปักเขตเสร็จ ก็เป็นปาราชิก (ไม่ว่าเจ้าของจะรู้หรือไม่ก็ตาม). ภิกษุตัดต้นไม้หรือรื้อบ้านเรือนเขา ทันทีที่ตัดเสร็จรื้อได้ ก็เป็นปาราชิก

กรณีตัวอย่างที่เข้าข่ายโจรกรรม

- ภิกษุรับของฝาก แล้วมีเจตนายึดเอาเป็นของตน พอเจ้าของมาขอคืน ก็ปฏิเสธว่าไม่ได้รับไว้ หรือว่าให้คืนไปแล้ว (ฉ้อ) ทันทีที่เจ้าของเขาปล่อยกรรมสิทธิ์ เป็นปาราชิก

- ภิกษุมีหน้าที่รักษาของสงฆ์ ถ้ามีเจตนาเอาของสงฆ์ที่ตนรักษาไปเป็นของตน ทันทีที่ของนั้นพ้นจากเขตที่เก็บรักษา (ยักยอก) เป็นปาราชิก

- ภิกษุนำของจะผ่านด่านภาษี ซ่อนของนั้น หรือของมากซ่อนให้เห็นแต่น้อย ทันทีที่ของนั้นพ้นเขตเก็บภาษี (ตระบัด) เป็นปาราชิก

- ภิกษุชวนกันไปทำโจรกรรม(ปล้น) ไม่ว่าจะได้ลงมือหรือไม่ได้ลงมือ ทำสำเร็จหรือไม่สำเร็จ เป็นปาราชิก

- ภิกษุทำของปลอม เช่น เงินปลอม ของปลอม ชั่งของด้วยตาชั่งโกง(หลอกลวง) เป็นปาราชิก

- ภิกษุใช้อำนาจหรืออิทธิพลข่มเหงเอาทรัพย์ของผู้อื่นได้มา(กดขี่) เป็นปาราชิก

- ภิกษุขู่เอาทรัพย์ได้มา(กรรโชก) เป็นปาราชิก

- ภิกษุเห็นของเขาทำตกหล่น มีเจตนาเอามาเป็นของตนใช้วิธีกลบหรือปิดบังไว้(ลักซ่อน) ทันทีที่ทำสำเร็จ เป็นปาราชิก

สิกขาบทนี้ เป็นสาณัตติกะ คือ ภิกษุสั่งให้เขาทำโจรกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ทันทีที่ทำสำเร็จ เป็นปาราชิก

การสั่งให้ทำโจรกรรมมีหลายแบบ :

- ภิกษุสั่งให้ทำโจรกรรมโดยไม่มีเงื่อนไข(ปริกัป) และผู้รับสั่งก็เป็นภิกษุ ถ้าทำสำเร็จ เป็นปาราชิกทั้ง 2 รูป

- ภิกษุสั่งให้ภิกษุทำโจรกรรม แล้วยับยั้งไม่ให้ทำกลางคัน แต่ผู้รับสั่งทำสำเร็จโดยพลการ ภิกษุผู้สั่งไม่ต้องอาบัติ ผู้รับสั่งเป็นปาราชิก

- ภิกษุสั่งให้ภิกษุทำโจรกรรมโดยเจาะจงทรัพย์ แต่ผู้รับสั่งไปเอาอย่างอื่น ผู้สั่งไม่ต้องอาบัติ ผู้รับสั่งเป็นปาราชิก

- ภิกษุสั่งให้ภิกษุทำโจรกรรมด้วยการแสดงกิริยาอาการเช่น ขยิบตา หรือพยักหน้า เป็นต้น ถ้าผู้รับสั่งทำสำเร็จตามที่บอกด้วยอาการ เป็นปาราชิกทั้ง 2 รูป ถ้าผู้รับสั่งทำผิดพลาดไปเป็นอย่างอื่น(ไม่เป็นไปตามความประสงค์ของผู้สั่ง) ผู้สั่งไม่ต้องอาบัติ ผู้รับสั่งเป็นปาราชิก

- ภิกษุสั่งให้ภิกษุทำโจรกรรมในเวลาหนึ่ง แต่ผู้รับสั่งไปทำอีกเวลาหนึ่ง ผู้สั่งไม่ต้องอาบัติ ผู้รับสั่งเป็นปาราชิก

- ภิกษุสั่งภิกษุหลายต่อ ให้ทำโจรกรรม เช่น ภิกษุดำสั่งภิกษุเขียวให้บอกภิกษุขาวทำ ถ้าไม่มีอะไรคลาดเคลื่อนจากคำสั่งแรก เป็นปาราชิกทุกรูป ถ้ามีการสั่งผิดตัวหรือมีการผิดพลาดไปจากคำสั่งแรก ภิกษุผู้สั่งรูปแรกไม่ต้องอาบัติ เป็นอาบัติปาราชิกเฉพาะระหว่างผู้สั่งกับผู้รับสั่งโดยตรง

- ภิกษุมีเจตนาโจรกรรม สั่งให้เขาทำโจรกรรม คำสั่งไม่ชัดเจน แต่ผู้รับสั่งรู้ความประสงค์ของผู้สั่งเอง ถ้าผู้รับสั่งทำสำเร็จ ผู้สั่งเป็นปาราชิก

ค่าของ “5 มาสก” และ “1 บาท” สมัยพุทธกาล

ค่าของทรัพย์ที่ภิกษุถือเอา ซึ่งมีโทษปรับเป็นปาราชิกนั้น ในสิกขาบทนี้ถือโทษหนักของโจรกรรมที่ฝ่ายบ้านเมืองลงโทษเป็นหลัก คือถ้าภิกษุลักทรัพย์ ที่ฝ่ายบ้านเมืองถือว่าอยู่ในขั้นเป็นโจร ก็เป็นอาบัติสูงสุด คือปาราชิก (ไม่ได้ระบุค่าของทรัพย์อย่างชัดเจน)

แต่ในมหาวิภังค์แห่งพระวินัยปิฎก ข้อ(87)กล่าวตอนหนึ่งว่า

“ที่ชื่อว่าโจร มือธิบายว่า ผู้ใดถือเอาสิ่งของอันเขาไม่ได้ให้, ได้ราคา 5 มาสกก็ดี เกินกว่า 5 มาสกก็ดี ด้วยส่วนแห่งความเป็นขโมย ผู้นั้นชื่อว่า “โจร”

และในตอนท้องเรื่องข้อ (83) กล่าวถึงมหาอำมาตย์ผู้พิพากษาเก่าคนหนึ่ง ซึ่งบวชเป็นภิกษุนั่งอยู่ในที่ประชุมสงฆ์วันนั้นด้วย มีข้อความว่า

“มหาอำมาตย์ผู้พิพากษาเก่าคนหนึ่งบวชในหมู่ภิกษุ นั่งอยู่ไม่ห่างพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงพระองค์ได้ตรัสพระวาจานี้ต่อภิกษุรูปนั้นว่า ดูก่อนภิกษุ พระเจ้าพิมพิสารจอมเสนามคธราชจับโจรได้แล้ว ประหารชีวิตเสียบ้าง จองจำไว้บ้าง เนรเทศเสียบ้าง เพราะทรัพย์ประมาณเท่าไรหนอ? ภิกษุรูปนั้นกราบทูลว่า เพราะทรัพย์บาทหนึ่งบ้าง เพราะของควรค่าบาทหนึ่งบ้าง เกินบาทหนึ่งบ้าง พระพุทธเจ้าข้า”

เรื่อง “มาสก” และ “บาท” นี้ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงตั้งข้อสันนิษฐานว่า ตามมาตรารูปิยะ

ที่ใช้อยู่ในแคว้นมคธสมัยนั้น :

5 มาสก = บาทหนึ่ง

4 บาท = กหาปณะหนึ่ง

สมัยนั้น รูปิยะในแต่ละแคว้นมีอัตราไม่เท่ากัน (เทียบสมัยนี้คือ อัตราค่าแลกเปลี่ยนเงินตราไม่เท่ากัน)

คำว่า "บาท" สมัยนั้น กับ "บาท" ของไทย ก็เป็นคนละอย่าง

ในคัมภีร์ชั้นฎีกา แสดงไว้ว่า กหาปณะเป็นมาตราทองคำ :

1 กหาปณะ = ทองคำหนัก 20 มาสก

1 มาสก = ทองคำหนัก 4 เมล็ดข้าวเปลือก

1 บาท = 1/4 ของหนึ่งกหาปณะ

นั่นคือ **1 บาท = 5 มาสก**

หรือ **5 มาสก = ทองคำหนัก 20 เมล็ดข้าวเปลือก**

และ **1 บาท = ทองคำหนัก 20 เมล็ดข้าวเปลือก**

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงสรุปว่า ทรัพย์ราคาบาทหนึ่งคือ 5 มาสก เป็นเกณฑ์ปรับอาบัติปาราชิก, ไม่ถึงบาทแต่สูงกว่า 1 มาสก ปรับอาบัติถุลลัจจัย, ตั้งแต่ 1 มาสกลงมา ปรับอาบัติทุกกฏ

ลักอย่างไรไม่เป็นปาราชิก

ภิกษุมีเจตนาลัก แต่ไม่เป็นปาราชิก มีหลักให้พิจารณาดังนี้

- จะลักเรือเขา ซึ่งล่ามโซ่ล่ันกุญแจไว้ แต่ยังงัดกุญแจออกไม่ทัน เห็นคนเดินมา ตกใจหนีไป เรือเพียงแต่เลื่อนไปเลื่อนมาเล็กน้อย เป็นถุลลัจจัย

- ลักต้อนสัตว์ สัตว์ขยับแต่เท้าหน้า ไม่ได้เดินออกจากจุดที่ยืน เป็นถุลลัจจัย

- รื้อถอนอสังหาริมทรัพย์ เหลืออีกขั้นตอนเดียวก็จะทำสำเร็จ เป็นถุลลัจจัย

- ตู่เอาที่ดิน หรือฉ้อเอาของที่เขาฝากไว้ แต่ไม่สำเร็จเพราะเขาไหวทัน หรือชนะคดีในศาล เป็นถุลลัจจัย

ให้จับหลักว่า การเอาสิ่งของที่เขาไม่ได้ให้ ถ้าทำสำเร็จเป็นปาราชิก ถ้าไม่สำเร็จ เหลือเพียงขั้นตอนเดียวก็จะสำเร็จ เป็นถุลลัจจัย ทำได้ไม่ถึงขั้นนั้น เป็นทุกกฏ (เช่น ตั้งใจจะลักเรือ ยังไม่ได้งัดกุญแจ เพียงแต่เดินมา หรือจับเรือ เป็นต้น)

- ลักทรัพย์ราคาไม่ถึง 5 มาสก หรือ 1 บาท เป็นทุกกฏ

อย่างไรไม่ถือว่าเป็นการลัก-ไม่เป็นอาบัติ

ปาราชิกสิกขาบทที่ 2 นี้ เป็นสจิตตกะ คือต้องมีเจตนาลักจึงเป็นอาบัติ กรณีต่อไปนี้ไม่เป็นอาบัติ :

- คิดว่าเป็นของของตน จึงถือเอา
- คิดว่าเขาทิ้งแล้ว (เช่นผ้าบังสุกุล) จึงถือเอา
- ถือเอาด้วยวิสาสะ ไม่ได้คิดว่าลัก
- ถือเอาเป็นของยืม
- ถือเอาของเปรตและของสัตว์เดรัจฉาน (เช่น ซากสัตว์

มุมหนึ่งบนยอดเขาคิชฌกูฏ

ที่เสือยังกินไม่หมด)

(กรณี นี้สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณ-วโรรส ทรงตั้งข้อสันนิษฐานว่า "ในครั้งนั้นตลอดมาจนในครั้งนี้ มนุษย์เราไม่ได้ยอมให้สัตว์ดิรัจฉานมีกรรมสิทธิ์ในอาหารที่มันหาได้และในอื่นๆ ซ้ำกลับถือเอามันเป็นทรัพย์ของตนเสียด้วย")

- เดินทางจะผ่านด่านเก็บภาษี มีคนเอาของมีค่าซ่อนไว้ในย่ามโดยไม่รู้ตัว ก็ไม่เป็นอาบัติ

- เขาแย่งของไป แล้วไปเอาคืนได้ หรือใช้อำนาจฤทธิ์ไปเอาของที่เขาลักไป มาคืนให้เจ้าของเดิม ก็ไม่เป็นอาบัติ

- ภิกษุวิกลจริตและภิกษุต้นบัญญัติ ไม่เป็นอาบัติ

เรื่องที่เคยทรงวินิจฉัยแล้ว(วินีตวัตถุ) มีบรรยายอยู่ในข้อ (127) ถึง (175)

ตติยปาราชิก (อาบัติปาราชิกข้อที่ 3)

ฆ่ามนุษย์

เวสาลี, ป่ามหาวัน, และ กูฏาคารศาลา

กรุงเวสาลีเป็นเมืองใหญ่ มีกำแพงเมือง 3 ชั้น แต่ละชั้นห่างกัน 3 คาวุด (1 คาวุดเท่ากับ 100 เส้นหรือ 4 กิโลเมตร) ภายในกำแพงแต่ละชั้น มีประตู หอคอย และคฤหาสน์ มากมาย สมกับเป็นเมืองหลวงของแคว้นวัชชีอันยิ่งใหญ่

ใกล้กรุงเวสาลี มีป่าใหญ่ชื่อ "มหาวัน" ในป่านั้นมีศาลาที่พักขนาดใหญ่สำหรับนักบวช สร้างเป็นเรือนยอด จึงมีชื่อว่า กูฏาคารศาลา

ภายหลังตรัสรู้ได้ 5 ปี พระพุทธองค์ได้เสด็จไปยังกรุงเวสาลีเป็นครั้งแรก และทรงพาภิกษุสงฆ์พำนักที่ป่ามหาวันนั้น ใน

ปีนั้น การบัญญัติสิกขาบทยังไม่เกิดขึ้น (เกิดขึ้นครั้งแรกในปีที่ 12 นับแต่ตรัสรู้) จึงน่าจะสันนิษฐานได้ว่า ปาราชิกสิกขาบทที่ 3 นี้เกิดขึ้นในช่วงก่อนเข้าพรรษาที่ 13 เพราะพระพุทธองค์และภิกษุสงฆ์เป็นจำนวนมาก แวะพำนักที่ป่ามหาวันอีกครั้งหนึ่ง

ภิกษุฆ่าตัวตายครั้งใหญ่

(176) ที่ป่ามหาวันคราวหนึ่ง พระพุทธองค์ทรงสอนเน้นย้ำในเรื่องอสุภกรรมฐาน ให้ภิกษุพิจารณาเห็นความไม่สวยไม่งามน่ารังเกียจของร่างกายเป็นพิเศษ ก่อนจะปลีกพระองค์ไปอยู่สงัด(หลีกเร้น)แต่ลำพังเป็นเวลาครึ่งเดือน ระหว่างนั้น ผู้ที่จะเข้าถึงพระองค์ได้ ทรงอนุญาตเฉพาะภิกษุผู้นำบิณฑบาตเข้าไปถวายเท่านั้น ภิกษุทั้งหลายต่างเจริญอสุภกรรมฐานตามที่ทรงสอนไว้อย่างขะมักเขม้นเอาจริงเอาจัง เป็นผลให้ภิกษุหลายรูปเกลียดหน่ายร่างกายตัวเองเหมือนเห็นซากศพเน่าเหม็นคล้องอยู่ที่คอ บางรูปถึงกับปลงชีวิตตัวเอง บางรูปไหว้วานซึ่งกันและกันให้ช่วยปลงชีวิตตนเอง บางรูปยกบริขารเป็นรางวัลแก่คนอาศัยวัด(มิคลัณฑิกสมณกุตต์-คนโกนผมไว้จุกนุ่งห่มผ้าย้อมฝาดคล้ายนักบวช) คนหนึ่ง ในกรณีที่เขาช่วยปลงชีวิตตนได้, หลายวันเข้าก็มีภิกษุฆ่าตัวตายและถูกฆ่าเป็นเบือ

ครบ 15 วัน พระพุทธองค์เสด็จออกจากที่หลีกเร้น ทรงเห็นภิกษุมีจำนวนเหลือน้อยผิดตา พระอานนท์กราบทูลเรื่องราว

ที่เกิดขึ้นให้ทรงทราบ จึงรับสั่งให้เผดียงสงฆ์ทั่วอาณาเขตเวสาลี มาประชุมกันที่ป่ามหาวัน

อานุภาพและวิธีแห่งอานาปานสติ

ณ ที่นั้น พระพุทธองค์ทรงยกเรื่องอานาปานสติสมาธิขึ้นแสดงแก่ภิกษุทั้งหลายว่า สมาธิในอานาปานสติ อันภิกษุอบรมทำให้มากแล้ว ย่อมให้ความสงบประณีต เย็น อยู่เป็นสุข และยังบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ให้อันตรธานสงบไปโดยพลันดุจละอองและฝุ่นที่ฟุ้งขึ้นในปลายฤดูร้อนถูกฝนห่าใหญ่นอกฤดูกาลทำให้สงบหายในพริบตา

ทรงบรรยายวิธีเจริญอานาปานสติสมาธิ ดังนี้

"ภิกษุทั้งหลาย! ภิกษุในธรรมวินัยนี้ อยู่ในป่าก็ตาม อยู่ที่โคนไม้ก็ตาม อยู่ในสถานที่สงัดก็ตาม นั่งคู้บัลลังก์(นั่งขัดสมาธิ ขาขวาทับขาซ้าย มือขวาทับมือซ้าย) ตั้งกายตรง ดำรงสติกำหนดลมหายใจ, ภิกษุนั้นมีสติหายใจเข้า มีสติหายใจออก, เมื่อหายใจเข้ายาว ก็รู้ว่าหายใจเข้ายาว, หรือเมื่อหายใจออกยาว ก็รู้ว่าหายใจออกยาว, เมื่อหายใจเข้าสั้น ก็รู้ว่าหายใจเข้าสั้น, หรือเมื่อหายใจออกสั้น ก็รู้ว่าหายใจออกสั้น, ย่อมกำหนดในใจ(สำ-เหนียกศึกษา)ว่า เราจักรู้แจ้งซึ่งกองลมทั้งปวง หายใจเข้า, ย่อมกำหนดในใจว่า เราจักรู้แจ้งซึ่งกองลมทั้งปวง หายใจออก, ย่อมกำหนดในใจว่า เราจักระงับกายสังขาร หายใจเข้า, ย่อมกำหนดในใจว่า เราจักรู้ชัดซึ่งปีติ หายใจเข้า, ย่อมกำหนดในใจว่า เราจักรู้ชัดซึ่งปีติ หายใจออก...จักรู้ชัดซึ่งจิต...จักยังจิตให้บันเทิง...

จักตั้งจิตไว้มั่น..จักปล่อยวางจิต...จักพิจารณาเห็นธรรมอันไม่เที่ยง... จักพิจารณาเห็นวิราคะ...จักพิจารณาเห็นนิโรธะ...จักพิจารณาเห็นปฏินิสสัคคะ หายใจเข้า, จักพิจารณาเห็นปฏินิสสัคคะ(ความสละคืน) หายใจออก"

วิธีเจริญอานาปานสติ

1. **ท่านั่งสมาธิ** คำว่า *"นั่งคู้บัลลังก์"* หรือ *"นั่งขัดบัลลังก์"* คือนั่งขัดสมาธิ โดยตั้งกายท่อนบนให้ตรง กระดูกสันหลัง 18 ข้อมีปลายจรดกัน ถ้าเอาขาไขว้กันเรียกว่า "ขัดสมาธิเพชร" (หรือเอาขาขวาทับขาซ้ายก็ได้) วางมือขวาทับมือซ้ายบนตัก(ชิดท้องน้อย) ให้นิ้วหัวแม่มือจรดกัน หรือนิ้วชี้ขวาจรดหัวแม่มือซ้าย, ท่านั่งอย่างนี้ กล่าวกันว่า หนัง เนื้อ และเอ็น ไม่ขด หายใจสะดวก แต่ถ้ามีอาการเกร็งหรือเครียด ก็ให้ปรับแก้ได้ เพราะท่านั่งไม่ใช่พิธีกรรมตายตัว

2. **อานาปานสติ** เป็นการฝึกสติ ต่างจากการควบคุมลมหายใจแบบโยคะของลัทธิอื่น ซึ่งเน้นเฉพาะการฝึกหายใจ การฝึกลมหายใจแบบโยคะ พระพุทธองค์ทรงเคยทำมาแล้วในคราวบำเพ็ญทุกรกิริยา

3. คำว่า*"ดำรงสติเข้าสู่กรรมฐาน"* หรือ*"ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า"* หมายถึง เอาสติจดจ่ออยู่ที่ลมหายใจเข้าออก

4. **อานาปานสติสมาธิ** ในหัวข้อนี้ ใช้บำเพ็ญสติปัฏฐาน 4 ด้วย จึงมีผล มีอานิสงส์ มีอานุภาพมาก

หลังจากได้ประทานแนวปฏิบัติอานาปานสติสมาธิแล้ว พระพุทธองค์ตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า เรื่องภิกษุฆ่าตัวตายเกิดขึ้นอย่างไร? เมื่อทรงสดับเรื่องราวโดยละเอียดแล้ว ทรงติเตียนการกระทำอย่างนั้น ว่าไม่สมควรแก่สมณะ และทรงแสดงธรรมโดยปรารภเรื่องที่เกิดขึ้นนั้นจนพอสมควรแล้ว จึงทรงประกาศการบัญญัติสิกขาบทปาราชิกข้อที่ 3 (รายละเอียดอยู่ในพระวินัยปิฎก ข้อ(180) ถึงข้อ(226))

เพื่อให้ผู้เริ่มศึกษาเข้าใจความได้ง่ายและได้แนวปฏิบัติชัดเจน ขอเรียบเรียงเก็บใจความแห่งปาราชิกสิกขาบทที่ 3 ตามแนววินัยมุขของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณ-วโรรส ดังนี้

ปาราชิกสิกขาบทที่ 3 ทรงบัญญัติว่า

3 "ภิกษุใด มีเจตนาพรากกายมนุษย์จากชีวิต หรือแสวงหาศัสตราปลงชีวิตให้แก่กายมนุษย์นั้น หรือพรรณนาคุณแห่งความตาย หรือชักชวนเพื่ออันตาย ด้วยคำว่า ท่านเอ๋ย จะมีชีวิตอยู่เพื่อประโยชน์อะไร ตายเสียดีกว่ามีชีวิตอยู่ ดังนี้ เธอมีจิตดำริอย่างนี้ พรรณนาคุณแห่งความตายก็ดี ชักชวนเพื่ออันตายก็ดี โดยหลายนัย ภิกษุนี้เป็นปาราชิก หาสังวาสมิได้"

"กายมนุษย์" นับเอาตั้งแต่จิตแรกเกิดในครรภ์ไปจนถึงตาย. "พรากชีวิตหรือทำให้ตาย" ทำได้หลายอย่าง เช่น ฟัน แทง ทุบ ตี ยิง เสียบ ขว้างปา วางกับดัก วางยาเบื่อ ใช้คาถาอาคม ใช้วิทยาการสมัยใหม่(เทคโนโลยี) ใช้อิทธิปาฏิหาริย์ต่างๆ และ

ไม่ว่าจะทำเองหรือใช้ให้ผู้อื่นทำ ก็มีผลเท่ากัน สิกขาบทนี้จึงเป็นสาณัตติกะ คือใช้คนอื่นให้ฆ่าก็เป็นอาบัติ

ยิ่งกว่านั้น ภิกษุใช้อำนาจจิตบังคับให้คนอื่นฆ่าตนเอง หรือเห็นเพื่อนทุกข์ร้อนเจ็บปวดทรมานมาก เกิดความสงสาร แล้วหาอาวุธให้เขาฆ่าตัวตาย หรือพูดแนะนำให้เขาฆ่าตัวตาย ไม่ว่าจะด้วยวาจาหรือด้วยการเขียนหนังสือ ก็เป็นปาราชิก (คำว่าอาวุธหรือศัสตรานั้น อาจจะเป็นอย่างอื่นก็ได้ เช่นยาพิษเป็นต้น)

ชีวิตที่อยู่ในเกณฑ์ทำให้เป็นปาราชิกได้ คือมนุษย์ ถ้าเป็นอมนุษย์ เช่น ยักษ์ เปรต หรือสัตว์ที่จำแลงกายเป็นมนุษย์ อยู่ในข่ายเป็นอาบัติถุลลัจจัย

ภิกษุพยายามฆ่ามนุษย์ ทำสำเร็จ เป็นปาราชิก, ทำไม่สำเร็จเป็นแต่เจ็บตัว เป็นถุลลัจจัย. ไม่ถึงเจ็บตัว เป็นทุกกฏ. พยายามฆ่าตัวเอง แต่ไม่สำเร็จ เป็นทุกกฏ

สิกขาบทนี้เป็นสจิตตกะ ภิกษุมีเจตนาฆ่า จึงเป็นอาบัติ เช่น ไม่รู้ว่าอาหารมียาพิษ ส่งให้คนอื่นกินตาย ไม่เป็นอาบัติ

เรื่องที่เคยเกิดขึ้นในสมัยพุทธกาลและมีการวินิจฉัยแล้วอยู่ในข้อ(205) ถึงข้อ(226)

ภิกษุเป็นหมอยา

ในอรรถกถาแห่งสิกขาบทที่ 3 นี้ มีอีก 2 เรื่องที่ควรบันทึกไว้เพื่อประกอบการศึกษาต่อไป คือ

ภิกษุทำยา(เภสัช)แก่คนทั่วไป เป็นทุกกฏ. ทำแก่สหธรรมิกทั้ง 5 คือ ภิกษุ ภิกษุณี สิกขมานา สามเณร สามเณรี ไม่เป็นอาบัติ. ทำให้แก่คนอีก 5 ประเภทคือ มารดา, บิดา, คนเลี้ยงดูบิดามารดา, ไวยาวัจกร(ความหมายเดิมคือคนทำงานได้ค่าจ้าง ปัจจุบันเราหมายถึงผู้ช่วยเหลือรับใช้กิจธุระของพระ ไม่จำเป็นต้องมีค่าจ้าง). และคนเตรียมตัวบวชซึ่งมาอยู่ในวัด(ปัณฑุปลาส) ก็ไม่เป็นอาบัติ. ภิกษุทำเภสัชให้ญาติ คือ พี่ชาย น้องชาย พี่สาว น้องสาว น้า ป้า อา ลุง ไม่เป็นอาบัติ. บุคคลที่ไม่มีความสัมพันธ์อะไรกับภิกษุเลย คือ คนจร, โจร, นักรบพ่ายศึก, คนใหญ่คนโตของบ้านเมือง, คนของญาติที่เตรียมจะเดินทางไปที่อื่น, และคนป่วยเข้าไปพึ่งวัด ถ้าภิกษุทำเภสัชให้โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน ไม่เป็นอาบัติ

คนในตระกูลอุปัฏฐากของภิกษุ เป็นไข้ มาขอให้ทำเภสัชให้ในฐานะที่คุ้นเคยกัน อย่างนี้ไม่ควรให้ และไม่ควรทำเภสัชให้ แต่แนะนำวิธีปรุงเภสัชให้ ไม่เป็นไร. ถ้ามีชาวบ้านทั่วไปมาขอเภสัชไปให้คนป่วย ถ้าเขาถามว่า ควรใช้ยาขนานไหน ภิกษุไม่ควรบอก แต่ถ้าพูดเป็นกลางๆ ว่า โรคอย่างไหนปรุงเภสัชอย่างไรรักษา ไม่เป็นไร

สวดพระปริตรให้คนไข้

ถ้าชาวบ้านนิมนต์ให้สวดพระปริตรแก่คนไข้ ภิกษุไม่ควรทำ, แต่ถ้าเขานิมนต์ให้สวดแล้วภิกษุสวดให้ ไม่เป็นไร (ถ้าเห็น

ว่าไม่สวดแล้วเขาเดือดร้อนใจ ก็ควรสวด)

ถ้าชาวบ้านขอน้ำมนต์(น้ำพระปริตร) หรือด้ายสายสิญจน์ (ด้ายพระปริตร) ให้เอานิ้วแกว่งในน้ำ หรือลูบๆ เส้นด้ายที่เขาให้มาทำนั่นแหละ ให้ไป. ถ้าเอานิ้วหรือด้ายของวัดมาทำ เป็นทุกกฏ. ถ้าชาวบ้านถือน้ำหรือเส้นด้ายมาให้สวดพระปริตร ไม่เป็นไร

ชาวบ้านมากรวดน้ำ วางเส้นด้ายไว้ใกล้เท้าของภิกษุผู้นั่งอยู่ และนิมนต์ให้สวดพระปริตร แล้วจากไป ภิกษุไม่ควรซักเท้าหนี (เพราะชาวบ้านจะไม่สบายใจ)

ชาวบ้านส่งคนไปวัด ขอให้ภิกษุสวดพระปริตรให้คนป่วยในบ้าน ควรสวดให้เขา. เกิดโรค เกิดลางร้าย ในวังหรือในบ้านของผู้หลักผู้ใหญ่ของบ้านเมือง มีการนิมนต์ให้ไปสวดพระปริตร ภิกษุควรสวดให้. เช่นเดียวกัน เขานิมนต์ไปแสดงธรรมแก่คนป่วยในวังหรือในเรือนของอำมาตย์(หรือรัฐมนตรี) ภิกษุก็ควรไป. แต่ถ้าชาวบ้านมานิมนต์ว่า ไปเป็นเพื่อนคนตายหน่อยเถิด ภิกษุไม่ควรไป เว้นแต่มีจุดมุ่งหมายว่า ไปเพื่อเจริญกรรมฐานได้มรณสติกลับมา

(ธรรมเนียมเรื่องสวดพระปริตรนี้ เป็นความผสมผสานระหว่างพระวินัยกับประเพณีนิยมที่ดี ควรจะเป็นแนวปฏิบัติสำหรับภิกษุสืบไป)

จตุตถปาราชิก (อาบัติปาราชิกข้อที่ 4)

อวดอุตริมนุสสธรรม

แคว้นวัชชี-กรุงเวสาลี

ปาราชิกสิกขาบทที่ 4 เกิดขึ้นที่ป่ามหาวัน(ใกล้กรุงเวสาลี) จึงสันนิษฐานว่า น่าจะเกิดในช่วงก่อนเข้าพรรษาที่ 13 เช่นเดียวกับปาราชิกสิกขาบทที่ 3 เพราะในปีนั้น แคว้นวัชชีประสบภัยแล้งอย่างหนัก และทุพภิกขภัยนั้นเองเป็นสาเหตุให้เกิดสิกขาบทนี้. ส่วนแม่น้ำวัคคุมุทา ซึ่งเป็นที่ที่พวกภิกษุก่อเหตุ ไม่มีข้อมูลว่าอยู่ที่ไหน (น่าจะอยู่ภายในแคว้นวัชชีนั้นเอง เพราะภิกษุเหล่านั้นก็ประสบทุพภิกขภัยเหมือนกัน?)

ในที่นี้ควรจะได้บันทึกไว้ด้วยว่า อาณาเขตของแคว้นวัชชีในสมัยโบราณ นักโบราณคดีได้ระบุว่า ทางทิศใต้อาจได้แก่แถบแม่น้ำคงคา ทิศเหนือได้แก่ภูเขาในเนปาล ทิศตะวันตกอาจได้แก่แถบแม่น้ำคันดัก ซึ่งอยู่ระหว่างแคว้นมัลละกับแคว้นโกศล ทิศ

ตะวันออก อาจเป็นราวป่าบริเวณแม่น้ำโกสีและแม่น้ำมหานันทา, เฉพาะอาณาเขตของกรุงเวสาลี-เมืองหลวงของแคว้นวัชชีนั้น สมณะฟาเหียนบันทึกไว้ว่า มีพื้นที่ประมาณ 5,000 ลี้ หรือประมาณ 2,500 ตารางกิโลเมตร (1 ลี้เท่ากับประมาณครึ่งกิโลเมตร)

ภิกษุจากลุ่มน้ำวัคคุมุทา

(227-229) เป็นประเพณีอย่างหนึ่งของภิกษุสงฆ์ในสมัยพุทธกาล เมื่อออกพรรษา ก็จะพากันออกเดินทางไปเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ ปีนั้น พระพุทธองค์ประทับอยู่ที่ป่ามหาวัน(ใกล้กรุงเวสาลี) พวกภิกษุจากทุกสารทิศจึงพากันบ่ายหน้าไปที่นั่น พวกภิกษุที่จำพรรษาอยู่ทางลุ่มน้ำวัคคุมุทาก็เช่นกัน, แต่ภิกษุจากถิ่นต่างๆ ส่วนมากผอมโซกันทั้งนั้น เพราะลำบากฝืดเคืองไปกับความอดอยากของประชาชน ส่วนพวกภิกษุจากลุ่มน้ำวัคคุมุทากลับอ้วนท้วนสมบูรณ์ ผิวพรรณผ่องใสกันทั่วหน้า

เหตุที่ภิกษุเหล่านั้นมีสภาพร่างกายดีอย่างนั้น ก็เพราะท่านได้พากันออกอุบายหาวิธีเป็นอยู่อย่างคฤหัสถ์ บางรูปนำเสนอการทำงานส่งข่าวสารให้คฤหัสถ์ แต่ถูกคัดค้านว่างานอย่างนั้นไม่เหมาะสมกับเพศภิกษุ มีภิกษุกลุ่มหนึ่งเสนอขึ้นว่า ควรใช้แผนยกย่องกันเองว่าใครได้บรรลุธรรมอะไร เพราะถ้าต่างคนต่างยกกันให้เป็นอริยบุคคลชั้นต่างๆ คนก็จะมาทำบุญให้ทานกันใหญ่ ด้วยความเลื่อมใส มีอะไรดีๆ ก็จะถวายให้ภิกษุได้ฉันก่อน ตัวเอง

และบริวารจะอดอยากอย่างไรก็ยอม อุบายนี้ได้ผล ภิกษุพวกนั้นอุดมด้วยลาภสักการะทั้งพรรษา ด้วยกโลบายนั้น

เมื่อไปเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ ถูกรับสั่งถามว่า อยู่กันอย่างไรจึงไม่ลำบากฝืดเคืองเหมือนภิกษุทั่วไป? ภิกษุเหล่านั้นได้กราบทูลอุบายที่พวกตนประพฤติกันตามความเป็นจริง พระพุทธองค์ทรงติเตียนว่า การอวดอุตริมนุสสธรรมแก่คฤหัสถ์อย่างนั้น เป็นเรื่องน่ารังเกียจ ไม่เหมาะสมแก่สมณะ ตรัสว่า

"โมฆบุรุษทั้งหลาย! ท้องอันพวกเธอคว้านแล้วด้วยมีดเชือดโคอันคม ยังดีกว่าที่พวกเธอกล่าวชมอุตริมนุสสธรรมของกันและกันแก่พวกคฤหัสถ์ เพราะเห็นแก่ปากแก่ท้อง, เพราะเหตุว่า บุคคลผู้คว้านท้องด้วยมีดอันคมนั้น อย่างมากก็แค่ตาย หรือถึงทุกข์ปางตาย ตายไปแล้วก็ไม่ตกอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ส่วนบุคคลผู้อวดอุตริมนุสสธรรมอย่างนั้น ตายไปต้องไปอบาย ทุคติ วินิบาต นรก..."

ภิกษุยอดมหาโจร

(230) ตรัสต่อไปว่า

ภิกษุเลวบางรูป มีพฤติการณ์เหมือนมหาโจร คือ มหาโจรบางคน ซ่องสุมบริวารเป็นร้อยเป็นพัน ออกเที่ยวปล้นสะดมไปตามบ้านเมืองน้อยใหญ่ ภิกษุเลวบางรูปก็เหมือนกัน หาสมัครพรรคพวกได้เป็นร้อยเป็นพันแวดล้อม เที่ยวไปตามคามนิคมและราชธานี ให้คนเคารพนับถือถวายจตุปัจจัย ไม่ต่างอะไรกับมหาโจรทางโลกประเภทหนึ่ง

ภิกษุเลวบางรูป เล่าเรียนธรรมวินัยแล้วโกงว่าธรรมวินัยนั้นเป็นของตัวเอง ไม่ได้เรียนจากใคร ก็เป็นมหาโจรประเภทหนึ่ง

ภิกษุเลวบางรูป เที่ยวกำจัดทำลายเพื่อนพรหมจรรย์ผู้ประพฤติพรหมจรรย์บริสุทธิ์หมดจด โดยไม่มีมูลความผิด ก็เป็นมหาโจรประเภทหนึ่ง

ภิกษุเลวบางรูป เอาสมบัติของสงฆ์ไปสงเคราะห์เลี้ยงดูคฤหัสถ์ทั้งหลาย ก็เป็นมหาโจรประเภทหนึ่ง

"ภิกษุทั้งหลาย! ภิกษุผู้กล่าวอวดอุตริมนุสสธรรมอันไม่มีอยู่จริง นี้จัดเป็นยอดมหาโจรในโลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์รวมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดา และมนุษย์ ข้อนั้นเพราะเหตุว่า ภิกษุนั้นฉันก้อนข้าวของชาวแว่นแคว้นด้วยอาการแห่งโจร"

(231) ต่อจากนั้น ได้ทรงบัญญัติปาราชิกสิกขาบทที่ 4 ห้ามภิกษุอวดอุตริมนุสสธรรมที่ไม่เป็นจริง

ความพิสดารของสิกขาบทนี้ อยู่ในข้อ (232) ถึงข้อ (300) เนื้อความต่อไปนี้ จับประเด็นสำคัญตามแนววินัยมุขของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เพื่อให้ง่ายต่อการศึกษาและปฏิบัติตาม

ปาราชิกสิกขาบทที่ 4 ทรงบัญญัติว่า

(4) "ภิกษุใด ไม่รู้เฉพาะ(คือไม่รู้จริง) กล่าวอวดอุตริมนุสสธรรม อันเป็นความเห็นอย่างประเสริฐอย่างสามารถ น้อมเข้ามาในตัวว่า ข้าพเจ้ารู้อย่างนี้ ข้าพเจ้าเห็นอย่างนี้ ครั้นสมัยอื่น

แต่นั้น อันผู้ใดผู้หนึ่งถือเอาตามก็ตาม ไม่ถือเอาตามก็ตาม (คือ เชื่อก็ตาม ไม่เชื่อก็ตาม–ในบทภาชนีย์ แก้ความว่า ถูกซักถาม ก็ตาม ไม่ถูกซักถามก็ตาม) ก็เป็นอาบัติแล้ว มุ่งความหมดจด (คือพันโทษ) จะพึงกล่าวอย่างนี้ว่า ท่าน! ข้าพเจ้าไม่รู้ ได้กล่าว ว่ารู้ ไม่เห็น ได้กล่าวว่าเห็น ได้พูดพล่อยๆ เป็นเท็จเปล่าๆ ภิกษุ นี้เป็นปาราชิก หาสังวาสมิได้ เว้นไว้แต่สำคัญว่าได้บรรลุ"

(คำว่า"บทภาชนีย์" (อ่านว่า บด-ทะ-พา-ชะ-นี, มาจากคำ บาลีว่า"ปทภาชนีย") คือตอนที่เอาบทหรือคำต่างๆ ในเรื่องหรือ ในสิกขาบทมาแจกแจงให้รู้ความหมาย บทภาชนีย์จะอยู่ต่อท้าย ของสิกขาบทนั่นเอง)

อุตริมนุสสธรรม

"อุตริมนุสสธรรม" แปลว่า ธรรมอันยวดยิ่งของมนุษย์ หรือ ธรรมของมนุษย์ผู้ยวดยิ่ง, หมายถึงการบรรลุธรรมชั้นสูง อัน ได้แก่ ฌานสมาบัติ, อริยมรรค, อริยผล, นิพพาน

คนในสมัยพุทธกาลยกย่องความรู้อันเกิดจากการฝึกฝน ทางจิตว่าเป็นความรู้ชั้นสูง การทำจิตให้เป็นสมาธิ ถือกันว่า จะ ทำให้เกิดอำนาจหรืออานุภาพต่างๆ, จิตที่ไม่เป็นสมาธิ เพราะมีนิ-วรณ์ (กิเลสขัดขวางไม่ให้เกิดความดีงามในจิต) 5 อย่างคือ

1. *กามฉันท์*-ความพอใจในกามคุณ
2. *พยาบาท*-ความคิดร้ายต่อผู้อื่น
3. *ถีนมิทธะ*-ความหดหู่ซึมเซา
4. *อุทธัจจกุกกุจจะ*-ความฟุ้งซ่านและรำคาญ

5. *วิจิกิจฉา*-ความลังเลสงสัย

เมื่อสามารถทำให้จิตสะอาดหมดจดจากนิวรณ์ได้ สมาธิก็เกิด ถ้าเป็นสมาธิทั่วๆ ไป ก็ยังไม่เรียกว่าอุตริมนุสสธรรม ต้องเป็นระดับฌาน (ซึ่งเกิดจากสมาธิ)ขึ้นไป จึงเป็นอุตริมนุสสธรรม. ในทางพระพุทธศาสนาถือว่า สมาธิทำให้เกิดฌาน ฌานทำให้เกิดความรู้ชั้นสูงที่เรียกว่า โลกุตรธรรม คือความรู้หรือคุณวิเศษที่เหนือวิสัยมนุษย์ธรรมดา. โลกุตรธรรมนั้น หมายถึงอริยมรรค อริยผล และนิพพาน

อริยมรรค มี 4 อย่างคือ 1. โสดาปัตติมรรค 2. สกทาคามิมรรค(หรือ สกิทาคามิมรรค) 3. อนาคามิมรรค 4. อรหัตตมรรค

อริยผลมี 4 อย่างคือ 1. โสดาปัตติผล 2. สกทาคามิผล(หรือ สกิทาคามิผล) 3. อนาคามิผล 4. อรหัตตผล

อริยมรรคทำให้กิเลสดับสิ้นไปตามลำดับ เมื่อกิเลสดับไม่เหลือ เรียกว่า นิพพาน. พระอรหันต์นั้นเมื่อปรินิพพานแล้วไม่มีการไปเกิดในภพใหม่อีก

การอวดอุตริมนุสสธรรมดังกล่าว หมายถึงอวดอ้างว่าได้บรรลุฌาน(รวมถึงสมาบัติซึ่งเกิดจากฌาน)หรือมรรคผล หรือนิพพาน อย่างใดอย่างหนึ่ง. ถ้าคนฟังรับรู้หรือเข้าใจความหมายตามที่ภิกษุกล่าวอวด ก็เป็นปาราชิก. ไม่ว่าคนได้ยินได้ฟัง จะเชื่อหรือไม่เชื่อก็ตาม เป็นปาราชิก. แต่ถ้าคนฟังไม่เข้าใจ เช่นไม่เข้าใจภาษาที่พูด เป็นอาบัติถุลลัจจัย

ถ้าภิกษุอวดอุตริมนุสสธรรมโดยวิธีอ้อมค้อม คือไม่พูด

สถูปและเสาหินพระเจ้าอโศกที่โบราณสถานเวสาลีโบราณ

ชัดๆ ตรงๆ ว่าตัวเองได้บรรลุ แต่ความประสงค์ก็อยากให้คนอื่นรู้ว่าตนเองนั่นแหละได้บรรลุ เช่นพูดเปรยๆ ว่า มีพระในวัดรูปหนึ่งพักอยู่ที่กุฏิท้ายวัด ได้บรรลุฌาน ซึ่งพระที่กุฏิท้ายวัดนั้นก็มีอยู่รูปเดียว คือตัวเอง อย่างนี้ถ้าคนฟังรู้ว่าหมายถึงใคร เป็นถุลลัจจัย ถ้าเขาไม่รู้ เป็นทุกกฏ

อาบัติในสิกขาบทนี้ เป็นสจิตตกะ คือมีเจตนาหรือจงใจอวด จึงเป็นอาบัติ ภิกษุพูดด้วยความสำคัญผิดว่าตนได้บรรลุไม่เป็นอาบัติ หรือพูดโดยไม่ประสงค์ว่าจะอวดอ้าง ก็ไม่เป็นอาบัติ

เตรสกัณฑ์

สังฆาทิเสส 13 สิกขาบท

กรุงสาวัตถี

พระพุทธองค์ทรงจำพรรษาที่วัดเชตวัน (กรุงสาวัตถี แคว้นโกศล) ในพรรษาที่ 14, และจากพรรษาที่ 21 ถึงพรรษาที่ 44 ทรงจำพรรษาที่วัดเชตวันอีก 18 พรรษา สลับกับที่วัดบุพพาราม (กรุงสาวัตถี) อีก 6 พรรษา

ไม่มีหลักฐานชัดเจนว่า ระหว่างสองวัดนี้ ในช่วง 24 พรรษาดังกล่าว ปีใดทรงจำพรรษที่วัดไหน เพราะฉะนั้น สิกขาบทที่เกิดขึ้นขณะประทับอยู่ที่วัดเชตวัน อาจจะเกิดขึ้นในพรรษาที่ 14 หรือระหว่างพรรษาที่ 21-44

กรุงสาวัตถีสมัยพุทธกาล ตั้งอยู่บนสองฝั่งของแม่น้ำอจิรวดี (ปัจจุบันคือเมือง สาเหต มเหต-Sahet Mahet ณ สองฝั่งแม่น้ำรัปติ-Rapti), สาวัตถีเป็นมหานครเมืองหนึ่ง พอๆ กับกรุงโกสัมพีและกรุงราชคฤห์เป็นต้น และเป็นศูนย์กลางทางการค้าแห่งหนึ่ง มีถนนสายใหญ่ๆ เชื่อมกับเมืองอื่นๆ มีถนนสำคัญ

สายหนึ่งเชื่อมกับแคว้นโกศล โดยตัดผ่านเมืองสาเกต

วัดที่อยู่ในอาณาเขตกรุงสาวัตถี มีอยู่หลายวัด แต่มีวัดใหญ่ 2 วัด คือ วัดเชตวัน และ วัดบุพพาราม. วัดเชตวันสร้างโดยเศรษฐีสุทัตตะ หรือที่มีสมญานามต่อมาว่า"อนาถปิณฑิก-เศรษฐี"(เศรษฐีของผู้ยากไร้-บาลีไม่ใช้คำว่า "เศรษฐี" ใช้คำว่า "คฤหบดี" แต่เรานิยมเรียกท่านว่า อนาถบิณฑิกเศรษฐี). วัดบุพ-พารามอยู่ทางทิศตะวันออกของเมือง สร้างโดยนางวิสาขา

สาวัตถีเป็นเมืองใหญ่ และใหญ่ในฐานะเป็นศูนย์กลางทางการค้าแบบเมืองท่า เป็นเมืองหลวงในสมัยพุทธกาล. เมืองสาเกต เคยเป็นเมืองหลวงในสมัยโบราณ(ตามที่ปรากฏในนัน-ทิยมิคชาดก) ผู้สถาปนาเมืองนี้คือเศรษฐีธนัญชัย(บิดาของนางวิสาขา) ซึ่งเป็นเศรษฐีจากกรุงราชคฤห์. สาเกต(สมัยต่อมาคือเมืองอโยธยา และปัจจุบันคือเมืองอูธ-Oudh) อยู่ห่างจากสาวัตถีราว 6-7 โยชน์ (1 โยชน์เท่ากับ 400 เส้น หรือ 12 ไมล์) ใช้เวลา 1 วันเดินทางถึงกัน หนทางระหว่างสองเมืองนี้ เปลี่ยวและมีผู้ร้ายชุกชุม พระราชาจึงจัดทหารคุ้มครองคนเดินทาง และเส้นทางนี้เชื่อมไปถึงกรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ

ทำอสุจิเคลื่อน

พระเสยยสกะสำเร็จความใคร่

(301) ครั้งหนึ่ง ขณะพระพุทธองค์ประทับอยู่ที่วัดเชตวัน

มีภิกษุรูปหนึ่ง ชื่อ เสยยสกะ(เสย-ยะสะกะ) เป็นผู้หมกมุ่นครุ่นคิดแต่ในทางกามารมณ์ ไม่เป็นอันประพฤติพรหมจรรย์ ร่างกายซูบโทรม ผิวพรรณหมองคล้ำ จนพระโลลุทายี (นิยมเรียกชื่อว่า "โลลุทายี" ให้ต่างจากอีกรูปหนึ่งซึ่งมีผิวดำ คือ พระกาฬุทายี ชื่อเดิมของทั้งสองรูปนี้คือ "อุทายี") ผู้ซึ่งชอบทำอะไรแผลงๆ สังเกตเห็นเข้า ถามทราบความในใจของพระเสยยสกะ จึงแนะนำให้บำรุงร่างกายให้แข็งแรงกระชุ่มกระชวย และเมื่อเกิดความกระสัน(ความใคร่)ขึ้นในใจ ก็ให้สำเร็จความใคร่ คือทำให้น้ำอสุจิหรือน้ำสุกกะหลั่ง(ทำให้เคลื่อน)เสีย พระเสยยสกะได้ฟังก็ทดลองตามนั้น ปรากฏว่าได้ผล ร่างกายของท่านกระชุ่มกระชวย ผิวพรรณสดใสขึ้นมา เมื่อเพื่อนภิกษุเห็นพระเสยยสกะมีอาการดีขึ้นผิดตา ดังนั้น ก็ถาม ท่านตอบว่า ได้ใช้มือทำสุกกะให้เคลื่อน(สำเร็จความใคร่ด้วยตัวเอง)

มุมหนึ่งของโบราณสถานเชตวัน

เพื่อนภิกษุกล่าวว่า"นี่คุณใช้มือที่รับบุญทานของชาวบ้านปล่อยอสุจิเชียวหรือ?" และนำความเข้าทูลรายงานพระพุทธองค์

ความหมายของสังฆาทิเสส

ก่อนจะทรงบัญญัติสังฆาทิเสสสิกขาบทที่ 1 พระพุทธองค์ทรงกล่าวโทษพระเสยยสกะ และทรงแสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลายเหมือนเช่นเคย

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงอรรถาธิบายสิกขาบทนี้ในวินัยมุข มีใจความดังนี้

คำว่า "สังฆาทิเสส" เป็นชื่อของอาบัติ แปลว่า "หมวดอาบัติที่ต้องการสงฆ์ในกรรมเบื้องต้นและกรรมที่เหลือ" หมายความว่าการที่จะพ้นจากอาบัตินี้ได้ ต้องอาศัยสงฆ์ตั้งแต่ต้นไปจนตลอด คือ สงฆ์เป็นผู้ปรับโทษ สงฆ์ให้อยู่กรรม และสงฆ์เป็นผู้ระงับอาบัติ, กล่าวให้ชัดถึงกระบวนการตั้งแต่ต้นก็คือ เริ่มต้น ผู้ต้องอาบัติสังฆาทิเสส เมื่อจะอยู่ปริวาสหรืออยู่กรรม ต้องขอปริวาสจากสงฆ์ ต่อจากนั้นเมื่อจะประพฤติมานัต ก็ต้องขอให้สงฆ์เป็นผู้ให้ ถ้ามีมูลายปฏิกัสสนาก็ต้องสำเร็จด้วยสงฆ์อีก และสุดท้ายก็ยังต้องขออัพภานจากสงฆ์

ปริวาส คือ อยู่กรรม, อยู่ชดใช้, เป็นชื่อของระเบียบปฏิบัติสำหรับออกจากอาบัติหนักที่ยังพอแก้ไขได้ คืออาบัติสังฆาทิเสส

มานัต เป็นชื่อของระเบียบปฏิบัติสำหรับออกจากอาบัติหนักเหมือนกัน แปลว่า นับ, กระทำต่อจากอยู่ปริวาสแล้ว คำว่า "ประพฤติมานัต" คืออยู่ในเงื่อนไขถูกลงโทษและประจานตัวเอง

ให้ครบ 6 วัน (บาลีนิยมใช้คำว่า 6 ราตรี)

มูลายปฏิกัสสนา คือการกลับเข้าไปหาอาบัติสังฆาทิเสสอีก (ระหว่างอยู่ปริวาสไปจนถึงก่อนอัพภาน ผู้ต้องอาบัติจะต้องกลับไปอยู่ปริวาส หรือประพฤติมานัต ตั้งแต่เริ่มต้นอีก)

ขออัพภาน เป็นขั้นตอนสุดท้ายของการออกจากอาบัติสังฆาทิเสส คือขอให้สงฆ์ 20 รูปสวดระงับอาบัติ (เพื่อไม่มีอาบัติสังฆาทิเสสเหลืออยู่) เมื่อสงฆ์สวดอัพภานให้แล้ว ภิกษุผู้ต้องอาบัติสังฆาทิเสสก็คืนสู่ความเป็นภิกษุปกติที่เรียกว่า"ปกตัตตภิกษุ" (ปะกะตัดตะภิกษุ)

(ระเบียบพิธีและแนวปฏิบัติในการออกจากอาบัติสังฆาทิเสส มีรายละเอียดอยู่ในวินัยมุข เล่ม 3)

สังฆาทิเสสสิกขาบทที่ 1 ทรงบัญญัติว่า

5 "ภิกษุปล่อยสุกกะ เป็นไปด้วยความจงใจ เป็นสังฆาทิเสส เว้นไว้แต่ฝัน"

คำว่า "ปล่อยสุกกะ(อสุจิ)" อาจจะพูดว่า ทำสุกกะให้เคลื่อนหรือสำเร็จความใคร่ด้วยตัวเอง หรือให้คนอื่นช่วยให้สำเร็จความใคร่. คำเหล่านี้แสดงว่า สุกกะไม่ได้เคลื่อนเอง ต้องมีความพยายามของภิกษุ จึงเกิดขึ้นได้ ถ้าไม่มีความจงใจและไม่มีความพยายามที่จะให้สุกกะเคลื่อน เรียกว่า "อัพโพหาริก"(คือไม่ควรพูดว่ามี). ไม่เป็นอาบัติ

"อัพโพหาริก" คือกรณีมีเรื่องเกิดขึ้น แต่ไม่ได้เกิดจากความจงใจ และไม่ได้เกิดจากความพยายามที่จะให้มันเกิด เช่น ฝันจนสุกกะเคลื่อน(อสุจิหลั่ง) แต่ผู้ฝันไม่รู้ตัวเลย และไม่มีความ

พยายามที่จะฝันอย่างนั้น แม้ว่าในความฝันจะมีเจตนาหรือมีความต้องการก็ตาม, หรืออาหารที่มีสุราฆ่าคาว-ชูรส ก็เป็นอัพโพหาริกสำหรับภิกษุ คือไม่ถือว่าได้ดื่มสุรา เพราะไม่มีความจงใจที่จะดื่มสุรา และไม่มีความพยายามที่จะดื่มสุรา

ถ้าภิกษุจงใจและพยายามแล้วสุกกะไม่เคลื่อน ไม่เป็นสังฆาทิเสส แต่เป็นถุลลัจจัย, จงใจหรือคิดอย่างเดียวไม่เป็นอาบัติ, (สิกขาบทนี้ไม่มีอาบัติถุลลัจจัย)

สิกขาบทนี้ ไม่เอาความต้องการหรือความปรารถนาของภิกษุเป็นเงื่อนไขในการตัดสินว่าจะเป็นอาบัติหรือไม่เป็นอาบัติ ไม่ว่าภิกษุจะสำเร็จความใคร่เพื่อวัตถุประสงค์อะไรก็ตาม เช่น เพื่อเอาสุกกะทำยา ก็เป็นอาบัติได้ และไม่ว่าจะอาศัยอะไรในการสำเร็จความใคร่ (ยกเว้นที่เข้าข่ายปาราชิก) เช่นอาศัยอวัยวะของตัวเองหรือสิ่งอื่น-คนอื่นนอกกายตัวเอง ก็เป็นสังฆาทิเสสทั้งสิ้น แม้แต่เล่นกับลมจนสำเร็จความใคร่ ก็เป็นสังฆาทิเสส

ภิกษุแนะนำให้คนอื่นสำเร็จความใคร่ ไม่เป็นอาบัติในสิกขาบทนี้ เพราะตัวเองไม่ได้สำเร็จความใคร่เอง แต่ถ้าให้คนอื่นช่วยให้ตนสำเร็จความใคร่ เป็นสังฆาทิเสส

กรณีตัวอย่างที่ทรงตัดสิน

วินีตวัตถุ-กรณีตัวอย่างที่ทรงตัดสินว่าเป็นอาบัติหรือไม่เป็นอาบัติในสิกขาบทนี้ มีในข้อ (344) ถึงข้อ (374) ขอยกตัวอย่างให้พิจารณาพอเป็นแนวทาง :

(356) ภิกษุรูปหนึ่ง ต้องการให้สุกกะเคลื่อน เรียกสามเณรรูปหนึ่งมาจับองค์กำเนิดของตน แล้วสุกกะเคลื่อน ทรงตัดสินว่า เป็นสังฆาทิเสส

(357) ภิกษุรูปหนึ่ง จับองค์กำเนิดของสามเณรรูปหนึ่งซึ่งนอนหลับอยู่ แล้วสุกกะ(ของตัวเอง)เคลื่อน พระพุทธองค์ตรัสถามว่า มีความต้องการที่จะให้สุกกะเคลื่อนหรือไม่? ภิกษุกราบทูลว่าตนไม่มีความต้องการอย่างนั้น ทรงตัดสินว่า ไม่เป็นสังฆาทิเสส แต่เป็นทุกกฏ

(362) ภิกษุรูปหนึ่งเกิดความกำหนัด เห็นอวัยวะเพศของหญิงคนหนึ่ง แล้วสุกกะเคลื่อน ทรงตัดสินว่าไม่เป็นอาบัติ แต่ทรงบัญญัติสิกขาบทแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุมีความกำหนัด ไม่ควรมองดูองค์กำเนิดของมาตุคาม ถ้าฝ่าฝืน เป็นทุกกฏ

ถูกต้องกายหญิง

พระโลลุทายีถูกต้องกายหญิง

(375) เรื่องเกิดขึ้นในปีที่พระพุทธองค์ประทับอยู่ที่วัดเชตวัน

มีกุฏิในป่าหลังหนึ่ง ซึ่งเป็นที่อยู่ของพระโลลุทายี กุฏิหลังนั้นนอกจากสวยงามด้วยศิลปกรรมแล้ว ยังมีเครื่องใช้ไม้สอยเพียบพร้อม. บริเวณรอบกุฏิก็สะอาดสะอ้าน ชาวบ้านต่างชวนกันไปดูชม

วันหนึ่ง พราหมณ์กับภรรยาคู่หนึ่งไปขอชมกุฏิหลังนั้น พระโลลุทายีก็เปิดประตูพาทั้งคู่เข้าไปดูภายในกุฏิจนพอใจ กลับจากวัดวันนั้น พราหมณ์ผู้สามีกล่าวชมพระโลลุทายียกใหญ่ว่า

ท่านเป็นพระปา แต่อัธยาศัยดีเหลือเกิน น่าเลื่อมใส แต่ภรรยาบอกว่า ระหว่างเดินชมกุฏิอยู่นั้น นางถูกพระโลลุทายีทำอนาจาร คือทั้งจับทั้งลูบคลำตัวนางตลอดเวลา สามีได้ฟังก็โกรธ โพนทะนาว่าภิกษุประพฤติตนอย่างนี้ ต่อไปผู้หญิงที่ไหนจะกล้าเข้าวัด พวกภิกษุได้ฟังก็นำความทูลรายงานพระพุทธองค์ นำไปสู่การบัญญัติสังฆาทิเสสสิกขาบทที่ 2

สังฆาทิเสสสิกขาบทที่ 2 ทรงบัญญัติว่า

(6) **"ภิกษุใด กำหนัดแล้ว มีจิตแปรปรวนแล้ว ถึงความเคล้าคลึงด้วยกายกับมาตุคาม จับมือก็ตาม จับซ้องผมก็ตาม ลูบคลำอวัยวะอันใดอันหนึ่งก็ตาม เป็นสังฆาทิเสส"**

คำว่า "กำหนัด" ในสิกขาบทนี้ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงมีมติว่า ไม่ว่าจะกำหนัดเพื่อเสพเมถุน หรือเพื่อได้สัมผัสกายหญิงก็ตาม ก็อยู่ในข่ายเดียวกัน ถ้ามีความกำหนัดและถูกต้องกายหญิง ไม่ถึงเสพเมถุน เป็นสังฆาทิเสส

คำว่า "มาตุคาม" หมายถึงมนุษย์เพศหญิง แม้แรกเกิดก็ไม่ยกเว้น เพราะความกำหนัดของชาย เกิดได้แม้แต่ในเด็กหญิง

กรณีตัวอย่างที่ทรงตัดสิน

ต่อไปนี้ คือแนวทางในการตัดสิน :

- มนุษย์ผู้หญิง ถ้าภิกษุกำหนัดแล้วถูกต้อง เป็นสังฆาทิเสส ถ้าเป็นกะเทย(บัณเฑาะก์) เป็นถุลลัจจัย

- มีความกำหนัด แล้วถูกต้องบุรุษและสัตว์ตัวเมีย เป็นทุกกฏ

- เป็นหญิง และภิกษุรู้ว่าเป็นหญิง กำหนัดถูกต้องเข้า ไม่ว่าใครถูกต้องใครก่อน ก็เป็นสังฆาทิเสส

- กายหญิง แต่ภิกษุถูกต้องเข้า โดยไม่รู้ว่าเป็นหญิง เป็นถุลลัจจัย

- เอามือหรืออวัยวะใดๆ ก็ตามไปถูกต้องของที่เนื่องกายหญิง (เช่นเสื้อผ้า) หรือเอาของเนื่องกายตัวเองไปถูกต้องกายหญิง (เช่น ชายจีวรไปถูกกายหญิง) เป็นถุลลัจจัย

- มีความกำหนัด เอาของเนื่องกายตนไปถูกต้องของเนื่องกายหญิง (กายต่อกายไม่ได้สัมผัสกันโดยตรง) หรือปาของไปใส่กายหญิง หรือไปถูกของเนื่องกายหญิง เป็นทุกกฏ

- ไม่รู้ว่าเป็นกายหญิง ถูกต้องเข้า แต่กายไม่ได้สัมผัสกายโดยตรง เป็นทุกกฏ

- การกระทำที่เข้าข่ายเป็นถุลลัจจัย แต่ไม่ถึงถุลลัจจัย เป็นทุกกฏ

- หลีกหลบคนอื่นไปถูกกายหญิง หรือเผลอ ไม่ตั้งใจหรือเดินเบียดเสียดไปถูกเอง ถ้าภิกษุไม่มีความกำหนัด ไม่เป็นอาบัติ

(388) ภิกษุรูปหนึ่ง จับต้องมารดาด้วยความรักฉันมารดา เป็นทุกกฏ

จับต้องลูกสาวหรือพี่น้องหญิง ด้วยความรักฉันลูกหรือฉันพี่น้องกัน เป็นทุกกฏ

(389) ภิกษุรูปหนึ่ง ลูบคลำกายภรรยาเก่า เป็นสังฆาทิเสส
ภิกษุรูปหนึ่ง ลูบคลำกายกะเทย เป็นถุลลัจจัย
ภิกษุรูปหนึ่ง ลูบคลำกายสตรีผู้นอนหลับ เป็นสังฆาทิเสส
ภิกษุรูปหนึ่ง ลูบคลำศพสตรี เป็นถุลลัจจัย
ภิกษุรูปหนึ่ง ลูบคลำกายสัตว์ตัวเมีย เป็นทุกกฏ
ภิกษุรูปหนึ่ง ลูบคลำตุ๊กตาไม้ (ด้วยความกำหนัด) เป็นทุกกฏ

(390) ภิกษุรูปหนึ่ง ถูกสตรีหลายคนเอาแขนต่อกันผลักให้เดิน ท่านไม่มีใจยินดีด้วย ไม่เป็นอาบัติ

(391) ภิกษุรูปหนึ่ง มีความกำหนัด เขย่าสะพานที่มีหญิงเดิน เป็นทุกกฏ

(392) ภิกษุรูปหนึ่ง มีความกำหนัด เดินเอาไหล่กระทบไหล่หญิง เป็นสังฆาทิเสส

(393-396) ภิกษุรูปหนึ่งมีความกำหนัด เขย่าต้นไม้ที่สตรีอยู่ข้างบน หรือโคลงเรือที่สตรีนั่ง หรือกระตุกเชือกที่สตรีจับอยู่อีกทางหนึ่ง หรือดึงท่อนไม้ที่สตรีจับอยู่ หรือเอาบาตรดุนสตรีเป็นถุลลัจจัย

ภิกษุรูปหนึ่ง พยายามจะจับต้องสตรี แต่ไม่ได้จับต้อง เป็นทุกกฏ

พูดเกี้ยวหญิง

พระโลลุทายีพูดเกี้ยวหญิง

(397) วันหนึ่ง ขณะพระพุทธองค์ประทับอยู่ที่วัดเชตวัน มีสตรีหลายคนไปขอเข้าชมที่อยู่ของพระโลลุทายี ซึ่งลือกันว่ามีความสวยงามน่าชม พระโลลุทายีก็พาเดินชม แต่ระหว่างเดินอยู่นั้น ท่านก็ถือโอกาสพูดเคาะพูดเกี้ยวพูดเล่นพูดหัวกับสตรีเหล่านั้น บางถ้อยคำก็เลียบเคียงไปถึงอวัยวะเพศของพวกนาง สตรีบางคนก็ชอบใจ เห็นเป็นเรื่องสนุกสนาน แต่บางคนโกรธ เลี่ยงหลบออกไปตำหนิคำพูดคำจาของพระโลลุทายีว่าไม่สมควรแก่สมณะ ความทราบถึงพระพุทธองค์ ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสังฆาทิเสสสิกขาบทที่ 3

สังฆาทิเสสสิกขาบทที่ 3 ทรงบัญญัติว่า

7 **"ภิกษุใดกำหนัดแล้ว มีจิตแปรปรวนแล้ว พูดเคาะมาตุคามด้วยวาจาชั่วหยาบ เหมือนชายหนุ่มพูดเคาะหญิงสาวด้วยวาจาพาดพิงเมถุน เป็นสังฆาทิเสส"**

คำว่า "มาตุคาม" ในสิกขาบทนี้ หมายถึงสตรีที่รู้เดียงสาแล้ว. "วาจาชั่วหยาบ" คือคำพูดที่พาดพิงทวารหนักทวารเบาและเมถุน(เรื่องที่เกี่ยวกับประเวณี). ภิกษุ(มีจิตกำหนัด)พูดกับสตรีรู้เดียงสา เป็นสังฆาทิเสส, พูดกับกะเทย เป็นถุลลัจจัย, พูดกับบุรุษเป็นทุกกฏ

ในอวัยวะส่วนต่างๆ ของหญิง ทวารเบา ทวารหนัก และเมถุน(การร่วมประเวณี) เป็นเขตให้ต้องอาบัติสังฆาทิเสส. อวัยวะส่วนอื่นเหนือหัวเข่าขึ้นไปถึงไหปลาร้า และตั้งแต่ข้อศอกเข้าไปหาตัว เป็นเขตให้ต้องอาบัติถุลลัจจัย อวัยวะนอกเหนือจากนั้นเป็นเขตให้ต้องอาบัติทุกกฏ. ในกะเทย ทวารและเมถุนเป็นเขตให้ต้องอาบัติถุลลัจจัย อวัยวะส่วนอื่นเป็นเขตให้ต้องอาบัติทุกกฏ. อวัยวะทุกส่วนของบุรุษเป็นเขตให้ต้องอาบัติทุกกฏ, ภิกษุพูดวาจาชั่วหยาบกับคนหลายคน ก็เป็นอาบัติหลายตัวตามจำนวนคน

การพูดที่จงใจพูดเคาะพูดเกี้ยวเท่านั้น เป็นสังฆาทิเสส แต่ถ้าพูดโดยมุ่งประโยชน์ มุ่งธรรม และมุ่งสั่งสอน ไม่เป็นอาบัติ

กรณีตัวอย่างที่ทรงวินิจฉัยแล้ว มีอยู่ในวินีตวัตถุข้อ (208) ถึงข้อ (413)

ชวนหญิงบำเรอกาม

พระโลลุทายีชวนหญิงหม้ายเสพเมถุน

(414) เหตุเกิดมาจากพระโลลุทายีรูปเดิม วันหนึ่ง แม่หม้ายรูปงามนิมนต์ท่านไปฉันที่บ้าน หลังจากให้ท่านฉันเสร็จและฟังธรรมจนอิ่มใจแล้ว นางก็กล่าวปวารณาว่า พระคุณเจ้าอยากได้อะไรขอให้บอก ไม่ว่าจะเป็นจีวร บิณฑบาต ที่อยู่ หรือยารักษาโรค ยินดีจัดถวาย. พระโลลุทายีบอกนางว่า ของเหล่านั้น สำหรับท่านหาได้ไม่ยากหรอก ที่อยากจะได้อยู่คือ เมถุนธรรม. แม่หม้ายสนองศรัทธา ชวนท่านเข้าห้อง แล้วนางก็เปลื้องผ้านุ่ง นอนหงายลงบนเตียง พระโลลุทายีตามเข้าไปในห้อง แต่แทนที่จะสนอง

เมถุนกับนาง ท่านกลับถุยน้ำลายใส่ บอกว่าไม่ยุ่งหรอกกับของเน่าเหม็น และได้หนีกลับวัดทันที

เรื่องนี้สร้างความเจ็บแค้นให้แก่หญิงหม้ายเป็นอันมาก พวกผู้หญิงอื่นๆ รู้เรื่องเข้าก็รุมนินทากล่าวโทษความประพฤติของพระโลลุทายีต่างๆ นานา จนความทราบถึงพระพุทธองค์ นำไปสู่การบัญญัติสังฆาทิเสสสิกขาบทที่ 4

สังฆาทิเสสสิกขาบทที่ 4 ทรงบัญญัติว่า

8 **"ภิกษุใดกำหนัดแล้ว มีจิตแปรปรวนแล้ว กล่าวคุณแห่งความบำเรอตนด้วยกามในสำนักมาตุคาม ด้วยถ้อยคำพาดพิงเมถุนว่า น้องหญิง ! หญิงใดบำเรอผู้ประพฤติพรหมจรรย์ผู้มีศีลมีกัลยาณธรรมเช่นเรา ด้วยเมถุนธรรมนั่น นั่นเป็นยอดแห่งความบำเรอทั้งหลาย เป็นสังฆาทิเสส"**

สิกขาบทนี้ อธิบายได้อย่างสิกขาบทที่ 3 ต่างกันแต่ความมุ่งหมายของผู้พูด, ในสิกขาบทที่ 3 เป็นเรื่องพูดเคาะพูดเกี้ยว ส่วนในสิกขาบทที่ 4 นี้ เป็นเรื่องพูดชวนให้เสพเมถุน, คำว่า"ในสำนักมาตุคาม" คือในบ้านหรือในที่อยู่ของหญิงที่ตนชวน

เรื่องตัวอย่างที่เกิดขึ้นแล้ว อยู่ในวินีตวัตถุข้อ (420) มีทั้งหมด 7 เรื่อง

เป็นพ่อสื่อ

อาชีวก

ในสิกขาบทนี้ มีสาวกของอาชีวกปรากฏในท้องเรื่อง จึงควรจะได้รู้จักว่า อาชีวกคืออะไร

อาชีวกเป็นชื่อลัทธิหนึ่งซึ่งเกิดร่วมสมัยกับพระพุทธศาสนา นักบวชของลัทธินี้ เป็นพวกเปลือยกาย ที่เรียกกันว่า "ชีเปลือย" ศาสดาของลัทธิคือ มักขลิ โคสาล (ปูรณะ กัสสปะ ก็เป็นศาสดาชีเปลือยเหมือนกัน) ซึ่งอยู่ในกลุ่มศาสดาร่วมสมัย ๖ ท่าน คือ 1. ปูรณะ กัสสปะ 2. มักขลิ โคสาล 3. อชิตะ เกสกัมพล 4. ปกุธะ กัจจายนะ 5. สัญชัย เวลัฏฐบุตร 6. นิครนถ์ นาฏบุตร

ศาสดาหรือครูทั้ง ๖ นี้ มีสำนวนบาลีกล่าวถึงในพระสูตรหลายแห่งว่า

"เป็นเจ้าหมู่เจ้าคณะ เป็นคณาจารย์ที่มีชื่อเสียงมีเกียรติยศเป็นเจ้าลัทธิ ชนส่วนมากยกย่องว่าดี เป็นคนเก่าแก่ บวชนาน มีอายุกาลผ่ายวัยโดยลำดับ"

ระหว่างที่พระพุทธองค์เป็นพระศาสดาโดดเด่น ประกาศพระศาสนาอยู่ในแคว้นมคธนั้น ศาสดาทั้ง ๖ ท่านนี้เป็นผู้สูงอายุแล้ว และพระพุทธองค์มีวัยวุฒิอ่อนกว่าศาสดาทั้ง ๖ โดยเฉพาะ

อย่างยิ่ง ศาสดาทั้ง 6 ถึงแก่กรรมก่อนพระพุทธองค์ทั้งสิ้น. ที่พอจะมีหลักฐานชัดเจนคือ นิครนถ์ นาฏบุตร(มหาวีระ) ถึงแก่กรรมก่อนพระพุทธองค์ 5 ปี ส่วนมักขลิ โคสาล ถึงแก่กรรมก่อนนิครนถ์ 16 ปี, สัญชัย เวลัฏฐบุตร ถึงแก่กรรมหลังพระสารีบุตรและพระมหาโมคคัลลานะไม่นาน (คือก่อนพระพุทธองค์ปรินิพพาน) ศาสดาที่เหลือ ไม่มีหลักฐานว่าถึงแก่กรรมเมื่อไร

ในความเป็นลัทธิชีเปลือยด้วยกัน ไม่มีหลักฐานยืนยันว่ามักขลิ โคสาล กับ ปูรณะ กัสสปะ ใครเป็นศิษย์เป็นอาจารย์กันแน่ แต่มีนักวิชาการบางท่านระบุว่า ทั้งสองท่านเป็นสาวกของลัทธิเชน. หลักฐานทางเชนกล่าวว่า ขณะที่ปูรณะ กัสสปะ เป็นนักศึกษาอยู่นั้น มักขลิ โคสาล มีชื่อเสียงเป็นคณาจารย์แล้ว

พระโลลุทายีเป็นพ่อสื่อ

(421) เรื่องนี้ เกิดขึ้นในปีที่พระพุทธองค์ประทับอยู่ที่วัดเชตวัน พระโลลุทายีขึ้นชื่ออีกเรื่องหนึ่ง คือมีความสามารถพิเศษในทางชักสื่อ ให้หนุ่มสาวได้แต่งงานกัน พวกชาวเมืองให้ความไว้วางใจในเรื่องนี้แก่ท่านมาก

(422-424) วันหนึ่ง มีสาวกของลัทธิอาชีวกไปหาหญิหม้ายคนหนึ่งในกรุงสาวัตถี เจรจาให้นางยกเด็กสาวแสนสวยนางหนึ่งให้เด็กหนุ่มของพวกตน หญิงหม้ายตัดสินใจไม่ได้ บ่ายเบี่ยงให้ไปตกลงกับพระโลลุทายีเอาเอง พระโลลุทายีสามารถยุติเรื่อง

ได้ด้วยดี โดยให้หญิงหม้ายยกเด็กสาวให้พวกอาชีวกไป

แต่พอเด็กสาวไปอยู่กับครอบครัวสามี เขาก็ให้เกียรติเป็นสะใภ้อยู่แค่เดือนเดียว หลังจากนั้นก็ใช้งานอย่างทาส (มีฐานะเป็นแค่นางทาสี) เมื่อเดือดร้อนก็ร้องทุกข์ไปที่หญิงหม้ายและพระโลลุทายีผู้จัดการให้เธอมีสามี กว่าเรื่องจะจบลงได้ก็เหนื่อยกันทุกฝ่าย มีเสียงโจมตีพระโลลุทายีต่างๆ นานาที่เข้าไปยุ่งกับชีวิตชาวบ้าน งานเป็นพ่อสื่อของพระโลลุทายีมีทั้งคนผิดหวังและสมหวัง มีทั้งคนด่าและคนชม และเมื่อความทราบถึงพระพุทธองค์ เรื่องก็เข้าสู่กระบวนการบัญญัติสิกขาบท

สังฆาทิเสสสิกขาบทที่ 5 ทรงบัญญัติว่า

๑ **"ภิกษุใด ถึงความเป็นผู้เที่ยวสื่อบอกความประสงค์ของชายแก่หญิงก็ดี บอกความประสงค์ของหญิงแก่ชายก็ดี ในความเป็นเมียก็ตาม ในความเป็นชู้ก็ตาม โดยที่สุดบอกแม้แก่หญิงแพศยา อันจะพึงอยู่ร่วมชั่วขณะ เป็นสังฆาทิเสส"**

องค์ประกอบของการชักสื่อ

ไม่ว่าภิกษุจะชักสื่อให้มีการแต่งงาน(อย่างถูกกฎหมาย) หรือให้อยู่กันชั่วคราว(เป็นชู้กัน) ก็ล้วนเป็นอาบัติ

การชักสื่อ มีองค์ประกอบ 3 อย่างคือ

1. รับคำของผู้วาน
2. บอกแก่อีกฝ่ายหนึ่ง
3. กลับมาบอกผู้วาน

แต่ความสำเร็จของการชักสื่อ อาจจะมีผลใน 2 องค์ประกอบก็ได้ เช่น นัดให้หญิงไปพบกันที่จุดนัดหมาย หญิงรับคำ แม้จะไม่มาบอกว่าไป แต่เธอก็ไปที่จุดนัดหมาย อย่างนี้ถือว่าการชักสื่อมีผลทางพระวินัยแล้ว คือเป็นสังฆาทิเสส(ตามมติของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ในวินัยมุขเล่ม 1) โดยไม่ต้องรอให้ครบองค์ประกอบทั้ง 3 อย่าง

การต้องอาบัติที่ลดหลั่นกันลงไปในสิกขาบทนี้มีหลักว่า ถ้าเขาวาน แล้วภิกษุรับคำ เป็นถุลลัจจัย. รับคำแล้วไปบอกแก่อีกฝ่ายหนึ่ง เป็นสังฆาทิเสส. ถ้าภิกษุเป็นฝ่ายดำเนินการเอง บอกแก่ฝ่ายแรก เป็นถุลลัจจัย. บอกแก่ฝ่ายที่สอง เป็นสังฆาทิเสส. และไม่ว่าผู้วานจะเป็นใครก็ตาม ภิกษุรับคำแล้วไปบอกแก่อีกฝ่ายหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นผู้วานเอง หรือชาย-หญิงที่จะได้เสียกัน หรือแม้ภิกษุจะมอบหมายให้คนอื่นทำแทน ก็เป็นสังฆาทิเสสเหมือนกัน. ถ้าเขาวานภิกษุหลายรูป และทุกรูปก็รับปากเขา แม้ว่าจะมีเพียงรูปเดียวไปทำการชักสื่อตามที่เขาวาน ภิกษุทุกรูปนั้นก็เป็นสังฆาทิเสส

สิกขาบทนี้เป็นอจิตตกะ คือไม่จงใจก็เป็นอาบัติได้ เช่น ภิกษุไม่รู้ว่าเขาเคยเป็นสามีภรรยากัน และหย่ากันแล้ว แต่ไปพูดให้เขามาเป็นสามีภรรยากันอีก ก็เป็นสังฆาทิเสส ส่วนกรณีที่สามีภรรยาเพียงแต่โกรธกัน ไม่ถึงขั้นหย่า ภิกษุไปชักโยงให้เขาคืนดีกัน ไม่เป็นอาบัติ

กรณีตัวอย่างที่ทรงตัดสิน

เรื่องที่เคยเกิดขึ้นและทรงวินิจฉัยแล้ว อยู่ในวินีตวัตถุข้อ

(491) ถึงข้อ (493) รวม 7 เรื่อง ขอยกมากล่าวไว้ 2 เรื่อง เพื่อให้เป็นแนวทางตัดสิน

(491) ภิกษุรูปหนึ่ง ถูกเขาวานให้ไปเจรจาสู่ขอหญิงคนหนึ่ง ภิกษุไปถามหาหญิงนั้น ชาวบ้านบอกว่าเธอตายแล้ว. ไม่เป็นสังฆาทิเสส แต่เป็นทุกกฏ

(493) ภิกษุรูปหนึ่ง ไปเจรจาให้กะเทยได้กัน ทรงตัดสินว่า ไม่เป็นสังฆาทิเสส แต่เป็นถุลลัจจัย

สร้างกุฏิ

มคธ-กาสี

ระหว่างพรรษาที่ 16 ถึงพรรษาที่ 20 พระพุทธองค์ทรงเผยแผ่พระธรรมวินัยอยู่ในแคว้นมคธ คือ พรรษาที่ 16 ทรงจำพรรษาที่เมืองอาฬวี พรรษาที่ 17 ที่วัดเวฬุวัน พรรษาที่ 18 ที่เมืองอาฬวี พรรษาที่ 19 ที่จาลิยบรรพต (แคว้นมคธ) และพรรษาที่ 20 ที่วัดเวฬุวัน

อาฬวี มีเรียกกัน 2 อย่างคือ เมืองและชนบท หมายถึงดินแดนอย่างที่เราเรียกว่าถิ่นชนบทหรือหัวเมือง อยู่ระหว่างแคว้นโกศลกับแคว้นมคธ เมืองอาฬวีอยู่ห่างจากกรุงสาวัตถีประมาณ 30 โยชน์. ระหว่างเส้นทางจากกรุงสาวัตถีไปยังกรุงราชคฤห์ มี

ภูเขาลูกหนึ่งชื่อ "กิฏาคิริ" เมืองอาฬวีอยู่ด้านหลังภูเขาลูกนั้น (บ้างก็ว่า กิฏาคิริเป็นชื่อหมู่บ้านขึ้นต่อแคว้นกาสี)

แคว้นกาสีก่อนสมัยพุทธกาล เป็นอาณาจักรที่มีความมั่งคั่งเจริญรุ่งเรืองมาก อาณาเขตทางทิศเหนือจรดแคว้นโกศล ทิศตะวันออกจรดแคว้นมคธและวัชชี ทิศใต้จรดแคว้นวังสะ. ในสมัยโบราณ บางคราวก็ขึ้นต่อแคว้นโกศล บางคราวก็ขึ้นต่อแคว้นมคธ เมืองอาฬวีก็คงอยู่ในฐานะเดียวกัน

สิกขาบทนี้ น่าจะเกิดขึ้นระหว่างพรรษาที่ 16-17-18 เพราะพระพุทธองค์เสด็จไปๆ มาๆ อยู่ในแถบถิ่นนั้น

ภิกษุเมืองอาฬวีสร้างกุฏิ

(494-500) ครั้งหนึ่ง พระพุทธองค์ประทับอยู่ที่วัดเวฬุวัน แต่มีเรื่องเกิดขึ้นที่เมืองอาฬวี พวกภิกษุชาวเมืองนั้นสร้างกุฏิหลังใหญ่ โดยหาวัสดุอุปกรณ์มาทำเอง เพื่ออยู่อาศัยเอง กุฏิที่สร้างนั้นใหญ่โตมาก จนสร้างไม่เสร็จ พวกภิกษุต้องออกเรี่ยไรขอวัสดุอุปกรณ์จากชาวเมืองไม่หยุดหย่อน จนประชาชนเดือดร้อน ไม่อยากจะเห็นภิกษุ ถึงกับว่าเมื่อเห็นแม่โคสีเหลืองๆ แต่ไกล นึกว่าเป็นภิกษุ ต่างก็หลบหนีกัน

ปีนั้น พระมหากัสสปะจำพรรษาอยู่ที่วัดเวฬุวัน ออกพรรษาแล้วเดินทางไปเมืองอาฬวี ซึ่งแต่ไหนแต่ไรมา เมืองอาฬวีเป็นเมืองที่อุดมสมบูรณ์ ข้าวปลาอาหารไม่ขาดแคลน บิณฑบาตหาได้ง่าย แต่มาคราวนี้ พระเถระออกบิณฑบาตไม่ได้อาหารเลย

เพราะชาวเมือง พอได้เห็นภิกษุ ต่างก็ปิดประตูบ้านหลบหน้ากันไป. เมื่อถามได้ความว่าเกิดจากพวกภิกษุออกเรี่ยไรขอสิ่งของมาสร้างกุฏิใหญ่ ท่านจึงกราบทูลพระพุทธองค์ให้ทรงทราบในโอกาสเสด็จมาที่เมืองอาฬวีในปีนั้น

พระพุทธองค์ทรงตำหนิภิกษุชาวเมืองอาฬวี ทรงยกนิทานสอนให้คิด 2 เรื่อง คือเรื่องฤาษีขอแก้วมณีจากพญานาค จนพญานาคไม่กล้าโผล่มาหา กับเรื่องภิกษุขอขนจากนกเพื่อไม่ให้ฝูงนกมาร้องกวน เมื่อนกถูกขอมากเข้า ก็หนีกันไปหมด. อีกเรื่องหนึ่งคือ ภิกษุชื่อ "รัฐปาละ" ไม่เคยออกปากขออะไรแม้แต่กับโยมบิดาของท่านเอง เพราะถือหลักว่า ไม่มีใครชอบคนขี้ขอ. แล้วทรงสอนอีกว่า ทรัพย์สมบัตินั้น กว่าคฤหัสถ์จะหามาได้ก็แสนยาก หามาได้แล้วก็ต้องเก็บรักษาด้วยความลำบากอีก ถ้าภิกษุเอาแต่ขอเขา เขาก็ลำบากเดือดร้อน ไม่เลื่อมใส

ทรงบัญญัติสังฆาทิเสสสิกขาบทที่ 6 ว่า

10 **"ภิกษุจะสร้างกุฏิอันหาเจ้าของมิได้ เฉพาะเพื่อตนเองด้วยอาการขอเอาเอง พึงสร้างให้ได้ประมาณ, ประมาณในการสร้างกุฏินั้นคือ ยาว 12 คืบ กว้างวัดภายในได้ 7 คืบ โดยคืบสุคต พึงนำภิกษุทั้งหลายไปเพื่อแสดงที่ ภิกษุเหล่านั้นพึงแสดงที่อันไม่มีผู้จองไว้ อันมีชานรอบ ถ้าภิกษุสร้างกุฏิด้วยอาการขอเอาเอง ในที่อันมีผู้จองไว้ อันหาชานรอบมิได้ หรือไม่นำภิกษุทั้งหลายไปเพื่อแสดงที่ หรือสร้างให้เกินประมาณ เป็นสังฆาทิเสส"**

สิกขาบทนี้ เข้าใจได้ยากในทางปฏิบัติ ขอสรุปตามแนวความเห็นของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ในวินัยมุขเล่ม 1 ดังนี้

อธิบายเรื่องวัด, กุฏิ, ที่อยู่ ชนิดต่างๆ

คำว่า"อาราม"(ในสมัยพุทธกาล) พึงเข้าใจก่อนว่า สงฆ์ไม่ได้เป็นเจ้าของโดยเด็ดขาดเหมือนวัดทุกวันนี้ มีเจ้าของพื้นที่และเขาสร้างอารามไว้เพื่อให้นักบวชหรือสงฆ์ได้อยู่อาศัย การให้สงฆ์ไปชี้ที่สร้างกุฏิ ก็เพื่อไม่ให้ไปทับที่ที่มีเจ้าของ หรือต่อมาแม้จะสร้างกุฏิในเขตอารามก็เพื่อให้สงฆ์ได้รับรู้ ว่าสมควรหรือไม่ และจะได้เป็นพยานหลักฐานร่วมกัน

คำว่า "ชาน" แปลจากคำว่า "อุปจาร" หมายถึงบริเวณรอบๆ สิ่งก่อสร้าง: ชานกุฏิ. ชานเรือน หมายถึงบริเวณรอบกุฏิหรือรอบเรือน

เฉพาะชานเรือนในสมัยนั้น พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่าเขตที่น้ำตกจากชายคา เป็นเขตเรือน. บริเวณรอบเรือนที่ถือว่าเป็นอุปจาร ท่านประมาณคร่าวๆ ว่า แม่บ้านยืนสาดน้ำจากประตูเรือนตกถึงไหน นั่นคือระยะอุปจารของเรือน ถ้าประมาณตามนี้อุปจารหรือชานเรือนน่าจะห่างจากชายคาประมาณ 3-4 วา

เขตบ้านแต่ละหลังในสมัยนั้น ไม่ใช่กว้างแค่เขตชานเรือนดังกล่าว ยังมีเขตบ้านและอุปจารบ้านอีก เขตบ้านประมาณว่าบุรุษวัยกลางคนซึ่งมีกำลังดี ขว้างก้อนดินจากอุปจารบ้าน ไปตกที่ใด นั่นแหละคือเขตบ้าน และถ้าขว้างก้อนดินจากเขตบ้านไปตกที่ใด นั่นแหละคืออุปจารบ้าน การกำหนดเขตชานกุฏิก็เพื่อ

อนุโลมตามธรรมเนียมของฝ่ายบ้านเมือง

สร้างที่อยู่ที่ไม่เป็นอาบัติ

ธรรมเนียมของการตั้งวัดในไทยทุกวันนี้ อนุโลมตามสิกขาบทนี้ แต่แทนที่จะให้สงฆ์ไปชี้ที่เหมือนก่อน ก็ให้สงฆ์ฝ่ายปกครองพิจารณาอนุมัติ ไม่ให้การตั้งวัดไปทับที่กรรมสิทธิ์ของใคร

วัตถุประสงค์ของการกำหนดขนาดของกุฏินั้น พิจารณาจากจุดก่อเกิดของสิกขาบทนี้ ก็เพื่อป้องกันไม่ให้ภิกษุรบกวนชาวบ้านนั่นเอง

ขนาดของกุฏิที่กำหนดโดย"คืบสุคต"นั้น มีปัญหาว่า คืบนั้นจะมีระยะเท่าไร (การคำนวณและสันนิษฐานระยะของคืบสุคต ดูในหน้า 78)

ภิกษุทำกุฏิให้ผิดไปจากที่สงฆ์กำหนด หรือทำในที่อื่นจากที่ที่สงฆ์ชี้ให้ หรือไม่ขอให้สงฆ์ชี้ที่ให้เลย ความผิดแต่ละอย่างเป็นสังฆาทิเสส

สิกขาบทนี้ ระบุเฉพาะว่า สร้างกุฏิเพื่ออยู่อาศัยเอง เป็นอาบัติ. มีอยู่ 7 กรณีที่ภิกษุสร้างที่อยู่อาศัยโดยไม่เป็นอาบัติ คือ 1. สร้างถ้ำ 2. สร้างคูหา 3. สร้างกุฏิหญ้า 4. สร้างกุฏิให้ภิกษุอื่นอยู่ 5. สร้างสิ่งก่อสร้างอื่นๆ ที่ไม่ใช่กุฏิ 6. สร้างโดยภิกษุวิกลจริต 7. สร้างโดยภิกษุต้นบัญญัติ

ถ้ำกับคูหาต่างกัน ถ้ำมาจากคำว่า "เลณ" คือโพรงหินในภูเขา ส่วนคูหาเป็นของทำขึ้นด้วยอิฐ ด้วยไม้ ด้วยก้อนหิน(ศิลา) หรือด้วยดิน มีลักษณะเป็นโพรง เป็นช่อง หรือเป็นห้อง สำหรับอยู่อาศัยได้

คำอธิบายโดยละเอียดของสิกขาบทนี้ เกี่ยวกับการสร้างกุฏิและการปรับอาบัติ อยู่ในข้อ (501) ถึงข้อ (519)

สุคตประมาณ

มีมาตราวัดอย่างหนึ่ง ใช้คำว่า"สุคตประมาณ" สำหรับการวัดระยะสั้น เช่น คืบสุคต, นิ้วสุคต, ไม่มีสำหรับวัดระยะยาว เช่นไม่มีคำว่า โยชน์สุคต, คำว่า "สุคต" เป็นชื่อหนึ่งที่ใช้เรียกพระ-พุทธเจ้า คือ "พระสุคต" แปลว่าผู้เสด็จไปดี แต่พระพุทธองค์เองไม่เคยเรียกพระองค์ว่าพระสุคตแม้แต่ครั้งเดียว มาตราวัดสุคตจึงน่าจะเป็นมาตราวัดพิเศษอย่างหนึ่งที่ใช้อยู่ในสมัยพุทธกาล

พระอรรถกถาจารย์เทียบคืบสุคตไว้ว่า 1 คืบสุคต เท่ากับ 3 คืบของคนปานกลางสมัยนั้น หรือเท่ากับ 1 ศอกหรือ 1 คืบช่างไม้

ข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับสุคตประมาณ มีกล่าวไว้ละเอียดในวินัยมุขเล่ม 1 ตอนว่าด้วย "มาตราพิเศษ"

สร้างวิหาร

โกสัมพี-โฆสิตาราม

โฆสิตาราม อยู่ในอาณาเขตของกรุงโกสัมพี-เมืองหลวงของแคว้นวังสะ แคว้นนี้อยู่ทางทิศใต้ของแคว้นโกศล พระพุทธองค์เสด็จจำพรรษาที่โฆสิตารามในพรรษาที่ 9. หลังจากนั้นก็ไม่ปรากฏอีกเลยว่าได้เสด็จไปจำพรรษาที่นั่นอีก ถ้าสิกขาบทนี้เกิดขึ้นที่โฆสิตาราม น่าจะเกิดขึ้นระหว่างออกพรรษาของปีใดปีหนึ่งระหว่างที่เสด็จแวะพำนักชั่วคราวที่โฆสิตาราม

เส้นทางเดินจากกรุงโกสัมพีนั้น เชื่อมไปถึงหลายเมืองใหญ่ คือ มหิสสติ, อุชเชนี, โคนัทธะ, เวทิสา, วนสัพยหะ, สาเกต, สาวัตถี, เสตัพยะ, กบิลพัสดุ์, กุสินารา, ปาวา, โภคนคร, เวสาลี, และ ราชคฤห์, ที่ตั้งของเมืองโกสัมพีอยู่บนฝั่งแม่น้ำยมุนา (แต่คัมภีร์สังยุตตนิกายกล่าวว่า โกสัมพีตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำคงคา). ใกล้กรุงโกสัมพีมีวัดอยู่ 3 วัด คือ กุกกุฏาราม, โฆสิตาราม, และปาวาริกัมพวัน(หรือ ปาวาริการาม) พระพุทธองค์ได้ประทับสำราญพระอิริยาบถอยู่ในวัดทั้งสามนั้นหลายคราว

พระฉันนะสร้างวิหารใหญ่

(521) คราวหนึ่ง พระพุทธองค์ประทับอยู่ที่โฆสิตาราม ใกล้กรุงโกสัมพี(แคว้นวังสะ) โยมอุปัฏฐากของพระฉันนะ(องค์เดียว

กับมหาดเล็กคนสนิทของเจ้าชายสิทธัตถะ)มีศรัทธาจะสร้างวิหาร ถวาย ให้ท่านเตรียมที่ทางเพื่อการก่อสร้าง พระฉันนะสั่งการให้คนแผ้วถางสถานที่. ณ ที่นั้นมีต้นไม้ใหญ่ต้นหนึ่งซึ่งชาวบ้านนับถือเป็นต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์(สมัยนั้นเรียกว่าเจดีย์) ก็ถูกพระฉันนะสั่งให้โค่นทิ้งด้วย ทำให้ชาวบ้านไม่พอใจ โพนทะนากันไปทั่ว และนำความกราบทูล. พระพุทธองค์ทรงเรียกพระฉันนะไปตำหนิว่าการไปทำลายต้นไม้เช่นนั้น ไม่สมควร เพราะประชาชนเขาเชื่อกันว่าต้นไม้มีชีวะสิงอยู่ แล้วทรงบัญญัติสังฆาทิเสสสิกขาบทที่ 7

สังฆาทิเสสสิกขาบทที่ 7 ทรงบัญญัติว่า

11 **"ภิกษุจะให้สร้างวิหารใหญ่ อันมีเจ้าภาพ เพื่อตนเอง, พึงนำภิกษุทั้งหลายไปเพื่อแสดงที่ ภิกษุเหล่านั้นพึงแสดงที่อันมีผู้จองไว้ อันมีชานรอบ หากภิกษุให้สร้างวิหารใหญ่อันมีผู้จองไว้ หาชานรอบมิได้ หรือไม่นำภิกษุทั้งหลายไปเพื่อแสดงที่ เป็นสังฆาทิเสส"**

ความหมายของคำว่าวิหาร

คำว่า "วิหาร" ในสมัยนั้น หมายถึงที่อยู่อาศัยของภิกษุ วิธีก่อสร้าง เหมือนกุฏิ คือโบกฉาบทั้งภายนอกและภายใน. ที่ต่างจากสิกขาบทก่อน คือวิหารมีเจ้าภาพสร้าง จึงไม่จำกัดขนาด เพราะเจ้าภาพลงทุนสร้างเอง ภิกษุไม่ต้องไปรบกวนใคร. มีข้อน่าสังเกตอย่างหนึ่งคือ วิหารก็ต้องมีบริเวณรอบๆ เช่นเดียวกับกุฏิ น่าจะสันนิษฐานได้ทางหนึ่งว่า บริเวณรอบสิ่งก่อสร้างดังกล่าว ที่เรียก

ว่า "ชาน" หรือ "อุปจาร" ทำให้สิ่งก่อสร้างแต่ละหลังมีพื้นที่ว่างคั่นอยู่ จะได้ไม่แออัดและยังใช้ประโยชน์ต่างๆ ได้ (อาจจะเป็นไปได้ว่า เป็นธรรมเนียมหรือข้อกำหนดของฝ่ายบ้านเมืองสมัยนั้นด้วย)

รายละเอียดเกี่ยวกับสังฆาทิเสสสิกขาบทนี้ อยู่ในข้อ(522) ถึงข้อ(536)

(536) กล่าวถึงการสร้างค้าง-การสร้างต่อไว้ดังนี้

ภิกษุสร้างวิหารค้างไว้ แล้วสร้างต่อจนสำเร็จด้วยตนเอง เป็นสังฆาทิเสส, ให้คนอื่นสร้างต่อจนสำเร็จ เป็นสังฆาทิเสส

วิหารที่คนอื่นสร้างไว้ แล้วภิกษุสร้างต่อด้วยตนเองจนสำเร็จก็ตาม ให้คนอื่นสร้างต่อจนสำเร็จก็ตาม เป็นสังฆาทิเสส

สรุปว่า ไม่ให้ภิกษุสร้างวิหารด้วยตนเองเพื่อตนเองโดยประการทั้งปวง แม้แต่วิหารที่เขาสร้างไม่เสร็จ ก็ห้ามสร้างต่อ ทั้งนี้ก็เพื่อป้องกันการรบกวนประชาชนด้วยการเรี่ยไร

โจทเทียว

วัดเวฬุวัน

สิกขาบทนี้ เกิดขึ้นที่วัดเวฬุวัน ซึ่งน่าจะเป็นพรรษาที่ 17 หรือพรรษาที่ 20, กล่าวถึงพระทัพพะ มัลลบุตร (บุตรของมัลลกษัตริย์แห่งเมืองปาวา แคว้นมัลละ) ซึ่งบรรพชาเป็นสามเณรและสำเร็จเป็นพระอรหันต์ตั้งแต่ปลงผมบวชวันแรกขณะอายุได้ 7 ขวบ ความที่เป็นพระอรหันต์ แม้จะเพิ่งบวช ท่านก็อยู่ในฐานะ

เป็นพระเถระทันที

กล่าวถึงวัดเวฬุวัน ซึ่งเป็นที่เกิดสิกขาบทนี้, สมัยพุทธกาล มีสภาพเป็นสวนไผ่ขนาดใหญ่ มีกำแพงสูงล้อมรอบ มีประตูและหอคอย อยู่ไม่ใกล้ไม่ไกลจากตัวเมือง มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "กลันทกนิวาปสถาน" แปลว่า ที่ให้อาหารกระแต หรือเขตอภัย-ทานสำหรับกระรอกกระแตทั้งหลาย พระเจ้าพิมพิสาร(พระเจ้าแผ่นดินแห่งแคว้นมคธ)ทรงเห็นว่าเป็นที่เหมาะสมแก่สมณวิสัย จึงถวายให้เป็นอารามแด่พระพุทธองค์ ถือว่าเป็นวัดแห่งแรกในพระพุทธศาสนา

วัดเวฬุวันอยู่ในอาณาเขตกรุงราชคฤห์ อันเป็นเมืองหลวงของแคว้นมคธ, กรุงราชคฤห์แบ่งปัน 2 ส่วน คือตอนเหนือกับตอนใต้ ตอนใต้มีภูเขา 5 ลูกล้อมรอบเมือง คือ เวภาระ, ปัณฑวะ, อิสิคิลิ, เวปุลละ, และ คิชฌกูฏ เมืองหลวงแห่งนี้จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "เบญจคีรีนคร" แปลว่านครที่ล้อมรอบด้วยภูเขา 5 ลูก, วัดเวฬุวันอยู่ในอาณาเขตทางตอนใต้นี้ และอยู่ไม่ไกลจากภูเขาคิชฌกูฏ

พระทัพพะ มัลลบุตร บรรหารที่อยู่และอาหารแก่ภิกษุ

(538) ดราวนั้น พระพุทธองค์ประทับอยู่ที่วัดเวฬุวัน มีบุตรคนหนึ่งของพวกมัลลกษัตริย์แห่งเมืองปาวา(แคว้นมัลละ) คือ ทัพพะ มัลลบุตร มาขอบรรพชาเป็นสามเณรตั้งแต่อายุได้ 7 ขวบ และได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ในวันนั้นเอง ท่านจึงเป็นพระเถระ

ทันทีโดยความเป็นพระอรหันต์ (ตามท้องเรื่องไม่ได้บอกว่าท่านบวชอย่างไร สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นการอุปสมบทก่อนมีพระบัญญัติกำหนดอายุผู้บวช)

สระน้ำในโบราณสถานเวฬุวัน

(539-540) วันหนึ่ง พระทัพพะ มัลลบุตร นั่งอยู่ในที่สงัดรูปเดียว(หลีกเร้น) เกิดความคิดขึ้นว่า เราบรรลุอรหัตแล้ว ไม่มีกิจอะไรที่จะต้องทำอีกในการประพฤติพรหมจรรย์ เราจะทำการช่วยอะไรสงฆ์ได้บ้างหนอ? แล้วท่านก็คิดเห็นงานจัดที่อยู่อาศัยและงานแจกจ่ายอาหารแก่สงฆ์ ว่าควรเอามาทำได้ จึงนำความคิดและความประสงค์นี้ไปทูลปรึกษาพระพุทธองค์, พระพุทธองค์ทรงเห็นด้วย และมีรับสั่งให้ท่านรับหน้าที่นั้น พร้อมกับมีพระบัญชาให้ภิกษุทั้งหลายแจ้งแก่สงฆ์เพื่อรับทราบโดยทั่วกัน

(541) ในการจัดสรรที่อยู่และแจกจ่ายอาหารแก่ภิกษุทั้งหลายนั้น พระทัพพะจัดประเภทที่อยู่ตามความเหมาะสมแก่ผู้อยู่

อาศัยแต่ละพวก โดยคำนึงว่า ภิกษุที่พักอยู่ด้วยกันแต่ละพวกจะมีกิจกรรมร่วมกันได้ เช่นภิกษุที่ทรงพระสูตร เมื่อได้พักในที่เดียวกัน ก็จะมีการซักซ้อมพระสูตรกัน ผู้ที่ทรงพระวินัย ก็จะได้จับกลุ่มกันวินิจฉัยข้อพระวินัย เป็นต้น มีอยู่เหมือนกันที่ภิกษุบางพวกอยากจะทดลองภูมิปัญญาของพระทัพพะ โดยให้ท่านจัดที่พักไกลๆ ตามภูเขาในยามค่ำคืน ท่านก็จัดการให้ได้ไม่ข้องขัด

พระเมตติยะ-พระภุมมชกะโจทด้วยอาบัติที่ไม่จริง

(542-545) มีภิกษุ 2 รูป คือพระเมตติยะ และ พระภุมมชกะ เป็นพระบวชใหม่ บิณฑบาตไม่ค่อยได้อาหารดีๆ เหมือนภิกษุรูปอื่นๆ. วันหนึ่ง ทายกซึ่งถวายอาหารแก่ภิกษุเป็นประจำ (นิตยภัต) ได้เข้าไปถวายอาหารแก่ภิกษุในวัด พระทัพพะตั้งใจว่าวันรุ่งขึ้นจะให้โยมถวายอาหารดีๆ แก่ภิกษุ 2 รูปนั้น เมื่อทายกถามก่อนลากลับว่า พรุ่งนี้ ภิกษุรูปไหนจะไปฉันที่บ้าน? พระทัพพะแจ้งให้ทราบว่าเป็นภิกษุ 2 รูปนั้น เขาเสียใจว่าจะได้ทำทานแก่พระไม่ดี กลับถึงบ้านจึงสั่งคนใช้ให้เตรียมอาหารชั้นเลวไว้ทำบุญ และให้นิมนต์พระ 2 รูปนั้นฉันที่ซุ้มประตูหน้าบ้าน. เรื่องที่เกิดขึ้นครั้งนี้ ทำให้ภิกษุ 2 รูปนั้นลงความเห็นกันว่า เป็นเพราะพระทัพพะเป็นคนจัดการไว้ เกิดความเจ็บแค้นในใจ จึงวางแผนคบคิดกับภิกษุณีรูปหนึ่ง ให้โจทพระทัพพะว่าท่านเสพเมถุนกับนาง คือต้องอาบัติปาราชิก

ในที่ประชุมสงฆ์เพื่อไต่สวนเรื่องนี้ พระพุทธองค์ตรัสถามพระทัพพะถึง 3 ครั้งว่าได้กระทำความผิดอย่างที่ถูกกล่าวหาหรือไม่?

พระทัพพะกราบทูลยืนยันเหมือนกันทุกครั้งว่าท่านเป็นคนอย่างไร พระองค์ย่อมทรงทราบดี และกราบทูลอีกว่า "ตั้งแต่ข้าพระองค์เกิดมา แม้โดยความฝันก็ยังไม่รู้ว่าเสพเมถุนเป็นอย่างไร จะกล่าวไยถึงเวลาตื่น"

ในที่สุด ภิกษุณีถูกตัดสินให้สึก ภิกษุ 2 รูปจึงเปิดเผยความจริงแก่ภิกษุทั้งหลายเพราะไม่อยากให้ภิกษุณีถูกจับสึก ความเรื่องนี้นำไปสู่การบัญญัติสังฆาทิเสสสิกขาบทที่ 8

สังฆาทิเสสสิกขาบทที่ 8 ทรงบัญญัติว่า

(12) **"ภิกษุใด ขัดใจ มีโทสะ ไม่แช่มชื่น ตามกำจัดซึ่งภิกษุด้วยอาบัติถึงปาราชิก อันหามูลมิได้ ด้วยหมายว่า แม้ไฉนเราจะยังเธอให้เคลื่อนจากพรหมจรรย์นี้ได้ ครั้นสมัยอื่นต่อมา อันผู้ใดผู้หนึ่ง เชื่อก็ตาม ไม่เชื่อก็ตาม แต่อธิกรณ์นั้นเป็นเรื่องหามูลมิได้ และภิกษุยันอิงโทสะ เป็นสังฆาทิเสส"**

แนวอธิบายในวินัยมุขเล่ม ๑ สรุปได้ดังนี้

เมื่อภิกษุต้องอาบัติแล้ว ต้องการจะออกจากอาบัตินั้น พระพุทธองค์ตรัสสั่งให้เป็นหน้าที่ของผู้ต้องอาบัติเองที่จะต้องทำ ไม่ต้องรอให้ผู้อื่นกล่าวหาหรือชำระโทษให้ แต่ถ้าผู้ต้องอาบัติไม่ทำจึงให้เป็นหน้าที่ของภิกษุอื่นที่จะเตือนกันเองด้วยความหวังดีต่อกัน และถ้าภิกษุผู้ต้องอาบัติยังดื้อด้านอยู่ ก็ให้โจทในท่ามกลางสงฆ์

"อธิกรณ์" ในภาษาวินัยสงฆ์ คือกิจที่สงฆ์จะต้องทำ. อธิกรณ์ในสิกขาบทนี้ อยู่ในประเภทอนุวาทาธิกรณ์ หมายถึงการโจทกันด้วยอาบัติ. คำว่า "อธิกรณ์หามูลมิได้" คือผู้โจทไม่ได้เห็น

ไม่ได้ฟังและไม่ได้เกิดความรังเกียจอย่างใดอย่างหนึ่ง การละเมิดอาบัติที่ภิกษุผู้โจทได้เห็นเอง จัดว่ามีมูล, ถ้าฟังคำเขาบอก แต่ก็เห็นว่ามีหลักฐานเชื่อได้ จัดว่ามีมูล, ไม่ได้เห็น ไม่มีใครบอก แต่ดูกิริยามีพิรุธให้รังเกียจ ก็จัดว่ามีมูล

ภิกษุโจทเองก็ตาม สั่งให้โจทก็ตาม ด้วยอาบัติปาราชิกโดยที่อธิกรณ์ไม่มีมูล เป็นสังฆาทิเสส, และภิกษุผู้รับคำสั่งไปโจทก็เป็นสังฆาทิเสสด้วย, อาบัติเบา แต่ผู้โจททำให้เป็นอาบัติหนัก ก็เป็นสังฆาทิเสส จำเลยต้องอาบัติปาราชิกแล้ว แต่ภิกษุผู้โจทคิดว่าจำเลยบริสุทธิ์ และโจทด้วยอธิกรณ์ที่เข้าใจว่าไม่มีมูล คือโจทผิดจากความเป็นจริง ก็เป็นสังฆาทิเสส

ในการเป็นโจทก์นั้น มีธรรมเนียมว่า ถ้าโจทต่อหน้า ต้องขอโอกาสจำเลยก่อน ถ้าไม่ทำ เป็นทุกกฏ, และถ้าโจทลับหลังก็ควรให้จำเลยรู้ตัว, ลักษณะการโจทลับหลัง เช่น บอกแก่ตัวจำเลย หรือบอกเล่าแก่ภิกษุอื่น โดยไม่ได้โจทในท่ามกลางสงฆ์ โจทอย่างนี้ยังไม่เป็นสังฆาทิเสส

ภิกษุโจทตามที่ได้เห็น ตามที่ได้ฟัง หรือตามที่รังเกียจ ถ้าอธิกรณ์นั้นไม่เป็นจริงตามที่โจท ไม่ว่าจำเลยจะบริสุทธิ์ก็ตาม ไม่บริสุทธิ์ก็ตาม หรือโจทตามที่ได้รับแจ้งความเท็จ (ไม่ได้โจทด้วยโทสะมุ่งทำลายกัน) ไม่เป็นอาบัติ

การแจกแจงในรายละเอียด อยู่ในข้อ (546) ถึงข้อ (562)

(563) การโจทที่ไม่ต้องอาบัติ มีอยู่ 4 กรณี คือ 1. โจทด้วยเข้าใจผิดในภิกษุผู้บริสุทธิ์ว่าไม่บริสุทธิ์ 2. โจทภิกษุผู้ไม่บริสุทธิ์จริง 3. ผู้โจทเป็นบ้า 4. ภิกษุต้นบัญญัติ

หาเรื่องใส่ความอันเป็นเท็จ

พระเมตติยะ-พระภุมมชกะใส่ความพระทัพพะ

(564) วันหนึ่ง พระเมตติยะและพระภุมมชกะกำลังเดินลงมาจากภูเขาคิชฌกูฏ เห็นแพะตัวผู้กับแพะตัวเมียกำลังสมสู่กัน จึงเกิดความคิดที่จะหาเรื่องแก้แค้นพระทัพพะ มัลลบุตร ต่อไป. โดยสมมติให้แพะตัวผู้เป็นพระทัพพะ แพะตัวเมียเป็นภิกษุณีรูปหนึ่ง เมื่อตกลงกันได้แล้ว ก็ไปบอกภิกษุทั้งหลายว่า ครั้งก่อนพวกตนแค่ได้ยินว่าพระทัพพะทำผิด แต่ครั้งนี้ ได้เห็นกับตาว่าพระทัพพะเป็นปาราชิกกับภิกษุณี. เรื่องนี้พระพุทธองค์ทรงไต่สวนพระทัพพะด้วยพระองค์เองท่ามกลางสงฆ์ และทรงมอบหมายให้สงฆ์ไต่สวนภิกษุ 2 รูปนั้น ในที่สุดก็ได้ความจริงว่าเป็นการกุเรื่อง(อ้างเลศ)ใส่ความพระทัพพะ นำไปสู่การบัญญัติสังฆาทิเสสสิกขาบทที่ 9

สังฆาทิเสสสิกขาบทที่ 9 ทรงบัญญัติว่า

13 "ภิกษุใด ขัดใจ มีโทสะ ไม่แช่มชื่น ถือเอาเอกเทศบางแห่ง แห่งอธิกรณ์อันเป็นเรื่องอื่น ให้เป็นเพียงเลศ ตามกำจัดซึ่งภิกษุ ด้วยอาบัติถึงปาราชิก ด้วยหมายว่า แม้ไฉน เราจักยังเธอให้เคลื่อนจากพรหมจรรย์นี้ได้ ครั้นสมัยอื่นแต่นั้น อันผู้ใดผู้หนึ่ง เชื่อก็ตาม ไม่เชื่อก็ตาม แต่อธิกรณ์นั้นเป็นเรื่องอื่นแท้, เอกเทศบางแห่ง เธอถือเอาพอเป็นเลศ และภิกษุยันอิงโทสะอยู่ เป็นสังฆาทิเสส"

ความหมายของการอ้างเลศ

คำว่า "อธิกรณ์เป็นเรื่องอื่น" คือเรื่องที่กล่าวหานั้นไม่มีมูลความจริงตามที่กล่าวหา เป็นเพียงการสร้างเรื่องหรือเข้าใจผิดเท่านั้น กรณีภิกษุ 2 รูปสมมติให้แพะเป็นพระทัพพะ นั่นคือการกุเรื่องสร้างเรื่องที่ไม่เป็นจริง เป็นการอ้างเลศ หรือหาเรื่องใส่ความ

อธิกรณ์เป็นเรื่องอื่น ที่ไม่เกี่ยวกับจำเลยก็มี เช่น เห็นคนมีรูปลักษณ์คล้ายจำเลย ก็อ้างรูปลักษณ์นั้นมาโจท, โดยการเห็นหรือสงสัยที่เกี่ยวกับจำเลยก็มี เช่น รู้ว่าจำเลยต้องอาบัติบางข้อแต่ไม่ถึงปาราชิก โจทก์กล่าวหารุนแรงถึงปาราชิก เป็นต้น, สรุปว่า ทำเรื่องหนึ่งให้เป็นอีกเรื่องหนึ่ง หรือทำอาบัติหนึ่งให้เป็นอีกอาบัติหนึ่ง ล้วนอยู่ในข่ายหาเรื่องใส่ความ เป็นสังฆาทิเสส (คำอธิบายโดยละเอียดอยู่ในข้อ (565) ถึงข้อ (588))

(589) ไม่เป็นอาบัติในกรณีต่อไปนี้ 1. เข้าใจผิดแล้วโจทหรือให้ผู้อื่นโจท 2. วิกลจริต 3. ภิกษุต้นบัญญัติ

อาบัติสังฆาทิเสสตั้งแต่สิกขาบทที่ 1 ถึง 9 เรียกว่า "ปฐมาปัตติกะ" คือต้องอาบัติตั้งแต่ลงมือทำครั้งแรก, สิกขาบทที่ 10 ถึง 13 เรียกว่า "ยาวตติยกะ" คือเมื่อสงฆ์สวดประกาศครบ 3 ครั้งแล้วยังดื้อดึงอยู่ จึงเป็นสังฆาทิเสส

สร้างความแตกแยกในหมู่สงฆ์

พระเทวทัตขอถือเคร่ง 5 อย่าง

(590) ที่วัดเวฬุวัน (น่าจะเป็นพรรษาที่ 17 หรือ 20) พระ

เทวทัตไปชวนภิกษุ 4 รูป คือ พระโกกาลิกะ, พระกฏโมรก-ติสสกะ, พระขัณฑะ, และ พระสมุทททัตตะ สมคบกันคิดการใหญ่ มุ่งทำให้สงฆ์แตกแยกเป็นสังฆเภท เพื่อจะได้เป็นใหญ่แทนพระพุทธองค์ในการปกครองสงฆ์, แผนการของพระเทวทัต คือ ทูลเสนอให้ภิกษุปฏิบัติเคร่งเป็นพิเศษ ทั้งๆ ที่รู้ว่าจะไม่ทรงอนุญาต แต่การที่ไม่ทรงอนุญาตนั่นแหละ จะได้ฉวยโอกาสเรียกศรัทธาจากภิกษุและประชาชนให้มาอยู่ข้างตน ข้อเสนอ 5 อย่างนั้น คือ

1. ขอให้ภิกษุอยู่แต่ในป่า ห้ามอยู่ในเขตบ้านเมือง
2. ขอให้ภิกษุออกบิณฑบาตเลี้ยงชีพ ห้ามรับนิมนต์เพื่อฉันในบ้าน
3. ขอให้ภิกษุใช้แต่ผ้าบังสุกุล (คือผ้าที่เขาทิ้งแล้ว) ห้ามรับผ้าที่ชาวบ้านถวาย(คหบดีจีวร)
4. ขอให้ภิกษุอยู่อาศัยโคนไม้ ห้ามเข้าอยู่ในที่มุงที่บัง
5. ห้ามภิกษุฉันเนื้อสัตว์

(591) พระพุทธองค์ทรงปฏิเสธทุกข้อ ตรัสว่า

"เทวทัต! ผู้ใดปรารถนาจะอยู่ป่า ก็จงอยู่ป่า ผู้ใดปรารถนาจะอยู่ในเขตบ้าน ก็ให้อยู่ได้ ผู้ใดปรารถนาจะบิณฑบาตหรือจะรับนิมนต์ ก็ทำเถิด ผู้ใดปรารถนาจะใช้แต่ผ้าบังสุกุล หรือจะใช้ผ้าที่เขาถวาย ก็ให้เลือกเอาได้, ที่โคนไม้นั้นเราอนุญาตให้ภิกษุนั่งนอนอยู่ได้ใน 8 เดือน(นอกฤดูฝน) และเนื้อสัตว์นั้นก็อนุญาตให้ภิกษุฉันได้ ถ้าไม่ได้เห็น ไม่ได้ยิน ไม่ได้รังเกียจว่าเขาเจาะจงทำให้ตน"

(592-593) การที่ไม่ทรงรับข้อเสนอทั้ง 5 ข้อนั้น ทำให้ภิกษุและประชาชนชาวเมืองราชคฤห์แตกกันเป็น 2 ฝ่ายตามแผนของพระเทวทัต. โดยฝ่ายหนึ่งเห็นว่าพระพุทธองค์ย่อหย่อนไป อีกฝ่ายหนึ่งอยากให้ภิกษุมีการปฏิบัติเคร่งครัดอย่างที่พระเทวทัตเสนอ เรื่องนี้พระพุทธองค์ทรงเรียกพระเทวทัตมาปราม แต่ท่านก็ไม่เชื่อฟัง จึงนำไปสู่การบัญญัติสังฆาทิเสสสิกขาบทที่ 10

สังฆาทิเสสสิกขาบทที่ 10 ทรงบัญญัติว่า

14 "ภิกษุใดตะเกียกตะกายเพื่อทำลายสงฆ์ผู้พร้อมเพรียงหรือถือเอาอธิกรณ์อันเป็นเหตุแตกแยกกันอยู่ ภิกษุทั้งหลายพึงว่ากล่าวแก่ภิกษุนั้นว่า(อย่าทำอย่างนั้น) ขอท่านจงพร้อมเพรียงด้วยสงฆ์ เพราะว่าสงฆ์ผู้พร้อมเพรียงกัน ปรองดองกัน ไม่วิวาทกัน มีอุเทศเดียวกัน ย่อมอยู่ผาสุก และภิกษุนั้นเมื่อถูกว่ากล่าวอยู่อย่างนี้ ยังยกย่องยันอยู่อย่างนั้น ภิกษุทั้งหลายพึงสวดสมนุภาสจนครบ 3 จบ เพื่อให้ภิกษุนั้นสละการกระทำนั้นเสีย ถ้าเธอสละได้ เป็นการดี ถ้าเธอไม่สละเสีย เป็นสังฆาทิเสส"

ความหมายของคำว่าสงฆ์

"สงฆ์" ในที่นี้หมายถึงภิกษุสาวกทั้งปวง (ไม่ใช่สงฆ์ 4 รูป) คำว่า"พร้อมเพรียง" คือมีศีลหรือสิกขาบทเสมอกัน ทำสังฆกรรมร่วมกัน มีฐานะและสิทธิในความเป็นภิกษุเท่ากัน พูดอีกอย่างหนึ่งคือ มีสังวาสเสมอกัน, คำว่า"มีอุเทศเดียวกัน" คือมีการร่วมฟังสวดปาติโมกข์ด้วยกัน, คำว่า "ตะเกียกตะกายเพื่อทำลายสงฆ์"

คือพยายามทำให้ภิกษุทั้งหลายแตกแยกกันเป็นฝักเป็นฝ่ายจนไม่ร่วมสังฆกรรมกัน. คำว่า"อธิกรณ์อันเป็นเหตุแตกแยก" คือความไม่ลงรอยกันว่าอะไรเป็นธรรม อะไรเป็นวินัย ต่างคนต่างถือกันคนละอย่าง. คำว่า "สมนุภาส" หรือ "สมนุภาสนา" คือการสวดประกาศห้ามถือรั้นในเรื่องที่ผิด. การสวดสมนุภาส ต้องทำด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา กล่าวคือ เมื่อสงฆ์ตั้งญัตติ(บอกว่าจะทำอะไร)กันแล้ว ก็สวดอนุสาวนา(ขอมติจากสงฆ์)ไปจนกว่าจะครบ 3 หน เพื่อให้เวลาสงฆ์ได้พิจารณาอย่างรอบคอบก่อนจะลงมติ

ถ้าภิกษุผู้ก่อเหตุยอมเลิกละการกระทำก่อนสวดอนุสาวนาจบหนที่ 1 ไม่เป็นอาบัติ ถ้าสงฆ์สวดจบ 1 หนแล้ว ภิกษุนั้นยังไม่เลิกละ เป็นทุกกฏ. สวดจบหนที่ 2 แล้วก็ยังไม่เลิกละ เป็นถุลลัจจัย. สวดจบหนที่ 3 แล้ว ก็ยังไม่เลิกละอีก เป็นสังฆาทิเสส. และเมื่อเป็นสังฆาทิเสสแล้ว ทุกกฏและถุลลัจจัยก็ไม่มีผล ระงับไปเอง

ถ้าธรรมและวินัยที่ภิกษุเห็นแตกแยกไปนั้น เป็นสิ่งถูกต้องไม่วิปริตไปจากคำสอนของพระพุทธองค์ ไม่ว่าภิกษุจะเข้าใจถูกก็ตาม เคลือบแคลงสงสัยก็ตาม หรือเข้าใจผิดก็ตาม เมื่อสงฆ์ให้เลิกละ แต่เธอไม่ยอมเลิกละ เป็นสังฆาทิเสสเท่ากัน สิกขาบทนี้จึงเป็นอจิตตกะ คือไม่ว่าจะรู้หรือไม่รู้ มีเจตนาหรือไม่มีเจตนาก็เป็นสังฆาทิเสส. แต่ถ้าภิกษุเห็นแตกแยกไปจากธรรมวินัยที่วิปริตจากคำสอนของพระพุทธเจ้า คือท่านเห็นถูก จึงเกิดความคิดแตกแยก. ถึงกระนั้น เมื่อสงฆ์ทั้งปวงให้สละความเห็นนั้น ถ้าไม่สละ ก็เป็นทุกกฏ (โปรดพิจารณาในบทภาชนีย์ข้อ(598)

(599) กรณีที่ไม่ต้องอาบัติ คือ 1. ยังไม่มีการสวดสมนุ-

ภาส 2. ภิกษุเลิกละได้ก่อน 3. ภิกษุวิกลจริต 4. ภิกษุต้นบัญญัติ

หนุนผู้ทำสังฆเภท

ศิษย์ 4 รูปของพระเทวทัต

(600) สิกขาบทนี้ ยังเกิดต่อเนื่องอยู่ที่วัดเวฬุวัน พระเทวทัตถือว่าเป็นภิกษุต้นบัญญัติของสิกขาบทที่ 10 แต่ภิกษุอีก 4 รูปที่ถูกชักชวนมาร่วมทำสังฆเภท ยังไม่เลิกละความคิดเห็นอย่างพระเทวทัต เมื่อได้เห็นภิกษุทั้งหลายกล่าวตำหนิการกระทำของพระเทวทัต จึงเดือดร้อนแทน และแสดงตนสนับสนุนว่า ข้อเสนอของพระเทวทัตนั้นถูกต้องแล้ว พวกตนก็อยากให้เป็นอย่างนั้น ความทราบถึงพระพุทธองค์ นำไปสู่การบัญญัติสังฆาทิเสสสิกขาบทที่ 11

สังฆาทิเสสสิกขาบทที่ 11 ทรงบัญญัติว่า

15 "มีภิกษุผู้ประพฤติตาม พูดอย่างเดียวกัน(กับผู้ทำสังฆเภท) 1 รูปบ้าง 2 รูปบ้าง 3 รูปบ้าง พวกเธอกล่าวว่า ภิกษุนั่น(ผู้ทำสังฆเภท)กล่าวถูกธรรมถูกวินัยแล้ว และพวกเราก็เห็นด้วย, เมื่อถูกภิกษุตักเตือนไม่ให้ทำตามผู้ทำสังฆเภท พวกเธอก็ยังยืนยันอยู่อย่างเดิม สงฆ์พึงสวดสมนุภาสจนกว่าจะครบ 3 จบ เพื่อให้พวกเธอกลับตัวกลับใจ ถ้าพวกเธอกลับตัวได้ เป็นการดี ถ้ากลับตัวไม่ได้ เป็นสังฆาทิเสส"

สิกขาบทนี้ ต่างจากสิกขาบทที่ 10. ในเรื่องสงฆ์สวดสมนุภาสน์นั้น (กรณีมีภิกษุฝ่ายจำเลยมากกว่า 1 รูป) ถ้ามีจำเลย 4 รูป ให้สงฆ์(4 รูปขึ้นไป คือองค์สงฆ์)สวดแก่จำเลยคราวละ 1 รูป หรือ 2 รูป หรือ 3 รูปได้. แต่จะสวดแก่จำเลยคราวละ 4 รูป ขึ้นไปหาได้ไม่ ถือว่าผิดหลักการของวินัยสงฆ์

ว่ายากสอนยาก

พระฉันนะไม่เชื่อฟังใคร

(607) สิกขาบทนี้เกิดขึ้นในวัดโฆสิตาราม กรุงโกสัมพี ผู้ก่อเรื่องคือพระฉันนะ (น่าจะเกิดในปีเดียวกับสิกขาบทที่ 7) เรื่องนี้เกิดจากความประพฤติบางอย่างของพระฉันนะ เป็นการละเมิดสิกขาบท ภิกษุทั้งหลายจึงกล่าวเตือนให้ปรับปรุงตัวเอง แต่ท่านถือว่าตัวเองเป็นผู้รับใช้ใกล้ชิดเจ้าชายสิทธัตถะมาก่อน จึงไม่เชื่อฟังใคร ไม่มีภิกษุใดว่ากล่าวได้ นำไปสู่การบัญญัติสิกขาบทข้อนี้

สังฆาทิเสสสิกขาบทที่ 12 มีใจความว่า

16. ภิกษุผู้มีปกติเป็นคนว่ายาก ถูกภิกษุทั้งหลายว่ากล่าวโดยถูกต้องตามสิกขาบทในปาติโมกข์ เวลาใครว่ากล่าวก็โต้ว่าใครอย่ามาว่ากล่าวอะไรเรา ไม่ว่าจะเป็นเรื่องดีหรือเรื่องชั่ว, และเราก็จะไม่ไปว่ากล่าวเรื่องอะไรแก่ใครเหมือนกัน, ภิกษุพูดเตือนอย่างไรเธอก็ไม่ฟัง แม้จะกล่าวว่า "คนของพระพุทธเจ้านั้นเจริญด้วยการว่ากล่าวซึ่งกันและกัน ตักเตือนซึ่งกันและกันให้ออก

จากอาบัติ"ดังนี้แล้วก็ตาม ภิกษุที่ถูกภิกษุด้วยกันตักเตือนและสวดสมนุภาสจนครบ 3 จบแล้ว ถ้าเธอกลับตัวได้ เป็นการดี ถ้าเธอยังดื้อรั้นอยู่อย่างเดิม เป็นสังฆาทิเสส

คำอธิบาย อนุโลมตามสิกขาบทที่ 10-11

ประทุษร้ายสกุล

กิฏาคิริ

ภิกษุ 2 รูปที่เป็นต้นเหตุให้เกิดสิกขาบทต่อไปนี้ คือ พระอัสสชิ และพระปุนัพพสุกะ ชาวเมืองกิฏาคิริ. กิฏาคิรินี้บางแห่งก็ว่าเป็นชื่อภูเขา บางแห่งก็ว่าเป็นชื่อเมือง จึงสันนิษฐานว่า น่าจะเป็นเมืองใหญ่เมืองหนึ่งในถิ่นชนบท(หัวเมือง)

อาจเป็นไปได้ว่า เมืองกิฏาคิริ(แคว้นกาสี) มีชื่อตามภูเขากิฏาคิริ ภูเขาลูกนี้อยู่ระหว่างเส้นทางจากกรุงสาวัตถี(แคว้นโกศล)ไปยังกรุงราชคฤห์(แคว้นมคธ) แคว้นกาสีนั้นอยู่ทางทิศตะวันตกของแคว้นมคธ แสดงว่า เมืองกิฏาคิริอยู่ทางทิศตะวันตกของเมืองราชคฤห์

ระหว่างพรรษาที่ 13 ถึงพรรษาที่ 44 พระพุทธองค์ทรงจำพรรษาและประกาศพระศาสนาอยู่ใน 2 แคว้นใหญ่ คือแคว้นโกศลและแคว้นมคธ สิกขาบทนี้น่าจะเกิดขึ้นในช่วงพรรษาท้ายๆ คือตั้งแต่พรรษาที่ 21 ไป

พระอัสสชิ-พระปุนัพพสุกะประพฤติให้คนเสื่อมศรัทธา

(614) ครั้งหนึ่ง ขณะที่พระพุทธองค์ประทับอยู่ที่วัดเชตวัน, ที่เมืองกิฏาคิริ(ห่างออกไปจากกรุงสาวัตถีไปทางแคว้นมคธ) มีภิกษุ 2 รูป ชื่อ "อัสสชิ" และ "ปุนัพพสุกะ" ตั้งตนเป็นภิกษุเจ้าถิ่น ทำอะไรตามชอบใจ ไม่สมกับเป็นสมณะศากยบุตร จนชาวเมืองเห็นเป็นเรื่องปกติ เช่น ปลูกต้นไม้, เก็บดอกไม้ไปฝากลูกสาวชาวบ้าน, นั่งนอนกับผู้หญิง, ดื่มสุรา, ร้องรำทำเพลงกับผู้หญิง, มั่วสุมกับการละเล่นต่างๆ รวมไปถึงชกมวย, เล่นกีฬา อย่างชาวบ้าน เป็นต้น

(615) ปีนั้น มีภิกษุรูปหนึ่ง ออกพรรษาที่แคว้นกาสีแล้วเดินทางจะไปเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ที่กรุงสาวัตถี ไปถึงเมืองกิฏาคิริ, ตอนเช้าออกบิณฑบาตด้วยกิริยาอาการอย่างสมณะทุกอิริยาบถ พวกชาวเมืองซึ่งเคยเห็นแต่พระอลัชชีเจ้าถิ่น เมื่อได้เห็นภิกษุเดินสำรวม ก็มองไปว่าเป็นพระขี้โรคไม่มีแรง ไม่กระฉับกระเฉงเหมือนพระของตัวเอง เลยไม่สนใจจะทำบุญตักบาตร แต่มีอุบาสกคนหนึ่ง เมื่อได้เห็นภิกษุต่างถิ่นบิณฑบาตไม่ได้อาหารเลย จึงนิมนต์ไปฉันที่เรือน และเมื่อได้ทราบว่าท่านจะไปเฝ้าพระพุทธองค์ที่สาวัตถี จึงฝากความไปกราบทูลเรื่องความเป็นไปของภิกษุที่กิฏาคิรินั้น

ภิกษุนั้นได้นำความของอุบาสกไปกราบทูลพระพุทธองค์ให้ทรงทราบทุกประการ เมื่อทรงได้รับการยืนยันจากภิกษุทั้งหลายว่าเป็นเรื่องจริง จึงมีพระบัญชาให้พระสารีบุตรและพระมหาโมคคัลลานะไปจัดการให้เรียบร้อย เพราะทั้งพระอัสสชิและพระปุนัพพสุกะต่างก็เป็นศิษย์บวชจากพระอัครสาวกทั้งสองมาก่อน

ปัพพาชนียกรรม-ไล่ออกจากวัด

(618-620) พระพุทธองค์รับสั่งให้พระสาริบุตรและพระมหาโมคคัลลานะไปลงโทษภิกษุทั้งสองด้วยปัพพาชนียกรรม(ขับออกจากหมู่คณะหรือไล่ออกจากวัด) ทรงแนะนำให้ไปพร้อมกับภิกษุหลายรูป เพราะภิกษุเจ้าถิ่นเป็นคนดุร้ายหยาบคาย พร้อมกันนั้นทรงแนะนำวิธีปัพพาชนียกรรม โดยเริ่มจากให้โจทก่อนเพื่อให้ภิกษุทั้งสองให้การ ต่อจากนั้นประกาศให้สงฆ์ทราบ (อ่านเพิ่มเติมในข้อ(619) และวินัยมุขเล่ม 3 กัณฑ์ที่ 31 ว่าด้วยกิจจาธิกรณ์และวิธีระงับ)

(ปัพพาชนียกรรมนี้ ใช้ลงโทษพระอัสสชิและพระปุนัพพสุกะเป็นครั้งแรก โทษฐานประพฤติเสียหายให้คฤหัสถ์เสื่อมศรัทธา(เรียกว่า"ประทุษร้ายสกุล") แต่ยังไม่มีการปรับอาบัติเพราะเรื่องเพิ่งเกิดครั้งแรก)

เมื่อถูกลงโทษปัพพาชนียกรรมแล้ว พระอัสสชิ, พระปุนัพพสุกะ และพวก ก็ยังไม่สำนึกผิด ไม่แก้ไขความประพฤติ ด่าสงฆ์ที่มาลงโทษว่าทำด้วยความลำเอียง ส่วนหนึ่งหนีไปอยู่ที่อื่น ส่วนหนึ่งลาสิกขาไป เรื่องที่พวกภิกษุถูกลงโทษแล้วยังไม่สำนึกและด่าว่าสงฆ์ผู้ลงโทษ นำไปสู่การบัญญัติสังฆาทิเสสสิกขาบทที่ 13

สังฆาทิเสสสิกขาบทที่ 13 มีใจความว่า

17. ภิกษุเข้าไปอยู่ในหมู่บ้านก็ตาม ในเมืองก็ตาม เป็นผู้ประทุษร้ายสกุล (ทำให้เขาเสื่อมศรัทธา) มีความประพฤติทราม

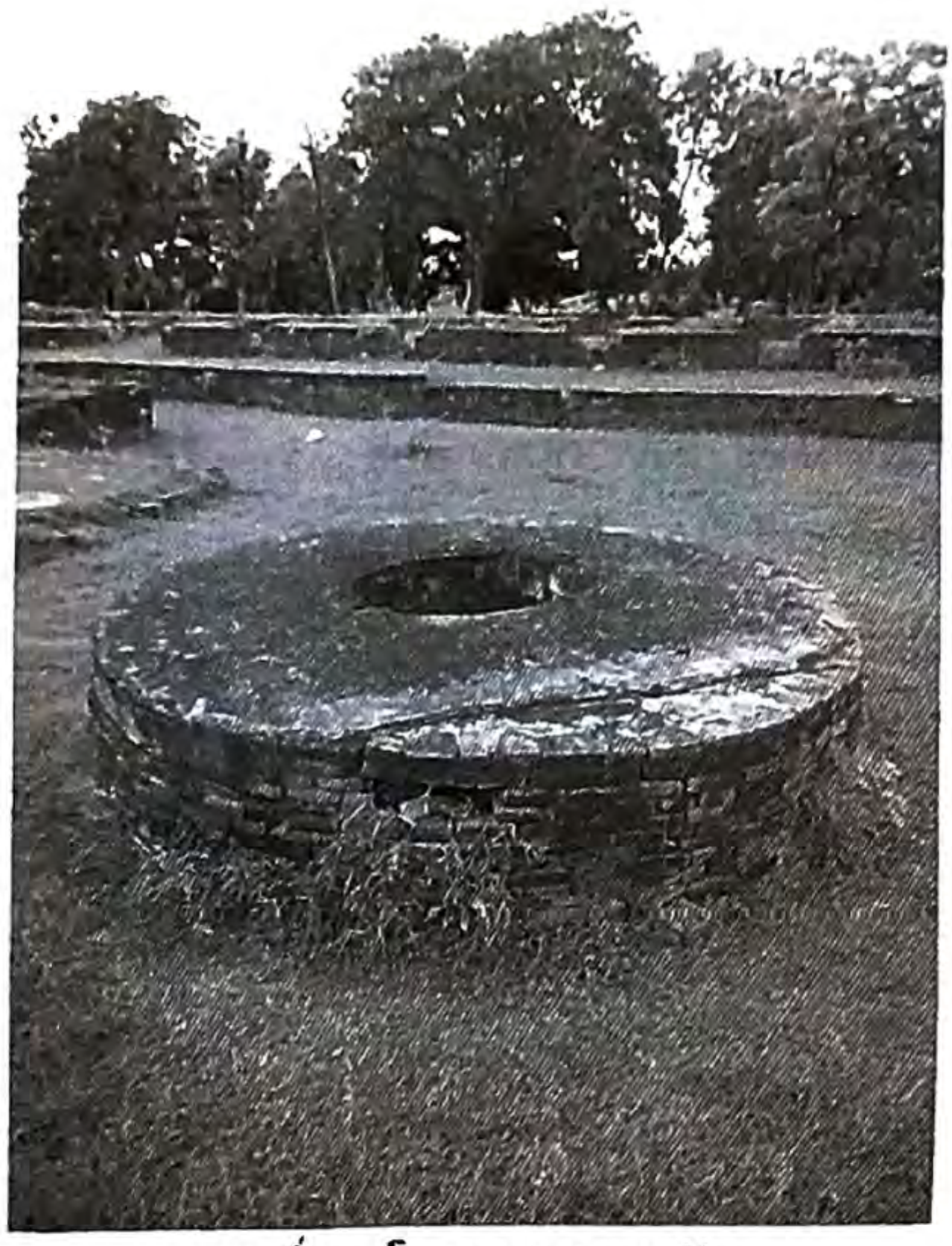
ซึ่งใครก็เห็น ใครก็ได้ยิน และผู้ที่ถูกทำให้เสื่อมศรัทธาก็ได้เห็น ได้ยิน เมื่อภิกษุทั้งหลายไปกล่าวโทษให้ออกจากอาวาส พวกเธอก็ว่าภิกษุเหล่านั้นทำด้วยความลำเอียง แม้พวกเธอจะได้รับคำชี้แจงจากสงฆ์ที่ลงโทษอย่างไร ก็ไม่เชื่อฟัง ยังรั้นอยู่อย่างนั้น ภิกษุทั้งหลายพึงสวดสมนุภาสจนกว่าจะครบ 3 จบ เพื่อให้พวกเธอกลับตัวกลับใจ ถ้าพวกเธอกลับตัวกลับใจได้ เป็นการดี ถ้าไม่ยอมกลับตัวกลับใจ เป็นสังฆาทิเสส

ความหมายของคำว่าประทุษร้ายสกุล

คำว่า"ประทุษร้ายสกุล" คือภิกษุทำอะไรก็ตามในทางต่ำทราม เพื่อให้คฤหัสถ์เขาเสื่อมศรัทธา บาลีใช้คำว่า "กุลทูสก" ความหมายก็คือ ถ้าภิกษุไม่ทำให้เขาเสื่อมศรัทธาหมดความเสื่อมใส เขาก็ยังจะงอกงามในบุญกุศลต่อไปได้ แต่เมื่อเขาเสื่อมศรัทธาเสียแล้ว เขาก็อาจเสื่อมจากคุณงามความดีที่ควรจะได้ทำต่อไปด้วย ฉะนั้น ภิกษุที่ทำความเสียหายให้ชาวบ้านเสื่อมศรัทธา แม้แต่ร้องรำทำเพลง. เล่นตลกคะนอง เป็นต้น ก็เป็นการประทุษร้ายสกุลทั้งสิ้น

(ปัพพาชนียกรรม ไม่ใช่การปรับอาบัติ แต่เป็นการขับออกจากพื้นที่ก่อน ถ้าถูกขับออกจากพื้นที่แล้ว ยังรั้นและด่าว่าสงฆ์ผู้ลงโทษอยู่ จึงเข้าสู่ขั้นปรับอาบัติ)

(629) กรณีที่ไม่ต้องอาบัติ คือ 1. ยังไม่ถูกสวดสมนุภาส 2. กลับตัวกลับใจได้ 3. วิกลจริต 4. บ้าไปชั่วขณะ(ด้วยเหตุ

มุมหนึ่งของโบราณสถานเชตวัน

ด่างๆ) 5. มีไข้สูง-เจ็บป่วยรุนแรงจนประคองสติไม่อยู่ 6. ภิกษุต้นบัญญัติ

อาบัติสังฆาทิเสส เป็นอาบัติหนักในฝ่ายที่แก้ไขได้ จึงเรียกว่า "ครุกาบัติ". เป็นอาบัติที่มีเรื่องต่ำทรามอยู่มาก จึงเรียกว่า "ทุฏฐุลลาบัติ". ภิกษุผู้ต้องอาบัตินี้ต้องอยู่กรรม(อยู่ปริวาส-ประพฤติมานัต) จึงเรียกว่า "วุฏฐานคามินี"

สังฆาทิเสสจบลงที่บทสรุป(ในพระไตรปิฎกบาลี)ข้อ(630)

อนิยตกัณฑ์

อนิยต 2 สิกขาบท

อนิยตเกิดที่วัดเชตวัน

อนิยตสิกขาบทมี 2 ข้อ ทั้ง 2 ข้อเกิดขึ้นที่กรุงสาวัตถี ขณะพระพุทธองค์ประทับอยู่ที่วัดเชตวัน และมีบุคคลสำคัญในเรื่อง 2 ท่าน คือพระโลลุทายีและนางวิสาขามหาอุบาสิกา. พระโลลุทายีเป็นผู้ก่อเหตุ นางวิสาขาเป็นผู้ไปพบเหตุ และนำไปสู่การบัญญัติสิกขาบทเรื่องนี้

พระพุทธองค์เสด็จจำพรรษาที่วัดเชตวันครั้งแรกในพรรษาที่ 14. ความจริง วัดเชตวันนั้นเริ่มสร้างในพรรษาที่ 4 (วัดบุพพารามที่อยู่ทางทิศตะวันออกของกรุงสาวัตถี ก็คงสร้างหลังจากนั้นไม่นาน). เมื่อมีวัดเชตวันแล้วพระพุทธองค์ก็ได้เสด็จไปประทับใช้เป็นศูนย์กลางแห่งการประกาศพระศาสนาอยู่ปีแล้วปีเล่า แต่ก็ยังไม่ได้ประทับจำพรรษา

นับแต่มีการบัญญัติสิกขาบทครั้งแรกแล้ว เส้นทางเสด็จ

จาริกของพระพุทธองค์ก็มีศูนย์กลางอยู่ที่แคว้นมคธกับแคว้นโกศลเป็นส่วนใหญ่ ถ้าสิกขาบทนี้เกิดขึ้นในขณะประทับอยู่ที่วัดเชตวัน และถ้าเป็นการประทับจำพรรษา ก็น่าจะเป็นพรรษาที่ 14 ถ้านอกพรรษาก็ยากที่จะสันนิษฐานว่าเกิดขึ้นในปีใด, กรณีพระโลลุทายีก่อเรื่องต่างๆ ขึ้นในวัดเชตวันและในกรุงสาวัตถี จนนำไปสู่การบัญญัติสิกขาบทนั้น เกิดขึ้นตั้งแต่พรรษาที่ 14 และเกิดขึ้นขณะพระพุทธองค์ประทับอยู่ที่วัดเชตวันทั้งสิ้น

นั่งในที่ลับตากับหญิง นางวิสาขาตำหนิพระโลลุทายี

(631-632) เรื่องเกิดขึ้นในกรุงสาวัตถี ขณะพระพุทธองค์ประทับอยู่ที่วัดเชตวัน พระโลลุทายีเป็นพระมีโยมอุปัฏฐากหลายบ้าน วันหนึ่ง ท่านตามไปหาลูกสาวของบ้านหลังหนึ่งซึ่งกำลังจะเข้าสู่พิธีแต่งงานที่บ้านเจ้าบ่าว ขณะที่นางอยู่ในห้องคนเดียว พระโลลุทายีก็เข้าไปนั่งพูดคุยสอนสั่งแต่ลำพังสองต่อสอง บังเอิญงานวันนั้นเขาเชิญนางวิสาขาไปเป็นแขกผู้ใหญ่ด้วย นางวิสาขาเห็นพระโลลุทายีอยู่กับเด็กสาวสองต่อสองในห้อง ก็กล่าวท้วงติงว่าเป็นการไม่เหมาะไม่ควร แม้จะไม่มีอะไรกัน ชาวบ้านเห็นเข้าก็ไม่ดี. กลับจากงานวันนั้น นางวิสาขาได้เล่าเรื่องนี้ให้ภิกษุทั้งหลายฟัง ความทราบถึงพระพุทธองค์ ทรงตำหนิพระโลลุทายี และทรงบัญญัติอนิยตสิกขาบทที่ 1

อนิยตสิกขาบทที่ 1 มีใจความว่า

18 ภิกษุใดรูปเดียว นั่งในที่ลับตา พอจะทำการได้กับมาตุคามผู้เดียว อุบาสิกามีวาจาที่เชื่อถือได้ เห็นภิกษุกับมาตุคามนั้นแล้ว พูดขึ้นอย่างใดอย่างหนึ่งว่าเป็นปาราชิก หรือสังฆาทิเสส หรือปาจิตตีย์ ถ้าภิกษุยอมรับว่าได้นั่งอยู่จริง พึงถูกปรับอาบัติเป็นอาบัติใดอาบัติหนึ่งที่อุบาสิกานั้นกล่าว สิกขาบทนี้ชื่อ อนิยต

อุบาสิกาที่เชื่อถือได้

คำว่า "อุบาสิกามีวาจาที่เชื่อถือได้" ควรจะหมายถึงระดับอริยสาวิกา, เพราะฉะนั้น คำนี้สำหรับปัจจุบันน่าจะหมายถึงมีพยานหลักฐานที่เชื่อถือได้ (มีคำอธิบายโดยละเอียดอยู่ในข้อ(633) ถึงข้อ(643)

นั่งในที่ลับหูกับหญิง

พระโลลุทายีหาทางเลี่ยงอาบัติ

(644) วันหนึ่ง นางวิสาขาได้รับเชิญไปบ้านหลังนั้นเช่นกัน ได้เห็นพระโลลุทายีนั่งพูดคุยอยู่กับเด็กสาวคนนั้นอีก, คราวนี้ไม่ใช่อยู่สองต่อสองในห้อง แต่อยู่นอกห้องโดยลำพังสองต่อสอง นางวิสาขาก็กล่าวตำหนิเหมือนเดิม และความทราบถึงพระพุทธองค์ อันนำไปสู่การบัญญัติสิกขาบทนี้

อนิยตสิกขาบทที่ 2 มีใจความว่า

19 สถานที่นั่ง ไม่ใช่ที่ปิดบัง ทำการอะไรกับมาตุคาม ไม่ได้ แต่พูดเกี้ยวพูดเคาะมาตุคาม ด้วยวาจาไม่เหมาะไม่ควร ได้อยู่, ภิกษุใดรูปเดียว นั่งในที่อย่างนั้นกับมาตุคามคนเดียว อุบาสิกามีวาจาที่เชื่อถือได้ เห็นภิกษุกับมาตุคามนั้นแล้ว พูดอย่างใดอย่างหนึ่งว่าเป็นอาบัติสังฆาทิเสส หรือปาจิตตีย์ ถ้าภิกษุยอมรับว่าได้นั่งอยู่อย่างนั้นจริง พึงถูกปรับอาบัติสังฆาทิเสส หรือปาจิตตีย์ ตามที่อุบาสิกากล่าวโทษ สิกขาบทนี้ชื่อ อนิยต

ที่ลับมี 2 อย่าง คือที่ลับตา(เป็นที่เสพเมถุนได้) เสี่ยงต่ออาบัติถึงปาราชิก, และที่ลับหู เป็นที่โล่ง มีคนเห็นได้ แต่ไม่ได้ยินเสียง (เป็นที่เสพเมถุนไม่ได้ แต่พูดอะไรต่อมิอะไรกันได้) เสี่ยงต่ออาบัติถึงสังฆาทิเสส. ไม่ว่าจะอยู่ในอิริยาบถนั่งหรือนอน ก็ปรับอาบัติได้ เว้นแต่ยืน ไม่เป็นอาบัติ

แนวทางการตัดสินอธิกรณ์เรื่องนี้ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ประทานความเห็นไว้ว่า "ถ้าไม่มีผู้อื่นเป็นพยานเป็นการตัวต่อตัว ควรฟังเอาปฏิญญา(คือคำรับสารภาพ)ของภิกษุ ถ้ามีพยานอื่นเป็นหลักฐานโดยทางพิจารณา ถือว่าฟังได้ แม้จำเลยปฏิเสธ ก็ปรับอาบัติได้"

คำว่า"อนิยต" แปลว่า ไม่แน่ ถ้าเป็นโทษก็เป็นโทษที่ไม่ระบุตายตัว ขึ้นอยู่กับโจทก์และจำเลย สิกขาบทนี้จึงไม่มีอาบัติที่แน่นอน คำว่าอนิยต จึงไม่ใช่ชื่ออาบัติ จะใช้คำพูดว่า"ปรับอาบัติอนิยต"หาได้ไม่

มหาวิภังค์ ทุติยภาค (มหาวิภังค์ ภาค 2)

ว่าด้วยสิกขาบทของภิกษุ ตอน 2

• นิสสัคคิยปาจิตตีย์ • ปาจิตตีย์

(• ปาฏิเทสนียะ • เสขิยวัตร • อธิกรณสมถะ)

นิสสัคคิยกัณฑ์

นิสสัคคิยปาจิตตีย์ 30 สิกขาบท

โคตมกเจดีย์

ท้องเรื่องที่เล่าถึงความเป็นมาของจีวรวรรคสิกขาบทที่ 1 ต่อไปนี้ กล่าวถึงที่ประทับของพระพุทธองค์ คือโคตมกเจดีย์. คำว่า "เจดีย์" หรือ "เจติยะ" ในสมัยนั้น ได้แก่สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ที่คนไปบูชากราบไหว้เช่นสรวง สถานที่นั้นอาจจะมีต้นไม้ต้นหนึ่งเป็นจุดศูนย์กลาง ไม่ใช่สิ่งก่อสร้างอย่างสถูปหรือเจดีย์อย่างทุกวันนี้ บริเวณโคตมกเจดีย์อยู่ในอาณาเขตของกรุงเวสาลี (เมืองหลวงของแคว้นวัชชี)

พระบัญญัติให้ภิกษุครองไตรจีวรได้เพียง 1 สำรับหรือ 1 ชุดนั้น มีมาก่อนแล้ว แต่การปรับอาบัติภิกษุที่มีไตรจีวรเกิน 1 ชุด เพิ่งมีขึ้นหลังพรรษาที่ 12 อาจจะอยู่ในช่วงก่อนเข้าพรรษาที่

13 ซึ่งพระพุทธองค์ทรงบำเพ็ญพุทธกิจอยู่ในอาณาเขตกรุงเวสาลี เพราะโคตมกเจดีย์ก็อยู่ในอาณาเขตของกรุงเวสาลี ถ้าเป็นอย่างนั้นก็แสดงว่า เริ่มมีพระดื้ออย่างพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ที่เวสาลีหรือที่แคว้นวัชชีนั่นเอง

น่าสังเกตที่ในท้องเรื่องกล่าวไว้ด้วยว่า ระหว่างที่พระพุทธ-องค์ประทับอยู่ที่โคตมกเจดีย์คราวนั้น พระสาริบุตรพำนักอยู่ที่เมืองสาเกต ซึ่งอยู่ใกล้กรุงสาวัตถี(แคว้นโกศล)

หมวดที่ 1 จีวรวรรค (10 สิกขาบท)

เก็บอติเรกจีวร

ภิกษุฉัพพัคคีย์

(1) ครั้งหนึ่ง พระพุทธองค์ประทับอยู่ที่โคตมกเจดีย์ ซึ่งเป็นสถานศักดิ์สิทธิ์ ที่เชื่อกันว่ามียักษ์ชื่อโคตมกะอาศัยอยู่ (ใกล้กรุงเวสาลี) เวลานั้นมีพระพุทธานุญาตอยู่แล้วว่า ภิกษุมีผ้าไว้นุ่งห่มได้เพียง 3 ผืน คือ

1. *สังฆาฏิ*-ผ้าทาบ(ใช้ห่มกันหนาวได้)
2. *อุตราสงค์*-ผ้าห่ม(จีวร)
3. *อันตรวาสก*-ผ้านุ่ง(สบง)

รวมเรียกว่า "ไตรจีวร"

(แท้จริง ผ้าทั้ง 3 ผืนนั้น แต่ละผืนเรียกว่า"จีวร"เหมือนกัน แต่ปัจจุบันเราเรียกอุตราสงค์เท่านั้นว่าจีวร)

แต่ยังไม่มีพระบัญญัติห้ามการถือครองไว้เกิน 1 ชุด ภิกษุฉัพพัคคีย์(กลุ่มพระดื้อ 6 รูป)มีผ้า 3 ผืนเหมือนกัน แต่มีอยู่ 3 ชุด ชุดหนึ่งใช้นุ่งห่มเข้าบ้าน ชุดหนึ่งใช้ในวัด อีกชุดหนึ่งใช้ผลัดเปลี่ยนเวลาสรงน้ำ (ในเรื่องอุปัชฌายวัตรข้างหน้า อุปัชฌาย์ใช้ผ้าผลัดเปลี่ยนเวลาสรงน้ำ จะหมายความว่าอย่างไร? เป็นปัญหาให้วิเคราะห์กันต่อไป) ภิกษุอื่นๆ ทราบเข้าก็กล่าวโทษ และนำความเข้ากราบทูล สิกขาบทเรื่องนี้จึงเกิดขึ้น. ครั้งแรกทรงบัญญัติเพียงว่า ภิกษุใดทรงอดิเรกจีวร เป็นนิสสัคคิยปาจิตตีย์

(2) หลังจากมีพระบัญญัตินั้นแล้ว พระอานนท์ได้ไตรจีวรมาอีกชุดหนึ่ง (จีวรที่มีเหลือใช้ เรียกว่า "อติเรกจีวร" หรือ "อดิเรก-จีวร") ท่านอยากจะถวายจีวรนั้นแด่พระสาริบุตร แต่ขณะนั้นพระสาริบุตรอยู่ที่เมืองสาเกต ครั้นจะเก็บไว้กับตัวเองก็กังวลว่าจะผิดพระวินัย จึงกราบทูลให้ทรงทราบ พระพุทธองค์ตรัสถามว่า พระสาริบุตรจะมาเมื่อไร? กราบทูลว่าอีก 9 วันหรือ 10 วันข้างหน้า, อาศัยเหตุนั้นจึงทรงอนุญาตให้ภิกษุมีอดิเรกจีวรไว้กับตัวได้ถึง 10 วัน

จีวรวรรคสิกขาบทที่ 1 ทรงบัญญัติ ว่า

20 **"จีวรสำเร็จแล้ว กฐินอันภิกษุเดาะเสียแล้ว พึงมีอดิ-เรกจีวรได้ 10 วันเป็นอย่างมาก ภิกษุเก็บไว้เกินนั้นไป เป็นนิสสัคคิยปาจิตตีย์"**

ความหมายของปาจิตตีย์และนิสสัคคีย์

คำว่า "ปาจิตตีย์" แปลว่าการละเมิดที่ทำให้กุศล(ความดี)ตก ไป. คำนี้เป็นทั้งชื่ออาบัติและชื่อสิกขาบท. คำว่า"นิสสัคคีย์" แปล ว่า ต้องสละ. คือเมื่อต้องอาบัตินี้เข้า ต้องสละสิ่งของที่เป็นเหตุ ให้ต้องอาบัติก่อน. สองคำรวมกันเป็น "นิสสัคคิยปาจิตตีย์" แปล ว่า อาบัติปาจิตตีย์ที่จะต้องสละสิ่งของ (กล่าวคือ ภิกษุจะปลง อาบัตินี้ตก ต้องสละสิ่งของที่เป็นเหตุให้ต้องอาบัติด้วย และ สิ่งของที่ว่านี้เรียกว่า"นิสสัคคิยวัตถุ")

สิกขาบทนี้มี 30 ข้อ แบ่งเป็น 3 หมวด(วรรค) หมวดละ 10 ข้อ

อยู่ปราศจากไตรจีวร

ภิกษุกับจีวร

ตามธรรมเนียมของภิกษุ มีการเปลี่ยนไตรจีวรใช้ปีละ 1 ครั้ง ภิกษุที่ไม่ได้กราน(กราล)กฐิน เปลี่ยนไตรจีวรภายในเวลา 1 เดือน คือตั้งแต่แรม 1 ค่ำเดือน 11 ถึงวันขึ้น15 ค่ำเดือน 12 (เดือนเดียว). ภิกษุที่ได้กรานกฐินแล้ว ขยายเวลาเปลี่ยนไตรจีวร ออกไปได้อีก 4 เดือน (รวมเป็น 5 เดือน) จนถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 4 (หมดฤดูหนาว)

กรานกฐิน

"กรานกฐิน" คือเอาผ้าผืนมาขึงกับไม้สะดึง(ไม้แบบ)เย็บเป็น จีวร เย็บเสร็จแล้วให้ภิกษุทั้งหลายยกผ้านั้น(ถวายแก่ภิกษุรูป

ใดรูปหนึ่งโดยมติของสงฆ์)ให้ในนามของสงฆ์เพื่ออนุโมทนา ภิกษุผู้เย็บจีวรนั้นเรียกว่า "ผู้กราน". ภิกษุที่จะมีสิทธิเป็นผู้กราน ต้องอยู่จำพรรษาในวัดเดียวกันครบ 3 เดือน วัดที่จำพรรษานั้นต้องมีภิกษุจำพรรษาอยู่ด้วยกันตั้งแต่ 5 รูปขึ้นไป (ภิกษุอีก 4 รูปครบองค์สงฆ์). สมัยปัจจุบัน ภิกษุใช้จีวรสำเร็จรูป ไม่ต้องมีการขึงผ้ากับไม้สะดึงหรือเย็บ ย้อม ฯลฯ แต่อย่างใด พิธีกรานกฐินจึงเหลือเพียงให้สงฆ์ยกจีวรถวายแก่ภิกษุรูปหนึ่งและสวดอนุโมทนา. ภิกษุผู้ได้รับจีวรจากสงฆ์นั้น เรียกว่า"ผู้ได้กรานกฐิน" (อ่านรายละเอียดในวินัยมุขเล่ม 3 กัณฑ์ที่ 26 ว่าด้วยกฐิน)

ระยะเวลาที่ภิกษุจะเปลี่ยนไตรจีวรใช้ได้ดังกล่าว เรียกว่า "จีวรกาล" หรือ "จีวรทานสมัย" กรณีที่ภิกษุไม่ได้กรานกฐิน จนเลยจีวรกาล หรือได้กรานกฐินแล้ว แต่ทำอะไรบางอย่างที่เป็นเหตุให้ไม่ได้ใช้จีวรนั้น เช่นไปที่อื่นไม่ได้กลับมาวัดอีกภายในระยะจีวรกาล อย่างนี้เรียกว่า "กฐินเดาะ" คือทำให้เสียสิทธิประโยชน์ในการจำพรรษาครบ 3 เดือน ภิกษุที่ไม่ได้สิทธิกรานกฐินและภิกษุที่ได้กรานกฐินแล้ว แต่ปล่อยให้กฐินเดาะ ก็จะได้สิทธิเท่ากับอยู่นอกเขตจีวรกาล คือเก็บอดิเรกจีวรได้ไม่เกิน 10 วัน

บริขารแต่ละอย่างที่ภิกษุจะใช้สอย ต้องกำหนดหรือตั้งใจไว้โดยเฉพาะ เรียกว่า "อธิษฐาน" เช่น จะใช้สังฆาฏิผืนใด สังฆาฏิผืนนั้นเรียกว่า"สังฆาฏิอธิษฐาน" จะใช้บาตรลูกใด บาตรนั้นก็เรียกว่า "บาตรอธิษฐาน" ของที่เหลือจากนั้นเป็นอดิเรก(ส่วนเกิน) เช่น เป็น อดิเรกสังฆาฏิ, อดิเรกบาตร, ของที่เป็นอดิเรกอย่างนั้นมี

กำหนดเวลาในการเก็บไว้ ถ้าเกินกำหนดก็เป็นอาบัติ ถ้าไม่อยากให้เป็นอาบัติ ภิกษุต้องทำให้ของสิ่งนั้นเป็นของกลาง หรือเป็นของมีเจ้าของร่วมกันกับผู้อื่น การทำให้ของมีเจ้าของร่วมกัน เรียกว่า "วิกัป" (อ่าน "อธิษฐาน" และ "วิกัป" ในวินัยมุขเล่ม 2 กัณฑ์ที่ 21 ว่าด้วย"วินัยกรรม")

สิกขาบทนี้เป็นอจิตตกะ แม้เผลอ, ลืม, หรือไม่ตั้งใจ ก็เป็นอาบัติ, กรณีต่อไปนี้ไม่เป็นอาบัติ คือ 1. ได้อธิษฐานใช้ภายใน 10 วัน 2. วิกัปไว้ 3. สละให้ผู้อื่น 4. ของหาย 5. ของเสียหายใช้ประโยชน์ไม่ได้ 6. ถูกไฟไหม้ 7. ถูกลักไป 8. มีภิกษุถือวิสาสะเอาไปใช้ 9. ภิกษุวิกลจริต 10. ภิกษุต้นบัญญัติ

มีผ้าไม่ครบไตร

(10-11) ที่วัดเชตวัน วันหนึ่งพวกภิกษุเอาผ้าขึ้นราออกมาผึ่งแดด ผ้านั้นเป็นสังฆาฏิของภิกษุรูปหนึ่ง ซึ่งฝากไว้กับเพื่อนภิกษุด้วยกัน ตัวเองมีแต่ผ้านุ่ง(สบง)กับผ้าห่ม(จีวร)ติดตัวเดินทางไปที่อื่น พระอานนท์เดินไปเห็นเข้า ถามได้ความว่าผ้าสังฆาฏิผืนนั้นเป็นของฝากไว้ เจ้าของผ้ามีแต่สบงกับจีวรติดตัวไป จึงตำหนิและนำความกราบทูลให้ทรงทราบ ทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามภิกษุอยู่โดยไม่มีไตรจีวรครบ(ห้ามอยู่ปราศจากไตรจีวร), ต่อมามีภิกษุรูปหนึ่งอาพาธอยู่ที่กรุงโกสัมพี ญาติจะนำท่านไปรักษาอีกที่หนึ่ง ท่านกังวลว่าจะเอาไตรจีวรไปด้วยไม่ครบ จึงปฏิเสธการไปกับญาติ, เรื่องถึงพระพุทธองค์ สิกขาบทนี้จึงมีอนุบัญญัติเพิ่มเข้ามาอีก

จีวรวรรคสิกขาบทที่ 2 ทรงบัญญัติว่า

21 "จีวรสำเร็จแล้ว กฐินอันภิกษุเดาะเสียแล้ว ถ้าภิกษุอยู่ปราศจากไตรจีวรแม้สิ้นราตรีหนึ่ง เป็นนิสสัคคิยปาจิตตีย์ เว้นเสียแต่ภิกษุได้รับสมมติ"

คำว่า"สมมติ" ในที่นี้หมายถึง ภิกษุมีข้อตกลงร่วมกัน (สม-ร่วมกัน, มติ-ความเห็น)แล้วประกาศให้สงฆ์รับรู้ร่วมกัน, "สิ้นราตรี" คือข้ามคืน เอาแสงอาทิตย์รำไรเป็นจุดเริ่มต้นของวันใหม่

"จีวรสำเร็จแล้ว กฐินอันภิกษุเดาะเสียแล้ว" หมายถึงในเวลาที่ภิกษุมีไตรจีวรครบทุกผืน

สิกขาบทนี้เป็นอจิตตกะ คือไม่ตั้งใจก็เป็นอาบัติ

กรณีต่อไปนี้ไม่เป็นอาบัติ คือ 1. ภายในคืนที่ไม่มีผ้าผืนใดผืนหนึ่งนั้น ภิกษุทำให้ผ้าผืนนั้นเป็นผ้านอกการอธิษฐาน คือไม่เป็นผ้าที่ตั้งใจใช้สอย (ภาษาพระวินัยใช้คำว่า"ปัจจุทธรณ์" คือถอนคืนผ้าที่อธิษฐานไว้) 2. ภิกษุสละให้ผู้อื่นไป 3. ผ้าหาย 4. ผ้าหมดสภาพที่จะใช้นุ่งห่มได้ 5. ผ้าถูกไฟไหม้ 6. ผ้าถูกลักไป 7. ผ้าถูกผู้อื่นเอาไปใช้โดยวิสาสะ 8. ภิกษุผู้ได้รับสมมติ 9. ภิกษุวิกลจริต 10. ภิกษุต้นบัญญัติ

ผ้าที่เป็นนิสสัคคีย์ (คือต้องสละ) ภิกษุยังเอามาใช้สอย เป็นทุกกฏ (ใช้กับทุกสิกขาบทในนิสสัคคีย์)

เก็บผ้าไว้ทำจีวร

เก็บผ้าสำหรับทำจีวรไว้เกิน 1 เดือน

(32) ครั้งหนึ่ง ที่วัดเชตวัน ภิกษุรูปหนึ่งได้ผ้ามาผืนหนึ่ง นอกฤดูกาลทำจีวร(อกาลจีวร) แต่ไม่พอที่จะทำเป็นไตรจีวรผืนใด ผืนหนึ่งได้, วันแล้ววันเล่า ท่านเอาผ้าผืนนั้นชุบน้ำแล้วเอามือรีดให้ผ้าเรียบ, พระพุทธองค์เสด็จมาทอดพระเนตรเห็น ตรัสถามว่า ทำอย่างนั้นเพื่ออะไร? ท่านกราบทูลว่า ได้ผ้ามา แต่ยังไม่พอที่จะทำอะไรได้ จึงรักษาผ้านี้ไว้, ตรัสถามว่า ยังมีความหวังที่จะได้ผ้ามาต่อเติมหรือไม่? เมื่อภิกษุกราบทูลว่ายังมีหวังอยู่, จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุทั้งหลายเก็บผ้าอย่างนั้นไว้ได้, ต่อมา พวกภิกษุเห็นว่าทรงอนุญาตอย่างนั้น จึงพากันเก็บสะสมผ้าผืนเล็กผืนน้อยเอามาห่อแขวนไว้ตามราวตากผ้า(เรียกว่า "สายระเดียง") พระอานนท์ไปเห็นเข้า ทราบว่าพวกภิกษุเก็บผ้าไว้เกิน 1 เดือน จึงตำหนิ และกราบทูลให้ทรงทราบ เป็นเหตุให้เกิดสิกขาบทเรื่องนี้

จีวรวรรคสิกขาบทที่ 3 ทรงบัญญัติว่า

22 "จีวรของภิกษุสำเร็จแล้ว กฐินเดาะเสียแล้ว อกาล-จีวรเกิดขึ้นแก่ภิกษุ ภิกษุหวังอยู่ก็พึงรับ ครั้นรับแล้ว ให้รีบทำ (ให้เป็นไตรจีวรผืนใดผืนหนึ่ง) ถ้าผ้านั้นมีไม่พอ เมื่อหวังอยู่ว่าจะได้มาต่อเติม ให้ภิกษุเก็บผ้านั้นไว้ได้ไม่เกิน 1 เดือน ถ้าเกินกำหนดนั้น แม้ยังมีความหวังว่าจะได้ผ้ามาเพิ่ม ก็เป็นนิสสัคคีย์ต้องอาบัติปาจิตตีย์"

โดยปกติ ภิกษุเก็บผ้าส่วนเกิน(อกาลจีวร-อดิเรกจีวร)ไว้ได้อย่างมาก 10 วัน แต่ในกรณีนี้ ทรงอนุญาตเป็นพิเศษให้เก็บไว้ได้ถึง 1 เดือน (พุทธประสงค์หรือเจตนารมณ์ของสิกขาบทนี้ ก็เพื่อป้องกันการสะสมนั่นเอง)

ใช้คนไม่ใช่ญาติซักผ้าให้

ภิกษุณี

เรื่องราวที่มีภิกษุณีมาเกี่ยวข้อง ปรากฏครั้งแรกในสิกขาบทนี้ สตรีได้รับพุทธานุญาตให้อุปสมบทเป็นภิกษุณีได้ในพรรษาที่ 5

พรรษาที่ 4 พระพุทธองค์ประทับจำพรรษาที่วัดเวฬุวัน(กรุงราชคฤห์) ออกพรรษาแล้ว เสด็จไปประทับที่วัดเชตวัน(กรุงสาวัตถี) ซึ่งสร้างเสร็จใหม่ๆ, ระหว่างนั้นเอง ได้เสด็จไปโปรด พระเจ้าสุทโธทนะที่กรุงกบิลพัสดุ์ ซึ่งประชวรหนัก และสวรรคตในคราวนั้น, ที่กรุงกบิลพัสดุ์ ทรงเข้าประทับอยู่ที่นิโครธาราม พระนางมหาปชาบดีโคตมีพยายามขออุปสมบทเป็นภิกษุณีให้ได้ แต่ไม่ทรงอนุญาต จนกระทั่งเสด็จจากกรุงกบิลพัสดุ์ไปประทับจำพรรษาที่กูฏาคารศาลา (ป่ามหาวัน กรุงเวสาลี) พระนางมหาปชาบดีโคตมีซึ่งพาสตรีจากศากยวงศ์โกนผม นุ่งห่มผ้าย้อมฝาด (อย่างภิกษุ) ได้ตามไปอ้อนวอนผ่านทางพระอานนท์อีกครั้ง จึงประสบความ

สำเร็จ

พระนางมหาปชาบดีโคตมีอุปสมบทเป็นภิกษุณีองค์แรก ด้วยครุธรรม 8 ประการ ที่พระพุทธองค์ประทานให้ ส่วนเหล่าสตรีชาวศากยะ(สากิยานี)ที่ติดตามไป ทรงมอบหมายให้ภิกษุบวชให้. หลายปีหลังจากพรรษานั้น จึงเกิดเหตุให้บัญญัติสิกขาบทนี้

เรื่องต่อไปนี้เกิดขึ้นที่วัดเชตวัน โดยเกิดขึ้นในสำนักภิกษุณี คำว่า"สำนักภิกษุณี"นั้น ไม่ใช่วัดหรืออาวาสหนึ่งต่างหาก แต่เป็นส่วนหนึ่งของวัดที่มีภิกษุอยู่อาศัย เพราะมีพระบัญญัติกำหนดให้ภิกษุณีจำพรรษาในอาวาสที่มีภิกษุ จะอยู่โดดเดี่ยวเป็นเอกเทศหาได้ไม่ สำนักหรือที่อยู่ของภิกษุณีจึงไม่นิยมเรียกว่า วัด หรือ อาราม หรือ อาวาส แต่เรียกว่า "อุปัสสัย"(ภิกขุนูปสฺสโย) แปลว่า "อุปัสสัยของภิกษุณี" หรือ "สำนักภิกษุณี"

พระโลลุทายีใช้ภรรยาเก่าซักผ้าให้

(42) เหตุเกิดที่วัดเชตวัน ภรรยาเก่า(ปุราณทุติยิกา)ของพระโลลุทายีบวชเป็นภิกษุณี ทั้งสองไปมาหาสู่กันเสมอ เช้าวันหนึ่ง พระโลลุทายีนุ่งสบงถือบาตรจีวรไปยังที่อยู่ของภิกษุณี, ทั้งสองต่างก็นั่งเปิดองค์กำเนิดให้กันดู พระโลลุทายีเห็นองค์กำเนิดของภิกษุณี ก็เกิดความกำหนัด และอสุจิเคลื่อน(สำเร็จความใคร่) แล้วให้ภิกษุณีไปตักน้ำให้ เพื่อจะซักสบงที่เปื้อนคราบอสุจิ ภิกษุ-

ณีอาสาขอซักให้เอง. ก่อนซัก นางได้ดูดกลืนอสุจิส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งได้สอดเข้าองค์กำเนิดของตัวเอง. ในเวลาต่อมา พวกภิกษุณีทราบเรื่องก็กราบทูลให้ทรงทราบ ทรงตำหนิพระโลลุทายีที่ใช้คนซึ่งมิใช่ญาติซักผ้าให้

จีวรวรรคสิกขาบทที่ 4 ทรงบัญญัติว่า

23 "ภิกษุใด ยังภิกษุณีผู้มิใช่ญาติให้ซักก็ดี ให้ย้อมก็ดี ให้ทุบก็ดี ซึ่งจีวรเก่า เป็นนิสสัคคิยปาจิตตีย์"

คำว่า"จีวรเก่า" หมายถึงไตรจีวร(ผืนใดผืนหนึ่ง)ที่ใช้นุ่งห่มแล้ว การซักผ้าของชาวอินเดียนั้น นิยมใช้มือหรือท่อนไม้(ตะลุมพุก)ทุบด้วย จึงมีคำว่า "ทุบ". คนที่นับว่าเป็นญาติของภิกษุคือคนที่ร่วมสายโลหิตกัน: สามี, ภรรยา, เขย, สะใภ้ ไม่นับว่าเป็นญาติ ภิกษุใช้คนที่ไม่ใช่ญาติให้ซัก. ย้อม. หรือทุบผ้าที่ใช้นุ่งห่มแล้ว เป็นนิสสัคคิยปาจิตตีย์ตั้งแต่ซัก. ถ้าเพียงแต่ย้อม หรือทุบเป็นทุกกฏ. ใช้ให้เขาซักผ้าปูนั่ง. ผ้าปูนอน เป็นทุกกฏ ถ้าภิกษุไม่ได้ใช้ให้เขาทำ แต่เขาเอาไปทำเอง ไม่เป็นอาบัติ

(45) ในกรณี : ภิกษุณีผู้เป็นญาติซักให้เอง. ภิกษุณีผู้มิใช่ญาติเป็นผู้ช่วยเหลือในการซัก. ภิกษุไม่ได้ใช้ให้ซัก. ภิกษุใช้ให้ซักผ้าใหม่ที่ยังไม่ได้ใช้. ภิกษุให้ซักบริขารอย่างอื่น เช่น ถุงใส่รองเท้า. ถุงใส่บาตร เป็นต้น. ภิกษุวิกลจริต. และ ภิกษุต้นบัญญัติ ไม่เป็นอาบัติ

รับจีวรจากมือภิกษุณี

จีวรของภิกษุณี (ปัญจจีวร)

ภิกษุณีใช้ผ้าย้อมฝาด(กาสายะ)เช่นเดียวกับภิกษุ แต่ป็น ผ้า 5 ผืน คือ

1. *สังฆาฏิ*-(ผ้าทาบ-ใช้ห่มกันหนาวได้)
2. *อุตราสงค์*-(ผ้าห่ม-เราเรียกกันว่าจีวร)
3. *อันตรวาสก*-(ผ้านุ่ง หรือสบง)
4. *สังกัจฉิกะ*-(ผ้ารัดอก)
5. *อุทกสาฏิกา*-(สาฎก-ผ้าอาบน้ำ)

พระโลลุทายีในเรื่องต่อไปนี้ ขอผ้าอันตรวาสก(สบง)ที่ภิกษุณีอุบลวัณณานุ่งอยู่

สิกขาบทนี้น่าจะเกิดก่อนสังฆาทิเสสข้อที่ห้ามภิกษุถูกต้องกายหญิง เพราะในเรื่องนี้ ภิกษุรับอันตรวาสกจากมือภิกษุ-ณีโดยตรงได้

เป็นที่น่าสังเกตว่า ผ้าที่ภิกษุจำเป็นต้องมีครบคือไตรจีวรนั้น ไม่มีผ้าอาบน้ำอย่างภิกษุณี แต่มีผ้าอาบน้ำฝน(วัสสิกสาฎก) ซึ่งไม่นับเข้าในไตรจีวร และให้มีไว้ใช้ชั่วคราวเฉพาะในฤดูฝน ต่างจากผ้าอาบน้ำของภิกษุณี ซึ่งใช้คำว่า "อุทกสาฎก" เป็นผ้าบังคับ

ให้มี เพราะมีพระบัญญัติห้ามภิกษุณีเปลือยกายอาบน้ำ

ผ้ารัดอก(สังกัจฉิกะ)นั้น ทำให้เกิดข้อสันนิษฐานอย่างหนึ่ง ว่า การนุ่งห่มของภิกษุและภิกษุณีนั้น อย่างอื่นน่าจะเหมือนกันทุกอย่าง ที่ต่างกันก็คือ ภิกษุไม่มีผ้ารัดอก แต่ภิกษุณีต้องมี การมีผ้ารัดอกสำหรับภิกษุณี ก็เพื่อให้เกิดความรัดกุมปลอดภัย

พระโลลุทายีขอสบงภิกษุณีอุบลวัณณา

(46) เรื่องนี้เกิดขึ้นที่กรุงสาวัตถี(ขณะที่พระพุทธองค์ประทับอยู่ที่วัดเวฬุวัน กรุงราชคฤห์) เช้าวันหนึ่ง ภิกษุณีอุบลวัณณาซึ่งเป็นพระอรหันต์ กลับจากบิณฑบาตในกรุงสาวัตถี และฉันเสร็จในระหว่างทาง แล้วเดินเข้าไปพักผ่อนที่โคนไม้ในป่าอันธวัน. โจรคนหนึ่งเพิ่งฆ่าแม่โคที่พาสมุนลักมาได้ หิ้วเนื้อเดินเข้าไปในป่าอันธวัน ไปเห็นภิกษุณีอุบลวัณณานั่งเข้าสมาธิอยู่ที่โคนไม้ เกรงว่าสมุนของตนจะเดินตามมาพบเข้าแล้วจะเกิดอันตรายแก่ภิกษุณี จึงเลี่ยงไปอีกทางหนึ่ง เขาย่างเนื้อสุกแล้วคัดเอาส่วนที่ดีที่สุดห่อใบไม้ไปแขวนไว้ที่ต้นไม้ใกล้ๆ บริเวณที่ภิกษุณีนั่งอยู่ แล้วเอ่ยขึ้นพอให้ได้ยิน(เหมือนไม่เจาะจงจะให้ได้ยิน)ว่า เนื้อนี้ขอถวายแก่สมณะหรือพราหมณ์. ท่านผู้ใดมาเห็น ขอให้หยิบเอาไปได้. ภิกษุณีอุบลวัณณาออกจากสมาธิ ได้ยินคำกล่าวของโจร จึงหยิบเอาห่อเนื้อกลับไปยังที่อยู่. ตอนเช้า ท่านเอาจีวรห่อเนื้อเหาะ

ไปลงที่วัดเวฬุวัน เป็นเวลาเดียวกับที่พระพุทธองค์เสด็จเข้าไปบิณฑบาตในเมือง เหลือแต่พระโลลุทายีเฝ้าพระวิหารอยู่ ภิกษุณีแจ้งความประสงค์ว่า ตนนำเนื้อมาถวายแด่พระพุทธองค์เพื่อเสวย. พระโลลุทายีพูดว่า เนื้อคงทำให้พระพุทธองค์ทรงอิ่มเอม แต่ถ้าท่านถวายสบงแก่อาตมา อาตมาก็คงอิ่มใจเหมือนกัน

ภิกษุณีบ่ายเบี่ยงว่า ตนเป็นมาตุคาม ออกจะขัดสน สบงที่นุ่งอยู่ก็มีอยู่แค่ตัวเดียว ถวายไม่ได้ดอก. พระโลลุทายีรุกเร้าจนภิกษุณีขัดไม่ได้ ได้เปลื้องสบงถวายไป. กลับไปถึงสำนัก พวกภิกษุณีที่มาคอยรับบาตรจีวร ไม่เห็นสบงติดตัวท่านก็ถาม ได้ฟังเรื่องที่เกิดขึ้นก็นำความกราบทูล นำไปสู่การบัญญัติสิกขาบทเรื่องนี้ และเกิดอนุบัญญัติตามมา

จีวรวรรคสิกขาบทที่ 5 ทรงบัญญัติว่า

24 **"ภิกษุใดรับจีวรจากมือภิกษุณีผู้มิใช่ญาติ เป็นนิสสัคคิยปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่ของแลกเปลี่ยนกัน"**

คำว่า"เว้นไว้แต่ของแลกเปลี่ยนกัน" เป็นส่วนอนุบัญญัติเกิดจากมีภิกษุณีขอแลกจีวรกับภิกษุ แต่ภิกษุตั้งข้อรังเกียจ เกรงจะเป็นอาบัติเพราะรับจีวรของภิกษุณีมาใช้. ภิกษุณีนั้นขาดแคลนบริขาร มีความเป็นอยู่ขัดสนกว่าภิกษุ เมื่อจีวรเก่าขาดจนหมดสภาพ ก็คงไปขอพึ่งภิกษุ แต่การขอนั้นเป็นอาบัติ จึงขอแลกเปลี่ยนกัน พุทธประสงค์ในการเพิ่มอนุบัญญัติดังกล่าว ก็เพื่อให้สาวกของพระองค์มีการเอื้อเฟื้อเจือจานกันในคราวจำเป็น

ขอจีวรจากคฤหัสถ์ผู้มิใช่ญาติ

พระอุปนันทะขอเกินเหตุ

(53) ครั้งหนึ่ง (ขณะพระพุทธองค์ประทับอยู่ที่วัดเชตวัน) พระอุปนันทะ(ศากยะบุตร) เป็นพระเทศน์เก่ง วันหนึ่ง มีบุตรเศรษฐีไปหาท่าน เมื่อท่านแสดงธรรมให้ฟังก็ติดใจเกิดความเลื่อมใส จนออกปากปวารณาให้ท่านขอปัจจัย 4 ได้ตามต้องการ. พระอุปนันทะเห็นผ้าในตัวบุตรเศรษฐีก็อยากได้ จึงออกปากขอ ฝ่ายบุตรเศรษฐีก็ไม่ขัดข้อง หากแต่ขอกลับไปบ้านก่อน แล้วจะให้คนนำมาถวายภายหลัง. พระอุปนันทะรุกเร้าให้เขาถวายผ้าจนได้ บุตรเศรษฐีเหลือแต่ผ้านุ่งตัวเดียวติดกายกลับไปบ้าน พวกชาวเมืองทราบเรื่องก็ตำหนิพระอุปนันทะ. เรื่องถึงพระพุทธองค์ ทรงถามว่า เจ้าของผ้าเป็นญาติกันหรือ? พระอุปนันทะกราบทูลว่าไม่ใช่ญาติ. ทรงติเตียนและบัญญัติห้ามภิกษุออกปากขอกับคนผู้มิใช่ญาติ

ภิกษุเดินเปลือยกาย

(54) ต่อมาอีกคราวหนึ่ง มีภิกษุหลายรูปถูกโจรแย่งชิงเอาจีวรระหว่างที่เดินทางจากเมืองสาเกตไปยังกรุงสาวัตถี ไม่มีอะไรนุ่งห่ม ครั้นจะขอชาวบ้านก็เกรงจะเป็นอาบัติ จึงยอมเปลือยกายเดินทางไปจนถึงกรุงสาวัตถี ภิกษุที่วัดเชตวันเห็นเข้า นึกว่าเป็นพวกอาชีวก จึงไม่ต้อนรับและไม่ให้ผ้า ต้องได้ขอให้พระอุบาลีไต่สวนหาความจริง จึงปลงใจเชื่อ แต่ก็มีภิกษุอีกส่วนหนึ่งตำหนิว่าเหตุใดจึงเปลือยกายเดินมา? ใช้หญ้าหรือใบไม้ปกปิดกายมาก็ได้

มิใช่หรือ? ความทราบถึงพระพุทธองค์ ทรงแนะนำภิกษุทั้งหลายในเรื่องนี้ว่า

"ถ้าภิกษุถูกโจรแย่งชิงจีวร หรือจีวรหาย อนุญาตให้ขอจากคฤหัสถ์ผู้มิใช่ญาติได้ หรือถ้าไปถึงวัดใดวัดหนึ่ง ไปพบจีวรของสงฆ์ในวิหาร หรือผ้าอย่างอื่นของวัด จะเอามานุ่งห่มก่อนก็ได้ โดยตั้งใจว่า เมื่อได้จีวรแล้วจะเอามาคืน ถ้าหาผ้าอะไรไม่ได้เลย ต้องปกปิดกายด้วยหญ้าหรือใบไม้เดินมา ไม่ควรเปลือยกายเดินทาง ภิกษุใดเปลือยกายเดินทาง เป็นทุกกฏ"

(สิกขาบทนี้มีอนุบัญญัติ)

จีวรวรรคสิกขาบทที่ 6 ทรงบัญญัติว่า

25 "ภิกษุใดขอจีวรกับพ่อบ้านก็ดี กับแม่บ้านก็ดี ผู้มิใช่ญาติ เป็นนิสสัคคิยปาจิตตีย์ เว้นแต่กรณีจีวรถูกโจรชิงเอาไปหรือจีวรใช้สอยไม่ได้แล้ว"

(57) ขอในกรณีต่อไปนี้ไม่เป็นอาบัติ คือ 1. ในกรณียกเว้นตามสิกขาบท 2. ขอต่อญาติตัวเอง 3. ขอต่อคนปวารณา 4. ขอให้ภิกษุอื่น 5. ภิกษุได้มาด้วยทรัพย์ของตน(เช่นซื้อมา) 6. ภิกษุวิกลจริต 7. ภิกษุต้นบัญญัติ

ขอจีวรไว้สะสม

ภิกษุฉัพพัคคีย์สวมรอยขอจีวร

(58) เรื่องนี้เกิดขึ้นต่อเนื่องจากสิกขาบทที่แล้วที่วัดเชต-

วันเหมือนกัน ครานี้พวกภิกษุฉัพพัคคีย์เข้าไปหาภิกษุที่ถูกโจรชิงเอาจีวรไป ได้แนะนำภิกษุเหล่านั้นให้ขอจีวรกับคฤหัสถ์อีก แม้จะมีจีวรใช้แล้วก็ตาม. เมื่อภิกษุเหล่านั้นไม่ทำตาม ก็อาสาขอไปเรี่ยไรให้เอง โดยอ้างชื่อภิกษุที่ถูกโจรชิงจีวรไป. เมื่อภิกษุฉัพพัคคีย์ขอหลายรายเข้า ก็เกิดเสียงพูดกันไปเองว่าคนนั้นก็ได้ถวายจีวร คนโน้นก็ได้ถวายจีวร หลายรายพูดว่าตัวเองถูกภิกษุขอจีวรใช้. เรื่องถึงพระพุทธองค์

จีวรวรรคสิกขาบทที่ 7 ทรงบัญญัติว่า

26 "ถ้าพ่อบ้านก็ดี แม่บ้านก็ดี ผู้มิใช่ญาติ ปวารณาให้ภิกษุขอจีวรได้ตามต้องการ ภิกษุนั้นควรพอใจที่จะขอเพียงจีวรกับสบง(อุตราสงค์กับอันตรวาสก)เท่านั้น ถ้าต้องการเกินกว่านั้นเป็นนิสสัคคิยปาจิตตีย์"

สิกขาบทนี้ มุ่งให้ภิกษุรู้จักประมาณ ให้ขอเท่าที่จำเป็น ไม่ทำให้ชาวบ้านเบื่อหน่าย และไม่ให้ถึงกับเสียศรัทธา

(61) กรณีต่อไปนี้ไม่เป็นอาบัติ คือ 1. ได้จีวรไปแล้วตั้งใจนำจีวรที่เหลือมาคืน 2. คฤหัสถ์ผู้ถวาย บอกถวายจีวรที่เหลือแก่ท่านรูปเดียว 3. คฤหัสถ์ไม่ได้ถวายเพราะเหตุที่จีวรถูกชิง 4. คฤหัสถ์ไม่ได้ถวายเพราะเหตุที่จีวรหาย 5. ภิกษุขอต่อญาติ 6. ภิกษุขอต่อคนปวารณา 7. ภิกษุได้มาด้วยทรัพย์ของตน 8. ภิกษุวิกลจริต 9. ภิกษุต้นบัญญัติ

ขอจีวรตามความต้องการของตน

พระอุปนันทะสั่งให้เขาซื้อจีวรให้

(62) ภิกษุรูปหนึ่ง ณ วัดเชตวัน เดินบิณฑบาตไปได้ยินสามีภรรยาคู่หนึ่งพูดกันว่า จะซื้อจีวรถวายแก่พระอุปนันทะ จึงมาบอกข่าวดีให้ท่านทราบ พระอุปนันทะอยากได้จีวรผืนดีกว่าที่ใช้อยู่ จึงรีบไปขอให้เจ้าภาพซื้อจีวรชนิดที่ท่านต้องการ โดยให้เหตุผลว่า จีวรที่ได้มาแล้ว เมื่อไม่ได้ใช้จะมีประโยชน์อะไร เขาได้ฟังก็ดำหนิเอาว่า สาวกของพระพุทธเจ้าเป็นพวกเห็นแก่ได้ คนอยากจะถวายจีวรก็ยังถวายได้ยาก เรื่องถึงพระพุทธองค์

มุมหนึ่งของโบราณสถานเชตวัน

จีวรวรรคสิกขาบทที่ 8 ทรงบัญญัติว่า

27 "มีพ่อบ้านก็ตาม แม่บ้านก็ตาม ผู้มิใช่ญาติ เตรียมซื้อจีวรถวายแก่ภิกษุโดยเฉพาะ ถ้าภิกษุนั้น ซึ่งเขาไม่ได้ปวารณาไว้ เข้าไปบอกให้เขาซื้อจีวรชนิดที่ตนต้องการ เป็นนิสสัคคิย-ปาจิตตีย์"

(65) กรณีที่ไม่เป็นอาบัติ คือ 1. ขอต่อญาติ 2. ขอต่อผู้ปวารณา 3. ขอให้ภิกษุอื่น 4. ได้มาด้วยทรัพย์ของตน 5. เขาจะซื้อราคาแพง ภิกษุขอราคาถูก 6. ภิกษุวิกลจริต 7. ภิกษุต้นบัญญัติ

ให้เขารวมทุนซื้อจีวรให้

พระอุปนันทะให้เขารวมทุนซื้อจีวรอย่างดี

(66) อีกคราวหนึ่ง มีชายสองคนต่างก็จะซื้อจีวรถวายแก่พระอุปนันทะคนละผืน ท่านอยากจะได้จีวรอย่างดี จึงไปบอกให้เขารวมทุนกันซื้อ เรื่องนี้พระพุทธองค์ก็ทรงตำหนิและมีพระบัญญัติห้ามอีก

จีวรวรรคสิกขาบทที่ 9 ทรงบัญญัติว่า

28 "มีพ่อบ้านแม่บ้าน ผู้มิใช่ญาติ ต่างก็เตรียมจะซื้อจีวรถวายแก่ภิกษุคนละผืน ภิกษุนั้น ถ้าเขาไม่ได้ปวารณาไว้ก่อน ไปกำหนดให้เขารวมทุนกันซื้อจีวรตามที่ตนต้องการ เป็นนิสสัคคิยปาจิตตีย์"

ทวงขอจีวรเกินควร

พระอุปนันทะทวงเงินค่าจีวร

(70) ครั้งหนึ่ง มหาอำมาตย์คนหนึ่งซึ่งเป็นโยมอุปัฏฐากของพระอุปนันทะ ให้คนนำเงินสำหรับซื้อจีวรไปถวายแก่ท่าน ท่านบอกว่า ภิกษุรับเงินค่าจีวรไม่ได้ รับได้แต่จีวรเป็นครั้งคราว เมื่อเขาถามหาไวยาวัจกร ท่านจึงมอบหมายให้อุบาสกคนหนึ่งรับเงินไว้ แต่วันแล้ววันเล่าก็ไม่บอกให้อุบาสกคนนั้นซื้อจีวรให้ มหาอำมาตย์ทวงถามและเร่งเร้าถึง 3 ครั้ง ให้ท่านใช้จีวรที่ได้ฝากเงินไว้ซื้อถวาย

วันนั้น อุบาสกผู้ถือเงินค่าจีวร จะต้องเข้าประชุมสภานิคม ซึ่งมีกฎอยู่ว่า ใครไปสายต้องถูกปรับ 50 กหาปณะ. ทางพระอุปนันทะก็จะเอาจีวรให้ได้ อุบาสกขอผัดเป็นวันรุ่งขึ้นก็ไม่ยอม ต้องเสียเวลาไปซื้อจีวรถวายท่าน จนไปเข้าประชุมสาย ต้องถูกปรับตามกฎ เขาชี้แจงให้ที่ประชุมฟังถึงสาเหตุที่มาสาย ใครๆ เมื่อได้ฟังต่างก็ตำหนิพระอุปนันทะว่าทำไม่ถูก ไม่สมกับเป็นสมณะ ความทราบถึงพระพุทธองค์ เป็นเหตุให้ทรงบัญญัติสิกขาบทเรื่องนี้

จีวรวรรคสิกขาบทที่ 10 มีใจความว่า

29 พระราชา ราชอำมาตย์ พราหมณ์ หรือคฤหบดี ให้คนนำเงินไปซื้อจีวรถวายเจาะจงภิกษุ ภิกษุไม่รับเงิน ขอรับแต่จีวร เขามอบเงินไว้กับไวยาวัจกรให้จัดการซื้อถวายเมื่อภิกษุต้องการ เมื่อภิกษุต้องการจีวร ให้ไปบอกไวยาวัจกรสัก 2-3 ครั้งว่าต้อง

การจีวร ถ้าเขาจัดการให้เรียบร้อย เป็นการดี ถ้าไม่จัดการให้ให้ไปยืนนิ่งอยู่ต่อหน้าไวยาวัจกร 4 ครั้ง 5 ครั้ง 6 ครั้งเป็นอย่างมาก ถ้าเขาจัดการให้ เป็นการดี ถ้าเขาไม่จัดการให้ และภิกษุยังพยายามต่อไป ถ้าได้จีวรมา เป็นนิสสัคคิยปาจิตตีย์ ถ้ายังไม่ได้จีวรอยู่อีก ให้ไปเอง หรือส่งคนไปบอกเจ้าของเงิน ว่าเงินที่ฝากไว้ซื้อจีวรถวายนั้น ไวยาวัจกรไม่ได้ซื้อ ขอให้ท่านไปทวงเอาเงินคืน อย่าให้สูญหายไป ภิกษุทำอย่างนี้ เป็นการดี

พระอรรถกถาจารย์กล่าวว่า ถ้าภิกษุไม่บอกให้เจ้าของเงินไปทวงเงินคืน ถือว่าละเลยหน้าที่ เป็นทุกกฏ

(73) กรณีต่อไปนี้ ไม่เป็นอาบัติ คือ 1. ภิกษุพูดทวงไม่เกิน 3 ครั้ง ยืนแสดงอาการทวงไม่เกิน 6 ครั้ง 2. ภิกษุไม่ได้ทวงแต่ไวยาวัจกรถวายเอง 3. เจ้าของเงินทวงเอามาถวาย 4. ภิกษุวิกลจริต 5. ภิกษุต้นบัญญัติ

หมวดที่ 2 โกสิยวรรค (10 สิกขาบท)

สันถัตและขนเจียม

ในวรรคนี้ มีการพูดถึงสันถัตและขนเจียม

"สันถัต" คือแผ่นรองนั่ง (อาจจะใช้รองเป็นที่นอนหรือเป็นหมอนก็ได้) ต่างจากพรมในสมัยปัจจุบันตรงที่ไม่ได้ทอ, ใช้วิธีเอา

ขนสัตว์ปูเป็นแผ่นตามที่ต้องการ แล้วเอาน้ำที่มียางเหนียวพรมลงไปที่ขนสัตว์ มีเครื่องรีดเครื่องทับทำให้ขนสัตว์เกาะติดกันจนแน่นอยากได้ความหนาเท่าใด ก็โรยขนสัตว์ลงไปอีก และรีดทับอย่างเดิม แผ่นขนสัตว์ที่เกาะติดกันเป็นแผ่นด้วยยางเหนียวนี้แหละคือสันถัต

ขนสัตว์ดังกล่าวนี้ คือขนสัตว์ประเภทกวางหรือแกะ เรียกว่า "ขนเจียม" (เจียม ในภาษาเขมรแปลว่าแกะ) สันถัตที่ทำด้วยขนเจียม ภิกษุทำใช้ได้ เพราะสัตว์ที่เป็นเจ้าของขนไม่ได้ถูกฆ่า แต่ถ้าผสมไหมลงไปด้วย เป็นนิสสัคคิยปาจิตตีย์ เพราะไหมได้มาจากการต้มฝักไหม ซึ่งทำให้ตัวไหมตาย

สันถัต

ภิกษุฉัพพัคคีย์ขอไหมมาทำสันถัต

(74) ครั้งหนึ่ง ขณะพระพุทธองค์ประทับอยู่ที่อัคคาฬว-เจดีย์(เมืองอาฬวี) พวกภิกษุฉัพพัคคีย์จะทำสันถัตใช้ ได้เข้าไปหาช่างทำไหม ออกปากขอว่า พวกท่านต้มตัวไหมไว้มาก แบ่งให้พวกอาตมาไปทำสันถัตบ้าง. พวกช่างได้ฟังก็พูดกันว่า ภิกษุพวกนี้ไม่คิดหรือว่า ชาวบ้านเขาฆ่าตัวไหมเพราะเขาต้องทำมาหากินเลี้ยงบุตรภรรยาด้วยความจำเป็น ไม่ใช่อาชีพดีงามอะไร ความทราบถึงพระพุทธองค์ ทรงบัญญัติโกสิยวรรคสิกขาบทที่ 1 ว่า

30 "ภิกษุใดให้ทำสันถัดเจือด้วยไหม เป็นนิสสัคคิยปาจิตตีย์"

3 สิกขาบทต่อไปนี้ ก็เกิดจากพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ก่อเหตุ

31 "ภิกษุให้ทำสันถัดด้วยขนเจียมสีดำล้วน เป็นนิสสัคคิยปาจิตตีย์"

สิกขาบท(ข้อ 31)นี้ทรงบัญญัติที่กูฏาคารศาลา(เมืองเวสาลี) ป้องกันไม่ให้ภิกษุใช้ของอย่างชาวบ้าน

32 "ภิกษุผู้ให้ทำสันถัดใหม่ พึงให้มีขนเจียมดำ 2 ส่วน อีก 2 ส่วนเป็นขนเจียมขาวและขนเจียมแดง ถ้าไม่ทำอย่างนั้น เป็นนิสสัคคิยปาจิตตีย์"

33 "ภิกษุให้ทำสันถัดใหม่แล้ว พึงทรงไว้ให้ได้ 6 ฝน ถ้ายังไม่ถึง 6 ฝน จะสละหรือไม่สละสันถัดก็ตาม เป็นนิสสัคคิยปาจิตตีย์ ยกเว้นภิกษุผู้ได้สมมติ (คือกรณีสงฆ์มีมติร่วมกันให้ทำได้)"

สิกขาบทที่ 32-33 ทรงบัญญัติที่วัดเชตวัน

ทำสันถัดใหม่ให้มีของเก่าปน

(91-93) ที่วัดเชตวันคราวหนึ่ง พระพุทธองค์ทรงปลีกพระองค์อยู่สงัด(หลีกเร้น) ไม่ให้ใครเข้าเฝ้าเป็นเวลา 3 เดือน ยกเว้นภิกษุผู้นำบิณฑบาตเข้าไปถวายเพียงรูปเดียว. เพื่อสนองพุทธ-

ประสงค์ ภิกษุทั้งหลายจึงตั้งกติกากันว่า ใครขืนเข้าไปเฝ้าพระ-องค์ ต้องอาบัติปาจิตตีย์. วันหนึ่ง พระอุปเสน (วังคันตบุตร) เดินทางมาจากที่อื่น พาคณะภิกษุสัทธิวิหาริก(ศิษย์ผู้อุปสมบทด้วย)เข้าเฝ้าถึงที่ประทับ พระพุทธองค์ทรงไถ่ถามถึงความเป็นอยู่ของพวกภิกษุที่ติดตาม ภิกษุเหล่านั้นทูลรายงานเรื่องที่ท่านพากันถือธุดงค์ข้อใช้ผ้าบังสุกุลเป็นวัตรตามพระอุปเสนผู้เป็นพระอุปัชฌาย์ ทรงยกย่องพระอุปเสนว่าทำดีน่าเลื่อมใส ตรัสถามถึงวิธีสอนลูกศิษย์ว่าทำอย่างไร? พระอุปเสนกราบทูลว่า ท่านถือธุดงค์ 3 อย่าง คือ อยู่ป่าตลอดชีวิต. บิณฑบาตตลอดชีวิต. และทรงผ้าบังสุกุลตลอดชีวิต เมื่อใครมาขออุปสมบทด้วย ก็ให้เขารับปากก่อนว่าจะถือธุดงค์ตามได้ จึงรับเข้าบวช ถ้าไม่รับปากก็ไม่บวชให้. ทรงยกย่องว่าเป็นการสอนที่ดี แล้วตรัสถึงกติกาที่ภิกษุในวัดเชตวันตั้งสิกขาบทปรับอาบัติปาจิตตีย์แก่ผู้เข้าเฝ้าในช่วง 3 เดือนนี้

พระอุปเสนกราบทูลว่า พวกท่านจะไม่ทำอย่างนั้น คือจะไม่ตั้งสิกขาบทกันเอง จะไม่ยกเลิกสิกขาบทที่ทรงบัญญัติไว้แล้ว จะตั้งใจประพฤติตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติแล้ว ซึ่งพระพุทธ-องค์ได้ตรัสชมเชยว่าดีแล้วที่มีความคิดอย่างนั้น และทรงอนุญาตให้ภิกษุผู้ถือธุดงค์อย่างท่านเข้าเฝ้าได้ตามสะดวก เป็นกรณีพิเศษ

พวกภิกษุวัดเชตวัน ซึ่งคอยปรับอาบัติพระอุปเสนอยู่ที่ซุ้มประตูวัด เมื่อท่านแจ้งเรื่องที่เข้าเฝ้า ต่างก็เห็นด้วยที่ว่า ภิกษุไม่ควรตั้งสิกขาบทกันเอง และความที่อยากจะได้เข้าเฝ้าเป็นกรณีพิเศษบ้าง จึงพากันขนสันถัดไปทิ้งเกลื่อนกลาด หันไปถือธุดงค์อย่างพระอุปเสน. พระพุทธองค์เสด็จไปทอดพระเนตรเห็นสันถัดถูกทิ้งเกลื่อน จึงทรงบัญญัติสิกขาบท(แห่งโกสิยวรรค)ที่ 5 ว่า

34 "ภิกษุใดให้ทำสันถัดสำหรับนั่ง พึงถือเอาคืบสุคตโดยรอบแห่งสันถัดเก่า เพื่อทำให้เสียสี ถ้าภิกษุไม่ถือเอาคืบสุคตโดยรอบแห่งสันถัดเก่า ให้ทำสันถัดสำหรับนั่งใหม่ เป็นนิสสัคคิย-ปาจิตตีย์"

หมายความว่า จะทำสันถัดใหม่รองนั่ง ให้เย็บผืนสันถัดใหม่เข้ากับสันถัดเก่าด้านละประมาณ 1 คืบสุคต(ไม่ให้ใช้สันถัดใหม่ล้วนๆ)

สิกขาบทนี้ ทรงมุ่งให้ภิกษุใช้สอยสิ่งของอย่างประหยัด

นำขนเจียมเดินทางไกล

โกสิยวรรคสิกขาบทที่ 6 ทรงบัญญัติที่วัดเชตวันว่า

35 "ขนเจียมเกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้เดินทางไกล ถ้าภิกษุต้องการ พึงรับได้, เมื่อรับแล้วไม่มีคนถือ ให้ถือไปได้ไกลถึง 3 โยชน์เป็นอย่างมาก ถ้าถือไปไกลกว่านั้น แม้เพราะไม่มีคนถือให้ ก็เป็นนิสสัคคิยปาจิตตีย์"

สิกขาบทนี้ เกิดจากภิกษุรูปหนึ่งได้รับขนเจียมระหว่างทาง ท่านเอาจีวรห่อเดินทางไกลถึงวัด ชาวบ้านเห็นก็พูดสัพยอกเอาว่า จะเอาขนเจียมมาค้ากำไรหรือ? ท่านได้ยินก็ละอายแก่ใจ และได้โยนขนเจียมทิ้งหมด

ใช้ภิกษุณีทำความสะอาดขนเจียม

โกสิยวรรคสิกขาบทที่ 7 ทรงบัญญัติที่นิโครธารามว่า

36 "ภิกษุใด ใช้ภิกษุณีผู้มิใช่ญาติ ให้ซักก็ดี ให้ย้อมก็ดี ให้สางก็ดี ซึ่งขนเจียม เป็นนิสสัคคิยปาจิตตีย์"

สิกขาบทนี้ เกิดจากภิกษุใช้ภิกษุณีให้สาละวนอยู่กับขนเจียม จนไม่เป็นอันทำหน้าที่(ทางธรรม)ของตัวเอง

ภิกษุรับทองและเงิน

ทอง-กหาปณะ-มาสก คือรูปิยะ

นิสสัคคีย์ข้อที่ 18, 19 และ 20 เกี่ยวข้องกับเงินทอง, รูปิยะ, กหาปณะ, และมาสก, ชนิดไหนคืออะไร? ภิกษุเกี่ยวข้องได้มากน้อยแค่ไหนอย่างไร? ซึ่งน่าศึกษาไว้เพื่อจะได้ปฏิบัติให้ถูกต้องตามพุทธประสงค์

ในสิกขาบทดังกล่าว "ทอง" หมายถึงทองคำ แปลจากคำว่าชาตรูป, "เงิน" หมายถึงกหาปณะและมาสก(ปัจจุบัน เช่น เงินบาท, สตางค์, ดอลลาร์, รูปี เป็นต้น), ทั้งกหาปณะและมาสกในสมัยนั้นทำด้วยทองคำก็มี ด้วยเงินก็มี, เฉพาะมาสก ทำด้วยแร่ทองแดงเป็นต้นก็มี เรียกว่า"โลหมาสก" (เทียบได้กับสตางค์แดงของไทยสมัยก่อน), ที่ทำด้วยวัสดุอย่างอื่นมีได้หลายชนิด อาจจะขึ้นอยู่กับการกำหนดของแคว้นต่างๆ เพราะแต่ละแคว้นไม่ขึ้นต่อกัน มีฐานะเท่ากับประเทศในทุกวันนี้ เช่น มาสกไม้แก่น, มาสกข้อไม้ไผ่, มาสกใบตาล (รวมเรียกว่า มาสกไม้), มาสกครั่ง, มาสก

ยาง (ทำให้มีเครื่องหมายนูนขึ้น เรียกว่า "มาสกยาง")

สมัยนั้น ตามนอกเมืองห่างไกลออกไป มาสกที่ใช้ซื้อขายกัน อาจจะทำด้วยกระดูก, หนัง, เมล็ดผลไม้ เป็นต้น โดยออกแบบให้มีเครื่องหมายว่าเป็นมาสก ใช้ซื้อขายกันได้

ทอง, เงิน, กหาปณะ, และ มาสก ดังกล่าวมาทั้งหมดล้วนอยู่ในข่ายเป็นรูปิยะสำหรับภิกษุทั้งสิ้น

พระอุปนันทะขอรับเงินค่าอาหาร

(105) เรื่องนี้เกิดขึ้นในกรุงราชคฤห์ ขณะพระพุทธองค์ประทับอยู่ที่วัดเวฬุวัน วันนั้น พระอุปนันทะเข้าไปบ้านโยมอุปัฏฐากเพื่อรับบิณฑบาตเหมือนทุกวัน ปกติบ้านโยมจะเก็บเนื้อชั้นดีไว้ถวายเป็นบิณฑบาต แต่เช้าวันนี้ เด็กน้อยในบ้านตื่นขึ้นมาอ้อนขอกินเนื้อ พ่อบ้านจึงบอกให้ภรรยาทำเนื้อให้ลูก ส่วนบิณฑบาตจะทำอย่างอื่นถวายแทน เมื่อพระอุปนันทะมารับบิณฑบาต จึงเล่าเรื่องเนื้อให้ฟัง และนมัสการว่า พระคุณเจ้าจะฉันอะไร โยมเตรียมไว้หนึ่งกหาปณะ จะไปซื้อถวาย, ภิกษุถามว่า กหาปณะนั้นบริจาคแล้วหรือ? โยมตอบว่าบริจาคให้แล้ว, ท่านบอกว่า ขอกหาปณะนั้นก็แล้วกัน, โยมได้ฟังก็ตำหนิพระอุปนันทะให้ภิกษุทั้งหลายได้ยินกันทั่ว พระพุทธองค์ทรงเรียกท่านมาถามว่า รับรูปิยะจริงหรือ? เมื่อท่านรับสารภาพ จึงทรงบัญญัติโกสิยวรรคสิกขาบทที่ 8 (ห้ามภิกษุรับรูปิยะ) ว่า

(37) "ภิกษุใด รับก็ดี ให้รับก็ดี ซึ่งทอง, เงิน หรือยินดี ทอง, เงิน อันเขาเก็บไว้ให้ เป็นนิสสัคคิยปาจิตตีย์"

ทองและเงินนั้น ไม่ว่าจะเป็นรูปพรรณหรือเป็นแท่งอยู่ ก็อยู่ในข่ายรูปิยะ. ภิกษุยินดีเก็บไว้ เพียงแต่คิด ไม่เป็นอาบัติ เอามาเป็นกรรมสิทธิ์จึงเป็นอาบัติ ภิกษุยินดีรับสิ่งของที่เขาซื้อมาถวายไม่เป็นอาบัติ. รูปิยะที่เป็นนิสสัคคีย์ ภิกษุต้องสละในท่ามกลางสงฆ์ (อ่านวิธีสละในวินัยมุขเล่ม 1 กัณฑ์ที่ 6 ว่าด้วยนิสสัคคิยปาจิตตีย์ วรรคที่ 2)

(108) กรณีที่ไม่เป็นอาบัติ คือ 1. เก็บรูปิยะที่ตกอยู่ในวัดไว้ให้เจ้าของเขามารับคืน 2. ภิกษุวิกลจริต 3. ภิกษุต้นบัญญัติ

ซื้อขายด้วยรูปิยะ

ภิกษุฉัพพัคคีย์ก่อเหตุ

(109) สิกขาบทนี้เกิดขึ้นที่วัดเชตวัน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์เป็นผู้ก่อเหตุ โดยมีการซื้อการขายด้วยรูปิยะอย่างชาวบ้าน ทรงบัญญัติสิกขาบทที่ 9 (แห่งโกสิยวรรค) ว่า

(38) "ภิกษุใดมีการซื้อขายด้วยรูปิยะในรูปต่างๆ เป็นนิสสัคคิยปาจิตตีย์"

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส มี

พระมติในวินัยมุขว่า ภิกษุจ้างคนทำงานให้ ก็เป็นอาบัติ การออกจากอาบัติกรณีจ้างคนทำงาน ให้แสดงหรือปลงอาบัติก็พอ เพราะค่าแรงอยู่กับคนอื่นแล้ว

ซื้อขายโดยการแลกเปลี่ยน

พระอุปนันทะแลกเปลี่ยนผ้ากับปริพาชก

(110) พระอุปนันทะ(ศากยบุตร) นอกจากเก่งในทางเทศนาแล้ว ยังทำจีวรเก่งด้วย คราวหนึ่ง ท่านเอาผ้าเก่ามาทำสังฆาฏิ โดยย้อมใหม่ ใช้ห่มไปไหนต่อไหน. วันหนึ่ง มีปริพาชกรูปหนึ่ง ซึ่งปกติเป็นคนใช้ผ้ามีราคา เห็นพระอุปนันทะห่มสังฆาฏิสวยแปลกตา จึงขอแลกกับผ้าของตน พระอุปนันทะบอกว่าขี้นอยู่แต่ท่านก็แล้วกัน ตกลงก็ได้แลกเปลี่ยนผ้ากัน. ต่อมา พวกปริพาชกเห็นเพื่อนห่มสังฆาฏิผืนนั้น ต่างยอมรับว่าผ้านั้นสวย แต่ดูออกว่าเป็นผ้าเก่าเอามาย้อมใหม่ จึงบอกว่า ผ้าของเพื่อนผืนเดิมเนื้อดีและทนกว่า ปริพาชกเจ้าของผ้ายอมรับว่าเป็นความจริง จึงไปขอแลกคืนกับพระอุปนันทะ พระอุปนันทะไม่ยอมคืนให้ เพราะถือว่ามาขอแลกเอง ปริพาชกจึงโวยวายขัดใจความทราบถึงพระพุทธองค์ ทรงบัญญัติโกสิยวรรคสิกขาบทที่ 10 สำหรับเรื่องที่เกิดขึ้นครั้งนี้ ว่า

39 "ภิกษุใด มีการแลกเปลี่ยนในรูปต่างๆ เป็นนิสสัค-คิยปาจิตตีย์"

(116) กรณีต่อไปนี้ไม่เป็นอาบัติ 1. ภิกษุถามราคา(ยังไม่มีการแลกเปลี่ยนกัน) 2. บอกผ่านลูกศิษย์ผู้รับใช้(กัปปิยการก) 3. ภิกษุวิกลจริต 4. ภิกษุต้นบัญญัติ

หมวดที่ 3 ปัตตวรรค (10 สิกขาบท)

บาตร

นิสสัคคีย์ข้อที่ 21 และ 22 ของหมวดที่ 3 ต่อไปนี้ เป็นเรื่องเกี่ยวกับบาตร บาตรเป็นบริขารที่จำเป็นอย่างหนึ่งใน 8 อย่าง ที่เรียกว่า"อัฐบริขาร"ของภิกษุ, อัฐบริขารได้แก่ สบง, จีวร, สังฆาฏิ, บาตร, มีดโกน(หรือมีดตัดเล็บ), เข็ม, ประคดเอว, กระบอกกรองน้ำ

พระพุทธองค์ทรงอนุญาตบาตรไว้ 2 อย่างคือ บาตรดินเผา(เผาให้ดำสนิท) และ บาตรเหล็ก(หรือบาตรโลหะ), บาตรของพระพุทธองค์ มีกล่าวไว้ในพุทธประวัติว่า เป็นบาตรศิลา, บาตรที่ทรงห้ามใช้มี 11 อย่างคือ บาตรทอง, บาตรเงิน, บาตรแก้วมณี, บาตรแก้วไพฑูรย์, บาตรแก้วผลึก, บาตรแก้วหุง, บาตรทองแดง, บาตรทองเหลือง, บาตรดีบุก, บาตรสังกะสี, และ บาตรไม้

ขนาดของบาตร ทรงอนุญาตไว้ 3 ขนาดคือ ใหญ่, กลาง, เล็ก โดยเอาปริมาณของอาหารเป็นเกณฑ์ บาตรที่ใช้กันทั่วไปใน

ปัจจุบัน เป็นขนาดกลาง, สมัยพุทธกาล บาตรไม่มีฝาปิด ใช้มือจับที่ขอบปากบาตรขณะจะรับอาหาร ภิกษุผู้อยู่ป่าจะเข้าไปบิณฑบาตในบ้าน ต้องใส่ถุงผ้าสะพายไป พอจะเข้าเขตบ้าน จึงเอาบาตรออกจากถุงและถอดรองเท้าใส่ถุงบาตรแทน, จีวรก็ห่มตอนจะเข้าเขตบ้าน กลับจากบิณฑบาตก็เปลื้องจีวรเก็บ เอารองเท้าออกจากถุง ใส่ไว้ในบาตรแทน และมักจะแวะฉันในระหว่างทาง เพราะวัดอยู่ไกล

ภิกษุมีบาตรเป็นบริขารไว้ได้เพียงใบเดียว บาตรที่มีไว้เกินเรียกว่า"อดิเรกบาตร" เมื่อต้องอาบัติเพราะอดิเรกบาตร ก็มีวิธีปฏิบัติเหมือนกับอดิเรกจีวร, สมัยพุทธกาล ภิกษุคงใช้บาตรดินเป็นพื้น จึงมีคำแนะนำเรื่องการรักษาบาตรอย่างพิถีพิถัน เพื่อป้องกันบาตรแตก และให้รักษาความสะอาดในการใช้สอยอย่างเข้มงวด ห้ามใช้บาตรอย่างกระโถน (อ่านเพิ่มเติมเรื่องบาตรในวินัยมุข เล่ม 2)

อดิเรกบาตรเก็บไว้เกิน 10 วัน

ปัตตวรรคสิกขาบทที่ 1 ทรงบัญญัติว่า

40 **"ภิกษุใด ทรงอดิเรกบาตรไว้เกิน 10 วัน เป็นนิสสัค-คิยปาจิตตีย์"**

สิกขาบทนี้เกิดขึ้นที่วัดเชตวัน ชาวบ้านไปเห็นบาตรที่พวก

ภิกษุฉัพพัคคีย์เก็บสะสมไว้เป็นจำนวนมาก พากันพูดเหน็บเอาว่า ท่านจะขายบาตรหรือจะตั้งร้านขายเครื่องปั้นดินเผากันแน่?

ขอบาตรใหม่

ภิกษุฉัพพัคคีย์ขอบาตรใหม่

(128) ขณะพระพุทธองค์ประทับอยู่ที่นิโครธาราม(กรุงกบิลพัสดุ์) ช่างหม้อคนหนึ่งปวารณาให้ภิกษุขอบาตรได้ พวกภิกษุไม่รู้จักประมาณ พากันขอบาตรเล็กบาตรใหญ่ไม่รู้จักพอ จนช่างหม้อไม่เป็นอันทำมาหากิน ฐานะยากจนลง เป็นเหตุให้ทรงบัญญัติห้ามครั้งแรกว่า ภิกษุขอบาตร เป็นทุกกฏ. ต่อมามีภิกษุรูปหนึ่งทำบาตรแตก จะขอบาตรจากใครก็เกรงจะเป็นอาบัติ จึงเอามือรับอาหารที่เขาถวาย ถูกชาวบ้านตำหนิอีกว่า ทำตัวเหมือนพวกเดียรถีย์ เป็นเหตุให้ทรงอนุญาตให้ภิกษุขอบาตรได้ถ้าบาตรแตกหรือหาย

พวกภิกษุฉัพพัคคีย์เห็นว่าพระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้ขอบาตรได้ ถ้าบาตรหายหรือแตก. เมื่อบาตรของท่านมีรอยนิดหน่อย ก็ขอบาตรมาสะสมไว้อีกเป็นจำนวนมาก จนช่างหม้อเดือดร้อนอีก ความทราบถึงพระพุทธองค์ ทรงตำหนิและทรงบัญญัติสิกขาบทที่ 2 (แห่งปัตตวรรค) ว่า

41 "ภิกษุใด มีบาตรเป็นรอยแผลไม่เกิน 5 แผล ขอบาตรใหม่ เป็นนิสสัคคิยปาจิตตีย์ ภิกษุที่มีบาตรมีรอยแผลนั้น

พึงสละบาตรในท่ามกลางสงฆ์ บาตรใบสุดท้ายที่สงฆ์มอบให้แก่ภิกษุตามลำดับพรรษา ให้เป็นของภิกษุนั้น"

(ปัจจุบัน ภิกษุใช้บาตรโลหะ และบาตรเป็นของหาง่าย จึงไม่มีเรื่องยุ่งยากเหมือนสมัยก่อน)

เก็บเภสัชไว้เกิน 7 วัน

ทรงอนุญาตให้มีคนงานวัด(อารามิก)

(138-140) วันหนึ่ง ขณะพระพุทธองค์ประทับอยู่ที่วัดเชตวัน พระปิลินทวัจฉะให้คนทำความสะอาดเงื้อมเขาลูกหนึ่งใกล้กรุงราชคฤห์ เพื่อใช้เป็นที่อยู่สงัด(หลีกเร้น) พระเจ้าพิมพิสารเสด็จไปพบเข้า ตรัสถามว่า พระคุณเจ้าต้องการคนงานวัดไว้ช่วยงานหรือไม่? พระเถระถวายพระพรว่า พระพุทธองค์ยังไม่ทรงอนุญาตให้ภิกษุมีคนงานวัด(อารามิก). พระเจ้าพิมพิสารตั้งพระทัยว่า ถ้าพระพุทธองค์ทรงอนุญาต ก็จะทรงถวายคนงานไว้ใช้งานวัด. ต่อมาวันหนึ่ง พระองค์ได้เสด็จมาวัดอีกครั้งหนึ่ง ตรัสถามพระเถระเรื่องที่ฝากให้ทูลขออนุญาต พระเถระถวายพระพรว่าพระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้มีคนงานวัดได้แล้ว หลังจากนั้นอีกนานพระเจ้าพิมพิสารจึงได้มีพระบรมราชโองการให้คนจำนวนหนึ่งไปตั้งชุมชนอยู่ใกล้ภูเขานั้น โดยให้อยู่กันเป็นหมู่บ้าน คอยอุปถัมภ์บำรุงรับใช้สำนักของพระเถระโดยเฉพาะ คนทั้งหลายเรียกหมู่บ้านนั้นว่า "หมู่บ้านอารามิก" บ้าง "หมู่บ้านปิลินทวัจฉะ" บ้าง

พระปิลินทวัจฉะเป็นพระอรหันต์มีอิทธิฤทธิ์ พระราชาและ

ชาวพระนครได้เห็นอิทธิปาฏิหาริย์ของท่าน ต่างเลื่อมใส ได้ถวายเภสัช 5 อย่างคือ เนยใส, เนยข้น, น้ำมัน, น้ำผึ้ง, น้ำอ้อย แก่ท่าน จนล้นเหลือ ท่านได้แจกจ่ายต่อไปยังภิกษุทั้งหลาย พวกภิกษุผู้เห็นแก่ได้ ก็เก็บสะสมไว้ตามซอกมุมต่างๆ ชาวเมืองไปเห็นก็ตำหนิว่า สมณะพวกนี้มีเรือนคลังเก็บของเหมือนพระราชา เรื่องทราบถึงพระพุทธองค์ เป็นเหตุให้ทรงบัญญัติสิกขาบท

ปัตตวรรคสิกขาบทที่ 3 ทรงบัญญัติว่า

(42) **"มีเภสัชอันภิกษุผู้อาพาธใช้เป็นยาฉัน คือเนยใส, เนยข้น, น้ำมัน, น้ำผึ้ง, น้ำอ้อย ภิกษุรับประเคนของนั้นแล้ว พึงเก็บไว้ฉันได้ไม่เกิน 7 วัน ถ้าเกิน 7 วันไป เป็นนิสสัคคิย-ปาจิตตีย์"**

"น้ำมัน" ในที่นี้คือน้ำมันที่สกัดจากเมล็ดพืช หรือมันของสัตว์(มันเปลว)

ทรงห้ามไม่ให้เก็บไว้เกิน 7 วัน ก็เพื่อไม่ให้เสี่ยงต่อการฉันของเสีย และไม่ให้ภิกษุเก็บสะสม

(144) ไม่เป็นอาบัติในกรณีต่อไปนี้ คือ 1. ภิกษุตั้งใจไว้ว่าจะไม่ฉัน 2. แจกจ่ายให้แก่ผู้อื่น 3. เภสัชสูญหาย 4. เภสัชเสีย บริโภคไม่ได้ 5. เภสัชถูกไฟไหม้ 6. โจรลักไป 7. ภิกษุอื่นหยิบไปใช้โดยวิสาสะ 8. ภายใน 7 วัน ภิกษุยกให้อนุปสัมบันแล้วถ้าเขานำมาถวายใหม่ ฉันได้ 9. ภิกษุวิกลจริต 10. ภิกษุต้นบัญญัติ

ผ้าอาบน้ำฝนนอกฤดูฝน

ใช้ผ้าอาบน้ำฝนนอกฤดูกาลที่ทรงอนุญาต

(145) เรื่องนี้เกิดขึ้นที่วัดเชตวัน หลังจากมีพุทธานุญาตให้ภิกษุมีผ้าอาบน้ำฝน(วัสสิกสาฏก)ไว้ใช้ในฤดูฝน ตามคำกราบทูลของนางวิสาขาแล้ว พวกภิกษุฉัพพัคคีย์พอได้ทราบว่าภิกษุมีผ้าอาบน้ำฝนได้ ก็หาผ้ามาใช้ก่อนฤดูกาล ครั้นถึงหน้าฝน ผ้านั้นก็เก่าขาด แล้วก็พากันเปลือยกายอาบน้ำ(เหมือนเดิม). โดยเรื่องนี้พระพุทธองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทที่ 4 (แห่งปัตตวรรค)ว่า

43 **"ภิกษุรู้ว่า ฤดูร้อนยังเหลืออีก 1 เดือน พึงแสวงหาผ้าอาบน้ำฝนได้, รู้ว่าฤดูร้อนยังเหลืออีกกึ่งเดือน พึงทำผ้าอาบน้ำฝนนุ่งได้, (แต่)ถ้ารู้ว่า ฤดูร้อนยังเหลืออีกกว่า 1 เดือน เธอแสวงหาผ้าอาบน้ำฝน, รู้ว่าฤดูร้อนยังเหลือกว่ากึ่งเดือน แล้วทำผ้าอาบน้ำฝนนุ่ง เป็นนิสสัคคิยปาจิตตีย์"**

"ผ้าอาบน้ำฝน" ทรงอนุญาตให้ใช้ได้เฉพาะช่วงฤดูฝน 4 เดือน พ้นจากฤดูฝนแล้วให้วิกัปไว้ ระยะเวลาที่ให้เตรียมหาผ้าอาบน้ำฝน คือเดือน 7 แรม 1 ค่ำ ถึงเดือน 8 ขึ้น 15 ค่ำ, ให้ทำนุ่ง(คือใช้อาบน้ำได้)ตั้งแต่เดือน 8 ขึ้น 1 ค่ำ ถึงขึ้น 15 ค่ำ ในเดือนเดียวกัน

(ปัจจุบันภิกษุสรงน้ำในที่มิดชิด สิกขาบทนี้จึงเหลือแต่ร่องรอยของธรรมเนียมเก่า)

แย่งคืนจีวรที่ให้ไปแล้ว

แย่งคืนไม่ใช่ลักทรัพย์

ปัตตวรรคสิกขาบทที่ 5 ทรงบัญญัติว่า

44 "ภิกษุใดให้จีวรแก่ภิกษุเองแล้ว โกรธ น้อยใจ ชิงเอาคืนก็ดี ให้คนอื่นแย่งเอามาก็ดี เป็นนิสสัคคิยปาจิตตีย์"

เรื่องนี้เกิดขึ้นที่วัดเชตวัน พระอุปนันทะ(ศากยบุตร)เป็นผู้ก่อเหตุ เหตุที่ปรับอาบัติเพียงนิสสัคคิยปาจิตตีย์-ไม่ปรับโทษเป็นลักทรัพย์(อันเป็นปาราชิก) เพราะผู้แย่งคืนยังถือกรรมสิทธิ์ในผ้านั้นอยู่ ภิกษุให้ของแก่คฤหัสถ์แล้วแย่งคืน เป็นทุกกฏ

ขอด้ายมาทอจีวร

ปัตตวรรคสิกขาบทที่ 6 ทรงบัญญัติว่า

45 "ภิกษุใด ขอด้ายมาเองแล้ว ให้ช่างหูกทอจีวรให้ เป็นนิสสัคคิยปาจิตตีย์"

เรื่องนี้เกิดขึ้นที่วัดเวฬุวัน ผู้เป็นต้นเหตุคือพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ไปขอด้ายเขามาให้ช่างทอจีวรให้ พอด้ายเหลือก็ไปขอด้ายจากรายอื่นมาเพิ่ม ให้ช่างทอจีวรให้อีก วนอยู่อย่างนั้น จนชาวบ้านตำหนิเอา

ให้ทำจีวรตามสั่ง

ปัตตวรรคสิกขาบทที่ 7 ทรงบัญญัติว่า

46 "พ่อบ้านก็ดี แม่บ้านก็ดี ผู้มิใช่ญาติ ให้ช่างหูกทอจีวรถวายเจาะจงภิกษุ ถ้าภิกษุนั้นเขาไม่ได้ปวารณาไว้ก่อน ไปหาช่างหูก บอกให้เขาทำจีวรชนิดที่ตัวเองกำหนด ทำแล้วจะตกรางวัลเล็กๆ น้อยๆ เมื่อบอกอย่างนั้นแล้วมีการให้รางวัลแม้แต่บิณฑบาต ก็เป็นนิสสัคคิยปาจิตตีย์"

(ปัจจุบัน ภิกษุบอกชนิดจีวรให้เขาซื้อถวายก็น่าจะอยู่ในข่ายเดียวกัน)

เก็บผ้าจำนำพรรษาไว้เกินกำหนด

อัจเจกจีวร-จีวรรีบร้อน

(161) มหาอำมาตย์คนหนึ่งในกรุงสาวัตถี จะไปออกทัพจึงมอบหมายให้ทหารคนสนิทไปวัดเชตวัน เพื่อนิมนต์ภิกษุไปรับผ้าจำนำพรรษา แต่ไม่มีภิกษุรูปไหนไป เพราะยังไม่ออกพรรษา ถ้าจะไปรับผ้าก็เกรงว่าจะเป็นอาบัติ เพราะพระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้ภิกษุผู้จำพรรษาแล้วเท่านั้นรับได้ พระพุทธองค์ทรงเห็นความจำเป็น จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุรับผ้าในพรรษาได้ ถ้าเจ้าภาพมีเหตุจำเป็นเร่งด่วนจนรอไม่ได้ ผ้าชนิดนี้เรียกว่าอัจเจกจีวร(ผ้ารีบร้อน)

เมื่อเห็นว่ารับได้ ภิกษุทั้งหลายก็รับอัจเจกจีวรไว้สะสม

แขวนไว้ตามราวผ้าจนล่วงเลยจีวรกาล พระอานนท์ไปเห็นเข้า จึงนำความกราบทูล ทรงบัญญัติสิกขาบทที่ 8 (แห่งปัตตวรรค) ว่า

47 "วันปุณณมีที่ครบ 3 เดือนแห่งเดือนกัตติกา ยังไม่มาอีก 10 วัน อัจเจกจีวรเกิดขึ้นแก่ภิกษุ ภิกษุรู้ว่าเป็นอัจเจกจีวร พึงรับไว้ได้ ครั้นรับไว้แล้ว พึงเก็บไว้ได้จนตลอดจีวรกาล ถ้าเก็บไว้นานเกินนั้น เป็นนิสสัคคิยปาจิตตีย์"

เดือนกัตติกา คือเดือน 12 มีอยู่ 2 อย่าง คือ

1. วันเพ็ญเดือนกัตติกาต้น ตรงกับวันเพ็ญเดือน 11 เป็นวันปวารณาหรือวันออกพรรษา เรียกว่า "ปุณณมีที่ครบ 3 เดือน"

2. วันเพ็ญเดือนกัตติกาหลัง ตรงกับวันเพ็ญเดือน 12 เรียก

ภาพจินตนาการ
พระพุทธเจ้าเสด็จบิณฑบาต
จากหนังสือ
The Life of the Buddha
(ภาพโดย M.Anderson)

ว่า "ปุณณมีที่เต็ม 4 เดือน"

วันปุณณมีที่ครบ 3 เดือน จึงได้แก่วันเพ็ญเดือนกัตติกาต้น. อีก 10 วันจะถึงวันเพ็ญเดือน 11 นั้น ภิกษุรับอัจเจกจีวรได้แต่รับแล้วก็เก็บไว้ได้ภายในระยะจีวรกาล (ถึงวันเพ็ญเดือน 12) เท่านั้น ถ้าได้กรานกฐิน ก็ยืดวันออกไปอีก 4 เดือน

คำว่า "ผ้าจำนำพรรษา" แปลจากคำว่า "วัสสาวาสิกา" ภิกษุจำพรรษาครบ 3 เดือนแล้ว จึงมีสิทธิได้รับผ้าจำนำพรรษา

เก็บจีวรไว้ในบ้านเกิน 6 คืน

โจรเดือน 12 ที่สาวัตถี

(165) โจรในแถบถิ่นกรุงสาวัตถี รู้ว่าช่วงเดือน 12 พวกภิกษุออกพรรษาใหม่ๆ ชาวเมืองถวายจตุปัจจัยมาก และภิกษุก็ออกเดินทาง หรือไม่ก็ออกไปอยู่ตามป่าก้นมาก จึงคอยดักปล้นเป็นที่เดือดร้อนแก่ภิกษุทั้งหลาย พระพุทธองค์จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุเก็บผ้าผืนใดผืนหนึ่งไว้ในเขตบ้านได้ ต่อมามีภิกษุเก็บผ้าไว้นาน จนมีการสูญหายบ้าง ถูกหนูกัดเสียหายบ้าง เอาออกมาใช้อีกทีก็มีแต่ผ้าเก่าเก็บ ความทราบถึงพระพุทธองค์ เป็นเหตุให้ทรงบัญญัติสิกขาบท

ปัตตวรรคสิกขาบทที่ 9 ทรงบัญญัติว่า

48 "ภิกษุจำพรรษาแล้ว จะอยู่ในป่า ที่รู้กันว่าไม่ปลอดภัย จนถึงวันเพ็ญเดือน 12, ถ้าต้องการ ให้เก็บไตรจีวรผืนใด

ผืนหนึ่งไว้ในละแวกบ้านได้ และถ้ามีเหตุอะไรที่ภิกษุจะต้องอยู่ปราศจากจีวรนั้น ให้อยู่ได้ไม่เกิน ๖ วัน (๖ ราตรี) ถ้าเกินนั้นไป เป็นนิสสัคคิยปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่ได้สมมติ(สงฆ์ลงมติเป็นพิเศษ)"

(ละแวกบ้าน คือเขตหรือพื้นที่ที่บ้านเมืองตั้งอยู่)

น้อมลาภสงฆ์มาเพื่อตน

ภิกษุฉัพพัคคีย์ไม่ใช่ชาววัดถีโดยกำเนิด

(169) เรื่องนี้ทำให้รู้ว่า พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ที่ชอบก่อเหตุต่างๆ นั้นเป็นพระต่างถิ่น ไม่ใช่ภิกษุอยู่ประจำที่วัดเชตวัน. มีเรื่องเล่าว่า วันหนึ่ง ชาวบ้านมีงานบุญ นิมนต์ภิกษุไปฉันและถวายจีวร. พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ไปขอให้เขาถวายจีวรแก่พวกตน ชาวบ้านบอกว่าทำไม่ได้ เพราะทุกปีต้องถวายอาหารและจีวรแก่ภิกษุวัดเชตวัน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์รุกเร้าว่าพวกตนมาอยู่ในวัดเชตวันก็หวังได้พึ่ง ส่วนภิกษุวัดเชตวันมีทายกทำบุญมากอยู่แล้ว อย่าห่วงเลย. ในที่สุดเจ้าภาพก็ยอมถวายจีวรแก่ภิกษุฉัพพัคคีย์ เหลือแต่อาหารเท่านั้นสำหรับถวายแก่ภิกษุรูปอื่น

เมื่อรู้ว่าเกิดอะไรขึ้น ภิกษุทั้งหลายจึงรังเกียจพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ นำไปสู่การบัญญัติสิกขาบท

ปัตตวรรคสิกขาบทที่ 10 ทรงบัญญัติว่า

49 "ภิกษุใดรู้อยู่ น้อมลาภที่เขาจะถวายแก่สงฆ์มาเพื่อตน เป็นนิสสัคคิยปาจิตตีย์"

คำว่า "รู้อยู่" คือตั้งใจ หรือมีเจตนา, คำว่า "ลาภ" หมายถึงปัจจัย 4 และไทยธรรม(ของที่เขาถวาย)อื่นๆ

มาตราเวลาสมัยพุทธกาล

เริ่มวันใหม่ เรียกว่า "อรุณ" โดยนับตั้งแต่เห็นแสงอาทิตย์เรื่อๆ พอเห็นลายมือ (ไม่ใช่เริ่มต้นที่ 1 นาฬิกาหรือตี 1 อย่างปัจจุบัน)

1 ปีทางจันทรคติ คือพระจันทร์โคจรได้ 12 รอบ (1 รอบคือ 1 เดือน) ได้จำนวนวัน 354 วัน

1 ปีทางสุริยคติ คือพระอาทิตย์โคจรได้ 1 รอบ ได้จำนวนวัน 365 วันกับ 6 นาฬิกาเศษ

จะเห็นได้ว่า จำนวนวันต่างกันถึง 11 วันเศษ เมื่อถึง 3 ปี จำนวนวันจะต่างกันถึง 1 เดือนเศษ

เพื่อให้จำนวนวันไม่ต่างกันมากระหว่างจันทรคติกับสุริยคติ จึงเพิ่มเดือนทางจันทรคติเข้าอีก 1 เดือน ในปีที่ 2 หรือในปีที่ 3 (ทุกๆ 3 ปี) ให้เป็น 13 เดือน, เดือนที่เพิ่มเข้ามานี้ เรียกว่า "อธิกมาส"(เดือนเกิน). พระพุทธองค์เคยทรงอนุญาตให้เลื่อนวันเข้าพรรษาออกไปเดือนหนึ่ง ตามประกาศของฝ่ายบ้านเมืองในกรุงราชคฤห์

1 ปีกระจายย่อยออกไป ดังนี้

15 วัน (หรือ 14 วันบ้าง) เป็น 1 ปักษ์
2 ปักษ์ เป็น 1 เดือน
4 เดือน เป็น 1 ฤดู
3 ฤดู (รวม 12 เดือน) เป็น 1 ปี

เมื่อพระจันทร์โคจรรอบโลกห่างจากดวงอาทิตย์ ยิ่งห่างมากเท่าไร ดวงจันทร์ก็ยิ่งสว่าง ตั้งแต่เริ่มสว่างไปจนถึงสว่างเต็มดวง, 15 วันช่วงที่ดวงจันทร์สว่างนี้เรียกว่า"ศุกลปักษ์" แปลว่า ซีกสว่าง คือ"ข้างขึ้น", ดวงจันทร์ที่สว่างเต็มดวงเรียกว่า ดวงจันทร์เพ็ญ, วันนั้น คือวันปุรณมี(วันเต็ม-วันเพ็ญ)

ต่อจากวันเพ็ญไป ดวงจันทร์โคจรเข้าหาดวงอาทิตย์ แสงของดวงจันทร์ค่อยๆ มืดลง จนมืดเต็มดวง มองไม่เห็นดวงจันทร์ เรียกว่า พระจันทร์ดับ วันนั้นคือวัน"อมาวสี" แปลว่า วัน(ดิถี)ที่ดวงจันทร์กับดวงอาทิตย์อยู่ตรงกัน, 15 วันช่วงนี้เรียกว่า"กาฬปักษ์" แปลว่า ซีกมืด คือ"ข้างแรม"

การแบ่งเดือนเป็นฤดู มีดังนี้

1. เหมันตฤดู (ฤดูหนาว) 4 เดือน คือ
- มาคสิระ เดือน 1 (อ้าย)
- ปุสสะ เดือน 2 (ยี่)
- มาฆะ เดือน 3
- ผัคคุณะ เดือน 4

คือเริ่มจากแรม 1 ค่ำเดือน 12 ของไทย

2. คิมหฤดู (ฤดูร้อน) 4 เดือน คือ

- จิตตะ เดือน 5
- เวสาขะ เดือน 6
- เชฏฐะ เดือน 7
- อาสาฬหะ เดือน 8

คือเริ่มจากแรม 1 ค่ำเดือน 4 ของไทย

3. วัสสานฤดู (ฤดูฝน) 4 เดือน คือ

- สาวนะ เดือน 9
- ภัททปทะ เดือน 10
- อัสสยุชะ เดือน 11 (กัตติกาแรก)
- กัตติกะ เดือน 12

คือเริ่มจากแรม 1 ค่ำเดือน 8 ของไทย

สมัยพุทธกาล เอากาฬปักษ์เป็นต้นเดือน มาเปลี่ยนเอาศุกลปักษ์เป็นต้นเดือนหลังประมาณ พ.ศ. 1200

ปาจิตติยกัณฑ์

ปาจิตตีย์ 92 สิกขาบท

อาบัติปาจิตตีย์

"ปาจิตตีย์" เป็นชื่ออาบัติ เรียกว่า อาบัติปาจิตตีย์ เป็นอาบัติอย่างเบา คือลหุกาบัติ. เมื่อภิกษุละเมิด ให้ประจานตนต่อหน้าภิกษุด้วยกัน ที่เรียกว่า"ปลงอาบัติ" เพื่อจะได้สำรวมระวังต่อไป จึงอยู่ในประเภทอาบัติที่แก้ไขได้(สเตกิจฉา)

ในปาจิตติยกัณฑ์ มี 92 สิกขาบท แบ่งเป็น 9 หมวด (วรรค) หมวดละ 10 สิกขาบท (ยกเว้นหมวดสหธรรมิกวรรค ซึ่งมี 12 สิกขาบท)

เพื่อจะให้แตกต่างจากนิสสัคคิยปาจิตตีย์ มีคำเรียกอาบัตินี้ว่า "สุทธิกปาจิตตีย์" แปลว่า ปาจิตตีย์ล้วนๆ. แต่ในพระไตรปิฎก ใช้คำว่า"ปาจิตตีย์"

หมวดที่ 1 มุสาวาทวรรค (10 สิกขาบท)

กล่าวเท็จ (พูดปด)

เดียรถีย์ถูกภิกษุโกหก

(173) พระหัตถกะ เป็นชาวศากยะ(ศากยบุตร)คนหนึ่ง ชอบพูดสับปลับ ไม่อยู่ในร่องในรอย โกหกเก่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับพวกเดียรถีย์ จนเขาติฉินนินทา เมื่อภิกษุทั้งหลายเอ่ยเรื่องนี้กับท่าน ท่านบอกว่า กับพวกเดียรถีย์ต้องเอาชนะด้วยวิธีนี้แหละ เรื่องทราบถึงพระพุทธองค์ขณะประทับอยู่ที่วัดเชตวัน ทรงตำหนิ และทรงบัญญัติสิกขาบทที่ 1 (แห่งมุสาวาทวรรค) ว่า

50 "ภิกษุกล่าวเท็จทั้งที่รู้ เป็นปาจิตตีย์"

"กล่าวเท็จทั้งที่รู้" แปลจากคำว่า"สัมปชานมุสาวาท" คือมีเจตนาพูดให้คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง, พูดโดยการเขียนหนังสือก็เป็นปาจิตตีย์, พูดพลั้งพูดพลาด ไม่เป็นอาบัติ

พูดเสียดแทง

โคนันทวิสาล

(182) เรื่องเกิดจากพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ทะเลาะกับภิกษุทั้งหลาย ด่าทอด้วยคำหยาบคาย จนความทราบถึงพระพุทธองค์ ทรงติเตียนการพูดคำหยาบ ด่าทอกัน ทรงสั่งสอนด้วยการเล่า

นิทานเรื่องโคนันทวิสาล ซึ่งเจ้าของใช้คำพูดไพเราะกับโค โคจึงยอมลากเกวียน 100 เล่ม ให้ชนะการพนันได้ มีพุทธภาษิตว่า

(184) "บุคคลควรกล่าวแต่ถ้อยคำที่เจริญใจ ไม่ควรกล่าวคำอันชวนให้ขัดเคืองใจ ไม่ว่าในกาลไหนๆ. เพราะเมื่อพราหมณ์(เจ้าของโคนันทวิสาล)พูดเพราะๆ กับโค โคนันทวิสาลจึงได้ลากเกวียนหนักไปได้ ทำให้พราหมณ์ได้ทรัพย์ โคเองก็ดีใจที่เจ้าของได้ทรัพย์เพราะตน"

ทรงบัญญัติสิกขาบทที่ 2 (แห่งมุสาวาทวรรค) ว่า

51 "ภิกษุพูดเสียดแทงให้เขาเจ็บใจ เป็นปาจิตตีย์"

คำว่า"พูดเสียดแทง" แปลจากคำว่า"โอมสวาท"(โอมะสะวาด) ได้แก่พูดให้เขาเจ็บใจ โดยพูดถึงชาติกำเนิด-ชื่อ-ตระกูล-การงาน-การศึกษา-โรค-รูปพรรณ-กิเลส-อาบัติ หรือ คำด่า, แกล้งพูดยกยอ(แต่ฟังแล้วเจ็บใจ) เรียกว่า"พูดประชด" หรือ"แดกดัน". พูดให้เขาต่ำทรามลง เรียกว่า "ด่า" ล้วนแต่เป็นอาบัติ: พูดกับภิกษุด้วยกัน เป็นปาจิตตีย์, พูดกับอนุปสัมบัน เป็นทุกกฏ, แต่ถ้าพูดเพื่อให้เกิดผลในทางสั่งสอน ไม่เป็นอาบัติ

พูดส่อเสียด

ทรงบัญญัติสิกขาบทที่ 3 (แห่งมุสาวาทวรรค) ว่า

52 "ภิกษุใดพูดส่อเสียดภิกษุ เป็นปาจิตตีย์"

สิกขาบทนี้เกิดขึ้นที่วัดเชตวัน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์เป็นผู้ก่อเหตุ เมื่อภิกษุมีเรื่องบาดหมางกัน ท่านเหล่านั้นชอบเอาคำพูดของฝ่ายหนึ่งไปบอกแก่อีกฝ่ายหนึ่งให้เขาโกรธกัน. "พูดส่อเสียด" แปลจากคำว่า "เปสุญญวาท". ถ้านำความไปพูด โดยไม่ประสงค์จะให้เขาชอบ และไม่ประสงค์จะให้เขาแตกแยกกัน ไม่เป็นอาบัติ

บ่อน้ำเก่าแก่ในโบราณสถานเชตวัน

กล่าวธรรมโดยบท

ทรงบัญญัติสิกขาบทที่ 4 (แห่งมุสาวาทวรรค) ว่า

53 "ภิกษุให้อนุปสัมบันกล่าวธรรมโดยบท เป็นปาจิตตีย์"

"อนุปสัมบัน" ในที่นี้หมายถึงผู้ที่ไม่ใช่ภิกษุและภิกษุณี ทั้งหญิงและชาย. "กล่าวธรรมโดยบท" คือกล่าวธรรมพร้อมกับผู้ที่

ไม่ได้บวชในขณะสอน ทำให้อนุปสัมบันไม่เคารพยำเกรงในภิกษุทั้งหลาย

(288) กรณีต่อไปนี้ไม่เป็นอาบัติ คือ 1. ภิกษุให้เขาสวดพร้อมกัน 2. ภิกษุให้เขาท่องพร้อมกัน 3. อนุปสัมบันสวดกันคล่องปากอยู่แล้ว 4. ภิกษุวิกลจริต 5. ภิกษุต้นบัญญัติ

นอนร่วมกัน

อนุปสัมบัน

มุสาวาทวรรคสิกขาบทที่ 5 ทรงบัญญัติว่า

54 **"ภิกษุนอนร่วมกับอนุปสัมบัน เกิน 2-3 คืน เป็นปาจิตตีย์"**

เรื่องเกิดขึ้นที่อัคคาฬวเจดีย์ คืนหนึ่ง พระบวชใหม่(นวกะ)กับพวกอุบาสกฟังธรรมอยู่ด้วยกัน พระเถระเทศน์จบกลับไปแล้ว แต่พระบวชใหม่เผลอหลับไปพร้อมกับอุบาสกที่ศาลาฟังธรรม อุบาสกตื่นขึ้นมาเห็นพระนอนกรน นอนเปลือย จึงตำหนิ

อีกคราวหนึ่งต่อมา พระพุทธองค์เสด็จจาริกจากอัคคาฬวเจดีย์ไปประทับที่พหริการามใกล้กรุงโกสัมพี ที่นั่นสามเณรราหุลไม่มีที่นอน ภิกษุทั้งหลายก็ยกสิกขาบทห้ามภิกษุนอนร่วมกับอนุปสัมบันให้ทราบ ราหุลต้องไปนอนในวัจกุฎี(ถาน-ส้วมของพระ). พระพุทธองค์เสด็จไปทอดพระเนตรเห็นตอนเช้า จึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้

คำว่า "อนุปสัมบัน" ในที่นี้ไม่รวมถึงสตรี. สถานที่นอนร่วม

กับอนุปสัมบันโดยไม่เป็นอาบัติคือ มีหลังคาเดียวกัน แต่ไม่กั้นฝารอบด้าน หรือมีฝากั้นรอบด้าน แต่ไม่มีหลังคา หรือทั้งหลังคาและฝากั้นไม่มุงบังมิดชิด, และถ้าต่างก็ไม่ได้อยู่ในอิริยาบถนอนเหมือนกัน ไม่เป็นอาบัติ

(สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ประทานแนวปฏิบัติไว้ว่า เพื่อไม่ให้เป็นเพียงพิธีกรรม ภิกษุควรหลีกเลี่ยงการนอนร่วมกับอนุปสัมบันโดยประการทั้งปวง เว้นแต่ไม่มีทางเลือกจริงๆ)

นอนร่วมชายคากับสตรี

พระอนุรุทธะนอนร่วมชายคากับมาตุคาม

(294) พระอนุรุทธะเป็นพระอรหันต์ ได้เอตทัคคะในทางมีทิพยจักษุ วันหนึ่ง ท่านเดินทางไปยังกรุงสาวัตถี ไปถึงหมู่บ้านหนึ่งในเวลาเย็น จึงแวะขอค้างแรมที่บ้านพักหลังหนึ่ง สตรีเจ้าของบ้านไม่ขัดข้อง คืนเดียวกันนั้นมีคนเดินทางอีกหลายคนไปขอพักที่บ้านหลังนั้นเหมือนกัน เจ้าของบ้านให้ไปถามพระอนุรุทธะผู้มาก่อน ถ้าท่านไม่ขัดข้อง ก็พักได้, พระเถระไม่ขัดข้อง

สตรีเจ้าของบ้านนั้น เห็นรูปร่างผิวพรรณของพระเถระ ก็นึกรักตั้งแต่แรกเห็น คืนนั้นนางจึงจัดห้องจัดเตียงให้พระเถระแยกต่างหากจากคนอื่น อ้างว่าเพื่อจะได้สะดวกสบายไม่ต้องอยู่ปะปนกับคนอื่น ตกดึกก็ไปชวนท่านร่วมหลับนอน แต่ยั่วยวนอย่างไรพระเถระก็ไม่แล ไม่พูดด้วย จนในที่สุดนางเกิดความเลื่อมใส และได้ฟังธรรมจากพระเถระ ขออุทิศตนเป็นอุบาสิกา

พระอนุรุทธะไปถึงวัดเชตวัน ได้เล่าเรื่องที่ไปค้างแรมอยู่ที่เรือนหลังนั้นให้ภิกษุทั้งหลายฟัง พวกภิกษุตำหนิว่าท่านทำผิดที่ไปนอนร่วมชายคากับมาตุคาม ได้นำความกราบทูล เป็นเหตุให้พระพุทธองค์ทรงบัญญัติสิกขาบท

มุสาวาทวรรคสิกขาบทที่ 6 ทรงบัญญัติว่า

55 **"ภิกษุนอนร่วมกับมาตุคาม เป็นปาจิตตีย์"**

เป็นอาบัติตั้งแต่เหยียดกายนอน ต่างจากนอนร่วมกับอนุปสัมบันที่เป็นสามเณรหรือบุรุษ(อย่างในสิกขาบทที่ 5) สิกขาบทนี้ ทรงบัญญัติที่วัดเชตวัน

เทศน์โปรดหญิงสองต่อสอง

พระโลลุทายีเทศน์ให้เขาหึงกันเอง

(298-300) สิกขาบทต่อไปนี้ มีเรื่องเกิดต่อเนื่อง 2 คราว คราวแรก พระโลลุทายีไปเทศน์ให้แม่ผัวกับลูกสะใภ้ฟัง แต่เวลาเทศน์ ท่านได้นั่งเทศน์ใกล้คนฟังแบบสองต่อสอง ทำให้แม่ผัวกับลูกสะใภ้หึงกันเอง เรื่องคราวนั้นเป็นเหตุให้ทรงบัญญัติห้ามภิกษุแสดงธรรมแก่มาตุคาม(สองต่อสอง). ต่อมา พวกอุบาสิกาอยากจะฟังธรรม ภิกษุทั้งหลายก็เลยไม่กล้าแสดงธรรม เกรงจะเป็นอาบัติ เป็นเหตุให้ทรงเพิ่มอนุบัญญัติห้ามภิกษุแสดงธรรมแก่มาตุคามเกิน 5-6 คำ (ถ้าจำเป็นจะพูดกับสตรี ให้พูดน้อยที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้)

พวกภิกษุฉัพพัคคีย์หาทางเลี่ยงอาบัติ ให้มีเด็กไร้เดียงสามานั่งอยู่ด้วย แล้วแสดงธรรมแก่มาตุคาม ฝืนสิกขาบท เป็นเหตุให้ทรงบัญญัติสิกขาบทที่ 7 ว่า

56 "ภิกษุแสดงธรรมแก่มาตุคาม เกิน 5-6 คำ เป็นปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่มีบุรุษผู้รู้เดียงสานั่งอยู่ด้วย"

สิกขาบทนี้ทรงบัญญัติที่วัดเชตวัน

อวดอุตริมนุสสธรรมที่มีจริง

มุสาวาทวรรคสิกขาบทที่ 8 ทรงบัญญัติว่า

57 "ภิกษุใดบอกอุตริมนุสสธรรมแก่อนุปสัมบัน แม้มีจริง ก็เป็นปาจิตตีย์"

ภิกษุที่เป็นต้นเหตุให้ทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ มาจากฝั่งแม่น้ำวัคคุมุทา(แห่งเดียวกับเรื่องภิกษุที่เป็นต้นเหตุให้ทรงบัญญัติปาราชิกสิกขาบทที่ 1) แต่ท่านเหล่านี้ ได้บรรลุอุตริมนุสสธรรมจริง

ประจานภิกษุด้วยกันต่ออนุปสัมบัน

พระอุปนันทะกับภิกษุฉัพพัคคีย์ปรับอาบัติกัน

(342) ครั้งหนึ่ง พระอุปนันทะกับพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ มีเรื่องกัน ภิกษุฉัพพัคคีย์เป็นโจทก์ปรับอาบัติสังฆาทิเสสเอากับ

พระอุปนันทะ ข้อหาปล่อยน้ำสุกกะให้เคลื่อน พระอุปนันทะเป็นฝ่ายแพ้ ต้องอยู่ปริวาส. วันหนึ่ง ชาวเมืองมาถวายอาหารแก่สงฆ์ที่วัดเชตวัน พระอุปนันทะซึ่งกำลังอยู่ปริวาส ต้องนั่งอยู่อันดับท้ายสุด ภิกษุฉัพพัคคีย์ได้โอกาส ไปบอกพวกอุบาสกว่า การที่พระอุปนันทะนั่งอยู่ท้ายแถวอย่างนั้นก็เพราะท่านต้องอาบัติสังฆาทิเสส. เมื่อเรื่องนี้ทราบถึงพระพุทธองค์ ทรงบัญญัติสิกขาบทที่ 9 (แห่งมุสาวาทวรรค) ว่า

58 **"ภิกษุบอกอาบัติชั่วหยาบของภิกษุด้วยกัน แก่อนุปสัมบัน เป็นปาจิตตีย์ เว้นแต่เป็นภิกษุที่ได้รับสมมติ(สงฆ์มีมติเป็นพิเศษ)"**

"อาบัติชั่วหยาบ" คือปาราชิกและสังฆาทิเสส ถ้าภิกษุบอกอาบัติอื่นๆ ของภิกษุแก่อนุปสัมบัน เป็นทุกกฏ

ขุดดินเองหรือใช้ให้เขาขุด

มุสาวาทวรรคสิกขาบทที่ 10 ทรงบัญญัติว่า

59 **"ภิกษุขุดเองก็ดี ใช้ให้เขาขุดก็ดี ซึ่งแผ่นดิน เป็นปาจิตตีย์"**

ต้นเหตุเรื่องนี้มาจากภิกษุชาวเมืองอาฬวีทำการก่อสร้าง (นวกรรม) มีการขุดดิน ถูกชาวบ้านตำหนิว่าเป็นการเบียดเบียนชีวิตสัตว์ในดิน

หมวดที่ 2 ภูตคามวรรค (10 สิกขาบท)

ตัดต้นไม้

ภิกษุเมืองอาฬวี

(354) ภิกษุชาวเมืองอาฬวีทำการก่อสร้าง มีการตัดต้นไม้ทิ้ง. เรื่องเล่าว่า ขณะที่ภิกษุรูปหนึ่งตัดต้นไม้ต้นหนึ่งอยู่ มีเสียงเทวดาขอร้องออกมาจากต้นไม้นั้นว่า อย่าทำลายที่อยู่ของเราเลย แต่ภิกษุก็ไม่ฟัง ได้ตัดต้นไม้ต่อไป และไปตัดแขนทารกของเทวดาขาด เทวดาเกือบจะเอาชีวิตท่านคืน แต่ฉุกคิดได้ ได้ไปกราบทูลพระพุทธองค์ที่อัคคาฬวเจดีย์ พระพุทธองค์ได้ประทานสาธุการที่เทวดาไม่ทำร้ายภิกษุ และทรงแนะนำให้เทวดาไปสถิตอยู่ที่ต้นไม้อีกต้นหนึ่งที่ว่างอยู่ ประชาชนทราบเรื่องนี้เข้า ต่างกล่าวโทษพวกภิกษุที่ตัดต้นไม้ เพราะเขาเชื่อกันอยู่แล้วว่าต้นไม้เป็นสิ่งมีชีวิตมีอินทรีย์อย่างหนึ่ง เรื่องนี้นำไปสู่การบัญญัติภูตคามวรรคสิกขาบทที่ 1 ว่า

60 "ภิกษุพรากภูตคาม เป็นปาจิตตีย์"

"ภูตคาม" แปลตามรูปศัพท์ว่า บ้านของภูต เป็นต้นไม้ที่ตั้งอยู่กับที่. พืชอีกชนิดหนึ่ง คือ"พืชคาม" เป็นพืชที่ย้ายออกจากที่แล้วสามารถงอกได้อีก. "พราก" คือทำลาย. ตัด. หรือโค่นถอน: ภิกษุพรากภูตคาม เป็นปาจิตตีย์ พรากพืชคามเป็นทุกกฏ (อรรถกถาได้จำแนกแจกแจงชนิดของภูตคามและพืชคามไว้โดยละเอียด)

พูดเฉไฉ

เมื่อพระฉันนะเป็นจำเลย

(358-361) ที่โฆสิตาราม กรุงโกสัมพี พระฉันนะทำความผิด สงฆ์เรียกไต่สวน ท่านพูดเฉไฉกลบเกลื่อนไปหมด ไม่ยอมอยู่ในประเด็นที่ไต่สวน พระพุทธองค์ทรงให้สงฆ์ประกาศโทษเป็น"อัญญวาทกกรรม" คือมีความผิดด้วยการเอาเรื่องอื่นมาพูดกลบเกลื่อน ปรับเป็นปาจิตตีย์ ต่อมาพระฉันนะมีความผิดถูกโจทอีก คราวนี้ถูกสงฆ์ไต่สวน ท่านใช้วิธีนิ่งไม่พูด เพื่อเลี่ยงอาบัติ ทำให้สงฆ์ลำบากใจ พระพุทธองค์ทรงให้สงฆ์ประกาศโทษเป็น "วิเหสกรรม" คือมีความผิดด้วยการทำให้สงฆ์ลำบากใจ ภูตคามวรรคสิกขาบทที่ 2 ทรงบัญญัติว่า

61 "ภิกษุพูดเฉไฉ(หรือ)ทำให้สงฆ์ลำบาก(ในการไต่สวน) เป็นปาจิตตีย์"

(367) กรณีที่ไม่เป็นอาบัติ คือ 1. ภิกษุไม่เข้าใจคำถาม 2. อาพาธ ให้การไม่ได้ 3. เกรงว่าเมื่อให้การไป สงฆ์จะบาดหมางแตกแยกกัน 4. เกรงว่าเมื่อให้การไปจะเป็นสังฆเภท 5. เกรงว่าจะเกิดความไม่ชอบธรรม 6. ภิกษุวิกลจริต 7. ภิกษุต้นบัญญัติ

ต่อว่าซึ่งหน้าหรือบ่นให้ภิกษุอื่นฟัง

ภูตคามวรรคสิกขาบทที่ 3 ทรงบัญญัติว่า

62 "ภิกษุโพนทะนา(ต่อว่าซึ่งหน้า) (หรือ)ปนให้ผู้อื่นได้ยิน เป็นปาจิตตีย์"

เรื่องนี้เกิดขึ้นที่วัดเวฬุวัน พระเมตติยะกับพระภุมมชกะไม่พอใจการบริหารที่อยู่และอาหารของพระทัพพะ มัลลบุตร จึงให้ภิกษุทั้งหลายกล่าวโทษพระเถระ และเมื่อพระพุทธองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามไม่ให้โพนทะนา ภิกษุทั้งสองก็ใช้วิธีบ่นให้ภิกษุอื่นได้ยิน

สิกขาบทนี้ ห้ามภิกษุติเตียนภิกษุผู้เป็นเจ้าหน้าที่ของสงฆ์(ผู้ได้รับแต่งตั้ง)โดยชอบธรรม

ทิ้งของสงฆ์ไว้ที่กลางแจ้ง

ภูตคามวรรคสิกขาบทที่ 4 ทรงบัญญัติว่า

63 "ภิกษุวางไว้เองก็ดี ให้คนอื่นวางไว้ก็ดี ซึ่งเตียง, ตั่ง, ที่นอน, หรือเก้าอี้ (อย่างใดอย่างหนึ่ง) อันเป็นของสงฆ์ ในที่กลางแจ้ง, เมื่อจะลุกจากไป ไม่เก็บเอง หรือไม่ให้ใครเก็บ หรือไม่มอบหมายให้ใครดูแล เป็นปาจิตตีย์"

เรื่องนี้เกิดขึ้นในฤดูหนาวปีหนึ่งที่วัดเชตวัน ภิกษุทั้งหลายยกของเหล่านั้นออกมานั่งผึ่งแดด แล้วทิ้งไว้ ของถูกน้ำค้างและฝนชุ่มโชกเสียหาย

ถ้าของเหล่านั้น ภิกษุเอาออกมาผึ่งแดดและตั้งใจจะกลับมาเก็บ หรือเกิดเหตุฉุกเฉิน ไม่ทันได้เก็บ หรือเกิดอันตรายขึ้นอย่างใดอย่างหนึ่ง ไม่เป็นอาบัติ

ไม่เก็บที่นอนของสงฆ์

ภูตคามวรรคสิกขาบทที่ 5 ทรงบัญญัติว่า

64 **"ภิกษุปูเองก็ดี ให้เขาปูก็ดี ซึ่งที่นอนในวิหารของสงฆ์(ส่วนรวม) เมื่อลุกจากไป ไม่เก็บหรือไม่บอกให้ใครเก็บให้ หรือไม่มอบหมายให้ใครดูแล เป็นปาจิตตีย์"**

ต้นเหตุเกิดจากกลุ่มภิกษุเด็ก 17 รูป(สัตตรสวัคคีย์)ซึ่งไปไหนก็ไปด้วยกัน วันนั้นพวกเธอเข้าพักในวิหารหลังหนึ่งในวัดเชต-วัน แล้วจากไปโดยไม่เก็บที่นอน

นอนเบียดแทรกให้ภิกษุอื่นทนอยู่ไม่ได้

ภูตคามวรรคสิกขาบทที่ 6 ทรงบัญญัติว่า

65 **"ภิกษุใด ทั้งๆ ที่รู้ เข้าไปนอนเบียดแทรกภิกษุผู้เข้าไปก่อนในวิหารของสงฆ์ มีเจตนาจะให้ภิกษุนั้นอึดอัดคับใจจะได้หนีไปเอง ไม่มีเหตุอย่างอื่นกว่านั้น เป็นปาจิตตีย์"**

"วิหาร" ในสมัยพุทธกาลคือที่อยู่ซึ่งภิกษุพักอาศัยได้ มี 2 ชนิดคือ วิหารส่วนบุคคล และ วิหารของสงฆ์. วิหารส่วนบุคคลถ้าเป็นวิหารที่อยู่ของตัวเอง ภิกษุทำอย่างนั้น ไม่เป็นอาบัติ ถ้าเป็นวิหารส่วนบุคคลของภิกษุรูปอื่น เป็นทุกกฏ ถ้าเป็นวิหารของสงฆ์ เป็นปาจิตตีย์ ทำในที่อื่นนอกจากในวิหาร เป็นทุกกฏ

สิกขาบทนี้ มุ่งให้ภิกษุเคารพในกรรมสิทธิ์ของกันและกัน

ต้นเรื่องเกิดขึ้นที่วัดเชตวัน พวกภิกษุฉัพพัคคีย์แกล้งกีดกันที่นอนเพื่อให้พระเถระย้ายหนีไปอยู่ที่อื่น

ฉุดคร่าภิกษุอื่นออกจากที่อยู่

ภิกษุเจ้าปัญหา 2 พวกเจอกัน

(387) ที่ท้ายวัดเชตวัน มีวิหารใหญ่หลังหนึ่งซึ่งเก่าโทรม ไม่มีภิกษุอยู่อาศัยแล้ว พวกภิกษุสัตตรสวัคคีย์(กลุ่ม 17 รูป)พากันไปซ่อมแซมเพื่อเข้าอยู่อาศัย พวกภิกษุฉัพพัคคีย์เห็น รอจนวิหารซ่อมแซมเสร็จ แล้วไปขอเข้าอยู่ดื้อๆ อ้างว่าพวกตนมีสิทธิเข้าอยู่ แม้จะถูกขัดขวางว่าวิหารนั้นเป็นของสงฆ์ พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ก็พาล ฉุดลากอีกฝ่ายหนึ่งออกไป เรื่องถึงพระพุทธองค์ ทรงติเตียนพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ แล้วทรงบัญญัติสิกขาบทที่ 7 (แห่งภูตคามวรรค) ว่า

66 "ภิกษุโกรธ ขัดใจ ฉุดคร่าเองก็ดี ให้คนฉุดคร่าก็ดี ซึ่งภิกษุ ออกจากวิหารของสงฆ์ เป็นปาจิตตีย์"

ถ้าขนเอาบริขารของเขาออก เป็นทุกกฏ. กรณีขับลูกศิษย์ของตนผู้ประพฤติมิชอบออกจากที่อยู่ ไม่อยู่ในข่ายนี้

นั่ง-นอนทับตั่งหรือเตียงที่อยู่ข้างบน

เวหาสกุฏิ-เตียงลอย

(392) สมัยนั้น มีเตียงชนิดหนึ่ง ใช้ขาเสียบที่ 4 มุม

เตียง ไม่ได้ตรึงสลักตายตัว สามารถถอดเก็บได้ ที่อยู่บางแห่งของภิกษุปักเสาติดไม้รอดไว้อีกชั้นหนึ่ง ขนาดพอเอาเตียงขึ้นวางได้ ซึ่งก็จะกลายเป็นที่นอน 2 ชั้นเมื่อต้องการ เตียงที่วางอยู่ชั้นบน เรียกว่า"เวหาสกุฏิ"(เตียงลอย)

ในเรื่องนี้ ภิกษุรูปหนึ่งนอนอยู่พื้นล่าง อีกรูปหนึ่งขึ้นไปนั่งทับอย่างแรงที่เตียงบน เป็นเหตุให้ขาเตียงที่เสียบไว้เฉยๆ หลุดหล่นลงไปถูกศีรษะของภิกษุที่พื้นล่าง ภิกษุนั้นร้องลั่นจนภิกษุอื่นได้ยิน. เมื่อไปดูรู้ว่าเกิดอะไรขึ้น ก็ตำหนิภิกษุที่ขึ้นนั่งเตียงบนโดยแรง. ความทราบถึงพระพุทธองค์ เป็นเหตุให้ทรงบัญญัติสิกขาบทที่ 8 (แห่งภูตคามวรรค) ว่า

67 "ภิกษุนั่งทับก็ดี นอนทับก็ดี ซึ่งเตียงหรือตั่งอันมีเท้าเสียบ(อาหัจจบาท)บนร้าน ในวิหารของสงฆ์ เป็นปาจิตตีย์"

โบกฉาบวิหารเกิน 3 ชั้น

ภูตคามวรรคสิกขาบทที่ 9 ทรงบัญญัติว่า

68 "ภิกษุให้เขาทำวิหารใหญ่ จะติดประตู จะให้สีซ่องหน้าต่าง พึงยืนทำในที่ที่ไม่มีข้าวกล้าพืชผัก ให้โบกฉาบได้ 2-3 ชั้น ถ้ามากกว่านั้น แม้จะยืนทำในที่ที่ไม่มีข้าวกล้าพืชผัก ก็เป็นปาจิตตีย์"

ต้นเหตุเรื่องนี้เกิดขึ้นที่โฆสิตาราม เกิดจากโยมอุปัฏฐากของพระฉันนะให้สร้างวิหารถวาย แต่พระฉันนะให้ช่างมุงและโบกฉาบ

หลายชั้น วิหารแบกน้ำหนักมากไป จนพังทลายลงมา ทำให้นาข้าวของพราหมณ์คนหนึ่งเสียหายไปด้วย ความทราบถึงพระพุทธองค์ ทรงติเตียนและทรงบัญญัติสิกขาบทนี้

รดหญ้าหรือดินด้วยน้ำมีตัวสัตว์

ภูตคามวรรคสิกขาบทที่ 10 ทรงบัญญัติว่า

69 "ภิกษุใด รู้อยู่ว่า(น้ำ)มีตัวสัตว์ รดเองก็ดี ให้เขารดก็ดี ซึ่งหญ้าหรือดิน เป็นปาจิตตีย์"

ภิกษุชาวเมืองอาฬวีเป็นต้นบัญญัติ ขณะที่พระพุทธองค์ประทับอยู่ที่อัคคาฬวเจดีย์ โดยระหว่างที่มีงานก่อสร้างในวัด ภิกษุเหล่านั้นมีเจตนาเอาน้ำมีตัวสัตว์รดเองบ้าง ให้คนอื่นรดบ้าง ชาวบ้านเห็นก็ติเตียน

หมวดที่ 3 โอวาทวรรค (10 สิกขาบท)

ความสัมพันธ์ระหว่างภิกษุกับภิกษุณี

10 สิกขาบทในโอวาทวรรคต่อไปนี้ เกี่ยวข้องกับภิกษุณีทุกสิกขาบท เป็นความเกี่ยวข้องระหว่างภิกษุกับภิกษุณี

ภิกษุณีองค์แรกในพระพุทธศาสนา คือมหาปชาบดีโคตมีบวชด้วยครุธรรม 8 ประการที่พระพุทธองค์ประทานให้พระอานนท์ไปมอบให้(ในพรรษาที่ 5) ขณะประทับจำพรรษาที่กูฏาคารศาลา (ป่ามหาวัน กรุงเวสาลี). สตรีที่บวชตามมา สมัยแรกๆ

บวชด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจาจากภิกษุสงฆ์ เหมือนการอุปสมบทของบุรุษ แต่การบวชจากภิกษุต้องถูกซักไซ้อันตรายิกธรรม (คุณสมบัติบางอย่างที่ทำให้บุคคลบวชไม่ได้) ทำให้สตรีเกิดความอาย จึงทรงอนุญาตให้ฝ่ายภิกษุณีสงฆ์เป็นฝ่ายซักไซ้กันมาก่อน และให้ทำพิธีอุปสมบทจากฝ่ายภิกษุณีเป็นเบื้องต้น แล้วจึงมารับการอุปสมบทจากภิกษุสงฆ์อีกครั้งหนึ่ง ฝ่ายภิกษุสงฆ์เพียงแต่สวดให้อุปสมบท ก็สำเร็จแล้ว

สถานภาพของภิกษุณีโดยทั่วไป คือให้อ่อนน้อมต่อภิกษุ ให้อยู่ในฐานะเป็นรองภิกษุเสมอไป ไม่ให้วางตนเสมอภิกษุ ให้มีความเกี่ยวเนื่องกับภิกษุสงฆ์ ไม่ให้อยู่เป็นอิสระโดยลำพัง เห็นได้จากเงื่อนไขในครุธรรม 8 ประการคือ

1. *ภิกษุณีถึงบวชได้ 100 พรรษาแล้ว ก็ต้องกราบไหว้ภิกษุแม้ผู้บวชได้เพียงวันเดียว*
2. *ภิกษุณีจะอยู่ในวัดที่ไม่มีภิกษุไม่ได้*
3. *ภิกษุณีต้องไปถามวันอุโบสถ และเข้าไปรับโอวาทจากภิกษุทุกกึ่งเดือน*
4. *ภิกษุณีอยู่จำพรรษาแล้วต้องปวารณาทั้งต่อภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์*
5. *เมื่อภิกษุณีต้องอาบัติหนัก ต้องประพฤติมานัต(อยู่กรรม)ในสงฆ์สองฝ่าย เป็นเวลา 15 วัน*
6. *จะบวชสิกขมานา ก็จะต้องให้มีสงฆ์สองฝ่ายบวชให้*
7. *ภิกษุณีด่าว่าภิกษุไม่ได้ ไม่ว่าด้วยกรณีใดๆ*
8. *ภิกษุณีว่ากล่าว(สั่งสอน)ภิกษุไม่ได้ แต่ภิกษุว่ากล่าวภิกษุณีได้*

แต่ถึงแม้ว่าภิกษุณีจะอยู่ในสถานภาพเป็นรองฝ่ายภิกษุก็ตาม, ในฝ่ายภิกษุ พระพุทธองค์ก็ทรงเข้มงวดกับการปฏิบัติของภิกษุต่อภิกษุณีเป็นอย่างยิ่ง เช่นในสิกขาบทที่ 1 ต่อไปนี้ ทรงกำหนดคุณสมบัติของภิกษุผู้จะกล่าวสอนภิกษุณีไว้ 8 ข้อคือ

1. *ต้องเป็นผู้บริบูรณ์ด้วยศีล*
2. *ต้องเป็นพหูสูต(มีการศึกษาพอตัว)*
3. *ต้องแม่นยำในปาติโมกข์(สิกขาบทหลัก)ของตน*
4. *ต้องมีวาทศิลป์ พูดจาดี ชัดเจน*
5. *ต้องเป็นที่ชมชอบของภิกษุณี*
6. *ต้องมีความสามารถในการสอน*
7. *ต้องไม่เคยไปล่วงละเมิดครุธรรมของภิกษุณี*
8. *ต้องมีพรรษาตั้งแต่ 20 พรรษาขึ้นไป*

ถ้าภิกษุไม่มีคุณสมบัติดังกล่าวครบถ้วน ทรงห้ามไม่ให้สงฆ์แต่งตั้งภิกษุนั้นเป็นผู้สั่งสอนภิกษุณี

ไม่ได้รับมอบหมาย ห้ามสอนภิกษุณี

ภิกษุฉัพพัคคีย์สอนภิกษุณี

(406) ที่วัดเชตวันคราวหนึ่ง พวกภิกษุฉัพพัคคีย์เห็นภิกษุทั้งหลายแสดงธรรมแก่ภิกษุณีแล้วได้จตุปัจจัย อยากจะได้อย่างนั้นบ้าง จึงเข้าไปชวนภิกษุณีให้มาฟังธรรมกับพวกตน แต่แสดง

ธรรมนิดเดียวก็เอาแต่เรื่องไร้สาระ(ดิรัจฉานกถา)มาพูดกับพวกภิกษุณี เมื่อภิกษุณีกราบทูลเรื่องนี้ พระพุทธองค์จึงทรงกำหนดระเบียบให้สงฆ์แต่งตั้งภิกษุที่จะสอนภิกษุณีโดยเฉพาะ และทรงบัญญัติว่า ภิกษุใดไม่ได้รับแต่งตั้งจากสงฆ์ ไปสอนพวกภิกษุณี เป็นปาจิตตีย์

รวมกันเป็นสงฆ์เอง

(407) (เมื่อมีพระบัญญัติอย่างนั้น)พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ซึ่งมีจำนวน 6 รูป ครบองค์สงฆ์(คือตั้งแต่ 4 รูปขึ้นไป) เกิดความคิดว่า พวกตนน่าจะแต่งตั้งกันเป็นสงฆ์เองได้ เพราะมีสงฆ์กันเองรับรอง. เมื่อแต่งตั้งกันแล้วก็ชวนภิกษุณีมาฟังพวกตนสอนธรรมอีก และเอาเรื่องไร้สาระมาพูดคุยกับภิกษุณีเป็นส่วนมากเหมือนเดิม เมื่อพระพุทธองค์ทรงทราบ ก็ทรงกำหนดคุณสมบัติของภิกษุที่จะสอนภิกษุณีขึ้น 8 ข้อ (ดูหน้า 164) ให้ภิกษุสงฆ์ถือเป็นระเบียบในการแต่งตั้งภิกษุ

โอวาทวรรคสิกขาบทที่ 1 ทรงบัญญัติว่า

70: **"ภิกษุไม่ได้รับสมมติ(การแต่งตั้งจากสงฆ์) กล่าวสอนพวกภิกษุณี เป็นปาจิตตีย์"**

สอนภิกษุณีหลังอาทิตย์ตกดิน

พระจูฬปันถกแสดงธรรม

โอวาทวรรคสิกขาบทที่ 2 ทรงบัญญัติว่า

71 "ภิกษุใด แม้ได้รับแต่งตั้งแล้ว สอนภิกษุณีในเวลาอาทิตย์อัสดงแล้ว เป็นปาจิตตีย์"

ต้นบัญญัติเรื่องนี้ คือพระจูฬปันถก ซึ่งเป็นพระอรหันต์ มีชื่อในทางกล่าวธรรมได้แต่พุทธวจนะสั้นๆ, วันนั้นท่านทำหน้าที่สอนภิกษุณีได้อย่างวิจิตรพิสดาร และสำแดงอิทธิปาฏิหาริย์ให้ปรากฏด้วย พวกภิกษุณีได้ฟังก็เพลิดเพลินติดใจจนลืมเวลา พระเถระต้องเตือนให้กลับสำนัก

(น่าสังเกตว่า ภิกษุณีเหล่านั้นกลับเข้าเมือง เพราะในท้องเรื่องกล่าวว่าพวกนางกลับค่ำ ประตูเมืองปิดแล้ว ต้องพักแรมอยู่นอกเมือง เข้าเมืองได้เมื่อรุ่งเช้า และถูกชาวเมืองติฉินนินทา)

สอนภิกษุณีถึงที่อยู่

มหาปชาบดีโคตมีอาพาธ

(429-430) ครั้งหนึ่ง ขณะพระพุทธองค์ประทับอยู่ที่นิโครธาราม (กรุงกบิลพัสดุ์) พวกภิกษุฉัพพัคคีย์เข้าไปแสดงธรรมถึงที่อยู่ของพวกภิกษุณี ถูกภิกษุณีส่วนหนึ่งตำหนิว่าเป็นการไม่เหมาะสม พระพุทธองค์จึงทรงบัญญัติห้ามภิกษุทำอย่างนั้นอีก ปรับเป็นอาบัติปาจิตตีย์, ต่อมาเมื่อภิกษุณีมหาปชาบดีโคตมีอาพาธ มีภิกษุไปเยี่ยมถามอาการ ท่านขอให้ภิกษุแสดงธรรมโปรด ภิกษุก็ทำไม่ได้ เกรงจะเป็นการละเมิดสิกขาบท พระพุทธองค์เสด็จไปทรงเยี่ยม มหาปชาบดีได้กราบทูลว่า ถ้าได้ฟังธรรมจากภิกษุก็

จะดีขึ้น แต่ภิกษุก็ช่วยไม่ได้แล้ว เหตุเพราะมีพระบัญญัติห้ามดังกล่าว

โอวาทวรรคสิกขาบทที่ 3 จึงมีพระบัญญัติดังนี้

72 "ภิกษุเข้าไปยังที่อยู่ของภิกษุณีแล้ว สั่งสอนภิกษุณี เป็นปาจิตตีย์ ยกเว้นในบางคราว คือคราวภิกษุณีอาพาธ"

ติเตียนภิกษุผู้สอนภิกษุณี

โอวาทวรรคสิกขาบทที่ 4 ทรงบัญญัติว่า

73 "ภิกษุกล่าวอย่างนี้ว่า พวกภิกษุสอนภิกษุณีเพราะเหตุอามิส(คือเห็นแก่ลาภสักการะ) เป็นปาจิตตีย์"

ต้นบัญญัติคือพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ขณะพระพุทธองค์ประทับอยู่ที่วัดเชตวัน

ให้จีวรแก่ภิกษุณีผู้มิใช่ญาติ

ภิกษุกับภิกษุณีคู่หนึ่ง

โอวาทวรรคสิกขาบทที่ 5 ทรงบัญญัติว่า

74 "ภิกษุใดให้จีวรแก่ภิกษุณีผู้มิใช่ญาติ เป็นปาจิตตีย์"

มีเรื่องเล่าว่า คราวหนึ่งขณะพระพุทธองค์ประทับอยู่ที่วัด

เชตวัน มีภิกษุรูปหนึ่งกับภิกษุณีรูปหนึ่งต่างแสดงน้ำใจต่อกันในระหว่างเดินบิณฑบาต, คือบอกชี้งกันและกันให้ไปรับอาหารในที่ที่ตนเห็นคนรอตักบาตร, วันหนึ่ง ภิกษุนั้นได้รับแจกจีวรจากภิกษุเจ้าหน้าที่ เห็นภิกษุณีรูปนั้นไปรับโอวาทในวัด จึงถามว่า อาตมาได้จีวรมาใหม่ เธอต้องการหรือไม่? ภิกษุณีแสดงความต้องการ ท่านจึงยกให้ไป ทั้งๆ ที่จีวรของตัวเองก็เก่าแล้ว เมื่อภิกษุทั้งหลายบอกให้ท่านเปลี่ยนจีวรครองได้แล้ว ท่านจึงเล่าเรื่องที่ยกจีวรให้แก่ภิกษุณีรูปนั้น ความทราบถึงพระพุทธองค์ จึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้

เย็บจีวรให้ภิกษุณีผู้มิใช่ญาติ

โอวาทวรรคสิกขาบทที่ 6 ทรงบัญญัติว่า

75 "ภิกษุเย็บเองก็ดี ให้เขาเย็บก็ดี ซึ่งจีวร เพื่อภิกษุณีผู้มิใช่ญาติ เป็นปาจิตตีย์"

เหตุเกิดขึ้นที่วัดเชตวัน ภิกษุณีรูปหนึ่งไปขอให้พระโลลุทายี (ซึ่งมีฝีมือในการทำจีวร)ทำจีวรให้ พระโลลุทายีก็เย็บและย้อมให้อย่างดี แต่ได้เขียนภาพศิลปไว้ตรงกลาง แล้วพับจีวรมอบให้ภิกษุณีไป พร้อมกับบอกว่า เวลามาฟังโอวาทค่อยห่มเดินมากับพวกภิกษุณี ซึ่งนางก็ได้ทำตามนั้น, ชาวเมืองเห็นเข้าต่างตำหนินางว่าเป็นคนไม่รู้จักอาย พวกภิกษุณีด้วยกันถามว่าใครทำให้ เมื่อรู้ว่าเป็นฝีมือของพระโลลุทายี ก็นำความกราบทูล นำไปสู่การบัญญัติสิกขาบทนี้

เดินทางไกลร่วมกับภิกษุณี

โอวาทวรรคสิกขาบทที่ 7 ทรงบัญญัติว่า

76 **"ภิกษุชักชวนกันเดินทางไกลกับภิกษุณี เพียงชั่วระยะหมู่บ้านหนึ่ง เป็นปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่คราวที่ต้องเดินบนเส้นทางมีภัยอันตราย"**

เรื่องนี้เป็นหลักฐานยืนยันว่า เส้นทางจากเมืองสาเกต ไปยังกรุงสาวัตถี มีโจรชุกชุม พระพุทธองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทในตอนแรกว่า ห้ามภิกษุเดินทางไกลร่วมกับภิกษุณี. ต่อมา ภิกษุณีขอเดินทางไปกับพวกภิกษุบนเส้นทางนั้น ภิกษุไม่ยอม เพราะเกรงจะเป็นอาบัติ ปล่อยให้พวกภิกษุณีไปกันเอง แล้วภิกษุณีก็ถูกโจรปล้นและทำร้ายจริงๆ จึงทรงบัญญัติสิกขาบท ให้มีข้อยกเว้นในกรณีอย่างนั้น

ชวนภิกษุณีไปทางเรือด้วยกัน

โอวาทวรรคสิกขาบทที่ 8 ทรงบัญญัติที่วัดเชตวันว่า

77 **"ภิกษุใดชักชวนภิกษุณีโดยสารเรือลำเดียวกัน ขึ้นน้ำก็ตาม ล่องน้ำก็ตาม เป็นปาจิตตีย์"**

ครั้งแรก เกิดจากพวกภิกษุฉัพพัคคีย์กับภิกษุณีชวนกันโดยสารทางเรือ แล้วชาวบ้านติเตียนว่าทำเหมือนกับชาวบ้าน เป็นการไม่เหมาะสม พระพุทธองค์ทรงบัญญัติห้าม ต่อมามีภิกษุและ

ภิกษุณีหลายรูปจะข้ามฟากที่แม่น้ำสายหนึ่งซึ่งอยู่ระหว่างเมืองสาเกตกับกรุงสาวัตถี ถ้าข้ามด้วยเรือลำเดียวกันก็เกรงจะเป็นอาบัติ ภิกษุณีจึงนิมนต์ภิกษุข้ามไปก่อน พวกโจรถือโอกาสนั้นปล้นและทำร้ายพวกภิกษุณี เป็นเหตุให้ทรงบัญญัติสิกขาบทนี้

ถ้าไม่ได้ชักชวนกันทั้งสองฝ่าย(คือต่างคนต่างไป)ไม่เป็นอาบัติ

ฉันอาหารที่ภิกษุณีแนะให้เขาถวาย

โอวาทวรรคสิกขาบทที่ 9 ทรงบัญญัติที่วัดเวฬุวันว่า

78 "ภิกษุรู้อยู่ ฉันบิณฑบาตอันภิกษุณีแนะนำให้เขาถวาย เป็นปาจิตตีย์ เว้นแต่คฤหัสถ์มีดำริไว้ก่อนแล้ว"

เกิดจากภิกษุณีชื่อถุลลนันทาไปแนะนำให้โยมอุปัฏฐากของตนถวายอาหารแก่พระเทวทัตและพวก. หลังจากมีสิกขาบทห้ามแล้ว มีภิกษุรูปหนึ่งไปบ้านญาติในกรุงราชคฤห์ เขาดีใจจัดเตรียมอาหารไว้ถวายแล้ว แต่มีภิกษุณีรูปหนึ่งซึ่งรับบิณฑบาตเป็นประจำที่บ้านหลังนั้น ไปแนะนำให้เขาจัดอาหารถวายแก่ภิกษุรูปนั้น เมื่อท่านทราบจึงไม่รับฉัน ด้วยเกรงว่าจะเป็นอาบัติ ครั้นจะออกไปบิณฑบาตก็ไม่ใช่เวลา เรื่องนี้เป็นมูลเหตุแห่งพระบัญญัติให้มีข้อยกเว้นดังกล่าว

นั่งในที่ลับกับภิกษุณีสองต่อสอง

โอวาทวรรคสิกขาบทที่ 10 ทรงบัญญัติที่วัดเชตวันว่า

79 "ภิกษุนั่งในที่ลับตากับภิกษุณีสองต่อสอง เป็นปาจิต-ตีย์"

ต้นบัญญัติเรื่องนี้คือพระโลลุทายีกับภิกษุณีผู้เคยเป็นภรรยาของท่านไปมาหาสู่กันเป็นประจำ และมักจะนั่งคุยกันสองต่อสองในกุฏิ

(สิกขาบทที่มีภิกษุณีเกี่ยวข้องเหล่านี้ แม้จะไม่มีปัญหาอะไรแล้วสำหรับภิกษุสมัยปัจจุบัน เพราะไม่มีภิกษุณีแล้ว แต่ก็เป็นบันทึกความเคลื่อนไหวในอดีตที่น่าศึกษา และเป็นแนวปฏิบัติได้สำหรับภิกษุที่พิถีพิถันในการวางตัวกับมาตุคามทั่วไป)

หมวดที่ 4 โภชนวรรค (10 สิกขาบท)

โรงทาน

มีธรรมเนียมซึ่งถือเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งในชมพูทวีปสมัยพุทธกาล คือการตั้งโรงทานสำหรับคนยากจนโดยคนผู้มีฐานะมั่งคั่งหรือมีอันจะกิน, ที่กรุงสาวัตถี เศรษฐีที่ขึ้นชื่อที่สุดในการตั้งโรงทานเพื่อสงเคราะห์ผู้ยากไร้ คือเศรษฐีสุทัตตะ ซึ่งมีโรงทานแจกอาหารแก่คนยากจนขนาดใหญ่ และไม่มีขีดจำกัดในการให้ทาน

จนท่านได้รับสมญานามต่อมาว่า "อนาถบิณฑิกเศรษฐี" ความหมายก็คือ เป็นเศรษฐีของคนยากไร้

"โรงทาน" แปลจากคำว่า"อาวสถะ", ในท้องเรื่องของสิกขาบทที่ 1 (แห่งโภชนวรรค)ต่อไปนี้ เป็นโรงทานที่ตั้งขึ้นโดยประชาชนกลุ่มหนึ่ง ตั้งอยู่ใกล้ๆ ตัวเมืองสาวัตถี คัมภีร์อรรถกถากล่าวถึงลักษณะของโรงทานนั้นว่า มีรั้วกั้นอยู่รอบทิศทาง แบ่งเป็นห้องๆ มากมาย แต่ละะห้องมีหน้ามุข มีเตียงมีตั่งให้นั่งให้นอนตามสมควร ผู้ที่มาใช้บริการคือคนเดินทาง, คนไข้, หญิงมีครรภ์, และนักบวช เขาตั้งโรงทานกันอย่างนั้นก็เพราะต้องการได้บุญ ของที่เตรียมไว้ให้ทาน มีข้าวต้ม, ข้าวสวย, และยารักษาโรค

เป็นมารยาทอย่างหนึ่งที่รู้กัน คือผู้ไปรับทานจากโรงทานเมื่อได้รับการสงเคราะห์หรือได้พักผ่อนพอหายเหนื่อยแล้ว ก็จะออกเดินทางจากไป ไม่ยึดเป็นที่อยู่ที่กินเอาเปรียบคนอื่น

ฉันอาหารที่โรงทาน

ภิกษุกับโรงทาน

(470) ห่างออกไปจากกรุงสาวัตถีไม่ไกล มีโรงทานแห่งหนึ่งที่ประชาชนกลุ่มหนึ่งจัดตั้งขึ้น เมื่อภิกษุฉัพพัคคีย์เข้าไปบิณฑบาตในเมือง ไม่ได้อาหาร จึงพากันไปรับอาหารที่โรงทานนั้น เจ้าหน้าที่ก็ดีใจ เพราะปกติภิกษุไม่ไปบิณฑบาตที่โรงทาน อีก 2-

3 วันต่อมา เมื่อบิณฑบาตไม่ได้อาหาร ภิกษุฉัพพัคคีย์ก็ไปที่โรงทานเหมือนเดิม แล้วเกิดความคิดว่า ทำไมเราจะต้องกลับวัด เพราะพรุ่งนี้ก็ต้องมาโรงทานอีก, เลยอยู่ที่โรงทานนั่นแหละ ประชาชนตำหนิว่า โรงทานไม่ได้ทำอาหารเพื่อนักบวช เหตุใดสาวกของพระสมณะโคดมจึงมาอยู่ฉันอาหารทุกวัน, ตอนแรกพระพุทธองค์ทรงบัญญัติห้ามแต่เพียงว่า ห้ามฉันอาหารในโรงทานเกินกว่าครั้งหนึ่ง ต่อมาวันหนึ่ง พระสารีบุตรเดินทางไปกรุงสาวัตถี ได้แวะไปที่โรงทานแห่งหนึ่ง เกิดอาพาธหนัก ไม่สามารถจะเดินทางต่อไปได้ ได้ค้างอยู่ที่นั่นต่อ แต่ในวันรุ่งขึ้น เขานำอาหารมาถวาย ท่านรับไม่ได้ เพราะมีพระบัญญัติห้ามแล้ว ยอมอดอาหาร เมื่อไปถึงกรุงสาวัตถี ท่านได้เล่าเรื่องนี้ให้ภิกษุทั้งหลายฟัง พระพุทธองค์ทรงทราบเรื่อง จึงทรงบัญญัติสิกขาบทที่ 1 (แห่งโภชนวรรค) ว่า

80 "ภิกษุผู้ไม่อาพาธ พึงฉันอาหารในโรงทานได้ครั้งหนึ่ง ถ้าเกินกว่านั้น เป็นปาจิตตีย์"

คณโภชน์-ฉันเป็นหมู่

โภชนวรรคสิกขาบทที่ 2 ทรงบัญญัติที่วัดเวฬุวัน ว่า

81 "ภิกษุฉันเป็นหมู่(คณโภชน์) เป็นปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่ในคราวอาพาธ, ฤดูถวายจีวร(จีวรกาล), คราวทำจีวร, คราวเดินทางไกล, คราวโดยสารทางเรือ, คราวประชุมใหญ่, คราวภัตของสมณะ"

ต้นเรื่องเกิดจากพระเทวทัต ซึ่งตอนนั้นเสื่อมลาภ เสื่อมความนับถือจากประชาชนแล้ว ได้พาภิกษุบริวารไปขอบิณฑบาตจากชาวบ้านมาฉัน ชาวบ้านเดือดร้อน จึงตำหนิ ครั้งแรกพระพุทธองค์ทรงบัญญัติห้ามแต่เพียงว่า ห้ามฉันเป็นคณโภชน์ ต่อมามีคราวจำเป็นเกิดขึ้น จึงทรงผ่อนปรนตามความจำเป็น

คำว่า"คณโภชน์" ในบทภาชนีย์ให้ความหมายว่า ภิกษุตั้งแต่ 4 รูปรับนิมนต์ที่เขาออกชื่ออาหารแล้วฉัน, อรรถกถาดีความว่า ภิกษุตั้งแต่ 4 รูปขึ้นไป รับนิมนต์พร้อมกันแล้วฉันรวมกันหรือฉันแยกกัน ก็ไม่พ้นอาบัติ

ความเห็นเรื่องคณโภชน์

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส มีพระดำรัสในเรื่องนี้ว่า

"ข้าพเจ้าไม่แน่ใจว่า แก้คณโภชน์เช่นนั้นถูก เพราะไม่ให้ประโยชน์แก่ภิกษุผู้จะรับสมแก่สมัยก็มี มีทางจะเข้าใจได้อีกอย่างหนึ่ง นั่งล้อมโภชนะฉัน เรียกสั้นว่า ฉันเข้าวง ชื่อว่า ฉันเป็นหมู่, ตามธรรมเนียมของพราหมณ์ก็ดี ของภิกษุก็ดี เวลาฉันนั่งเรียงเป็นแถว ไม่นั่งล้อมเป็นวง บางทีจะห้ามการฉันเข้าวงเป็นอย่างนี้บ้างกระมัง เมื่อถือเอาความเช่นนี้ ภิกษุผู้เดินทาง ผู้ไปทางเรือ ผู้ตกอยู่ในคราวอัตคัต ได้รับประโยชน์จากพระพุทธานุญาต คงรู้สึกสะดวกขึ้นมาก"

ถ้าพิจารณาตามท้องเรื่อง พระเทวทัตไม่ได้ไปขอบิณฑบาตรูปเดียวเหมือนการบิณฑบาตตามธรรมเนียมของภิกษุทั่วไป แต่ชวนบริวารไปกันหลายรูป น่าจะเป็นเรื่องผิดปกติที่ชาวบ้านจะรับได้ อาหารที่ได้มาโดยการไปขอบิณฑบาตเป็นหมู่คณะอย่างนี้ น่าจะเป็นคณโภชน์ ทำให้ชาวบ้านเดือดร้อนได้ จึงทรงห้าม

รับนิมนต์แล้วฉันที่อื่นไปก่อน

ฉันอาหารรองท้องก่อนไปฉันในที่นิมนต์

(486) เรื่องนี้เกิดขึ้นในกรุงเวสาลี คราวนั้นมีการทำบุญพิเศษอย่างหนึ่ง คือชาวเมืองเข้าชื่อกันจัดภัตตาหารถวายแก่ภิกษุซึ่งมีพระพุทธองค์เป็นองค์ประธาน คนละวันตามลำดับ มีกรรมกรเข็ญใจคนหนึ่งอยากจะได้บุญคราวพิเศษนี้ด้วย จึงไปหานายจ้าง แจ้งความประสงค์ว่าอยากจะเข้าชื่อเป็นเจ้าภาพถวายภัตตาหาร ขอเบิกค่าจ้างไปทำบุญด้วย นายจ้างเป็นคนที่ศรัทธาเลื่อมใสในพระรัตนตรัยอยู่แล้ว จึงจ่ายค่าจ้างให้เขามากกว่าปกติ แล้ววันหนึ่ง กรรมกรเข็ญใจคนนั้นก็ไปทูลนิมนต์พระพุทธองค์เพื่อเสด็จพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ไปฉันในวันรุ่งขึ้น ทรงถามว่า จะไหวหรือ เพราะภิกษุมีมากรูปด้วยกัน? เขากราบทูลแข็งขันว่า ไม่มีปัญหา ผลพุทราก็เตรียมไว้มาก น้ำพุทราก็เตรียมไว้มาก มั่นใจว่าพอฉัน

ฝ่ายภิกษุในปามหาวัน เมื่อทราบว่ากรรมกรเข็ญใจเป็นเจ้าภาพถวายภัตตาหารในเช้าวันนั้น ก็พากันออกบิณฑบาตแต่เช้า และฉันรองท้องก่อน เพราะเกรงว่าไปบ้านกรรมกรจะไม่มีอะไรฉัน ในขณะที่ชาวเมืองก็เป็นห่วงว่ากรรมกรจะเตรียมอาหารไม่เพียงพอ จึงพากันจัดอาหารคาวหวานอย่างดีไปเสริมมากมาย ถึงเวลาฉันที่โรงภัตตาหาร เมื่อกรรมกรยกอาหารเข้าไปถวายพระพุทธองค์แล้ว พอถึงลำดับภิกษุทั้งหลาย เขาถูกภิกษุบอกให้ถวายแต่น้อย เพราะฉันกันมาก่อนแล้วแต่เช้า กรรมกรได้ฟังก็น้อยใจ ต่อว่าภิกษุว่าทำไมรับนิมนต์แล้วจึงไปฉันที่อื่นก่อน แล้วกราบทูลให้ทรงทราบ ทรงบัญญัติห้ามครั้งแรกว่า รับนิมนต์ฉันแล้วไปฉันที่อื่นก่อน เป็นปาจิตตีย์

(487-490) หลังจากมีพระบัญญัตินั้นแล้ว ก็เกิดกรณีที่นำไปสู่ข้อยกเว้นหลายคราว, คราวหนึ่ง ภิกษุอาพาธรูปหนึ่งรอรับอาหารที่โยมจะนำมาถวาย มีเพื่อนภิกษุยกอาหารไปถวายให้ฉันก่อน ท่านก็ไม่กล้ารับฉัน ส่วนอาหารที่โยมนำมาถวาย ท่านก็ฉันไม่ได้, คราวหนึ่ง เป็นฤดูทำจีวร ชาวบ้านนิมนต์ภิกษุให้ฉันอาหารก่อนและจะถวายจีวร พวกภิกษุก็ไม่รับฉัน ชาวบ้านก็เลยยกจีวรกลับไปหลายราย สิกขาบทที่ 3 จึงบริบูรณ์ด้วยพระบัญญัติดังนี้

82 "ภิกษุรับนิมนต์ฉันแล้ว ไปฉันที่อื่นก่อน(เรียกว่าโภชนะทีหลัง) เป็นปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่คราวอาพาธ, คราวถวายจีวร, และฤดูทำจีวร"

คำว่า"โภชนะทีหลัง" แปลจากคำว่า"ปรัมปรโภชนะ"

กรณีที่จะไม่เป็นอาบัติ (นอกจากข้อยกเว้นในสิกขาบทแล้ว) คือ วิกัปอาหารไว้(เช่นเดียวกับวิกัปจีวร), ฉันอาหารที่มีเจ้าภาพหลายรายรวมกัน, ฉันไปตามลำดับที่รับนิมนต์, ฉันอาหารที่เขาถวายประจำอยู่แล้ว, ฉันอย่างอื่นที่ไม่ใช่โภชนะ 5

รับบิณฑบาตเกิน 3 บาตร

ภัตตาหาร-ขาทนียะ-โภชนียะ

คำที่น่าศึกษาเป็นพิเศษสำหรับโภชนวรรคนี้ คือคำว่า "อาหาร". ในภาษาไทยมีคำว่าอาหารคาวหวาน "คาว" คืออาหารที่กินในมื้อหลัก, "หวาน" คืออาหารที่กินหลังอาหารคาวก็ได้ หรือกินเวลาไหนก็ได้ ไม่ใช่อาหารหลัก

ในบาลีก็คล้ายกัน มีอาหาร 2 ประเภทคือ โภชนะ(หรือโภชนียะ) และ ขาทนะ(หรือขาทนียะ)

"โภชนะ" คืออาหารหลัก กินกันเป็นเวลา. ในชมพูทวีปสมัยก่อน อาหารหลักหรือโภชนะ มี 5 อย่างคือ 1. ข้าวสุก 2. กุมมาส(ขนมสด) 3. สัตตุ(ขนมแห้ง) 4. ปลา 5. เนื้อ

"ขาทนะ" คือผลไม้, เผือก, มัน เป็นต้น ของพวกนี้เรียกว่า "ขาทนียะ" เพราะเป็นของขบเคี้ยว กินจุบกินจิบก็ได้

การฉันอาหารที่เข้าข่ายละเมิดสิกขาบทในโภชนวรรค หมายถึงการฉันโภชนะ เพราะฉะนั้น ในโภชนวรรคสิกขาบทที่ 3 ข้างต้น จึงไม่เป็นอาบัติเพราะ"โภชนะทีหลัง" ด้วยเหตุว่า ขาทนียะไม่ใช่โภชนะ 5 แม้ภิกษุจะฉันก่อนไปฉันอาหารที่เขานิมนต์ก็ไม่เป็นอาบัติ

ข้าวสุก, ปลา, เนื้อ เข้าใจได้ไม่ยาก แต่กุมมาสและสัตตุนั้นคืออะไร?

กุมมาส, ขนมสด, หรือ ขนมต้ม เก็บไว้ได้ไม่นาน ตัวอย่างที่น่าจะคล้ายกันคือ"ลัฑฑู"ของชาวอินเดียทุกวันนี้ ทำจากแป้ง, ทอดด้วยน้ำมันพืช, ทำเป็นก้อนกลมๆ ข้างในใส่น้ำอ้อยหรือน้ำตาล, สมัยก่อน กุมมาสนิยมให้กันเป็นของฝากหรือของกำนัล เนื่องจากทำด้วยแป้ง(ข้าว) จึงเป็นโภชนะอย่างหนึ่งสำหรับภิกษุ

"สัตตุ" แปลกันว่าขนมแห้ง แต่อรรถกถา(สมันตปาสาทิกา) ว่าเป็นอาหารแห้ง ที่เรียกว่า"สัตตุก้อน-สัตตุผง" แม้แต่งาและข้าวสารเป็นต้น ก็เป็นสัตตุ สมัยก่อนถือเป็นเสบียงอย่างหนึ่งในการเดินทางไกล

ภิกษุบอกต่อๆ กันให้ไปรับบิณฑบาต

(494-495) เกิดเรื่อง 2 ตราวคล้ายกัน ตราวหนึ่งอุบาสิกาทำขนม(กุมมาส)ให้ลูกสาวเป็นของฝากไปถึงลูกเขย เห็นภิกษุมา

บิณฑบาตก่อนจึงถวายขนมนั้นไป ภิกษุนั้นไปบอกรูปอื่น รูปอื่นนั้นก็ไปรับอีก และมีการบอกต่อๆ กันไปอีกหลายรูป จนขนมหมด อุบาสิกาต้องให้ลูกสาวค้างต่อที่บ้านเพื่อรอเอาขนมไปฝากสามีให้ได้ สามีก็ร้อนใจ ส่งข่าวให้กลับบ้านหลายครั้งหลายหน จนเนิ่นนานเกินรอ ในที่สุดเขาก็มีภรรยาใหม่

อีกคราวหนึ่ง พวกพ่อค้าเกวียนจะเดินทางจากกรุงราชคฤห์ไปทางตะวันตก ในกลุ่มพ่อค้านั้นมีอุบาสกคนหนึ่งเห็นภิกษุไปบิณฑบาต ก็ถวายสัตตุ ภิกษุก็บอกต่อๆ กันอีกให้ไปบิณฑบาตที่นั่น จนเสบียงเขาหมด อุบาสกถูกทิ้งให้อยู่จัดหาเสบียงใหม่ ตามไปทีหลัง ได้ถูกโจรปล้นชิงเอาทรัพย์สินไปหมด

เหตุเกิดคราวหลังนี้ นำไปสู่พระบัญญัติแห่งโภชนวรรคสิกขาบทที่ 4 ว่า

(83) **"แม้เขาปวารณาให้ภิกษุไปรับกุมมาสก็ดี สัตตุก็ดี ตามความต้องการ ภิกษุก็พึงรับได้เต็มที่ 2-3 บาตร ถ้ารับเกินกว่านั้น เป็นปาจิตตีย์ ถ้ารับมาแล้วแบ่งปันแก่ภิกษุทั้งหลาย เป็นการดี"**

ภิกษุรับมา 2-3 บาตรแล้ว ไม่แบ่งปันแก่ภิกษุอื่น เป็นทุกกฏ ถ้าภิกษุไปรับตามๆ กัน(เหมือนในท้องเรื่อง) ก็เป็นทุกกฏ

กรณีที่ไม่เป็นอาบัติคือ ของที่เขาถวายไม่ใช่ของกำนัลและของเสบียง หรือของเหลือจากที่จะเป็นของกำนัลเป็นเสบียง, ของนั้นเขาไม่ได้ใช้แล้ว, ของพวกญาติ, ของคนปวารณา, ของที่รับมาเพื่อประโยชน์แก่ภิกษุอื่น, และของที่ได้มาด้วยทรัพย์ของตน

ฉันเสร็จแล้วยังฉันอีก

ประเคนและหัตถบาส

มีคำอยู่ 2 คำที่ควรศึกษาไว้ก่อน คือคำว่า "ประเคน" และ "หัตถบาส" คำทั้งสองนี้มีความเกี่ยวข้องกันด้วย

"ประเคน" คือการยกของให้พระ เป็นการให้ด้วยความเคารพจากอนุปสัมบัน หรือจากผู้มีพรรษาน้อยกว่า ลักษณะการประเคนที่ถูกต้องคือ

1. ของไม่ใหญ่โตหรือหนักเกินไป (คนทั่วไปยกได้)

2. ผู้ประเคนอยู่ในหัตถบาส คือห่างประมาณศอกหนึ่ง

3. ผู้ประเคนยกของนั้นน้อมเข้าไปให้(ด้วยอาการนอบน้อม)

4. ผู้ประเคนน้อมเข้าไปให้ด้วยกายหรือของเนื่องด้วยกาย (เช่นวางผ้ารับ) หรือโยนให้ก็ได้(ด้วยอาการเคารพ)

5. ภิกษุรับด้วยกาย(ด้วยมือ) หรือรับด้วยของเนื่องด้วยกายก็ได้ (ถ้าผู้หญิงประเคน ใช้ผ้ากราบหรือผ้าเช็ดหน้ารับ). ในภาษาบาลี กิริยาที่ประเคนใช้คำว่า"อภิหรติ" ไม่ใช่ให้ธรรมดา เป็นการให้อย่างตั้งใจ ให้อย่างนอบน้อม

คำว่า"หัตถบาส" หมายถึงวงแขนหรืออ้อมแขนในภาษาไทย (แปลตามศัพท์คือ บ่วงมือ) ระยะห่างของหัตถบาสคือ 2 ศอกกับ 1 คืบ หรือ 2 ศอกครึ่ง. นั่งหัตถบาส คือนั่งให้ห่างกันไม่เกิน 1

ศอก(เมื่อวัดจากแผ่นหลังของผู้นั่ง ไปหาหัวเข่า และไปจรดผู้นั่งอยู่ข้างหน้า ก็จะได้ระยะประมาณ 2 ศอกครึ่ง) ถ้ายืนในระยะหัตถบาส ให้วัดจากส้นเท้าของคนหนึ่งไปหาอีกคนหนึ่ง. หัตถบาสโดยความมุ่งหมายก็คือระยะที่พอเหมาะพอดี เป็นระยะที่จะก้มกราบก็ได้ จะยื่นของให้กันก็ได้ หรือแม้กระทั่งจะให้คนเบียดแทรกไปก็ได้

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสทรงกล่าวถึงการประเคนว่า น่าจะเป็นธรรมเนียมที่ใช้อยู่ในหมู่นักบวชอื่นๆ ด้วย คงต่างคนต่างก็ไม่ฉันของที่คนอื่นรับประเคนมา ถ้าจะฉันก็ต้องให้เขาประเคนก่อน

ถ้าพิจารณาจากลักษณะหรือองค์ประกอบของการประเคน จะเห็นได้ว่า การรับบิณฑบาตเป็นการรับประเคนด้วยของเนื่องด้วยกาย เช่น ทัพพีตักข้าว ข้าวนั้นภิกษุสามารถฉันได้เลย แม้แต่การโยนให้ (ซึ่งมีอยู่ในประเพณีบางอย่าง) ก็เท่ากับประเคนแล้วอย่างหนึ่ง. ในโภชนวรรคสิกขาบทที่ 10 ระบุว่า อาหารเท่านั้นที่ภิกษุต้องรับด้วยการประเคน ถ้าไม่ประเคนเป็นอาบัติ ถ้าเป็นของอย่างอื่น เขาให้โดยไม่ได้ประเคน ก็ไม่เป็นอาบัติ

ธรรมเนียมการใช้ผ้ากราบ น่าจะเกิดมาจากคำว่า "รับประเคนด้วยของเนื่องด้วยกาย" สมัยก่อนอาจจะใช้สันถัตเป็นผ้ากราบ ผ้ากราบและผ้าเช็ดหน้าไม่ใช่บริขาร 8 ของภิกษุ จะมีหรือไม่มีก็ได้ พอๆ กับถุงย่ามและถลกบาตรเป็นต้น

ห้ามภัต

ทรงบัญญัติสิกขาบทที่ 5 (แห่งโภชนวรรค)ว่า

84 "ภิกษุกำลังฉันอยู่ เขายกมาถวายอีกก็บอกว่าพอแล้ว (ห้ามภัต) ฉันขาทนียะหรือโภชนียะ ซึ่งไม่ใช่ของเหลือเดน เป็นปาจิตตีย์"

("กำลังฉันอยู่" แปลจากคำว่า"ภุตฺตาวี". ตามไวยากรณ์ต้องแปลว่า"ฉันเสร็จแล้ว" แต่ถ้าแปลอย่างนั้นจะขัดกับองค์ประกอบ ในหน้า 183 ย่อหน้าที่ 2)

ต้นเหตุของสิกขาบทนี้เกิดขึ้น 2 คราว คราวแรก พราหมณ์คนหนึ่งนิมนต์ภิกษุหลายรูปไปฉันที่บ้าน. ฉันเสร็จแล้ว เขาออกปากเชื้อเชิญเพื่อนบ้านให้กินเลี้ยงกันต่อ เพื่อนบ้านบอกว่าอาหารของท่านจะพอเลี้ยงกันหรือในเมื่อภิกษุยังไม่พอฉัน เพราะภิกษุฉันเสร็จที่นี่แล้วก็ไปฉันต่อที่บ้านของพวกเขาอีก พราหมณ์ได้ฟังก็เสียใจ พระพุทธองค์จึงทรงบัญญัติห้ามภิกษุทำอย่างนั้น

อีกคราวหนึ่ง พวกภิกษุนำบิณฑบาตไปให้ภิกษุอาพาธรูปหนึ่งฉัน ภิกษุอาพาธรูปนั้นฉันไม่ค่อยได้ พวกภิกษุจึงเทอาหารทิ้งเพราะถือว่าเป็นอาหารที่ภิกษุอาพาธไม่ฉันแล้ว จะเอามาฉันอีกไม่ได้ เรื่องนี้เป็นเหตุให้ทรงอนุญาตการฉันอาหารที่เหลือจากภิกษุอื่นฉันได้

อาหารที่เรียกว่าเป็นเดนมี 2 อย่างคือ อาหารที่ภิกษุอาพาธฉันเหลือ และอาหารที่ภิกษุทำให้เป็นเดน เช่น กรณีภิกษุรับประเคนอาหารมาแล้ว และฉันบ้างแล้ว แต่ยังไม่ลุกจากอาสนะได้ยกอาหารนั้นให้แก่ภิกษุอีกรูปหนึ่งที่นั่งอยู่ใกล้กัน(นั่งในระยะ

หัตถบาส) พร้อมกับบอกว่า ผมพอแล้ว อย่างนี้เรียกว่าทำอาหารนั้นให้เป็นเดน คือทำให้เป็นกัปปิยะ(เป็นของฉันได้)

อาหารที่ไม่เป็นเดนดังกล่าว ภิกษุเพียงรับมา ยังไม่ทันฉันก็เป็นทุกกฏแล้ว และเป็นปาจิตตีย์เมื่อกลืน กลืนกี่คำก็เป็นปาจิตตีย์ทุกคำ

อาหารที่เข้าข่ายว่าห้ามแล้วหรือพอแล้ว มีองค์ประกอบ 5 อย่างคือ 1. กำลังฉันอาหารอยู่ 2. เขานำอาหารมาถวายอีก 3. ผู้ถวายอยู่ในหัตถบาส 4. เขาประเคน 5. ภิกษุบอกว่าพอแล้ว

วันใดที่ภิกษุฉันอยู่และบอกว่าพอแล้วดังกล่าว วันนั้นภิกษุจะฉันได้อีก ก็เฉพาะอาหารที่เป็นเดน

หาเรื่องจับผิดภิกษุที่ฉันแล้วฉันอีก

ภิกษุ 2 รูปปรับอาบัติกัน

(504) หลังจากมีพุทธบัญญัติแห่งโภชนวรรคสิกขาบทที่ 5 แล้ว วันหนึ่งมีภิกษุ 2 รูปเดินทางไปกรุงสาวัตถี, ระหว่างทาง รูปหนึ่งละเมิดสิกขาบทข้อหนึ่ง อีกรูปหนึ่งจึงตักเตือน รูปที่ถูกตักเตือนผูกใจเจ็บอยู่ลึกๆ. เมื่อไปถึงกรุงสาวัตถี ภิกษุรูปหลังไปฉันสังฆภัต(อาหารที่ประชาชนจัดถวายสงฆ์เป็นส่วนรวม) อีกรูปหนึ่งซึ่งผูกใจเจ็บนั้น ไปรับบิณฑบาตที่บ้านญาติ เอาอาหารส่วนหนึ่งไปให้เพื่อนรูปนั้น เมื่อเพื่อนบอกว่าผมฉันพอแล้ว ท่านก็รุกเร้าให้ฉันจนได้ พอเพื่อนฉันเสร็จ ท่านก็ฟื้นความหลังที่ถูกตักเตือนคราวก่อน แล้วกล่าวโทษว่าเพื่อนได้ฉันอาหารที่เข้าข่ายว่า"ห้ามภัต"แล้ว

โภชนวรรคสิกขาบทที่ 6 ทรงบัญญัติที่วัดเชตวันว่า

85 "ภิกษุรู้อยู่ มุ่งจะหาโทษกัน นำอาหารไปขอให้ภิกษุผู้ฉันเสร็จแล้ว-ห้ามภัตแล้วฉัน ไม่ว่าจะเป็นขาทนียะหรือโภชนียะ ซึ่งไม่ใช่ของเป็นเดน เมื่อภิกษุนั้นฉัน ภิกษุผู้แกล้งหาโทษกัน เป็นปาจิตตีย์"

ฉันอาหารในเวลาวิกาล

สัตตรสวัคคีย์ก่อเหตุ

(508) ภิกษุเจ้าปัญหา 2 กลุ่มคือ ภิกษุฉัพพัคคีย์ และภิกษุสัตตรสวัคคีย์(กลุ่มพระเด็ก) เคยอยู่ที่วัดเวฬุวันด้วยกัน คืนหนึ่งพวกภิกษุสัตตรสวัคคีย์ไปดูมหรสพในงานบนยอดเขา ชาวบ้านเห็นก็นิมนต์ไปสรงน้ำ ลูบทาของหอม และจัดอาหารให้ฉัน แล้วยังถวายขาทนียะ(ของขบเคี้ยว)ให้ถือติดตัวกลับวัดด้วย เมื่อไปถึงวัด ภิกษุพวกนี้ก็เอาขาทนียะไปฝากพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ และเล่าให้ฟังว่าพวกตนได้ไปฉันที่บ้านหลังหนึ่งมา ภิกษุฉัพพัคคีย์จึงกล่าวโทษที่ไปฉันอาหารในเวลาวิกาล

พระพุทธองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทที่ 7 (แห่งโภชนวรรค) ที่วัดเวฬุวัน ว่า

86 "ภิกษุฉันขาทนียะหรือโภชนียะในเวลาวิกาล เป็นปาจิตตีย์"

"เวลาวิกาล" ในสิกขาบทนี้หมายถึง ตั้งแต่เที่ยงวันไปจนถึงอรุณขึ้น (วิกาลอีกความหมายหนึ่ง หมายถึงเวลาค่ำ)

สิกขาบทนี้ เป็นอจิตตกะ แม้ไม่รู้หรือสงสัยแล้วฉันก็เป็นปาจิตตีย์. รับมาเพื่อจะฉัน แม้ยังไม่ได้ฉัน ก็เป็นทุกกฏ. เวลาในกาล(คือเวลาก่อนเที่ยง)ภิกษุเข้าใจว่าเป็นเวลาวิกาล แล้วฉัน เป็นทุกกฏ. หรือเพียงแต่สงสัยกาลว่าเป็นวิกาลแล้วฉัน ก็เป็นทุกกฏ (จะทำเป็นไม่รู้ หาวิธีเลี่ยงไม่ได้เลย)

(511) กรณีที่จะไม่เป็นอาบัติคือ ภิกษุฉันยามกาลิก(ยามะกาลิก). สัตตาหกาลิก. และยาวชีวิก(ยาวะชีวิก) เมื่อมีเหตุอันสมควร. (ฉันพร่ำเพรื่อเอารสหรือแก้หิว เป็นทุกกฏ)

กาลิก-เนื่องด้วยกาล

อาหารที่ภิกษุรับมาเพื่อฉัน ซึ่งทรงบัญญัติให้ภิกษุเก็บไว้และฉันได้ภายในเวลาที่กำหนด มีอยู่ 4 อย่างคือ

1. *ยาวกาลิก*-รับประเคนไว้และฉันได้ตั้งแต่เช้าถึงเที่ยง มีข้าว. ปลา. เนื้อ. ผัก. ผลไม้. ขนม เป็นต้น (คือขาทนียะและโภชนียะทุกอย่าง)

2. *ยามกาลิก*-รับประเคนไว้และฉันได้ภายในวันหนึ่งกับคืนหนึ่ง คือตั้งแต่เช้าถึงอรุณขึ้นของวันใหม่ เช่น ปานะ(น้ำผลไม้)ที่ทรงอนุญาต

3. *สัตตาหกาลิก*-รับประเคนไว้และฉันได้ภายในเวลา 7 วัน ได้แก่เภสัชทั้ง 5 คือ เนยใส. เนยข้น. น้ำมัน. น้ำผึ้ง. น้ำอ้อย

4. *ยาวชีวิก*-รับประเคนแล้วฉันได้ตลอดไป ไม่จำกัดเวลา ได้แก่ของที่ใช้ปรุงเป็นยา (นอกจากกาลิกทั้ง 3 ข้างต้น)

กาลิกผสมกัน เอากาลิกอายุสั้นเป็นหลัก เช่น เครื่องเทศเป็นยาวชีวิก(เก็บและฉันได้ตลอดไป) เมื่อผสมกับข้าวสุก ก็กลายเป็นยาวกาลิก สามารถเก็บและฉันได้ภายในเวลาเช้าถึงเที่ยง (รายละเอียดเรื่องกาลิก ศึกษาเพิ่มเติมได้ในวินัยมุขเล่ม 2 กัณฑ์ที่ 19 ว่าด้วย"กาลิก 4")

ฉันอาหารที่เก็บไว้ค้างคืน

พระเวลัฏฐสีสะตากข้าวไว้ฉัน

(512) พระอุปัชฌาย์ของพระอานนท์ ชื่อ "พระเวลัฏฐสีสะ" (อรรถกถากล่าวว่า เป็นภิกษุรูปหนึ่งในคณะภิกษุชฏิลพันรูป ที่ได้อุปสมบทจากพระพุทธองค์เมื่อทรงตรัสรู้แล้วใหม่ๆ) เป็นพระอรหันต์อยู่ในป่าใกล้ๆ วัดเชตวัน, วันหนึ่ง ท่านบิณฑบาตได้ข้าวสุกมามาก จึงเอามาตากแห้ง เวลาจะฉันก็เอามาแช่น้ำฉัน (ไม่ใช่เห็นแก่ปากท้อง แต่เพื่อจะได้มีเวลาอยู่ในสมาบัตินานๆ) พวกภิกษุเห็นท่านไม่ค่อยออกบิณฑบาต จึงถามไถ่ ได้ความว่าท่านมีข้าวตากฉัน ก็เลยตำหนิว่าท่านฉันอาหารที่สั่งสมไว้ พระพุทธองค์ทรงบัญญัติห้ามตามข้อตำหนิของสงฆ์ ว่า

87 "ภิกษุฉันขาทนียะหรือโภชนียะ ที่ทำการสั่งสม เป็นปาจิตตีย์"

"การสั่งสม" แปลจากศัพท์ว่า"สันนิธิ", ผู้ทำการสั่งสม เรียกว่า "สันนิธิการก" หมายถึงรับประเคนอาหารไว้ แล้วเก็บไว้ค้างคืนเพื่อจะฉันในวันต่อไป

คำว่า"พระอุปัชฌาย์" ในเรื่องนี้ ไม่ได้หมายถึงผู้ให้การอุปสมบท แต่เป็นผู้ทำหน้าที่ปกครองดูแล คอยตักเตือนพร่ำสอน

ขออาหารอย่างดีมาฉันเอง

โภชนวรรคสิกขาบทที่ 9 ทรงบัญญัติที่วัดเชตวันว่า

๘๘ "ภิกษุซึ่งมิใช่ผู้อาพาธ ขอโภชนะอันประณีต คือ เนยใส, เนยข้น, น้ำมัน, น้ำผึ้ง, น้ำอ้อย, ปลา, เนื้อ, นมสด, นมส้ม เพื่อประโยชน์แก่ตน แล้วฉัน เป็นปาจิตตีย์"

ต้นเรื่องเกิดจากพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ไปขออาหารดีๆ จากชาวบ้านมาฉัน จนเขาติฉินนินทา, และอีกกรณีหนึ่ง มีภิกษุอาพาธ เคยได้อาหารที่เป็นประโยชน์แก่ร่างกายในยามป่วยไข้ เมื่อมีพระบัญญัติห้ามอย่างนั้นท่านก็ลำบาก จึงทรงผ่อนผันไว้ในสิกขาบท

อาหารดีๆ หรืออาหารประณีตนั้น ที่จะไม่เป็นอาบัติแก่ภิกษุ ก็โดย ได้มาตอนอาพาธ (พอหายแล้วฉัน ไม่เป็นไร). ภิกษุฉันอาหารเหลือของภิกษุอาพาธ. ภิกษุขอจากญาติ-จากคนปวารณา. อาหารที่ภิกษุขอเพื่อผู้อื่น. หรือ อาหารที่ภิกษุเอาทรัพย์ของตนแลกมา

ฉันอาหารที่ไม่ได้รับประเคน

ภิกษุฉันเครื่องเซ่นผี

(522) เรื่องนี้เกิดขึ้นขณะพระพุทธองค์ประทับอยู่ที่กูฏาคารศาลา (ป่ามหาวัน) มีภิกษุรูปหนึ่ง ซึ่งอยู่แต่ในป่าช้า และใช้แต่ผ้าบังสุกุล (ในที่นี้คือผ้าที่ติดอยู่กับศพ) อาหารก็ฉันแต่เครื่องเซ่น ที่เขาทำอุทิศผู้ตาย ไม่ว่าจะวางอยู่ตามโคนไม้ หรือตามธรณีประตูหน้าบ้าน. ชาวบ้านเห็นท่านอ้วนล่ำ ก็เลยระแวงไปว่าท่านอาจจะฉันเนื้อศพมาก็เป็นได้. เครื่องเซ่นนั้นเขาไม่ได้ถวายให้ฉัน จึงทรงบัญญัติห้ามฉันอาหารที่เขาไม่ได้ประเคน นับแต่นั้นพวกภิกษุก็ไม่กล้าแม้แต่จะดื่มน้ำและใช้ไม้สีฟัน

เสาหินพระเจ้าอโศก
ที่โบราณสถานป่ามหาวัน
(เมืองเวสาลีโบราณ)

โภชนวรรคสิกขาบทที่ 10 ทรงบัญญัติว่า

89 "ภิกษุกลืนอาหารที่เขายังไม่ได้ให้ พอของเข้าปาก เป็นปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่น้ำและไม้ชำระฟัน"

"เครื่องเซ่น" แปลจากศัพท์ว่า"โวสาฏิตกะ"

ภิกษุเผลอ ฉันของที่ไม่ได้รับประเคน ก็เป็นปาจิตตีย์

ของที่เข้าปากแล้วไม่เป็นอาบัติ คือ น้ำ, ไม้สีฟัน, ยามหาวิกัติ(มูตร, ปัสสาวะ, คูถ(อุจจาระ), เถ้า, ดิน) หรือเมื่อเกิดเหตุฉุกเฉิน เช่นถูกงูกัด ภิกษุฉันของที่ไม่ได้รับประเคน ก็ไม่เป็นอาบัติ

อรรถกถากล่าวตอนหนึ่งว่า ภิกษุตัดไม้เพื่อจะทำเถ้าใช้เป็นยา หรือขุดแผ่นดินเพื่อเอาดินมาทำยา ไม่เป็นอาบัติ

(เรื่องการรับประเคน มีรายละเอียดอยู่ในคัมภีร์สมันตปาสาทิกา)

หมวดที่ 5 อเจลกวรรค (10 สิกขาบท)

อเจลกะ-ชีเปลือย

ปาจิตตีย์ วรรคที่ 5 มีชื่อว่า"อเจลกวรรค", อเจลกะ แปลว่า "ชีเปลือย" หรือ นักบวชเปลือยกาย, สิกขาบทที่มีอเจลกะมาเกี่ยวข้องมีเพียงสิกขาบทที่ 1 แต่การตั้งชื่อวรรค(หรือหมวด)ในพระไตรปิฎก อย่างหนึ่งนิยมตั้งตามสิกขาบทข้อแรก

นักบวชร่วมสมัยพุทธกาล ส่วนหนึ่งคือ ปริพาชก(ถ้าเป็นหญิง คือปริพาชิกา), อาชีวก, และ อเจลกะ, นักวิชาการบางท่าน (ดร.บี.ซี. ลอว์-Bimala Charn Law, Historical Gleanings, p.29)กล่าวว่า นักบวชเหล่านั้น เป็นสาวกของครูทั้ง 6 ตั้งสำนักใหญ่อยู่นอกกำแพงกรุงราชคฤห์ เรียกกันว่า"ปริพาชก" ส่วนนักบวชสาวกของพระพุทธเจ้า เรียกว่า"ภิกษุ"(และ"สมณะ")

ทั้งปริพาชกและภิกษุ มีลักษณะเหมือนกันอย่างหนึ่งคือ ศีรษะโล้น(มุณฑกะ) ดำรงชีวิตอยู่ระหว่างความเป็นดาบส(อยู่ป่า-ตัดขาดจากสังคมโลก)กับความเป็นพราหมณ์(ผู้ครองเรือน), และดำรงชีวิตเป็นอนาคาริยะ(ไม่มีบ้านเรือน)เหมือนกัน

อาชีวกกับอเจลกะ มีความชัดเจนว่าเป็นนักบวชเปลือยกายหรือชีเปลือย (ชี ในที่นี้หมายถึงนักบวชทั้งหญิงและชาย) แต่ไม่พบหลักฐานบอกว่าเป็นสาวกของลัทธิใดแน่ เพราะในบรรดาครูหรือศาสดาทั้ง 6 นั้น ถือลัทธิเปลือยกายถึง 3 ท่านคือ 1. ปูรณะ กัสสปะ 2. มักขลิ โคสาล 3. นิครนถ์ นาฏบุตร

อีก 3 ท่านคือ

1. อชิตะ เกสกัมพล-เอาผมมนุษย์มาทำเป็นเครื่องนุ่งห่ม

2. ปกุธะ กัจจายนะ-ไม่มีหลักฐานว่าเปลือยกายหรือไม่ บอกแต่เพียงว่า ไม่ยอมใช้น้ำเย็น เพราะถือว่าในน้ำเย็นมีชีวิต

3. สัญชัย เวลัฏฐบุตร-เป็นปริพาชก(ศาสดาเก่าของพระสารีบุตรและพระมหาโมคคัลลานะ)

ยื่นอาหารให้นักบวชอื่น

เดียรถีย์และคนกินเดน

(527) ที่กูฏาคารศาลาคราวหนึ่ง มีคนนำขนมไปถวายภิกษุสงฆ์เป็นจำนวนมาก พระพุทธองค์รับสั่งให้พระอานนท์แจกจ่ายขนมเหล่านั้นแก่นักบวชและพวกขอทาน(คนกินเดน) พระอานนท์จึงให้พวกเขานั่งเข้าแถวกัน แล้วแจกขนมให้ตามลำดับ มีปริพาชิกานางหนึ่งมักจะได้รับแจกขนมคนเดียว 2 ชิ้นโดยบังเอิญ ทำให้ปริพาชกจากสำนักเดียวกันแปลกใจ ถามนางว่า เป็นคนรักของพระอานนท์หรือจึงมีพิเศษกันอย่างนั้น? ปริพาชิกาก็บอกว่า พระเถระหยิบผิดเอง ไม่ได้เป็นอะไรกัน. อาชีวกอีกคนหนึ่งไปรับแจกขนม ได้ข้าวคลุกเนยใสก้อนใหญ่ ก็ถูกเพื่อนถามด้วยความแปลกใจ. เรื่องแจกขนมของภิกษุก็เลยเป็นที่ซุบซิบของพวกเดียรถีย์. อุบาสกทั้งหลายจึงกราบทูลพระพุทธองค์ว่า พวกเดียรถีย์คอยจับผิดพระรัตนตรัย ไม่ควรให้ภิกษุแจกอาหารให้กับมือพวกนั้น (เพราะเหมือนเป็นการประเคนให้เขาด้วย)

อเจลกวรรคสิกขาบทที่ 1 ทรงบัญญัติว่า

(90) **"ภิกษุให้ขาทนียะหรือโภชนียะ แก่อเจลกะก็ตาม แก่ปริพาชกก็ตาม แก่ปริพาชิกาก็ตาม ด้วยมือของตน เป็นปาจิตตีย์"**

วางอาหารไว้, ให้เขาหยิบไปเอง, หรือให้ของอย่างอื่นที่ไม่ใช่อาหาร แม้ให้กับมือ ไม่เป็นอาบัติ

ชวนภิกษุไปบิณฑบาตด้วยแล้วไล่กลับ

อเจลกวรรคสิกขาบทที่ 2 ทรงบัญญัติที่วัดเชตวันว่า

91 "ภิกษุชวนภิกษุอื่นไปบิณฑบาตด้วยกัน แล้วพูดให้ชาวบ้านถวายอาหารหรือไม่ให้ถวายก็ตาม แก่ภิกษุนั้น แล้วไล่กลับระหว่างทาง อ้างว่าอยู่คนเดียวสบายกว่า โดยไม่มีเหตุผลอย่างอื่น เป็นปาจิตตีย์"

ในที่นี้ ไล่เขากลับเพราะอยากจะทำอะไรที่ไม่ดีไม่งาม และไม่อยากให้ภิกษุนั้นเห็น ถ้าให้กลับด้วยเหตุผลที่ดีไม่เป็นไร

เรื่องนี้เกิดจากพระอุปนันทะ(ศากยบุตร)ชวนพระลูกศิษย์ของพระพี่ชายไปบิณฑบาต แล้วไล่ท่านกลับระหว่างที่บิณฑบาตอยู่ เวลานั้นใกล้เที่ยงแล้ว ภิกษุผู้ถูกไล่กลับบิณฑบาตไม่ได้อาหารเลย ต้องอดอาหารทั้งวัน

ไปนั่งแทรกแซงในบ้าน

อเจลกวรรคสิกขาบทที่ 3 ทรงบัญญัติที่วัดเชตวันว่า

92 "ภิกษุไปนั่งแทรกแซงในบ้านเรือนที่มีคนอยู่ 2 คน เป็นปาจิตตีย์"

พระอุปนันทะ(รูปเดิม) ก่อเรื่องนี้ โดยไปนั่งอยู่ในห้องนอนของเพื่อนเก่าซึ่งอยู่กับภรรยา เขาถวายอาหารให้ฉันแล้ว ท่านก็

ยังไม่กลับ จนเพื่อนนิมนต์ให้กลับอยู่หลายหน ท่านก็ไม่ยอมกลับ ภรรยารู้อาการของสามีว่ามีอารมณ์อยากจะร่วมหลับนอน จึงรั้งพระอุปนันทะให้นั่งอยู่ก่อน ทำให้สามีโกรธ หนีออกจากบ้านไป และไปบอกใครต่อใครว่าภิกษุอยู่ในห้องนอนกับภรรยา ตนไม่เป็นอันทำอะไร งานการเสียหายหมด

คำว่า"นั่งแทรกแซง" คือไปอยู่กีดๆ ขวางๆ ไม่ให้เขาทำอะไรได้สะดวก

นั่งในที่ลับตากับมาตุคาม

อเจลกวรรคสิกขาบทที่ 4 ทรงบัญญัติที่วัดเชตวันว่า

93 "ภิกษุนั่งในที่ลับ(ตา) คือในที่กำบังกับมาตุคาม เป็นปาจิตตีย์"

นั่งในที่ลับหูกับมาตุคาม

อเจลกวรรคสิกขาบทที่ 5 ทรงบัญญัติที่วัดเชตวันว่า

94 "ภิกษุลำพังผู้เดียว นั่งในที่ลับ(หู)กับมาตุคามผู้เดียว เป็นปาจิตตีย์"

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงมีความเห็นว่า สิกขาบทที่ 4 นั้น น่าจะตกหล่นคำว่า"ตัวต่อตัว" เพราะพุทธประสงค์ในสิกขาบทนี้ หมายถึงนั่งในที่ลับตา ตรงกับ

อนิยตข้อที่ 1

สิกขาบทที่ 5 หมายถึงนั่งในที่ลับหู ตรงกับอนิยตข้อที่ 2 ทั้ง 2 สิกขาบทนี้ ผู้ก่อเหตุคือพระอุปนันทะ ครั้งแรกไปนั่งอยู่ตัวต่อตัวกับภรรยาของเพื่อนในเรือน(ภายในห้อง)ของเขา ครั้งที่สองก็เหมือนกัน แต่อยู่นอกห้อง

รับนิมนต์แล้วไปที่อื่นไม่บอกลา

อเจลกวรรคสิกขาบทที่ 6 ทรงบัญญัติที่วัดเวฬุวันว่า

95 "ภิกษุรับนิมนต์แล้ว มีภัตตาหารอยู่แล้ว ไม่บอกลาภิกษุซึ่งมีอยู่ เดินแวะเยือนบ้านโน้นบ้านนี้ ก่อนฉันก็ตาม ภายหลังฉันก็ตาม เป็นปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่ฤดูกาลถวายจีวร และฤดูกาลทำจีวร"

ฤดูกาลถวายจีวรและฤดูกาลทำจีวรตรงกัน. รอบหนึ่ง สำหรับภิกษุที่ไม่ได้กรานกฐิน (ตั้งแต่แรม 1 ค่ำ เดือน 11 ถึงเพ็ญเดือน 12 รวม 1 เดือน) อีกรอบหนึ่งสำหรับภิกษุที่ได้กรานกฐินแล้ว (ตั้งแต่แรม 1 ค่ำ เดือน 11 ไปจนถึงขึ้น 15 ค่ำ เดือน 4 รวม 5 เดือน)

เกิดเหตุครั้งแรก พระอุปนันทะเป็นผู้ก่อขึ้น โยมอุปัฏฐากนิมนต์ท่านและภิกษุหลายรูปไปฉันที่บ้าน พวกภิกษุล่วงหน้าไปรออยู่ก่อน ส่วนท่านเองเดินแวะไปบ้านโน้นบ้านนี้ระหว่างทาง. โยมไม่ยอมถวายอาหารแก่ภิกษุรูปอื่น เพราะรอท่านรูปเดียว จน

เวลาเลยเที่ยง ภิกษุทั้งหลายต้องอดอาหารในวันนั้น

จากเหตุดราวนั้น ทรงบัญญัติห้ามภิกษุซึ่งรับนิมนต์ฉันแล้วแวะตามบ้านเรือนก่อนฉัน

อีกดราวหนึ่งหลังจากมีพระบัญญัตินั้นแล้ว โยมอุปัฏฐากของพระอุปนันทะนำอาหารไปฝากไว้กับภิกษุที่วัด เพื่อให้พระอุปนันทะเป็นผู้ถวายแทนตน แต่พระอุปนันทะไปบิณฑบาตไม่กลับ พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้รับประเคนไว้รอพระอุปนันทะกลับมา วันนั้นพระอุปนันทะไปบิณฑบาตและฉันเสร็จแล้วก็ไม่กลับวัด ตกบ่ายยังได้แวะเยี่ยมญาติโยมต่อ อาหารที่เขาประเคนฝากไว้ที่วัดก็เลยไม่มีการถวายแก่ภิกษุ ต้องส่งคืนเจ้าภาพ เป็นเหตุให้ทรงเพิ่มอนุบัญญัติห้ามภิกษุแวะบ้านโยมหลังจากฉันด้วย

ต่อมา เกิดมีปัญหาอีก 2 ครั้ง ครั้งหนึ่งเป็นฤดูกาลถวายจีวร อีกครั้งหนึ่งเป็นฤดูกาลทำจีวร ภิกษุไม่กล้าเข้าบ้านโยม เลยไม่ค่อยได้ผ้ามาทำจีวร ขาดเข็มขาดด้ายก็ไม่กล้าเข้าไปขอจากโยม เกรงจะเป็นอาบัติ เป็นเหตุให้ทรงผ่อนผันอีกสำหรับ 2 ฤดูกาลนั้น

และอีกดราวหนึ่ง ภิกษุอาพาธ ต้องการยารักษาโรค ก็ไม่กล้าเข้าบ้านเหมือนกัน จึงทรงผ่อนผันให้บอกลาแล้วเข้าไปได้

ภิกษุอยู่รูปเดียว ไม่บอกลา ไม่เป็นอาบัติ

ขอเกินกำหนดเวลาที่เขาปวารณา

อเจลกวรรคสิกขาบทที่ 7 ทรงบัญญัติที่นิโครธาราม (กรุงกบิลพัสดุ์) ว่า

96 "ภิกษุผู้ไม่อาพาธ พึงยินดีปัจจัยที่เขาปวารณาเพียง 4 เดือน เว้นไว้แต่เขาปวารณา(ให้ขอได้)อีก และเว้นไว้แต่เขาปวารณาตลอดไป ถ้ายินดีเกินกว่านั้น เป็นปาจิตตีย์"

ที่มาของสิกขาบทนี้ เริ่มมาจากพระเจ้ามหานาม (โอรสพระเจ้าอาว์ของพระพุทธองค์) ซึ่งเป็นอริยบุคคลชั้นสกทาคามี. วันหนึ่ง พระเจ้ามหานามทรงไปทูลพระพุทธองค์ว่า ในวังมีเภสัช(เนยใส)มากมาย ขอปวารณาให้สงฆ์รับได้ตลอดเวลา 4 เดือน แต่ภิกษุทั้งหลายก็ไม่อยากจะรับ แม้จะรับบ้างก็เล็กน้อย ในที่สุดพระองค์ก็ปวารณาให้สงฆ์ขอได้ตลอดไป

ต่อมาวันหนึ่ง พระเจ้ามหานามเห็นพวกภิกษุฉัพพัคคีย์นุ่งห่มไม่เรียบร้อย กิริยาก็ไม่สุภาพ ทรงตำหนิว่าไม่สมกับเป็นบรรพชิต ภิกษุพวกนั้นผูกใจเจ็บ หาทางจะทำอะไรสักอย่างให้พระองค์ได้อาย ก็เลยแกล้งขอเนยใสที่พระองค์ปวารณาให้ขอได้ตลอดไป จำนวน ๑ ทะนาน ทรงให้รอสักระยะ ภิกษุพวกนั้นก็แกล้งขออยู่นั่นแหละ แต่ก็ทรงให้รออีก พวกภิกษุฉัพพัคคีย์จึงต่อว่า ว่าปวารณาแล้วไม่มีของถวายจะมีประโยชน์อะไร พระเจ้ามหานามก็ตำหนิภิกษุพวกนั้นเช่นกันว่า ก็บอกให้รอก่อน ทำไมรอไม่ได้. ภิกษุอื่นๆ ได้ทราบเรื่องนี้เข้า พากันติเตียนในความเป็นคนเจ้าปัญหาของพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ แล้วกราบทูลให้ทรงทราบ เป็นเหตุให้มีพระบัญญัติข้อนี้

การปวารณาให้ภิกษุขอได้นั้น มี 4 อย่างคือ

1. ปวารณาระบุสิ่งของที่ให้ขอ เช่นปวารณาให้ขอเนยใสได้

2. ปวารณาระบุระยะเวลาให้ขอ เช่น ปวารณาให้ขอได้ภาย ใน 4 เดือน
3. ปวารณาระบุทั้งของที่ให้ขอและระยะเวลาที่ให้ขอ เช่น ให้ขอเนยใสได้ภายใน 4 เดือน
4. ปวารณาให้ขอได้ทุกอย่างโดยไม่มีกำหนดเวลา

มาตราตวงสมัยพุทธกาล

มาตราตวงของชมพูทวีปสมัยพุทธกาล ไม่มีดาชั่งเป็นเครื่องวัด ต้องใช้อุปกรณ์ใกล้ตัวที่สุดเป็นเครื่องกำหนดปริมาณ เช่นคำว่า"ทะนาน" ได้มาจากกะโหลกมะพร้าว. ปริมาณ 1 ถังสมัยโบราณเท่ากับ 20 ทะนาน (มาตราตวงของไทยโบราณ 1 ถังเท่ากับ 8 ฟายมือ (ฟายมือคืออุ้งมือ) ข้าวสารอยู่ในอุ้งมือได้เท่าไรนั่นแหละคือ 1 ฟายมือ)

มาตราตวงของชมพูทวีป เริ่มจาก 1 กำมือ ดังนี้

5 มุฏฐิ(กำมือ) เป็น 1 กุฑวะ(ฟายมือ)
2 กุฑวะ เป็น 1 ปัตถะ(กอบ)
2 ปัตถะ เป็น 1 นาฬี(ทะนาน)
4 นาฬี เป็น 1 อาฬหกะ

"อาฬหกะ" ยังไม่พบคำแปล, ตามพระไตรปิฎกบาลี ปริมาณตวงมีแค่อาฬหกะ (แท้จริงแล้วปริมาณตวงยังมีต่อไปอีก) และ

มาตราดวงกับมาตราชั่งก็เป็นคนละอย่าง. ดวงรู้ได้แต่ขนาด ถ้าอยากจะรู้น้ำหนักต้องใช้มาตราชั่งหรือมาตราปริมาณ

ในบทภาชนีย์ กล่าวถึงขนาดของบาตรว่า บาตรขนาดเล็กจุข้าวสุกได้ 1 ปัตถะ บาตรขนาดกลางจุข้าวสุกได้ 1 นาฬี บาตรขนาดใหญ่จุข้าวสุกได้กึ่ง(1/2)อาฬหกะ

ไปดูกองทัพเคลื่อนพล

ภิกษุกับกองทัพ

อเจลกวรรคสิกขาบทที่ 8 ทรงบัญญัติที่วัดเชตวันว่า

97 "ภิกษุไปดูกองทัพออกศึก เป็นปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่เข้าไปในกองทัพด้วยกิจจำเป็น"

ผู้เป็นต้นเรื่อง คือพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ซึ่งพากันไปดูกองทัพที่พระเจ้าปเสนทิโกศลกำลังเคลื่อนพลออกศึก พระราชาทอดพระเนตรเห็นภิกษุเดินมาแต่ไกล จึงทรงนิมนต์มาถามว่ามาธุระอะไร? ภิกษุฉัพพัคคีย์ถวายพระพรว่ามาเข้าเฝ้า. ตรัสว่า พระองค์กำลังวุ่นอยู่กับการรบพุ่ง มาเวลาอย่างนี้จะได้ประโยชน์อะไร พระคุณท่านควรจะเข้าเฝ้าพระพุทธองค์มิใช่หรือ? เรื่องนี้เป็นต้นเหตุให้มีพระบัญญัติห้ามภิกษุไปดูกองทัพออกศึก

ต่อมา มีภิกษุรูปหนึ่ง ซึ่งลุงของท่านเป็นทหารกำลังป่วยอยู่ในกองทัพ ขอให้ท่านไปหา ท่านก็ไปไม่ได้ เพราะมีสิกขาบทห้ามดังกล่าว เมื่อทรงทราบ จึงทรงเพิ่มอนุบัญญัติผ่อนผัน

กรณีภิกษุอยู่ในวัดมองเห็นกองทัพ, กองทัพเคลื่อนพลมาให้เห็นเอง, ภิกษุเดินสวนทางไปเห็นกองทัพโดยบังเอิญ ไม่เป็นอาบัติ

พักอยู่ในกองทัพเกิน 3 คืน

อเจลกวรรคสิกขาบทที่ 9 ทรงบัญญัติที่วัดเชตวันว่า

98 "ภิกษุมีเหตุจำเป็นบางอย่างที่จะเข้าไปในกองทัพ พึงอยู่ในกองทัพได้เพียง 2-3 คืน อยู่เกินนั้น เป็นปาจิตตีย์"

ไปสนามรบระหว่างมีการรบ

อเจลกวรรคสิกขาบทที่ 10 ทรงบัญญัติที่วัดเชตวันว่า

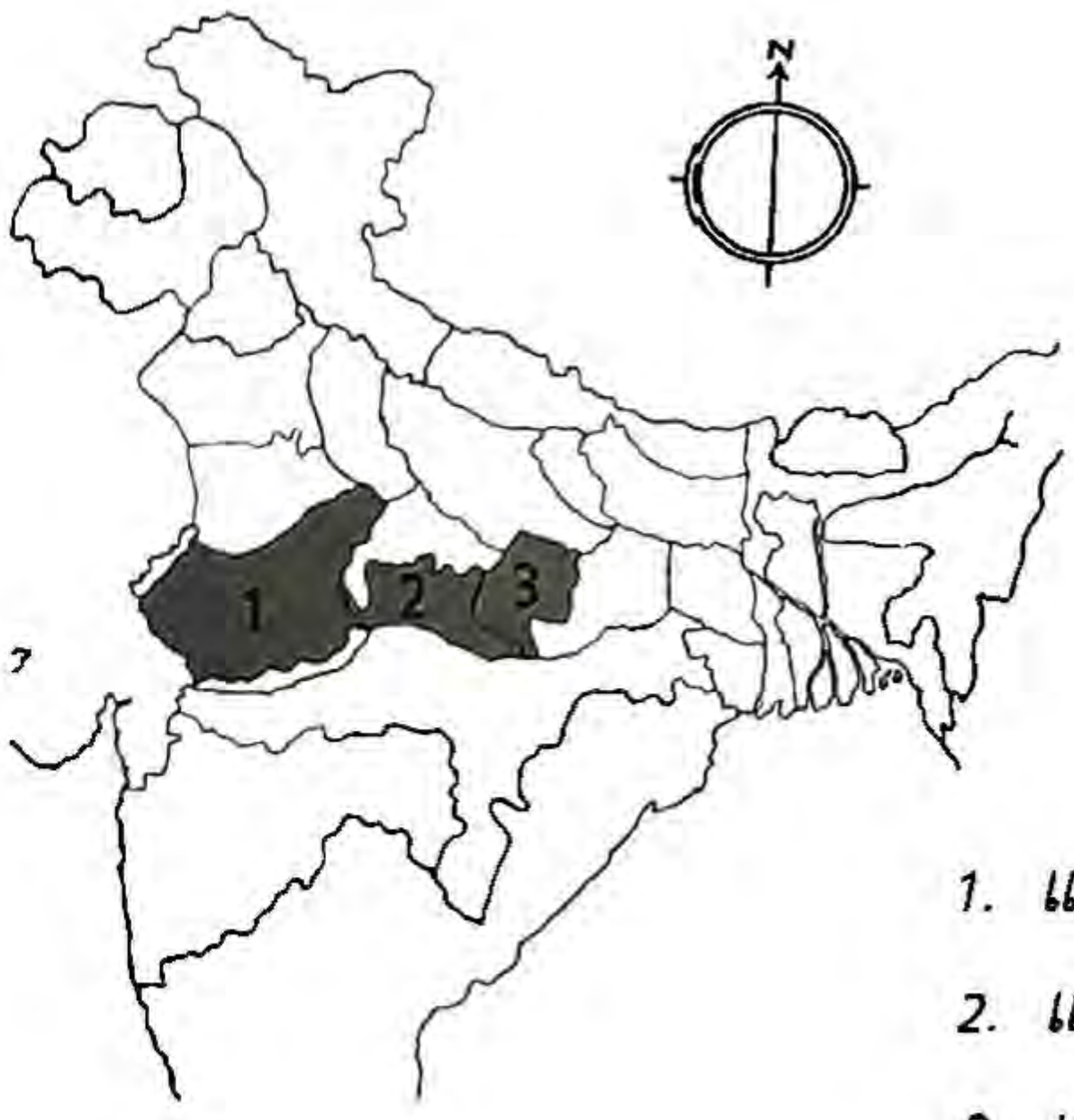
99 "ระหว่างภิกษุอยู่ในกองทัพ (ด้วยเหตุจำเป็นบางอย่าง) 2-3 คืน ถ้าไปที่สนามรบก็ดี ไปยังที่พักพลก็ดี ไปยังที่ที่เขาจัดขบวนทัพก็ดี ไปดูกองทัพที่เขาจัดเป็นขบวนแล้วก็ดี เป็นปาจิตตีย์"

ทั้งสองสิกขาบทนี้ เกิดจากพวกภิกษุฉัพพัคคีย์เดินทางผ่านไปค้างแรมในกองทัพ แต่ค้างอยู่ 2-3 วันแล้วก็ไม่เดินทางต่อ พวกทหารจึงต่าหนิเอา, อีกคราวหนึ่ง(หรือคราวเดียวกันก็เป็นได้) ภิกษุพวกนั้น ระหว่างค้างแรมอยู่ในกองทัพ เที่ยวไปดูโน่นดูนี่ในกองทัพ จนถูกลูกหลง ถูกยิงบาดเจ็บ ชาวบ้านรู้ข่าวก็ด่าซ้ำ

หมวดที่ 6 สุราปานวรรค (10 สิกขาบท)

แคว้นเจติ

ในท้องเรื่องของสิกขาบทที่ 1 (แห่งสุราปานวรรค) ต่อไปนี้ พระพุทธองค์เสด็จจาริกอยู่ในแคว้นเจติ(เจติยะหรือเจติยชนบท) ซึ่งเป็นแคว้นใหญ่แคว้นหนึ่งใน 16 แคว้น คือเป็นแคว้นระดับมหาชนบท. เมืองหลวงชื่อ "โสตถิวดี" อยู่ระหว่างแคว้นวังสะกับแคว้นอวันตี เป็นมัชฌิมชนบทหรือมัธยมประเทศ (คือภาคกลางของอินเดียสมัยนั้น) แม่น้ำที่อยู่ใกล้ที่สุดคือแม่น้ำยมุนา แต่จะพูดว่าอยู่ลุ่มน้ำคงคาก็ได้ เพราะอยู่ใกล้จุดบรรจบระหว่างคงคา

1. แคว้นอวันตี
2. แคว้นเจติ
3. แคว้นกาสี

กับยมุนา. จากพาราณสี(แคว้นกาสี)ไปยังแคว้นอวันตี มีแคว้นเจตีอยู่ระหว่างกลาง. เวทัพภาชาดกกล่าวว่า เส้นทางจากพาราณสีไปแคว้นเจติ ต้องผ่านป่าใหญ่ มีโจรชุกชุม

เมืองภัททวติกะ(ภัททวดี)เป็นเมืองศูนย์กลางทางการค้าของสมัยนั้น ส่วนหมู่บ้านอัมพติตถะ(ท่าม่วง) ซึ่งชื่อบ่งว่าอยู่ริมแม่น้ำ และสอดคล้องกับเรื่องนาคด้วย. ปาริเลยยกะที่พระพุทธองค์เคยประทับจำพรรษาในพรรษาที่ 10 (ณ ปารักขิตวัน)หลังจากเกิดเรื่องภิกษุทะเลาะกันที่โกสัมพี เป็นเมืองหนึ่งอยู่ในแคว้นเจติ

ดื่มสุราเมรัย

สุราและเมรัย

(575) วันหนึ่ง พระพุทธองค์เสด็จจาริกอยู่ในแคว้นเจติ บ่ายพระพักตร์ไปทางหมู่บ้านอัมพติตถะ ซึ่งจะต้องเสด็จผ่านเมืองภัททวติกะ พวกชาวเมืองเห็นพระองค์แต่ไกลต่างก็รีบออกไปทูลห้ามไม่ให้เสด็จไปที่ท่าอัมพติตถะ เพราะที่นั่นมีอาศรมพวกชฎิลอยู่สำนักหนึ่ง ซึ่งลือกันว่ามีนาคร้ายพ่นพิษน่าสะพรึงกลัว มันต้องทำร้ายพระองค์แน่. คนแล้วคนเล่าไปทูลขอร้องไม่ให้เสด็จ พระพุทธองค์ก็ได้แต่ทรงดุษณี มีพระอาการสงบนิ่งอยู่อย่างเดิม และได้เสด็จไปประทับที่เมืองภัททวติกะ มีแต่ภิกษุรูปหนึ่ง คือ พระสาคตะ เดินเลยไปที่ท่าอัมพติตถะ. ในการเสด็จคราวนั้น มีภิกษุหลายรูป (รวมทั้งพวกภิกษุฉัพพัคคีย์) ได้ตามเสด็จไปด้วย

พระสาคตะเป็นผู้ได้ฌานสมาบัติ แสดงฤทธิ์ได้พิสดาร แต่ยังไม่ได้เป็นพระอริยบุคคล ท่านใช้พลังเตโชกสิณขับเคี่ยวกับนาค(ด้วยไฟ) จนนาคร้ายหมดพิษสง แล้วย้อนกลับไปที่เมืองภัททวดิกะ ตามเสด็จพระพุทธองค์กลับสู่กรุงโกสัมพี

พวกอุบาสกได้ฟังข่าวพระสาคตะไปปราบนาคร้าย ต่างก็เลื่อมใส เข้าไปถามว่าท่านอยากฉันอะไร โยมพร้อมจะสรรหามาถวาย ภิกษุฉัพพัคคีย์ตอบแทนว่า สุราใสสีแดงดุจเท้านกพิราบนั่นแหละเยี่ยมที่สุด พระท่านชอบ, เมื่อพระสาคตะเข้าไปบิณฑบาต อุบาสกชาวโกสัมพีทุกครัวเรือนจึงต่างถวายสุรา, วันนั้นพระสาคตะดื่มสุราเมากลิ้งอยู่ที่ประตูเมือง พระพุทธองค์เสด็จไปทอดพระเนตรเห็น มีรับสั่งให้ภิกษุช่วยกันหามท่านกลับวัด ให้วางศีรษะหันไปทางที่ประทับ แต่พระสาคตะไม่ได้สติ ได้พลิกตัวเอาปลายเท้าไปทางที่ประทับแทน บทสอนจากเหตุการณ์จริง ทรงถามให้ภิกษุตอบ ดังนี้

พระพุทธองค์ : สาคตะมีความเคารพยำเกรงในตถาคตมิใช่หรือ?

ภิกษุ : พระเจ้าข้า

พระพุทธองค์ : ขณะนี้ สาคตะยังมีความเคารพยำเกรงในเราอยู่หรือ?

ภิกษุ : ไม่มีเลย พระเจ้าข้า

พระพุทธองค์ : สาคตะต่อสู้กับนาคมามิใช่หรือ?

ภิกษุ : ใช่แล้ว พระเจ้าข้า

พระพุทธองค์ : ตอนนี้ สาคตะจะสู้กับงูน้ำได้ไหม?

ภิกษุ ไม่ได้แน่ๆ พระเจ้าข้า

พระพุทธองค์ : ดื่มแล้วสลบไสล ดีไหม?

ภิกษุ : ไม่ดีเลย พระเจ้าข้า

แล้วทรงตำหนิพระสาคตะที่ดื่มสุรา ทรงสอนภิกษุด้วยเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นต่อหน้า และทรงบัญญัติสิกขาบทที่ ๑ (แห่งสุราปานวรรค)ว่า

100 **"ภิกษุดื่มสุราและเมรัย เป็นปาจิตตีย์"**

น้ำที่มีรสหวานทุกอย่าง ที่เป็นเอง (เช่นน้ำตาลสด) หรือที่เขาปรุงขึ้น พอนานเข้า รสหวานก็กลายเป็นรสเมา จะแรงหรืออ่อนขึ้นอยู่กับรสหวานเดิม นี่คือ"เมรัย" เป็นน้ำเมาที่เกิดจากการหมักหรือดอง. เมรัยที่กลั่นให้รสเมาแรงขึ้น(วัดด้วยระดับความแรงของรสเมา ที่เรียกว่า"ดีกรี") เรียกว่า"สุรา". ทั้งเมรัยและสุรา คือ "มัชชะ"(แปลว่า ทำให้ผู้ดื่มเมา) เรียกให้ครอบคลุมและสั้นที่สุดคือ"น้ำเมา". น้ำที่ดื่มแล้วไม่เมา แม้จะเรียกว่าสุรา หรือแม้จะมีกลิ่นและสีเหมือนสุรา ก็ไม่ใช่มัชชะ. สุราและเมรัยที่ใช้ปรุงรสอาหารให้อร่อย ช่วยให้ชูรส ซึ่งไม่ทำให้คนกินเมาได้ เป็นอัพโพหาริก คือมีก็พูดว่ามีไม่ได้ ไม่เป็นอาบัติ. สิกขาบทนี้เป็นอจิตตกะ ถึงไม่รู้หรือไม่เจตนา ก็เป็นอาบัติ และเพียงหยดนิดเดียว(เท่าหยดน้ำที่ปลายหญ้าคา)เข้าปาก ก็เป็นปาจิตตีย์แล้ว ไม่ได้วัดว่าคนดื่มเมาหรือไม่เมา. มีน้ำหมักดองชนิดหนึ่ง ที่ภิกษุดื่มแล้วไม่

เป็นอาบัติ คือ"ยาดองอริฏฐะ" เช่นเอาผลมะขามป้อมมาดอง เมื่อดองได้ที่แล้ว ยาดองนั้นมีสี, กลิ่น, และ รส คล้ายน้ำเมาแต่ดื่มไม่เมา

เล่นจี้เส้นกัน

สุราปานวรรคสิกขาบทที่ 2 ทรงบัญญัติที่วัดเชตวันว่า

101 "ภิกษุเล่นจั๊กจี้ภิกษุอื่น เป็นปาจิตตีย์"

สิกขาบทนี้เกิดจากพวกภิกษุฉัพพัคคีย์เอามือจี้เส้นให้พวกภิกษุสัตตรสวัคคีย์หัวเราะ มีภิกษุที่ถูกจี้เส้น หัวเราะจนเหนื่อยหายใจไม่ทัน ถึงแก่มรณภาพ

เล่นน้ำ

สุราปานวรรคสิกขาบทที่ 3 ทรงบัญญัติที่วัดเชตวันว่า

102 "ภิกษุลงเล่นน้ำ เป็นปาจิตตีย์"

ที่มาของสิกขาบทนี้คือ พวกภิกษุสัตตรสวัคคีย์เล่นน้ำกันอยู่ในแม่น้ำอจิรวดี พระเจ้าปเสนทิโกศลทอดพระเนตรเห็นจากพระตำหนักชั้นบน จึงรับสั่งกับพระนางมัลลิกาเทวีว่า นั่นพระอรหันต์กำลังเล่นน้ำกัน (แท้จริงไม่ใช่พระอรหันต์) พระนางมัลลิกาเทวีทูลว่า คงเป็นเพราะพระพุทธองค์ยังไม่ได้ทรงบัญญัติ

สิกขาบท หรืออาจจะเป็นเพราะว่าภิกษุที่เล่นน้ำกันอยู่นั้นไม่รู้หลักพระวินัยดีพอ. พระเจ้าปเสนทิโกศลไม่ทรงประสงค์จะกราบทูลเรื่องนี้โดยตรงต่อพระพุทธองค์ จึงรับสั่งให้คนไปนิมนต์ภิกษุที่กำลังเล่นน้ำมา แล้วได้พระราชทานน้ำอ้อยงบก้อนใหญ่ฝากภิกษุเหล่านั้นนำไปถวายแด่พระพุทธองค์ เมื่อพระพุทธองค์ทรงทราบว่าน้ำอ้อยงบมาจากใครและผู้ถวายมีเจตนาอย่างไร จึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้

ภิกษุเอามือแกว่งน้ำ, เอาเท้าแกว่งน้ำ, เอาไม้ขีดน้ำ, หรือเอาของปาน้ำเล่น ก็เป็นทุกกฏ

ไม่เชื่อฟังกัน

สุราปานวรรคสิกขาบทที่ 4 ทรงบัญญัติที่วัดโฆสิตารามว่า

103 "ภิกษุใดไม่เอื้อเฟื้อ(ในคำพร่ำสอน-ตักเตือน) เป็นปาจิตตีย์"

พระฉันนะเป็นต้นบัญญัติเรื่องนี้ ภิกษุทั้งหลายว่ากล่าวตักเตือนเมื่อเห็นท่านทำผิด-ละเมิดสิกขาบท, ท่านไม่เชื่อ ไม่ฟัง และไม่เลิกละความประพฤตินั้น ภิกษุด้วยกันว่ากล่าวตักเตือนแล้วไม่เชื่อฟัง เป็นปาจิตตีย์. ถ้าอนุปสัมบันว่ากล่าว ภิกษุไม่เชื่อฟัง เป็นทุกกฏ ถ้ามีเหตุผลชี้แจงว่า ที่ประพฤติอย่างนั้น เพราะอุปัชฌาย์อาจารย์สอนมาอย่างนั้น ไม่เป็นอาบัติ

หลอนให้ตกใจ

สุราปานวรรคสิกขาบทที่ 5 ทรงบัญญัติที่วัดเชตวันว่า

104 "ภิกษุหลอนภิกษุด้วยกัน เป็นปาจิตตีย์"

"หลอน" คือทำให้ตกใจ, ทำให้กลัว เช่นพูดหรือแสดงอาการให้ตกใจกลัวผี ไม่ว่าผู้ถูกหลอนจะตกใจหรือไม่ตกใจก็ตาม, หลอนอนุปสัมบันเป็นทุกกฏ, เล่าเรื่องผี บอกข่าวโจร บอกข่าวสัตว์ร้าย โดยไม่ตั้งใจที่จะหลอน ไม่เป็นอาบัติ, ผู้ก่อเรื่องให้เกิดสิกขาบทนี้ คือภิกษุฉัพพัคคีย์หลอนภิกษุสัตตรสวัคคีย์จนร้องไห้

ก่อไฟผิง

ภัคคชนบท

ภัคคชนบท(หรือแคว้นภัคคะ) ตลอดถึงชื่อเมือง"สุงสุมารคิระ" และชื่อป่า "เภสกลาวัน" (หรือเภสกลามฤคทายวัน) ในท้องเรื่องของสิกขาบทที่ 6 ต่อไปนี้ ทั้งๆ ที่พระพุทธองค์เคยประทับจำพรรษาในพรรษาที่ 8 แต่ในผลงานวิจัย ชื่อ Buddhist Centres in Ancient India ของ Binayendra Nath Chaudhury, ไม่มีข้อมูลทางภูมิศาสตร์และโบราณคดีเลย และแคว้นภัคคะนั้นก็ไม่มีชื่ออยู่ในมหาชนบททั้ง 16 แห่ง สันนิษฐานว่า สมัยนั้น ภัคคะน่าจะเป็นแคว้นขึ้นต่อแคว้นใดแคว้นหนึ่งหรือเป็นหัวเมืองหนึ่ง

ในหนังสือ "45 พรรษาของพระพุทธเจ้า" เล่ม 2 ตอน 2 ของพระสาสนโสภณ (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช) วัดบวรนิเวศวิหาร กล่าวถึงภัคคชนบทว่า เป็นรัฐ(แคว้น)อีกรัฐหนึ่ง ซึ่งในสมัยพุทธกาลปกครองโดยโพธิราชกุมาร(โอรสของพระเจ้าอุเทน แคว้นวังสะ) อาจเป็นไปได้ว่า แคว้นภัคคะขึ้นต่อแคว้นวังสะ ซึ่งมีเมืองหลวงชื่อ โกสัมพี

เมืองหลวงของภัคคชนบท ชื่อ สุงสุมารคิระ (สุงสุมาร แปลว่า จระเข้, "คิร" แปลว่า เนิน หรือภูเขา, เกาะ, แก่ง) "เภสกลา" เป็นชื่อของป่า คำนี้แปลว่าไม้สีเสียด, ในท้องเรื่องแห่งสิกขาบทนี้มีคำว่า"มฤคทายวัน"ต่อท้าย แสดงว่ามีสภาพเป็นสวนป่าของหลวงสำหรับให้สัตว์ป่าอยู่อาศัย(เช่นเดียวกับป่าอิสิปตนมฤคทายวันใกล้กรุงพาราณสี) ที่เภสกลาวันแห่งนี้ พระพุทธองค์ทรงเผยแผ่คำสอนในหลายพระสูตร เช่น นกุลสูตร, โพธิราชกุมารสูตร, อนุมานสูตร, มารดัชชนียสูตร, นกุลปิตุสูตร, โมคคัลลานสูตร, อนุรุทธสูตร เป็นต้น

จากพรรษาที่ 8 พระพุทธองค์เสด็จจำพรรษาที่ 9 ที่โฆสิตาราม กรุงโกสัมพี (แคว้นวังสะหรือแคว้นวัตสะ-Vatsa)

ภิกษุก่อไฟผิง

(604) ในฤดูหนาวปีหนึ่ง พระพุทธองค์ประทับอยู่ ณ เภสกลามฤคทายวัน ใกล้เมืองสุงสุมารคิระ ในแคว้นภัคคะ, วันหนึ่งขณะที่พวกภิกษุพากันก่อไฟที่โพรงไม้ท่อนหนึ่งเพื่อผิงไฟ มี

งูเห่าเลื้อยออกมาไล่ทำร้ายภิกษุหนีกระเจิงไปคนละทิศละทาง ภิกษุที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบก็ตำหนิการจุดไฟผิง ทำให้สัตว์เดือดร้อน. เป็นเหตุให้มีพระบัญญัติห้ามภิกษุก่อไฟผิง ต่อมามีภิกษุอาพาธ หนาวทรมานเพราะก่อไฟผิงไม่ได้ ก็ทรงผ่อนผันให้. ต่อมาอีก พวกภิกษุไม่กล้าแม้แต่จะจุดประทีปและก่อไฟในเรือนไฟ จึงทรงบัญญัติสิกขาบทที่ 6 (แห่งสุราปานวรรค)ว่า

105 "ภิกษุไม่อาพาธ ต้องการผิงไฟ ก่อไฟเองหรือให้เขาก่อไฟให้ เป็นปาจิตตีย์ เว้นแต่มีเหตุจำเป็น"

เรือนไฟนั้น สำหรับก่อไฟระบมบาตร (รมบาตรให้ดำ) และอบสมุนไพร เป็นต้น

กรณีภิกษุผิงไฟที่ผู้อื่นติดไว้, ผิงถ่านไฟที่ไม่มีเปลว (ปัจจุบันมีเตาผิงไฟฟ้า-heater), หรือก่อไฟป้องกันอันตราย ไม่เป็นอาบัติ

15 วันภิกษุอาบน้ำได้หนหนึ่ง

สุราปานวรรคสิกขาบทที่ 7 ทรงบัญญัติว่า

106 "ภิกษุใดอาบน้ำเมื่อยังไม่ถึงกึ่งเดือน เป็นปาจิตตีย์ เว้นแต่เดือนครึ่งท้ายฤดูร้อน, เดือนแรกของฤดูฝน (เพราะสองเดือนหลังนี้ อากาศร้อนทำให้กระวนกระวาย), คราวเจ็บไข้, คราวทำการงาน, คราวเดินทางไกล, คราวเกิดพายุฝน"

เรื่องนี้ จุดก่อเกิดเริ่มแรกอยู่ที่แม่น้ำตโปทา(บ่อน้ำร้อน) ใกล้

กรุงราชคฤห์ วันนั้นพระเจ้าพิมพิสารเสด็จไปที่ฝั่งแม่น้ำตโปทา เพื่อทรงสนานพระเศียร แต่ทรงเห็นภิกษุสรงน้ำกันอยู่ จึงประทับพักร้อนอยู่ ณ ที่แห่งหนึ่ง จนเวลาล่วงเลยถึงพลบค่ำจึงได้ทรงสนาน กลับไม่ทันเวลาประตูพระนครปิด ต้องประทับค้างแรมอยู่นอกเมือง รุ่งขึ้นได้เสด็จเข้าเฝ้าพระพุทธองค์แต่เช้า แป้งร่ำยังติดพระวรกายอยู่ พระพุทธองค์ตรัสถามว่า เสด็จมาแต่เช้าทรงมีธุระเรื่องอะไร? จึงทูลถึงเรื่องที่ฝั่งแม่น้ำตโปทา เป็นเหตุให้มีรับสั่งประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบท เริ่มต้นทีเดียวคือห้ามภิกษุอาบน้ำก่อนครบรอบ 15 วัน และเมื่อมีเหตุจำเป็นต้องผ่อนผันก็ทรงเพิ่มอนุบัญญัติหลายคราว

แม่น้ำตโปทา

ตโปทา เป็นชื่อแม่น้ำช่วงหนึ่งของแม่น้ำสุรัสวดี เข้าใจว่าชื่อตโปทาเรียกกันเฉพาะช่วงที่แม่น้ำไหลไปผ่านบ่อใหญ่(อาจจะมีลักษณะเป็นบึงหรือสระ) ซึ่งอยู่ในอาณาเขตกรุงราชคฤห์ บ่อใหญ่ที่เรียกกันว่า"ตโปทา"นี้ เป็นบ่อน้ำร้อนซึ่งพุ่งขึ้นจากแผ่นดิน สมัยนั้นประชาชนเชื่อกันว่า น้ำร้อนนั้นไหลมาจากโลหกุมภีนรก (นรกขุมกระทะทองแดง) ใครๆ ก็นิยมไปอาบน้ำกันที่นั่น แม้กระทั่งนักบวชและพระราชาก็ไปสรงสนานกันที่นั่น ใกล้ๆ บ่อน้ำ

ร้อนมีสวนป่าชื่อ"ตโปทาราม" ในสวนป่าแห่งนี้ มีพระวิหารที่พระพุทธองค์ได้เสด็จประทับเป็นครั้งคราว, ถัดไปอีกด้านหนึ่งมีเงื้อมเขาที่พระทัพพะ มัลลบุตร เคยอยู่จำพรรษา

ข้อจำกัดเรื่องการอาบน้ำ

ในเรื่องที่ทรงอนุญาตให้ภิกษุอาบน้ำ 15 วันหนหนึ่งนั้น เฉพาะในมัธยมประเทศ(ภาคกลาง) สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงมีความเห็นว่า เรื่องห้ามอาบน้ำนี้แปลกมาก เพราะธรรมเนียมของพราหมณ์ก็ยังให้อาบน้ำวันหนึ่ง 3 หน ภิกษุอาบน้ำ 15 วันหนหนึ่งจะไม่สกปรกโสมมแย่หรือ?

ทรงรจนาในวินัยมุขตอนหนึ่งว่า "ข้าพเจ้าเข้าใจไปว่า สิกขาบทนี้ จะบัญญัติเฉพาะประเทศที่อัตคัดน้ำ เฉพาะกาลที่กันดารน้ำ เช่นในประเทศดอนในคราวฤดูแล้ง"

กล่าวเฉพาะที่ท่าอาบน้ำตโปทา ซึ่งใครๆ ก็ไปอาบน้ำหรือรดน้ำดำหัวกัน ผู้คนก็ย่อมจะคลาคล่ำไปหมด ถ้าภิกษุไปเบียดเสียดกับเขาด้วย ก็ดูไม่งาม และไปทำให้ชาวบ้านเดือดร้อนได้ การมีพระบัญญัติห้ามภิกษุในเรื่องนี้และในสถานการณ์อย่างนี้ ย่อมเป็นความเหมาะสมอย่างยิ่ง

สิกขาบทบางข้อ จึงอยู่ในรูป"เทศบัญญัติ" คือใช้เฉพาะในบางพื้นที่

กัปปพินทุ

สุราปานวรรคสิกขาบทที่ 8 ทรงบัญญัติที่วัดเชตวันว่า

107 "ภิกษุได้จีวรมาใหม่ พึงใช้ของที่ทำให้เสียสี 3 อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือของเขียวครามก็ได้ ตมก็ได้ ของดำคล้ำก็ได้ ถ้าใช้จีวรใหม่โดยไม่ทำอย่างนั้น เป็นปาจิตตีย์"

สาเหตุที่ทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ เกิดจากคราวหนึ่ง พวกภิกษุไปถูกโจรแย่งชิงเอาจีวรระหว่างทางจากเมืองสาเกตไปยังกรุงสาวัตถี เจ้าหน้าที่ไปจับโจรได้พร้อมของกลาง แล้วให้ภิกษุมารับเอาจีวรคืนไป ปรากฏว่าแต่ละรูปจำจีวรของตัวเองไม่ได้ จึงทรงบัญญัติให้ทำเครื่องหมายไว้ที่จีวรของตน. การทำเครื่องหมายที่ว่านี้เรียกว่า "กัปปพินทุ" หรือ "พินทุกัปปะ" (พูดว่า "พินทุกัป" ก็ได้). "พินทุ" คือจุดกลมๆ ขนาดจุดแวววตา. ความมุ่งหมายก็เพื่อให้จำจีวรของตัวเองได้ (แต่ปัจจุบัน สักแต่ว่าทำเป็นพิธีอย่างหนึ่ง เพื่อไม่ให้เป็นอาบัติ)

วิกัป

สุราปานวรรคสิกขาบทที่ 9 ทรงบัญญัติที่วัดเชตวันว่า

108 "ภิกษุใดวิกัปจีวรเอง แก่ภิกษุก็ดี ภิกษุณีก็ดี สิกขมานาก็ดี สามเณรก็ดี สามเณรีก็ดี แล้วใช้สอยจีวรนั้น ซึ่งยังไม่ให้เขาถอนวิกัปก่อน เป็นปาจิตตีย์"

เรื่องมีอยู่ว่า พระอุปนันทะได้วิกัปจีวร(ทำให้จีวรมีสองเจ้าของ)แก่ภิกษุรูปหนึ่ง แล้วเอาจีวรนั้นมาใช้โดยไม่ให้ภิกษุรูปนั้นถอนวิกัปให้ก่อน จึงทรงบัญญัติห้ามทำอย่างนั้น

ซ่อนของกัน

สุราปานวรรคสิกขาบทที่ 10 ทรงบัญญัติที่วัดเชตวันว่า

109 "ภิกษุใดซ่อนเองก็ดี ให้เขาซ่อนก็ดี ซึ่งบาตรก็ดี จีวรก็ดี ผ้าปูนั่งก็ดี กล่องเข็มก็ดี ประคดเอวก็ดี ของภิกษุด้วยกัน แม้ซ่อนเพื่อเล่นหัวกัน เป็นปาจิตตีย์"

ต้นเหตุมาจากพวกภิกษุสัตตรสวัคคีย์ มักง่ายไม่เก็บบริขารเป็นที่เป็นทาง พวกภิกษุฉัพพัคคีย์จึงเอาของไปซ่อน ทำเป็นเรื่องสนุกสนานเฮฮากันไป ถ้าเก็บซ่อนไว้ด้วยหวังดี ตั้งใจจะคืนให้ ไม่เป็นอาบัติ

หมวดที่ 7 สัปปาณวรรค (10 สิกขาบท)

ฆ่าสัตว์

สัปปาณวรรคสิกขาบทที่ 1 ทรงบัญญัติที่วัดเชตวันว่า

110 "ภิกษุใด จงใจฆ่าสัตว์ เป็นปาจิตตีย์"

พระโลลุทายีเป็นต้นบัญญัติ ท่านเป็นคนยิงธนูแม่นมาก่อน

นกกาที่ท่านไม่ชอบ ท่านยิงตายเป็นเบือ แล้วกุดหัวมันทิ้ง เอาหลาวเสียบเรียงเป็นแถว ความทราบถึงพระพุทธองค์

ฆ่าสัตว์ใหญ่หรือสัตว์เล็ก เป็นปาจิตตีย์เท่ากันหมด

ใช้น้ำมีตัวสัตว์

สัปปาณวรรคสิกขาบทที่ 2 ทรงบัญญัติที่วัดเชตวันว่า

111. **"ภิกษุรู้อยู่ บริโภคน้ำมีตัวสัตว์ เป็นปาจิตตีย์"**

พวกภิกษุฉัพพัคคีย์เป็นต้นเหตุ คำว่า "บริโภค" คือดื่ม, อาบ, ใช้ทำการใดๆ เป็นอาบัติทั้งสิ้น

รื้อฟื้นอธิกรณ์

สัปปาณวรรคสิกขาบทที่ 3 ทรงบัญญัติที่วัดเชตวันว่า

112. **"ภิกษุรู้อยู่ ฟื้นอธิกรณ์ที่จบไปแล้วโดยเป็นธรรม เพื่อพิจารณาตัดสินใหม่ เป็นปาจิตตีย์"**

มีที่มาจากพวกภิกษุฉัพพัคคีย์รื้อฟื้นอธิกรณ์เรื่องหนึ่ง ซึ่งมีการทำเสร็จกันไปแล้ว อ้างว่าพวกภิกษุชุดก่อนทำไม่ถูก

คำว่า "อธิกรณ์" ไม่ได้หมายถึงเฉพาะเรื่องที่เรียกว่า "คดีความผิดของภิกษุ" อธิกรณ์มี 4 อย่างคือ

1. **วิวาทาธิกรณ์**-การเถียงกัน, ทะเลาะกัน ในเรื่องพระธรรมวินัย ซึ่งจะต้องมีการชี้ขาดว่าผิดหรือถูก

2. **อนุวาทาธิกรณ์**-โจทกันในเรื่องอาบัติ จะต้องได้รับการวินิจฉัยว่าจริงหรือไม่จริง

3. **อาปัตตาธิกรณ์**-เมื่อภิกษุต้องอาบัติ มีการปรับอาบัติจะต้องทำให้ภิกษุผู้ต้องอาบัติออกจากอาบัติ

4. **กิจจาธิกรณ์**-กิจที่สงฆ์จะพึงทำ เช่น การอุปสมบท จะต้องทำให้เสร็จและถูกต้อง

ถ้าภิกษุไม่รู้จริงๆ เข้าใจไปว่า อธิกรณ์ทำไม่ถูกต้องหรือไม่เป็นธรรม ไม่เป็นอาบัติ

ปิดบังอาบัติ

(644) ที่วัดเชตวันคราวหนึ่ง พระอุปนันทะ ซึ่งต้องอาบัติเพราะเจตนาทำให้อสุจิเคลื่อน เล่าให้ภิกษุรูปหนึ่งฟัง แต่กำชับไม่ให้บอกใครๆ ต่อมามีภิกษุอีกรูปหนึ่งต้องอาบัติอย่างเดียวกันนั้น ได้ขออยู่ปริวาสต่อสงฆ์ เพื่อออกจากอาบัติสังฆาทิเสส ขณะที่ท่านกำลังอยู่ปริวาส ก็ได้พบภิกษุรูปที่พระอุปนันทะขอให้ปิดบังอาบัติให้ ท่านก็บอกภิกษุนั้นว่า ตนกำลังอยู่ปริวาสเพื่อออกจากอาบัติสังฆาทิเสส ภิกษุนั้นถามว่า ทุกรูปที่ต้องอาบัตินี้ต้องอยู่ปริวาสอย่างนี้หรือ? เมื่อภิกษุผู้อยู่ปริวาสตอบว่าใช่แล้ว ภิกษุรูปนั้นจึงเล่าเรื่องที่พระอุปนันทะขอร้องไว้ เมื่อได้ฟังว่าภิกษุนั้นปกปิดอาบัติสังฆาทิเสสของพระอุปนันทะ ท่านจึงตำหนิ และนำเรื่องเข้ากราบทูล

สัปปาณวรรคสิกขาบทที่ 4 ทรงบัญญัติว่า

113 "ภิกษุรู้อยู่ ปิดอาบัติชั่วหยาบของภิกษุ เป็นปาจิตตีย์"

"อาบัติชั่วหยาบ" หมายถึงอาบัติปาราชิกและสังฆาทิเสส ซึ่งเป็นอาบัติหนัก(ครุกาบัติ)

กรณีต่อไปนี้ ไม่เป็นอาบัติ คือ คิดถึงผลเสียที่จะเกิดแก่สงฆ์ส่วนรวมจึงปกปิด, คิดว่าเปิดเผยออกไป จะเป็นอันตรายแก่ชีวิตหรือแก่พรหมจรรย์, ปกปิดเพราะมองไม่เห็นผู้สมควรที่จะบอก, ไม่ตั้งใจจะปกปิดแต่ยังไม่ได้บอก, หรือ ตั้งใจไม่บอกเพราะคิดว่าเรื่องจะปรากฏเอง

อุปสมบทให้คนอายุไม่ครบ 20

กำหนดอายุผู้อุปสมบท

ท้องเรื่องต้นบัญญัติสิกขาบทที่ 5 ต่อไปนี้ เกิดขึ้นที่วัดเวฬุวัน มีประเด็นที่สะท้อนถึงสถานการณ์ในขณะนั้น 2 จุดใหญ่ๆ คือ

1. ความเป็นอยู่ของภิกษุสงฆ์(โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแคว้นมคธและรอบๆ)อยู่ในขั้นสุขสบาย บิณฑบาตอุดมสมบูรณ์ ห้องนอนก็มิดชิด แม้แต่ชาวบ้านก็ยังอยากให้ลูกเข้าบวช ผิดกับช่วงพรรษาแรกๆ ของพระพุทธองค์ ที่ชาวบ้านขัดขวางลูก เห็นการบวชเป็นภิกษุเป็นความลำบากลำเค็ญ

2. ทรงกำหนดอายุผู้อุปสมบทครั้งแรก เรื่องนี้น่าจะเกิดก่อนพรรษาที่ 14 ซึ่งเป็นปีที่สามเณรราหุลอายุครบ 20 ปี และได้รับอุปสมบทในปีนั้น แสดงว่าเกิดเรื่องและเกิดสิกขาบทนี้แล้ว. การอุปสมบทของสามเณรราหุล จึงเป็นไปตามสิกขาบท คือผู้ที่จะอุปสมบทต้องมีอายุครบ 20 ปี

การนับอายุ 20 ปีเพื่ออุปสมบท

ถ้านับอายุโดยปีทางสุริยคติ ซึ่งปีหนึ่งมี 12 เดือนเสมอไป ไม่ยุ่งยากเหมือนปีทางจันทรคติ วิธีนับคือ เกิดได้ 1 ปีนับเป็นปีที่ 1. จาก 1 ปีนั้นนับให้ได้ 19 ปีเต็ม บวกกับอีก 3 เดือน รวมแล้วก็คือ คนที่มีอายุ 19 ปี 3 เดือน สามารถจะอุปสมบทได้ เพราะบวกอายุในครรภ์อีก 9 เดือน อายุจะครบ 20 ปีพอดี

ตัวอย่างเช่น คนเกิดวันที่ 1 มกราคม 2500 เริ่มนับอายุ 1 ปี ณ วันที่ 1 มกราคม 2501. ครบ 19 ปี ณ วันที่ 1 มกราคม 2520 จะอุปสมบทได้ตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน 2520 เป็นต้นไป

ถ้านับโดยวันของคนอายุ 20 ปีที่จะอุปสมบทได้ ก็คือ 7,300 วัน (คือ 19 ปี 3 เดือน และอีก 9 เดือนในครรภ์) เพราะฉะนั้น คำว่าอายุ 20 ปี หมายถึงคนที่มีอายุย่างเข้าปีที่ 21, ตามประเพณีเก่า คนที่เกิดปลายปี จึงให้อุปสมบทต่อเมื่ออายุย่างเข้าปีที่ 22

เคยเกิดกรณีพิเศษครั้งหนึ่ง ที่มีการอุปสมบทผู้มีอายุย่าง

เข้าปีที่ 20 คือพระกุมารกัสสปะ ในกรณีอย่างนั้น เป็นข้อยกเว้น ว่า สำหรับคฤหัสถ์ผู้สูงศักดิ์หรือบุคคลพิเศษ ซึ่งเมื่ออุปสมบท แล้วจักทำประโยชน์แก่พระศาสนา เกิดศรัทธาเลื่อมใส เมื่อเขา เกิดความพอใจ(ฉันทะ)ที่จะอุปสมบท ถ้ารอไว้ อัธยาศัย(จิตใจ) จะเปลี่ยนเป็นอย่างอื่น

กรณีพระทัพพะ มัลลบุตร ที่ได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ตั้ง แต่ขณะปลงผมจะบวชเมื่ออายุได้ 7 ขวบ น่าจะเป็นกรณีพิเศษ สำหรับบุคคลพิเศษอีกประเภทหนึ่ง และน่าจะเป็นการอุปสมบท โดยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา คือบวชจากพระพุทธองค์โดยตรง การ บวชโดยวิธีนั้นมีอยู่ก่อนพรรษาที่ 12

เด็กอุปสมบทเป็นภิกษุ

(648) ขณะพระพุทธองค์ประทับอยู่ที่วัดเวฬุวันครั้งหนึ่ง มีพ่อแม่ของเด็กชายจำนวนหนึ่ง(17 คน)ปรึกษากันว่า จะให้ลูก ทำอะไรดี จึงจะไม่ลำบาก อยากให้ลูกร่ำเรียนเขียนอ่าน ก็กลัว มือลูกบวมเจ็บ อยากให้ลูกเรียนวิชาคำนวณก็กลัวลูกหนักอก อยากให้ลูกเรียนวิชาดูรูปภาพ ก็กลัวลูกปวดตา นึกเห็นแต่อยู่ใน วัดกับภิกษุเท่านั้นที่อยู่สุขสบาย เพราะอาหารมีเพียบพร้อม ห้อง นอนก็มิดชิดปลอดภัย เด็กชายอุบาลีได้ฟังพ่อแม่ปรึกษากันก็ไป ชวนเพื่อนๆ ออกบวช ตามความประสงค์ของพ่อแม่ เด็กทั้ง 17 คนได้รับการบรรพชาอุปสมบทจากภิกษุด้วยดี เช้ามืดวันรุ่งขึ้น นั่นเอง พวก"พระเด็ก"เกิดหิวจนทนไม่ไหว พากันร้องไห้ขอ

อาหารจากภิกษุจะเป็นจะตายกัน มิหนำซ้ำยังถ่ายอุจจาระปัสสาวะเลอะที่อยู่ที่นอนไปทั่ว เสียงเด็กๆได้ยินถึงพระคันธกุฎี พระพุทธองค์ตรัสถามพระอานนท์ ทรงทราบจากคำกราบทูลว่าเป็นเสียงพระเด็ก จึงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงตำหนิการอุปสมบทให้แก่เด็ก เพราะเหตุว่าเด็กๆ ยังไม่มีความอดทนเพียงพอที่ดำรงชีวิตเป็นภิกษุได้

ทรงบัญญัติสัปปาณวรรคสิกขาบทที่ 5 ว่า

114 "ภิกษุรู้อยู่ อุปสมบทให้บุคคลที่อายุยังไม่ถึง 20 ปี ผู้ได้รับอุปสมบท ก็ไม่เป็นอุปสัมบัน ภิกษุทั้งหลายผู้อุปสมบทให้เขา ก็ถูกติเตียน เป็นปาจิตตีย์"

ภิกษุรู้ว่าเขามีอายุยังไม่ถึง 20 ปี รับเป็นอุปัชฌาย์ พาเข้าอุปสมบท เป็นปาจิตตีย์ และภิกษุผู้ร่วมเป็นสงฆ์ให้การอุปสมบทก็เป็นทุกกฏ ผู้ได้รับการอุปสมบทก็ไม่เป็นภิกษุ

เกิดปัญหาว่า ถ้าผู้ได้รับอุปสมบทอย่างนั้น อยู่นานไปจนเป็นพระเถระหรือเป็นอุปัชฌาย์ จะทำอย่างไร? พระอรรถกถาจารย์มีความเห็นว่า ยังปรับปาจิตตีย์แก่ผู้บวชให้ แต่ภิกษุผู้ได้รับบวชก็ยังเป็นภิกษุได้ต่อไป เว้นแต่ไม่อยู่ในฐานะที่จะทำให้ครบองค์สงฆ์ 4 รูป เช่น ถ้าในวัดมีภิกษุเพียง 4 รูป ท่านเป็น 1 ใน 4 นั้น จะทำสังฆกรรมที่ใช้ภิกษุ 4 รูปไม่ได้, ทางแก้ไข ท่านแนะนำว่า เมื่อรู้แล้วจงให้อุปสมบทอีกครั้งหนึ่ง การอุปสมบทซ้ำอีกครั้ง เรียกว่า "ทัฬหีกรรม"

ภิกษุให้อุปสมบทโดยเข้าใจผิดหรือคำนวณอายุผิด (คือไม่รู้) ไม่เป็นอาบัติ

ร่วมทางหนีภาษี

(654) เหตุการณ์เกิดขึ้นในอาณาเขตกรุงสาวัตถี ครานั้น พวกพ่อค้าเกวียนต่าง (บรรทุกสินค้า) จะเดินทางจากกรุงราชคฤห์ไปทางทิศตะวันตก ภิกษุรูปหนึ่งขออาศัยไปด้วย พวกพ่อค้าบอกตรงๆ ว่า เที่ยวนั้นจะมีของหนีภาษีไปด้วย ภิกษุก็ไม่เลิกล้มความตั้งใจ เที่ยวนั้นพนักงานศุลกากรคอยสกัดจับสินค้าหนีภาษีได้สำเร็จ เห็นภิกษุเดินทางไปด้วย มีการไต่สวน ทราบว่า ภิกษุรู้อยู่ว่าเขาขนของหนีภาษี ก็ยังฝืนร่วมเดินทาง มีความผิด แต่เขาก็ปล่อยท่านไป ความเรื่องนี้ทราบถึงพระพุทธองค์

ทรงบัญญัติสัปปาณวรรคสิกขาบทที่ 6 ที่วัดเชตวันว่า

115 "ภิกษุรู้อยู่ ชักชวนกันเดินทางไกลสายเดียวกับพวกเกวียนพวกต่าง ผู้เป็นโจร เพียงพ้นระยะหมู่บ้านหนึ่ง เป็นปาจิตตีย์"

คำว่า "ชักชวนกัน" หมายถึง ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งออกปากชวน. "พวกเกวียนพวกต่าง" คือพวกที่บรรทุกสินค้าไปขาย ถ้าใช้โคบรรทุกเรียกว่า "โคต่าง" ใช้ลาบรรทุกเรียกว่า "ลาต่าง" ใช้เกวียนบรรทุกเรียกว่า "เกวียนต่าง" ปัจจุบันใช้ยานยนต์บรรทุก ก็อยู่ในข่ายเดียวกัน

สมัยพุทธกาล ระยะหมู่บ้านหนึ่ง วัดจากระยะเสียงไก่ขัน ถึง. ถ้าขนของอยู่ในเขตป่า ไม่มีหมู่บ้านเป็นจุดกำหนด ให้เอาระยะกึ่งโยชน์เป็นเขต ถ้าภิกษุเดินทางโดยไม่รู้ว่าเขาเป็นโจรหรือขนของหนีภาษี ต่างคนต่างไป ไม่เป็นอาบัติ

ชวนหญิงเดินทางไกล

สัปปาณวรรคสิกขาบทที่ 7 ทรงบัญญัติที่วัดเชตวัน ว่า

116 "ภิกษุใด ชักชวนมาตุคามเดินทางไกลสายเดียวกัน เพียงระยะหมู่บ้านหนึ่ง เป็นปาจิตตีย์"

"มาตุคาม" ในสิกขาบทนี้หมายถึงสตรีที่รู้เดียงสา ภิกษุไม่ได้ชักชวน ไม่เป็นอาบัติ ระยะทางคือเกณฑ์เดียวกับสิกขาบทที่ 6 ข้างต้น

ที่มาของสิกขาบทนี้มีอยู่ว่า ภิกษุรูปหนึ่งเดินทางไปยังกรุงสาวัตถี. ระหว่างทาง ที่บ้านหลังหนึ่งสามีภรรยาทะเลาะกัน ภรรยาหนีออกจากบ้านไปพบภิกษุ จึงขอเดินทางไปกรุงสาวัตถีด้วย สามีตามไปทัน ได้ทำร้ายร่างกายภิกษุก่อนปล่อยตัวไป ความทราบถึงพระพุทธองค์ จึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้

ไม่เชื่อพระพุทธเจ้า

สัปปาณวรรคสิกขาบทที่ 8 ทรงบัญญัติที่วัดเชตวัน ว่า

117 "ภิกษุใดกล่าวว่า ตนรู้จบถ้วนซึ่งธรรมที่พระพุทธเจ้า

ทรงสอน ธรรมที่ว่าจะมีโทษแก่ผู้ประพฤติ ก็ไม่มีโทษจริงหรอก เมื่อภิกษุทั้งหลายปรามไม่ให้พูดอย่างนั้น และบอกว่า คำสอนของพระพุทธเจ้าที่ว่ามีโทษ ก็มีได้จริง ทรงสอนไว้มากมาย, ภิกษุนั้นก็ไม่ยอมเชื่อฟัง ภิกษุทั้งหลายพึงสวดประกาศห้ามจนครบ 3 หน ถ้าเธอกลับตัวได้ เป็นการดี ถ้ากลับตัวไม่ได้ เป็นปาจิตตีย์"

สมคบคนไม่เชื่อพระพุทธเจ้า

สัปปาณวรรคสิกขาบทที่ 9 ทรงบัญญัติที่วัดเชตวัน ว่า

118 "ภิกษุรู้อยู่ กินร่วม หรืออยู่ร่วม หรือนอนด้วยกันกับภิกษุผู้กล่าวอย่างนั้น(ตามสิกขาบทที่ 8), ซึ่งยังไม่ถูกสงฆ์ลงโทษและเรียกกลับเข้าหมู่ตามเดิม, ยังไม่เลิกละความเห็นผิดนั้น เป็นปาจิตตีย์"

สามเณรไม่เชื่อพระพุทธเจ้า

สัปปาณวรรคสิกขาบทที่ 10 ทรงบัญญัติที่วัดเชตวัน ว่า

119 "ถ้าสามเณร(สมณุเทศ)กล่าวอย่างภิกษุ(ในสิกขาบทที่ 8) และภิกษุทั้งหลายก็ปรามไม่ให้กล่าวอย่างนั้น เธอก็ยังขืนอยู่อย่างเดิม ภิกษุทั้งหลายไม่ให้เธออ้างว่าพระพุทธเจ้าเป็นพระศาสดาของเธอตั้งแต่บัดนั้นไป และห้ามภิกษุสามเณรอื่นๆ นอนร่วมกับเธอเกิน 3 คืน พร้อมกับขับไล่(นาสนะ)ให้พ้นจากวัดแล้ว

ถ้าภิกษุใดรู้อยู่ ยังไปเกลี้ยกล่อมสามเณรรูปนั้น เอามาเป็นผู้อุปัฏฐาก กินร่วมหรือนอนร่วม เป็นปาจิตตีย์"

3 สิกขาบท(8-9-10)นี้เกี่ยวเนื่องกัน ทรงบัญญัติสำหรับผู้ไม่เชื่อมั่นในพระธรรมวินัย

ท้องเรื่องของสิกขาบทที่ 8 มีว่า พระอริฏฐะ จากตระกูลนายพรานแร้ง เกิดความเห็นผิดว่า ตนรู้หมดสิ้นทุกอย่างในพระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ อะไรที่ทรงสอนว่าเป็นโทษเป็นอันตราย หาได้เป็นอย่างนั้นไม่ ภิกษุทั้งหลายห้ามไม่ให้ท่านพูดอย่างนั้น ท่านก็ยังขืนพูดอยู่ เมื่อห้ามไม่สำเร็จ ภิกษุจึงนำความกราบทูล ทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ พร้อมทั้งวิธีสวดประกาศให้สงฆ์รับทราบร่วมกัน เพื่อให้เรื่องยุติลงได้

ท้องเรื่องของสิกขาบทที่ 9 มีว่า พวกภิกษุฉัพพัคคีย์รู้อยู่ว่า พระอริฏฐะถูกสงฆ์ลงโทษและยังไม่ยอมเลิกละความเห็นผิดนั้น ก็ยังกินร่วมอยู่ร่วมและนอนด้วยกัน

ท้องเรื่องของสิกขาบทที่ 10 มีว่า สามเณรกัณฑกะ มีความเห็นผิด(อย่างเดียวกับพระอริฏฐะในสิกขาบทที่ 8) ภิกษุทั้งหลายห้ามอย่างไร ก็ไม่เชื่อฟัง จึงนำความกราบทูล ทรงเรียกสามเณรมาชี้ให้เห็นโทษของความเห็นผิดอย่างนั้น แล้วรับสั่งให้ประชุมสงฆ์เพื่อดำเนินการขับไล่(นาสนะ)สามเณรนั้นออกจากวัดไป หลังจากนั้น พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ทั้งๆ ที่รู้ก็ยังเรียกสามเณรให้มาอยู่กินและนอนร่วมกับเธอ

ภิกษุที่ถูกสงฆ์ลงโทษให้ออกจากหมู่ ห้ามภิกษุคบหาสมา-

คม กินอยู่และนอนด้วยกัน เรียกว่า "อุกฺขิตฺโต" แปลว่า ถูกสงฆ์ยกออกจากเหล่าภิกษุด้วยกัน (เป็นการลงโทษชั่วคราว) ถ้ากลับตัวได้ ให้สงฆ์สวดระงับโทษ ก็พ้นผิด

หมวดที่ 8 สหธรรมิกวรรค (12 สิกขาบท)

ไม่ฟังคำตักเตือน

สหธรรมิกวรรคสิกขาบทที่ 1 ทรงบัญญัติที่วัดโฆสิตาราม ว่า

120. **"ภิกษุใด ถูกภิกษุด้วยกันว่ากล่าวอยู่โดยชอบธรรม ก็พูดว่า ตนจะยังไม่ศึกษาในสิกขาบทนี้จนกว่าจะได้สอบถามภิกษุอื่นผู้ฉลาดทรงวินัย, เป็นปาจิตตีย์, ภิกษุผู้ศึกษา ควรรู้ทั่วถึง ควรสอบถาม ควรตริตรอง นี้เป็นความถูกต้องในเรื่องนั้น"**

สิกขาบทนี้ ทรงบัญญัติเพราะพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ไม่เชื่อฟังภิกษุผู้ว่ากล่าวตักเตือนในเรื่องการล่วงละเมิดสิกขาบท

ถ้าผู้ว่ากล่าวเป็นภิกษุด้วยกัน และเรื่องที่ว่ากล่าวก็เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับพระวินัย เป็นปาจิตตีย์, ถ้าเรื่องที่ว่ากล่าวเป็นเรื่องอื่น หรือผู้ว่ากล่าวก็ไม่ใช่ภิกษุ เป็นทุกกฏ

เป็นปฏิปักษ์ต่อสิกขาบท

สหธรรมิกวรรคสิกขาบทที่ 2 ทรงบัญญัติที่วัดเชตวันว่า

121 "ภิกษุใด เมื่อมีภิกษุรูปใดสวดปาติโมกข์อยู่ พูดขึ้นว่า สิกขาบทเล็กๆ น้อยๆ ที่เอามาสวดอยู่นี้ ไม่เห็นจะมีประโยชน์อะไร น่ารำคาญ ทำให้ยุ่งยากยุ่งเหยิงเปล่าๆ, เป็นปาจิตตีย์เพราะเหตุที่ไม่ต้องการให้มีสิกขาบท"

ที่มาของสิกขาบทคือ ขณะที่พระพุทธองค์ทรงกล่าวถึงคุณค่าของพระวินัย ตรัสถึงอานิสงส์แห่งการเล่าเรียนพระวินัย ทรงยกย่องพระอุบาลีผู้เชี่ยวชาญทางพระวินัย และขณะที่ภิกษุทั้งหลายใส่ใจศึกษาเล่าเรียนพระวินัยกับพระอุบาลี แต่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์กลับเกิดความกลัวว่า เมื่อภิกษุทั้งหลายศึกษารู้สิกขาบทมากเข้า ก็จะมากำจัดพวกตนด้วยพระวินัย จึงไปปลุกระดมพวกภิกษุให้เป็นปฏิปักษ์ต่อสิกขาบทที่สงฆ์นำมาสวดปาติโมกข์

ถ้าภิกษุไม่มีเจตนาจะยกเลิกหรือลบล้างสิกขาบท เพียงแต่แนะนำวิธีศึกษาเล่าเรียนว่าควรเรียนอะไรก่อนหลัง ไม่เป็นอาบัติ

โมหาโรปนกรรม

รู้หรือไม่รู้ว่ามีสิกขาบทห้าม ก็ไม่พ้นผิด

(689) เมื่อครั้งพระพุทธองค์ประทับอยู่ที่วัดเชตวัน วันปาติโมกข์(วันสวดปาติโมกข์ทุก 14 หรือ 15 ค่ำ)วันหนึ่ง พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ต้องอาบัติแล้ว แต่ตั้งใจจะบอกภิกษุทั้งหลายว่าที่ต้องอาบัตินั้นเพราะไม่รู้ เพิ่งมารู้เมื่อได้ฟังสวดปาติโมกข์นี้เอง แล้วก็พูดกับภิกษุทั้งหลายตามที่คิดไว้ ความเรื่องนี้ นำไปสู่การ

บัญญัติสหธรรมิกวรรคสิกขาบทที่ 3 ว่า

122 "เมื่อพระวินัยธรสวดปาติโมกข์อยู่ทุกกึ่งเดือน ภิกษุใดพูดว่า ตนเพิ่งรู้ว่าเรื่องนี้ก็มีในสิกขาบทที่นำมาสวดทุกกึ่งเดือน ถ้าภิกษุทั้งหลายรู้ว่า ภิกษุรูปนี้เคยนั่งฟังสวดปาติโมกข์มาแล้ว 2-3 คราว จะพูดอย่างไรก็ตาม ก็ไม่พ้นอาบัติด้วยข้ออ้างว่าไม่รู้ พึงปรับอาบัติเธอตามเรื่องที่เกิด และพึงพูดถึงความไม่รู้ของเธออีกว่า ไม่เป็นการดีเลย เมื่อมีการสวดปาติโมกข์อยู่ท่านไม่ได้ใส่ใจให้สำเร็จประโยชน์แก่ตน, เป็นปาจิตตีย์สำหรับภิกษุผู้แกล้งไม่รู้สิกขาบท"

โดยใจความก็คือ เมื่อฟังสวดปาติโมกข์อยู่ ทั้งๆ ที่รู้ว่ามีสิกขาบทที่สวดนั้นแล้ว แต่แกล้งพูดว่าไม่รู้มาก่อน เพื่อจะเลี่ยงให้พ้นอาบัติ ก็มีความผิด คือเป็นปาจิตตีย์อีกกระทงหนึ่ง

สมัยพุทธกาล ภิกษุฟังสวดปาติโมกข์ด้วยภาษาที่เข้าใจได้โดยตรง จะบอกว่าไม่รู้ไม่เข้าใจไม่ได้ แต่ปัจจุบัน การฟังไม่เข้าใจความในปาติโมกข์เป็นเรื่องที่เป็นไปได้ การที่สงฆ์จะประกาศโทษด้วยโมหาโรปนกรรม ก็เป็นเรื่องน่าพิจารณา

โมหาโรปนกรรม(โมหาโรปะนะกรรม) คือการประกาศให้สงฆ์ทราบว่า ภิกษุนั้น ทั้งๆ ที่รู้สิกขาบทในการสวดปาติโมกข์เพราะเคยฟังมาแล้วอย่างน้อย 2-3 ครั้ง แต่แกล้งพูดว่าไม่รู้ การประกาศแก่สงฆ์นี้ทำด้วยญัตติทุติยกรรมวาจา คือสวดประกาศ 2 หน ถ้าภิกษุนั้นยังแกล้งไม่รู้อยู่อีก เป็นอาบัติปาจิตตีย์

สังฆกรรม

"สังฆกรรม" คือกิจที่ต้องทำด้วยสงฆ์ อันได้แก่ ภิกษุจำนวน 4 รูปขึ้นไป มี 4 ประเภทคือ

1. **อปโลกนกรรม(อปโลกน์)**-กิจที่สงฆ์ต้องทำ โดยเพียงแต่บอกกันในที่ประชุมสงฆ์ ไม่ต้องตั้งญัตติ ไม่ต้องสวดอนุสาวนา เช่นกรณีแจ้งการลงพรหมทัณฑ์แก่ภิกษุ (คือเพียงแต่บอกว่า ให้ภิกษุทั้งหลายพร้อมใจกันไม่พูดไม่ว่ากล่าวตักเตือนภิกษุผู้ได้รับโทษนี้)

"ญัตติ" คือการประกาศให้สงฆ์ทราบเพื่อทำกิจร่วมกัน ว่ากิจนั้นคือเรื่องอะไร (เหมือนการเขียนหนังสือ ซึ่งต้องตั้งชื่อเรื่อง)

"อนุสาวนา" คือคำสวดประกาศ, คำขอมติจากสงฆ์

2. **ญัตติกรรม**-กิจที่สงฆ์ต้องทำ โดยเพียงแต่ตั้งญัตติ ไม่ต้องสวดอนุสาวนา คือไม่ต้องขอมติสงฆ์ (เช่น อุโบสถ และปวารณา)

"อุโบสถ" (ในที่นี้)คือการสวดปาติโมกข์(สวดทบทวนสิกขาบท หรือศีล 227 ข้อ)ทุก 15 วัน ที่เรียกว่า "วันอุโบสถ"

"ปวารณา" คือการเปิดโอกาสให้ว่ากล่าวตักเตือนซึ่งกันและกัน สงฆ์ทำกันในวันออกพรรษาขึ้น 15 ค่ำเดือน 11 ที่เรียกว่า "วันมหาปวารณา" (สงฆ์ในสังฆกรรมนี้ ต้องมีจำนวนตั้งแต่ 5 รูปขึ้นไป)

3. **ญัตติทุติยกรรม**-กิจที่สงฆ์ต้องทำ โดยการตั้งญัตติ

แล้วสวดอนุสาวนา(ขอมติสงฆ์)หนหนึ่ง (เช่น ยกผ้ากฐินให้ภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง)

4. **ญัตติจตุตถกรรม**-กิจที่สงฆ์ต้องทำ โดยการตั้งญัตติแล้วสวดอนุสาวนา 3 หน (เช่น ให้อุปสมบท, ให้ปริวาส, ให้มานัต)

(รายละเอียดเรื่องสังฆกรรม ศึกษาเพิ่มเติมได้ในวินัยมุข เล่ม 3 กัณฑ์ที่ 23 ว่าด้วยสังฆกรรม)

ให้ทำร้ายร่างกายภิกษุอื่น

สหธรรมิกวรรคสิกขาบทที่ 4 ทรงบัญญัติที่วัดเชตวัน ว่า

123 **"ภิกษุใด โกรธ แค้นใจ เจ็บใจ ให้ทำร้ายร่างกายภิกษุด้วยกัน เป็นปาจิตตีย์"**

พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ เป็นต้นเหตุให้เกิดสิกขาบทนี้ โดยให้คนทำร้ายร่างกายพวกภิกษุสัตตรสวัคคีย์, กรณีถูกเขาทำร้าย แล้วตอบโต้ปกป้องตนเอง ไม่เป็นอาบัติ

แสดงอาการคุกคาม

สหธรรมิกวรรคสิกขาบทที่ 5 ทรงบัญญัติที่วัดเชตวัน ว่า

124 **"ภิกษุใดโกรธ แค้น เจ็บใจ เงื้อมือใส่(แสดงอาการจะทำร้าย)ภิกษุด้วยกัน เป็นปาจิตตีย์"**

เกิดจากพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ทำกับภิกษุสัตตรสวัคคีย์เหมือนกัน

โจทด้วยสังฆาทิเสสไม่มีมูล

สหธรรมิกวรรคสิกขาบทที่ 6 ทรงบัญญัติที่วัดเชตวัน ว่า

125 "ภิกษุใด โจทภิกษุด้วยอาบัติสังฆาทิเสสที่ไม่มีมูล เป็นปาจิตตีย์"

พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ เป็นต้นบัญญัติ

ก่อความรำคาญ

สหธรรมิกวรรคสิกขาบทที่ 7 ทรงบัญญัติที่วัดเชตวัน ว่า

126 "ภิกษุใด แกล้งก่อความรำคาญแก่ภิกษุ ด้วยประสงค์ว่าจะทำให้รำคาญสักครู่หนึ่ง โดยไม่มีเหตุอย่างอื่น เป็นปาจิตตีย์"

เรื่องนี้มาจากพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ เอาเรื่องการอุปสมบทโดยอายุไม่ครบ 20 ปีของภิกษุสัตตรสวัคคีย์มาพูดกระทบกระทั่งให้รำคาญใจ จนภิกษุเด็กทั้ง 17 รูป ร้องไห้, ถ้าไม่ได้คิดจะก่อความรำคาญ แต่พูดแนะนำตามเหตุที่ควรจะเป็น ไม่เป็นอาบัติ

(จากท้องเรื่องของสิกขาบทนี้ ทำให้ได้รู้ว่า ภิกษุสัตตรสวัคคีย์ก็คือภิกษุเด็ก 17 รูป มีภิกษุอุบาลี(ไม่ใช่พระอุบาลีเถระผู้เชี่ยวชาญพระวินัย)เป็นหัวหน้า แสดงว่า แม้จะอายุไม่ครบ 20 ปี แต่เมื่อบวชแล้วก็อยู่ต่อไปได้ในฐานะเป็นภิกษุต้นบัญญัติ)

แอบฟังความ

สหธรรมิกวรรคสิกขาบทที่ ๘ ทรงบัญญัติที่วัดเชตวันว่า

127 "เมื่อภิกษุทั้งหลายเกิดบาดหมางกัน ทะเลาะวิวาทกัน ภิกษุใดไปยืนแอบฟัง เพื่ออยากจะรู้ว่าเขาพูดอะไรกัน ไม่ได้มีเหตุจำเป็นอย่างอื่น เป็นปาจิตตีย์"

เรื่องมีอยู่ว่า พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ทะเลาะกับภิกษุผู้มีศีล. พอคล้อยหลังกัน ฝ่ายภิกษุผู้มีศีลพูดกันว่า พวกเราอย่าไปทะเลาะกับอลัชชีเลย. พวกฉัพพัคคีย์ได้ยินก็มาถามว่า เหตุใดจึงเรียกพวกผมว่าเป็นอลัชชี? ภิกษุอีกฝ่ายถามว่า ได้ยินมาจากไหน? พวกภิกษุฉัพพัคคีย์บอกว่าแอบฟังเมื่อกี้นี้. เรื่องนี้นำไปสู่การบัญญัติสิกขาบท

ถ้าเดินผ่านไปได้ยินเอง ท่านแนะนำให้กระแอม เพื่อเป็นมารยาทที่ดี. ภิกษุทั้งหลายกำลังสนทนากันด้วยเรื่องพระธรรม-วินัย หรือด้วยเรื่องการพิจารณาอธิกรณ์ แต่ได้ยินการพูดจากันอยู่ที่จุดใดจุดหนึ่ง (ไม่ใช่แอบฟัง) ไม่เป็นอาบัติ. หรือกรณีจะจับผิดภิกษุประพฤติละเมิดพระวินัย ต้องทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่นแอบฟังภิกษุนั่งพูดกับหญิงสองต่อสอง ก็ไม่เป็นอาบัติ สรุปว่า ถ้าได้ยินหรือแอบฟัง โดยมีความประสงค์ที่ดี ไม่เป็นอาบัติ

มอบฉันทะแล้วโวยวาย

สหธรรมิกวรรคสิกขาบทที่ ๙ ทรงบัญญัติที่วัดเชตวัน ว่า

128 "ภิกษุใด มอบฉันทะให้สงฆ์ทำกิจอันชอบธรรมแล้วบ่นว่าในภายหลัง เป็นปาจิตตีย์"

ท้องเรื่องเล่าว่า คราวหนึ่ง พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ต้องอาบัติเรื่องหนึ่ง พอเจ้าหน้าที่สงฆ์(การกสงฆ์)จะไต่สวน แต่ละรูปก็พากันคัดค้าน ครั้นสงฆ์จะประชุมกันเพื่อพิจารณาเรื่องนี้ ท่านเหล่านั้นก็สาละวนอยู่กับการทำจีวร ใช้วิธีมอบฉันทะให้ตัวแทนในกลุ่มไปบอกแก่สงฆ์ สงฆ์ก็ดำเนินการพิจารณาอธิกรณ์กับภิกษุตัวแทนรูปนั้น เมื่อไปรายงานแก่กลุ่มว่าสงฆ์ได้ทำอะไรแล้ว ภิกษุฉัพพัคคีย์ที่เหลือก็โวยวายว่าพวกตนไม่ได้ให้ฉันทะไปเพื่อให้สงฆ์ทำอย่างนั้น

การมอบฉันทะ เป็นความจำเป็นอย่างหนึ่งของภิกษุสงฆ์ที่อยู่ร่วมกัน เมื่อเกิดเรื่องที่สงฆ์และจำเลยจะต้องประชุมร่วมกันในสีมาเดียวกัน ถ้าขาดรูปใดรูปหนึ่ง แล้วสงฆ์ไม่รอ และไม่มีการมอบฉันทะ(ความยินยอม)จากภิกษุที่ไม่ได้เข้าที่ประชุม ถือว่าทำเป็นพวก(เล่นพรรคเล่นพวก) กิจของสงฆ์ถือว่าใช้ไม่ได้

ในกรณีรู้แน่ชัดว่าสงฆ์ทำไม่ถูก-ไม่เป็นธรรม, การทำเป็นพวกหรือทำแก่ภิกษุอย่างไม่ถูกต้อง แม้จะบ่นว่า ก็ไม่เป็นอาบัติ

ไม่มอบฉันทะ

สหธรรมิกวรรคสิกขาบทที่ 10 ทรงบัญญัติที่วัดเชตวัน ว่า

129 "เมื่อมีเรื่องที่สงฆ์จะวินิจฉัย(ตัดสิน)อยู่ ภิกษุใดลุกจากอาสนะไปเฉยๆ โดยไม่มอบฉันทะ เป็นปาจิตตีย์"

สิกขาบทนี้ก็สืบเนื่องมาจากพวกภิกษุฉัพพัคคีย์อีก วันนั้น สงฆ์กำลังประชุมกันจะวินิจฉัยอธิกรณ์อยู่แล้ว ภิกษุฉัพพัคคีย์มอบฉันทะให้รูปหนึ่งไปบอกแก่ที่ประชุม แต่พอไปถึง สงฆ์ได้ตั้งญัตติแล้วว่าจะทำอะไร ภิกษุนั้นขัดใจ ไม่ให้ฉันทะ ลุกหนีไปเลย. ภิกษุลุกหนีจากที่ประชุมสงฆ์อย่างนั้น เป็นปาจิตตีย์ตั้งแต่เดินพ้นระยะหัตถบาส(ศอกหนึ่ง)

แจกจ่ายของสงฆ์

สหธรรมิกวรรคสิกขาบทที่ 11 ทรงบัญญัติที่วัดเวฬุวัน ว่า

130 **"ภิกษุใด ร่วมประชุมกับสงฆ์แล้ว, ให้จีวรแก่ภิกษุแล้ว ภายหลังเอามาบ่น ว่าภิกษุทั้งหลายเอาของสงฆ์ไปใช้ตามใจชอบ เป็นปาจิตตีย์"**

คราวหนึ่ง พระทัพพะ มัลลบุตร ซึ่งเป็นผู้จัดสรรที่อยู่และอาหารแก่สงฆ์ ได้รับฉันทานุมัติจากสงฆ์ให้เป็นผู้ได้จีวร เพราะเห็นว่าจีวรที่ท่านใช้อยู่ เก่ามากแล้ว. พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ออกมาโจมตีสงฆ์ว่า เป็นการเอาของสงฆ์ไปใช้ตามชอบใจ

ธรรมเนียมสงฆ์สมัยนั้นมีอยู่ว่า เมื่อสงฆ์ได้รับของบริจาคมา เมื่อของมีน้อย ไม่พอจะแจกกันทั่ว และถ้าเป็นอาหารหรือเภสัช ซึ่งเก็บไว้ไม่ได้ ให้แจกกันไปตามลำดับ รูปที่ยังไม่ได้รับก็ให้รอรับคราวใหม่ เมื่อเป็นของที่จะเก็บไว้ได้ เช่นจีวร ก็เก็บไว้จนกว่าจะได้มาเพิ่มพอแจกกัน ถ้าของเหลือจากที่แจกทั่วถึงทุกรูป

แล้ว หรือของมีน้อยไม่พอแจก สงฆ์ก็จะใช้วิธี"อปโลกน์" คือยกให้แก่ภิกษุผู้ทำงานให้สงฆ์ อย่างพระทัพพะ มัลลบุตร ในเรื่องนี้

น้อมลาภสงฆ์

สหธรรมิกวรรคสิกขาบทที่ 12 ทรงบัญญัติที่วัดเชตวัน ว่า

131 "ภิกษุใด รู้อยู่ เอาของที่เขาถวายแก่สงฆ์มาให้บุคคล (น้อมลาภสงฆ์เพื่อบุคคล) เป็นปาจิตตีย์"

ที่มาก็คือ ชาวบ้านเตรียมจะถวายอาหารและจีวรแก่ภิกษุทั้งหลาย แต่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ไปคาดคั้นให้เขาถวายจีวรแก่พวกตน สำหรับภิกษุอื่นให้ถวายแต่อาหาร ลักษณะอย่างนี้เรียกว่า "น้อมลาภสงฆ์มาเพื่อบุคคล"

หมวดที่ 9 รัตนวรรค (10 สิกขาบท)

พระกับวัง

ต้นบัญญัติเรื่องภิกษุเข้าวัง

ท้องเรื่องของสิกขาบทที่ 1 แห่งรัตนวรรคต่อไปนี้ มีข้อมูลที่ควร ทราบเบื้องต้นเกี่ยวกับกษัตริย์สมัยนั้น และความละเอียดอ่อนในคำสอนที่ให้ภิกษุไม่ประมาทในการไปมาหาสู่กับผู้มีศักดิ์มีอำนาจในบ้านเมือง

สังคมชมพูทวีปตั้งแต่โบราณกาลมา แบ่งคนเป็น 4 ชั้น ที่เรียกว่า "วรรณะ" คือ กษัตริย์, พราหมณ์, แพศย์, และศูทร เฉพาะกษัตริย์นั้น เป็นชนชั้นปกครอง เป็นนักรบ มีลักษณะพิเศษอย่างหนึ่ง (เช่นเดียวกับวรรณะพราหมณ์) คือหยิ่งในศักดิ์ตระกูล ไม่ยอมสมสู่กับคนในวรรณะที่ต่ำกว่า ถ้าวงศ์หรือตระกูลไหนรักษาเชื้อสายได้ถึง 7 ชั่วอายุคน(7 ชั่วโคตร) ก็ถือว่าวงศ์ตระกูลนั้นเป็นกษัตริย์สูงส่งในบรรดาเชื้อสายกษัตริย์นั้น พวกที่อยู่ในวรรณะเดียวกัน ระดับสามัญก็เรียกว่ามีเชื้อเจ้า แต่จะมีหัวหน้าใหญ่คนหนึ่งที่ได้รับเลือกสรรหรือแต่งตั้งขึ้นมาให้เป็นราชา ทำหน้าที่บริหารและปกครองประชาชนในแว่นแคว้น

ในสิกขาบทต่อไปนี้ มีคำว่า"พระราชาผู้กษัตริย์ได้รับมูรธาภิเษกแล้ว" เพราะเหตุว่า ที่มาของสิกขาบทไปเกิดที่วังหรือพระราชนิเวศน์ของพระเจ้าปเสนทิโกศล, พระเจ้าปเสนทิโกศลนั้น เป็นจอมราชาปกครองแคว้นโกศล เพราะทรงได้รับมูรธาภิเษก คือผ่านพิธีสถาปนาด้วยการหลั่งน้ำลงบนพระเศียรแล้ว (บางแห่งอาจจะให้สรงสนานทั้งองค์ ตั้งแต่พระเศียรลงมา) พิธีมูรธาภิเษก จะทำให้พระราชามีพระราชอำนาจเต็มที่

ในบรรดาพระราชาที่มีความสนิทสนมกับพระพุทธองค์ไม่มีใครยิ่งไปกว่าพระเจ้าปเสนทิโกศล จึงมีเรื่องของพระองค์ปรากฏอยู่ในพระสูตรต่างๆ (ในพระไตรปิฎก)ถึง 25 พระสูตร ไม่นับที่พระนามของพระองค์มีอยู่ในเรื่องต่างๆ อีกมากมาย ความ

สนิทสนมที่มีมากเป็นพิเศษนี้ ส่วนหนึ่งน่าจะมาจากความมีสายโลหิตเกี่ยวโยงอยู่กับศากยวงศ์อย่างลึกซึ้ง

มีพระวาจาของพระเจ้าปเสนทิโกศลแสดงเหตุผลที่ทรงเคารพเทิดทูนในพระพุทธองค์ถึง 8 ข้อ ที่สะท้อนชัดเจนในแง่พุทธประวัติ คือในข้อที่ 8 ทูลว่า พระองค์และพระพุทธองค์ต่างก็เป็นกษัตริย์ชาวโกศลและมีพระชนมายุ 80 ปีเท่ากัน

ด้วยความสนิทสนมคุ้นเคยเป็นพิเศษนี้เอง ประตูพระราช-นิเวศน์ของพระเจ้าปเสนทิโกศลจึงเปิดกว้างเพื่อพระพุทธองค์และภิกษุทั้งหลายเสมอ จนกระทั่งวันหนึ่ง แม้กระทั่งพระอานนท์ยังพลาดพลั้งไปเห็นความเป็นอยู่ส่วนพระองค์ในพระราชนิเวศน์ เป็นเหตุให้ทรงบัญญัติสิกขาบทไว้ เพื่อให้ภิกษุสำรวมระวังในเรื่องนี้

โทษในการเข้าสู่พระราชฐานนั้น สะท้อนให้เห็นพุทธอัธยา-ศัยที่ละเอียดรอบคอบเป็นอย่างยิ่ง และถ้าขยายความหมายของพระราชฐานออกไป ให้ครอบคลุมถึงที่อยู่ที่พักของผู้มียศศักดิ์มีอำนาจมีอิทธิพลในทุกกาลสมัย ก็จะเป็นความงดงามและเป็นความปลอดภัยแก่ภิกษุสืบไป

พระอานนท์เข้าวัง

(731) วันหนึ่ง พระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จประพาสอุท-ยาน ทอดพระเนตรเห็นพระพุทธองค์ประทับอยู่ที่โคนไม้ต้นหนึ่งในเขตอุทยานนั้น โดยมีชายคนหนึ่งเข้าเฝ้าอยู่ใกล้ๆ เพียงลำพัง,

ทรงฉุกพระทัยว่า ชายคนนั้นต้องไม่ธรรมดา. เมื่อพระองค์เสด็จเข้าไปเฝ้า ชายคนนั้นก็นั่งสงบเป็นปกติ ไม่ลุกขึ้นมาถวายบังคม ไม่ลุกรับเสด็จ. พระพุทธองค์ทรงทราบว่าพระราชาไม่พอพระทัย จึงตรัสขึ้นก่อนว่า ชายคนนั้นเป็นอุบาสก เป็นพหูสูต(เป็นผู้รู้-เป็นปราชญ์) เป็นผู้ปราศจากความยินดีในกามแล้ว แม้พระเจ้าปเสน-ทิโกศลจะมีพระดำรัสให้อุบาสกนั้นพูดอะไรก็ได้ที่อยากจะพูด อุบาสกก็ได้แต่แสดงความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ

ต่อมาวันหนึ่ง ขณะประทับอยู่บนพระมหาปราสาทชั้นบน พระเจ้าปเสนทิโกศลได้ทอดพระเนตรเห็นอุบาสกคนนั้นเดินกั้นร่มอยู่บนถนน จึงโปรดให้เชิญตัวมาเข้าเฝ้า รับสั่งให้เป็นครูสอนธรรมแก่ฝ่ายในในพระราชวัง(เจ้านายและราชบริพารสตรีในพระราชฐานชั้นใน) อุบาสกท่านนั้นกราบทูลออกตัวว่า ที่ได้ศึกษารู้ธรรมก็เพราะพระคุณเจ้าทั้งหลาย ขอให้เป็นภิกษุได้สนองพระราชประสงค์เถิด. พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงเห็นด้วย เมื่อเสด็จเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ในเวลาต่อมา พระองค์จึงทูลขอให้ทรงส่งภิกษุรูปหนึ่งไปสอนธรรมแก่ฝ่ายใน พระพุทธองค์ทรงมอบหมายให้พระอานนท์รับหน้าที่นั้น

เช้าวันหนึ่ง พระอานนท์ถือบาตรจีวรเดินเข้าสู่พระราชฐานชั้นใน ขณะที่พระเจ้าปเสนทิโกศลประทับอยู่กับพระมเหสีมัลลิกา-เทวี พระมเหสีเห็นพระอานนท์แต่ไกลก็ผลีผลามลุกขึ้น พระภูษาได้เลื่อนหลุดจากพระวรกาย พระอานนท์เห็นอย่างนั้นก็เดินกลับทันที และได้เล่าเรื่องนี้ให้ภิกษุทั้งหลายฟัง พระพุทธองค์เมื่อทรงทราบเรื่อง จึงตรัสถามว่า ก่อนไปไม่ได้นัดหมายว่าจะเข้าไปใน

พระราชฐานชั้นในหรือ? เมื่อพระอานนท์กราบทูลว่าไม่ได้นัดหมาย ทรงติเตียน

ข้อควรระวังในการเข้าสู่พระราชฐานชั้นใน

(733) พระพุทธองค์ เมื่อทรงติเตียนพระอานนท์แล้ว ได้ตรัสสอนภิกษุทั้งหลายเรื่องโทษของการเข้าสู่พระราชฐานชั้นในว่ามี 10 ทางที่เกิดขึ้นได้ คือ

1. ในพระราชฐานชั้นในนั้น พระราชากำลังประทับอยู่ในพระตำหนักที่บรรทมกับพระมเหสี เมื่อภิกษุเข้าไป เกิดว่าพระมเหสีเห็นแล้วยิ้มให้ หรือภิกษุเป็นฝ่ายยิ้มให้ก็ตาม พระราชาก็จะทรงระแวงได้ว่า คนทั้งสองมีอะไรกัน นี่ประการหนึ่ง

2. พระราชามีพระราชกิจมาก เกิดว่าพระสนมคนใดคนหนึ่งตั้งครรภ์กับพระองค์ แต่ทรงระลึกไม่ได้ว่าได้เคยบรรทมร่วมตั้งแต่เมื่อไร เมื่อภิกษุเข้าไป ก็จะทรงระแวงได้ว่า ในพระราชฐานนี้ก็เห็นมีแต่ภิกษุเท่านั้นเข้าออกอยู่ ชะรอยว่าพระสนมจะมีอะไรกับภิกษุนั้น นี่ประการหนึ่ง

3. ถ้ารัตนะ(ของมีค่า)บางอย่างในพระราชฐานสูญหายไปในระหว่างที่ภิกษุเข้าไป ก็จะทรงระแวงได้ว่า อาจจะเป็นภิกษุหยิบฉวยไป เพราะนอกจากภิกษุแล้วก็ไม่มีคนอื่นเข้าออก นี่ประการหนึ่ง

4. ถ้ามีข้อราชการลับรั่วไหลออกมาจากพระราชฐานระหว่างที่ภิกษุเข้าออก ก็จะทรงระแวงได้ว่า หรือจะเป็นเพราะภิกษุ? นี่ประการหนึ่ง

5. ถ้าเกิดมีการปลงพระชนม์กัน ระหว่างพระราชากับพระโอรส ในคราวที่ภิกษุเข้าไปในพระราชฐาน ก็จะถูกระแวงได้ว่าเป็นการกระทำของภิกษุ นี่ประการหนึ่ง

6. เวลามีการเลื่อนตำแหน่งข้าราชการในพระราชสำนัก ก็จะมีคนซึ่งผิดหวังที่ไม่ได้เลื่อนขั้น เขาก็จะระแวงได้ว่า อาจจะเป็นเพราะภิกษุรูปหนึ่งที่เข้ามาคลุกคลีอยู่ในวัง นี่ประการหนึ่ง

7. บางคราว มีข้าราชการถูกลงโทษลดตำแหน่ง เขาเห็นภิกษุเข้าออกในพระราชฐาน ก็อาจจะระแวงได้ว่า ภิกษุมีส่วนในเรื่องนั้น นี่ประการหนึ่ง

8. การยกทัพออกศึกของพระราชาในบางคราว ไม่ใช่เวลาอันควร คนที่ไม่พอใจเขาอาจระแวงได้ว่า เพราะมีภิกษุเข้าไปแนะนำให้พระราชาตัดสินพระทัยอย่างนั้น นี่ประการหนึ่ง

9. พระราชายกทัพออกไปแล้ว แต่ทรงถอยทัพเสียกลางคัน คนที่เขาไม่ชอบไม่เข้าใจ อาจระแวงได้ว่า เพราะมีภิกษุอยู่ชิดใกล้กับพระราชา คงจะมีส่วนทำให้เกิดเหตุการณ์นั้น นี่ประการหนึ่ง

10. ในพระราชฐานชั้นใน มีการบันเทิงเริงรมย์ก่อกำหนัดมากมาย ภิกษุเข้าไป ดูไม่ดีไม่งาม นี่ประการหนึ่ง

แล้วทรงบัญญัติรัตนวรรคสิกขาบทที่ 1 ว่า

132 "ภิกษุใด ไม่ได้รับการนัดหมายก่อน เดินพ้นธรณีประตูเข้าไปในห้องของพระราชาผู้กษัตริย์ได้รับมูรธาภิเษกแล้ว ขณะที่พระราชาและพระมเหสียังไม่เสด็จออก เป็นปาจิตตีย์"

"พระมเหสี" ในที่นี้แปลจากคำว่า "รัตนะ" ซึ่งแปลว่าแก้ว, ชมพูทวีปในสมัยพุทธกาลให้เกียรติสตรีว่าเป็นแก้วล้ำค่าอย่างหนึ่ง (อิตฺถี ภณฺฑานมุตฺตมํ-สตรีเป็นยอดแห่งสมบัติล้ำค่าทั้งหลาย)

เก็บของมีค่า

รัตนวรรคสิกขาบทที่ 2 ทรงบัญญัติที่วัดเชตวัน ว่า

133 "ภิกษุใด เก็บเองก็ดี ให้คนอื่นเก็บก็ดี ซึ่งรัตนะ หรือของมีค่าอย่างรัตนะ เป็นปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่ของนั้นอยู่ในวัดที่อยู่ หรืออยู่ในที่พัก โดยภิกษุตั้งใจว่า เป็นของใครก็ขอให้ผู้นั้นมารับเอาไป"

มูลเหตุมาจากภิกษุรูปหนึ่งไปสรงน้ำในแม่น้ำอจิรวดี เห็นถุงกหาปณะของพราหมณ์คนหนึ่ง ซึ่งวางลืมไว้ที่ริมฝั่ง แล้วเก็บ

แม่น้ำอจิรวดีที่เมืองสาวัตถี

ไว้ให้เจ้าของ เพราะกลัวจะสูญหายไป กหาปณะในถุงมีอยู่ 500 กหาปณะ. พราหมณ์วิ่งกลับมาถามภิกษุ ซึ่งท่านก็มอบคืนให้ทั้งหมด แต่พราหมณ์คิดไปเอง(ตามธรรมเนียมสมัยนั้น)ว่า ตนจะต้องเสียค่าไถ่ร้อยละห้าแก่ภิกษุ จึงหาเหตุแกล้งขู่ว่า เงินในถุงมีอยู่ 1,000 กหาปณะ แล้วครึ่งหนึ่งหายไปไหน? แต่แล้วก็ปล่อยท่านไป ทำทีเป็นว่าไม่เอาเรื่อง พวกภิกษุในวัดทราบเรื่องก็ตำหนิภิกษุนั้นที่ไปเก็บของมีค่าไว้ และพระพุทธองค์ก็ทรงบัญญัติห้ามทำอย่างนั้นอีก

แต่มีอยู่คราวหนึ่ง นางวิสาขาไปในงานมหรสพในกรุงสาวัตถี ซึ่งในงานอย่างนั้น ชาวเมืองต่างแต่งเครื่องประดับไปอวดกัน แต่นางวิสาขาเปลี่ยนใจกลางคันไม่ไปในงาน ท่านแวะเข้าเฝ้าพระพุทธองค์พร้อมกับสาวใช้, ก่อนเข้าเฝ้าฟังธรรม นางวิสาขาถอดเครื่องประดับล้ำค่าให้สาวใช้ถือไว้ พอฟังธรรมจบและทูลลากลับ ปรากฏว่าสาวใช้ลืมเครื่องประดับที่ห่อวางไว้ข้างตัว ภิกษุทั้งหลายเห็นก็กราบทูลให้ทรงทราบ พระพุทธองค์รับสั่งให้ภิกษุเอามาเก็บไว้ ถ้าเห็นของนั้นตกอยู่ในวัด

และอีกคราวหนึ่ง ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีสั่งคนสนิทที่โรงงานแห่งหนึ่งในแคว้นกาสีว่า ถ้าเห็นภิกษุผ่านมา ให้นิมนต์รับภัตตาหารฉันด้วย. วันหนึ่งมีภิกษุผ่านไปที่นั่น คนสนิทของท่านเศรษฐีก็ได้ปฏิบัติตามคำสั่ง ได้นิมนต์ภิกษุไว้ แล้วก็จัดเตรียมอาหารในตอนกลางคืน และได้ถอดแหวนลืมไว้. เช้าวันนั้น หลังจากถวายภัตตาหารแล้วก็รีบไปโรงงาน ภิกษุทั้งหลายเห็นแหวนนั้น จะเก็บไว้ให้ก็เกรงจะเป็นอาบัติ จึงพากันนั่งเฝ้าแหวน จน

กระทั่งเจ้าของกลับมา จึงเดินทางต่อไปได้

ของมีค่า เช่นเงินทอง ถ้าภิกษุจับต้องหรือเก็บไว้(ตามนัยของสิกขาบทนี้) ไม่เป็นอาบัติ, ถ้าเห็นของตกอยู่ในวัด หรือในที่พัก และภิกษุไม่เก็บรักษาไว้ให้เจ้าของ ถือว่าละเลยหน้าที่ เป็นอาบัติทุกกฏ แต่เมื่อจะคืนให้เจ้าของ ต้องมีความรอบคอบเป็นพิเศษ อย่ามอบคืนให้ผิดตัวเป็นอันขาด ถ้าภิกษุเก็บไว้โดยเข้าใจว่าเป็นของบังสุกุล ไม่เป็นอาบัติ

เข้าบ้านในยามวิกาล

รัตนวรรคสิกขาบทที่ 3 ทรงบัญญัติที่วัดเชตวัน ว่า

134 "ภิกษุใด ไม่ลาภิกษุด้วยกันก่อนเข้าบ้านในเวลาวิกาล เป็นปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่มีเหตุรีบด่วน (เช่นถูกงูกัดเป็นต้น)"

พระบัญญัติเริ่มต้นจากพวกภิกษุฉัพพัคคีย์เข้าไปในบ้านในเวลาวิกาล แล้วนั่งพูดเรื่องไร้สาระ(ดิรัจฉานกถา)ให้ชาวบ้านฟัง ชาวบ้านส่วนหนึ่งตำหนิเอาว่า ภิกษุเข้าบ้านในเวลาวิกาล พูดแต่เรื่องที่ชาวโลกเขาพูดกัน ไม่เป็นการเหมาะสม พระพุทธองค์จึงทรงห้ามภิกษุเข้าบ้านในเวลาวิกาล, ต่อมา มีภิกษุไปถึงหมู่บ้านหนึ่งในเวลาเย็น ชาวบ้านนิมนต์ให้ท่านเข้าพักในหมู่บ้าน ท่านไม่รับนิมนต์ เพราะมีสิกขาบทห้ามแล้ว เมื่อค้างแรมอยู่นอกหมู่บ้านก็ถูกโจรลักเอาบริขารไปหมด เรื่องนี้เป็นเหตุให้ทรงผ่อนผัน ให้ภิกษุเข้าบ้านในเวลาวิกาลได้ ถ้าได้ลาภิกษุด้วยกันก่อนแล้ว, แต่มี

อีกกรณีหนึ่งเกิดตามมา ภิกษุรูปหนึ่งเดินทางไกลเหมือนกัน ถึงหมู่บ้านหนึ่งเมื่อใกล้ค่ำ จะเข้าบ้านก็เกรงจะเป็นอาบัติ จะลาภิกษุรูปใดก็ไม่มีจะให้ลา จึงจำเป็นต้องค้างแรมอยู่นอกหมู่บ้าน ท่านก็ถูกโจรเบียดเบียนอีกเหมือนกัน จึงทรงผ่อนผันว่า ถ้าไม่มีภิกษุจะให้ลาก็อนุโลมให้เข้าหมู่บ้านได้

ภิกษุอีกรูปหนึ่งถูกงูกัด เพื่อนรูปหนึ่งจะเข้าไปเอาไฟในหมู่บ้าน ก็เกรงจะเป็นอาบัติ (เพราะถึงมีภิกษุจะให้ลา ก็ลาไม่ได้ จะว่าไม่มีภิกษุให้ลา ก็ไม่ได้อีก) นี้ก็เป็นความขัดข้อง

"เวลาวิกาล" ในที่นี้พระอรรถกถาจารย์กล่าวว่า ตั้งแต่เที่ยงวันไปจนถึงรุ่งอรุณของวันใหม่ (แต่ในความหมายหนึ่ง "วิกาล" หมายถึงกลางคืน) กรณีภิกษุเดินผ่านเข้ากลางหมู่บ้านเพื่อจะไปอีกวัดหนึ่ง ไม่เป็นอาบัติ

กระดูก, งา, และเขาสัตว์

รัตนวรรคสิกขาบทที่ 4 ทรงบัญญัติที่นิโครธาราม ว่า

(135) **"ภิกษุใด ให้เขาทำกล่องเข็ม ที่ทำด้วยกระดูก หรือด้วยงาช้าง หรือด้วยเขาสัตว์ เป็นปาจิตตีย์ ซึ่งต้องทำลายทิ้งก่อนจึงปลงอาบัติได้"**

เรื่องนี้เกิดจากช่างแกะสลักงาช้าง ปวารณาให้ภิกษุขอกล่องเข็มงาช้างได้ ภิกษุก็พากันขอไม่หยุดหย่อน จนเขาเดือดร้อน. มีสิกขาบทเดียวคือพระบัญญัติข้อนี้ ที่ให้ทำลายของทิ้งก่อน จึงปลงอาบัติตก เรียกว่า "เภทนกปาจิตตีย์" (เภทนกะ-ทุบทำลาย) ภิกษุ

ได้กล่องเข็มประเภทดังกล่าวที่เขาทำไว้แล้ว เอามาใช้ เป็นทุกกฏ

เตียงและตั่งที่ภิกษุใช้ได้

รัตนวรรคสิกขาบทที่ 5 ทรงบัญญัติที่วัดเชตวัน ว่า

136 "ภิกษุให้เขาทำเตียงหรือตั่งใหม่ พึงให้เท้าสูงเพียง 8 นิ้วสุคต เว้นไว้แต่มีแม่แคร่ข้างล่าง ถ้าให้ทำสูงกว่านั้น เป็นปาจิตตีย์ ต้องตัดก่อน จึงปลงอาบัติได้"

พระอุปนันทะเป็นผู้ก่อเรื่อง วันหนึ่งท่านนอนอยู่บนเตียงสูง เห็นพระพุทธองค์เสด็จมาแต่ไกล จึงทูลนิมนต์ให้ทอดพระเนตรเตียงนอนของท่าน ครั้นเสด็จกลับจากที่นั่น พระพุทธองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทนี้

"ตัดให้สั้นก่อนแล้วจึงปลงอาบัติได้" ปาจิตตีย์ประเภทนี้เรียกว่า "เฉทนกปาจิตตีย์" (เฉทนกะ-ตัด) มีอยู่หลายสิกขาบท

ระยะของ "นิ้วสุคต" ถ้าหาข้อยุติยังไม่ได้ ก็ควรยึดมาตราวัดอันเป็นสากลไปก่อน เพราะอย่างน้อยก็ไม่เกินที่ทรงกำหนดไว้. ภิกษุเอาของเกินขนาดที่มีอยู่แล้วมาใช้ (คือไม่ได้ให้เขาทำขึ้นมาใหม่) เป็นทุกกฏ

ชนิดของที่นั่งในสมัยพุทธกาล มี

1. **อาสันทิ**-เป็นม้าสี่เหลี่ยมรองก้นได้พอดี
2. **สัตตังคะ**-เทียบได้กับเก้าอี้สมัยปัจจุบัน มีที่พิงหลังและมีเท้าแขนสองข้าง

3. **ปัญจังคะ**-เก้าอี้มีแต่ที่พิงหลัง ไม่มีที่วางแขน

ชนิดสัตตังคะ สูงหน่อยก็ใช้ได้ แสดงว่าทรงมุ่งความปลอดภัยแก่ผู้ใช้เป็นสำคัญ. คำว่า"เว้นไว้แต่มีแม่แคร่ข้างล่าง" ไม่พบคำอธิบาย น่าจะหมายถึงว่า ถ้าเตียงสูงนั้นมีแคร่(ซึ่งมักจะปูด้วยชีกไม้ไผ่เป็นพื้นนอนได้) รองหรือตรึงอยู่ข้างล่าง ไม่เป็นไร

เตียง-ตั่งยัดนุ่น

รัตนวรรคสิกขาบทที่ 6 ทรงบัญญัติที่วัดเชตวันว่า

(137) **"ภิกษุใด ให้เขาทำเตียงหรือตั่งยัดด้วยนุ่น เป็นปาจิตตีย์ ต้องรื้อทิ้งก่อน จึงปลงอาบัติได้"**

เกิดจากชาวบ้านไปเห็นเตียงและตั่งมีเบาะยัดด้วยนุ่นของพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ เขาตำหนิว่าใช้ของเหมือนคฤหัสถ์. "นุ่น" หมายรวมไปถึงวัสดุต่างๆ ที่เอามาทำเป็นเบาะเป็นฟูก สมัยนั้นคำว่านุ่น หมายถึงดอกฝ้ายก็มี เถาวัลย์ก็มี ดอกเลาก็มี

ผ้าปูนั่ง

รัตนวรรคสิกขาบทที่ 7 ทรงบัญญัติที่วัดเชตวัน ว่า

(138) **"ภิกษุใด ให้เขาทำผ้าปูนั่ง(นิสีทนะ) พึงทำให้ได้ขนาด คือยาว 2 คืบ กว้างคืบครึ่ง ชายอีก(ด้านละ)คืบหนึ่ง โดยคืบสุคต ถ้าเกินกว่านั้น เป็นปาจิตตีย์ ต้องตัดให้ได้ขนาดก่อน จึงปลงอาบัติได้"**

"นิสีทนะ" แปลว่าผ้าปูนั่ง(อาสนะ) ทรงอนุญาตให้เป็นบริขารพิเศษ ให้ภิกษุอธิษฐานไว้ใช้รูปละผืน. พวกภิกษุฉัพพัคคีย์เอาผ้าผืนใหญ่มารองนั่ง เวลาปูบนเตียงหรือตั่ง ชายผ้าจึงห้อยย้อย (ดูไม่งาม จึงทรงกำหนดขนาดของผ้าปูนั่ง). ต่อมา เกิดปัญหากับพระโลลุทายี ซึ่งร่างท่านอ้วนใหญ่ ผ้าปูนั่งขนาดที่ทรงอนุญาตเล็กเกินไป. เวลานั่ง ท่านก็ต้องดึงชายข้างโน้นทีข้างนี้ทีให้มันยืดออกมา เป็นเหตุให้ทรงอนุญาตให้เพิ่มชายผ้าแต่ละด้านออกไปอีก

จากเรื่องที่พระโลลุทายีเป็นต้นเหตุนี้ มีข้อที่น่าสังเกตอยู่ 2 จุด คือ 1. ขนาดของคืบสุคต ไม่ได้ยาวจนผิดธรรมดา 2. พระโลลุทายี เป็นคนร่างใหญ่ จนต้องเพิ่มขนาดผ้าปูนั่งของภิกษุทั่วไป

ภิกษุใช้ผ้าปูนั่งขนาดเล็กกว่าที่ทรงกำหนด ไม่เป็นอาบัติ

ผ้าปิดฝี

รัตนวรรคสิกขาบทที่ 8 ทรงบัญญัติที่วัดเชตวัน ว่า

139 "ภิกษุให้เขาทำผ้าปิดฝี พึงทำให้ได้ขนาด คือยาว 4 คืบ กว้าง 2 คืบ โดยคืบสุคต ถ้าเกินกว่านั้น เป็นปาจิตตีย์ ต้องตัดให้ได้ขนาดก่อนจึงปลงอาบัติได้"

ผ้าทุกชนิดที่ภิกษุจะใช้ได้ แม้กระทั่งผ้าปิดฝี ต้องได้รับพุทธานุญาตก่อน. ภิกษุฉัพพัคคีย์รูปหนึ่งใช้ผ้าปิดฝีใหญ่และยาวจนดูไม่งาม จึงทรงกำหนดขนาดพอเหมาะ. (ผ้าสำหรับปิดแผลและสำหรับใช้กับโรคผิวหนังอย่างอื่น อนุโลมตามกรณีผ้าปิดฝี)

ผ้าอาบน้ำฝน

รัตนวรรคสิกขาบทที่ 9 ทรงบัญญัติที่วัดเชตวัน ว่า

140 "ภิกษุให้เขาทำผ้าอาบน้ำฝน พึงให้ได้ขนาด คือยาว 6 คืบ กว้าง 2 คืบครึ่ง โดยคืบสุคต เกินกว่านั้น เป็นปาจิตตีย์ ต้องตัดให้ได้ขนาดก่อน จึงปลงอาบัติได้"

สิกขาบทนี้ ก็เกิดจากภิกษุฉัพพัคคีย์ใช้ผ้าอาบน้ำฝนใหญ่และยาวจนดูน่าเกลียด

สุคตจีวร

รัตนวรรคสิกขาบทที่ 10 ทรงบัญญัติที่วัดเชตวัน ว่า

141 "ภิกษุใด ให้เขาทำจีวรขนาดเท่าสุคตจีวร หรือใหญ่กว่า เป็นปาจิตตีย์ ต้องตัดให้ลดขนาดลงก่อน จึงปลงอาบัติได้ ขนาดของสุคตจีวรนั้น คือยาว 9 คืบ กว้าง 6 คืบ โดยคืบสุคต"

เรื่องมีอยู่ว่า พระนันทะ(โอรสของพระมาตุจฉา(น้า) ซึ่งเป็นญาติฝ่ายพระมารดาของพระพุทธองค์)เป็นภิกษุมีรูปโฉมงามละม้ายพระพุทธองค์ แต่เตี้ยกว่า 4 นิ้ว(องคุลี) วันหนึ่งท่านห่มจีวรขนาดเดียวกับจีวรของพระพุทธองค์ เดินมาแต่ไกล พวกภิกษุเมื่อมองเห็น ต่างพากันลุกจากอาสนะเพื่อรับเสด็จ พอท่านเดินเข้ามาใกล้จึงจำได้ ท่านถูกภิกษุทั้งหลายตำหนิว่าห่มจีวรเทียบเท่าพระพุทธองค์ เป็นการไม่สมควร

เรื่องนี้ น่าพิจารณาอยู่ 2 กรณี คือ 1. จีวรของพระพุทธองค์ใหญ่กว่าขนาดที่ทรงกำหนดไว้ในสิกขาบท 2. พระพุทธองค์มีพระวรกายสูงกว่าพระนันทะ 4 นิ้ว แต่ก็ไม่จัดว่าสูงใหญ่จนถึงกับว่า เห็นแต่ไกลก็รู้ได้ทันทีว่าเป็นพระองค์ โดยไม่ลังเล

โปรดสังเกตอีกอย่างหนึ่งว่า อาบัติปาจิตตีย์ ที่เกิดจากของใช้ที่มีขนาดเกินสมควร ล้วนแต่ให้แก้ไขก่อน คือให้ทำลาย (กล่องเข็ม), ให้ตัด(ขาเตียง, ขาตั่ง), และให้เฉือนให้ตัด (จีวร, ผ้าปูนั่ง เป็นต้น) เพื่อให้พอประมาณ ดูดี ดูงาม จากนั้นจึงปลงอาบัติได้ ทั้งหมดนั้นแสดงให้เห็นว่า เรื่องของอาบัติ ทรงบัญญัติอย่างมีเหตุผล มีความมุ่งหมาย การปลงอาบัติไม่ใช่แต่สารภาพผิดก็จะพ้นผิดได้ ต้องทำให้ถูกและจะต้องสำรวมระวังต่อไป ซึ่งต่างจากการสารภาพบาปของลัทธิอื่น

ภาคผนวก

วิธีอ่านภาษาบาลีอักษรไทย

เทียบพยัญชนะบาลีกับอักษรโรมัน

บาลีอักษรไทยในอดีต

สถานที่ทรงจำพรรษาใน 45 พรรษา

แนะนำหนังสือที่ใช้อ้างอิง

ดรรชนี

นามานุกรม

วิธีอ่านภาษาบาลีอักษรไทย

อักษรในภาษาบาลี มี 41 ตัว แบ่งเป็นสระ 8 ตัว เป็นพยัญชนะ 33 ตัว

สระ 8 ตัวคือ

อ (อ่านว่า อะ) เช่น อมโร (อ่านว่า อะมะโร) เมื่อผสมกับพยัญชนะ. อ จะไม่ปรากฏตัว เช่น อักษร ม ในคำว่า อมโร มีเสียง ะ ที่ ม. ตัวอย่างอื่นๆ เช่น ภควโต(ภะคะวะโต). กสฺสป(กัสสะปะ). ปทีป (ปะทีปะ)

อา เช่น อาภา เมื่อผสมกับพยัญชนะ จะเห็นแต่สระ า เช่น ภควา(ภะคะวา). ภาสา. ปาณาติปาตา. ภริยา. สามี. สฺวากฺขาโต

อิ เช่น อิณ์(อิณัง) เมื่อผสมกับพยัญชนะ จะเห็นแต่สระ ิ อยู่บนตัวพยัญชนะที่มันผสม เช่น อิมานิ (สระ ิ อยู่บนตัว น). วิจาร (วิจาระ). นิพฺพาน(นิบพานะ). อิริยาปถ(อิริยาปะถะ). วิชฺชา(วิดชา)

อี เช่น อีสา เมื่อผสมกับพยัญชนะ จะเห็นแต่สระ ี อยู่บนพยัญชนะตัวนั้น เช่น วิธี, ปีติ, สีลานิ, จีวร(จีวะระ), วินีต(วินีตะ)

อุ เช่น อุฬุ เมื่อผสมกับพยัญชนะ จะปรากฏแต่สระ ุ อยู่ใต้พยัญชนะด้านขวาสุดตัวนั้น เช่น ปฏิคฺคณฺหาตุ(ปะติก-คันหาตุ), สุคโต(สุคะโต), มหามุนี(มะหามุนี), คนฺถธุร(คันถะธุระ)

อู เช่น อูกา เมื่อผสมกับพยัญชนะ จะเห็นแต่สระ ู อยู่ใต้พยัญชนะตัวนั้น เช่น ภูตาวี, ปารคู(ปาระคู), อภิปูชนีย(อะภิปูชะนียะ)

เอ เช่น เอกา เมื่อผสมกับพยัญชนะ จะเห็นแต่สระ เ- อยู่ข้างหน้าพยัญชนะตัวนั้น เช่น เวลา, ปุพฺเพ(ปุบเพ), นเรนฺทร(นะเรนทะระ), มเหสี(มะเหสี), เวทนา(เวทะนา)

โอ เช่น โอชา เมื่อผสมกับพยัญชนะ จะเห็นแต่สระ โ- อยู่ข้างหน้าพยัญชนะตัวนั้น เช่น โสภา, นโม(นะโม), สุทฺโธทน(สุดโธทะนะ), โจโร, โมหะ, พาโล

พยัญชนะ 33 ตัวคือ

ก ข ค ฆ ง (เรียกว่าหมวด ก หรือ กะ วรรค)
จ ฉ ช ฌ ญ (เรียกว่าหมวด จ หรือ จะ วรรค)
ฏ ฐ ฑ ฒ ณ (เรียกว่าหมวด ฏ หรือ ฏะ วรรค)
ต ถ ท ธ น (เรียกว่าหมวด ต หรือ ตะ วรรค)
ป ผ พ ภ ม (เรียกว่าหมวด ป หรือ ปะ วรรค)
ย ร ล ว ส ห ฬ ◌ (นิคหิต) พยัญชนะ 8 ตัวสุดท้ายนี้เป็น

กลุ่มย่อยต่างหาก เรียกว่า อะวรรค แปลว่า ไม่เป็นหมวดหมู่เดียวกันในทางไวยากรณ์. เมื่ออ่านพยัญชนะแต่ละตัวที่เห็นโดดๆ เช่น ก ข ค ให้อ่านว่า กะ ขะ คะ เสมอ (คำว่า ก วรรค และ จ วรรค เป็นต้น ก็ให้อ่านว่า กะวรรค จะวรรค). โปรดสังเกตว่า อักษร อ ในภาษาไทย ไม่ใช่พยัญชนะในภาษาบาลี คำว่า อะ อา อิ อี เมื่อเขียนเป็นภาษาบาลีแท้ๆ (ลักษณะคล้ายตัวสันสกฤต) จะปรากฏแต่สระเท่านั้น. ตามหลักภาษาบาลีถือว่า ลำพังพยัญชนะ ออกเสียงไม่ได้ ต้องผสมกับสระจึงออกเสียงได้. ส่วนสระออกเสียงได้ในตัวเอง

พยัญชนะที่ใช้เป็นตัวสะกด เรียกว่า "พยัญชนะสังโยค" มีกฎอยู่ว่า พยัญชนะในแต่ละหมวด (นอกจากพวกอวรรค 8 ตัว) :-

พยัญชนะตัวที่ 1 ทำหน้าที่เป็นตัวสะกดอยู่ข้างหน้าพยัญชนะตัวที่ 1 และที่ 2 ในหมวดของตนได้ เช่น สกฺโก(สักโก). อกฺขรํ(อักขะรัง). ฉฏฺฐี(ฉัดถี). ปุปฺผ่(ปุบผัง)

พยัญชนะตัวที่ 3 ทำหน้าที่เป็นตัวสะกดอยู่ข้างหน้าพยัญชนะตัวที่ 3 และที่ 4 ในวรรคของตนได้ เช่น อคฺคิ(อักคิ). สพฺพ่(สับพัง). อคฺโฆ(อักโค). วุฑฺฒิ(วุดฒิ). อพฺภาน่(อับภานัง)

พยัญชนะตัวที่ 5 (ยกเว้น ง) ทำหน้าที่เป็นตัวสะกดอยู่ข้างหน้าพยัญชนะในหมวดของตนได้ทุกตัว ส่วน ง ทำหน้าที่เป็นตัวสะกดอยู่ข้างหน้าพยัญชนะในหมวดของตนได้ 4 ตัว ไม่สามารถทำหน้าที่เป็นตัวสะกดอยู่ข้างหน้าตัวเองได้ (ในภาษาบาลีไม่มี ง อยู่ติดกัน) เช่น สุงฺโก (สุงโก). กุญฺชโร(กุนชะโร). ปญฺญา(ปัญญา). ขนฺติ(ขันติ). จนฺโท(จันโท). สมฺผสฺโส(สัมผัสโส). อมฺมา(อัมมา)

กลุ่มพยัญชนะอวรรค 8 ตัว

ย ล ส (3 ตัว)เป็นตัวสะกดอยู่ข้างหน้าตัวเองได้ เช่น เสยฺโย (ออกเสียงว่า เส็ยโย หรือ เส้ยโย ไม่ควรออกเสียงว่า ส้ยโย). สลฺลํ (สันลัง). อสฺโส(อัดโส)

ย ร ล ว (4 ตัว) เมื่อยู่หลังพยัญชนะตัวอื่นให้ออกเสียงผสมกับพยัญชนะที่อยู่ข้างหน้า เช่น วากฺยํ(วาก-กฺยัง). สฺวากฺขาโต(สฺวาก-ขาโต). ภทฺโร(ภัด-ทฺโร). เกฺลโส(ออกเสียงว่า กฺเลโส-เสียง กะ เบากว่า เล). อนฺเวติ (อัน-นฺเวติ-เสียง นะ เบากว่า เว)

ส เมื่อทำหน้าที่เป็นตัวสะกด หรือเป็น ส มีจุด (สฺ) อยู่หน้าพยัญชนะตัวอื่น ให้ออกเสียงนิดหนึ่ง เป็นเสียงลมจากไรฟัน เหมือนเสียง S ในภาษาอังกฤษ เช่น ปฺริสสฺมา(ปฺริสัด-สฺมา) นิยมออกเสียงว่า สฺหมา หรือ สฺม่า). เสฺนโห (สฺเนโห-สฺ ไม่ออกเสียงว่า สะ เต็มที่เหมือนกับคำว่า สมาคโม)

ห เมื่ออยู่หน้าพยัญชนะตัวอื่น ทำให้สระที่อยู่หน้าตนออกเสียงมีลมมากขึ้น เช่น พฺรหฺม (อ่านว่า พฺระ-หฺมะ ทั่วไปอ่านกันว่า พฺรัม ไม่ควรอ่านว่า พรม เหมือนในภาษาไทย). ถ้า ห อยู่หลังพยัญชนะ 8 ตัว คือ ญ ณ น ม. ย ล ว ฬ จะมีเสียงผสมกับพยัญชนะตัวนั้น เช่น ปญฺโห (ปัน-ญฺโห). อุณฺโห(อุน-ณฺโห). นฺหานํ(นฺหา-นัง). อมฺหํ(อัม-มฺหัง). คารยฺหา (คาไร-ยฺหา). มุฬฺโห(มุน-ฬฺโห)

พยัญชนะที่ทำหน้าที่เป็นตัวสะกด โดยทั่วไปสังเกตได้จากจุด (.) ที่อยู่ข้างใต้ด้านขวาสุดของพยัญชนะตัวนั้น เช่น พุทฺโธ(พุดโธ-ทฺ คือตัว

สะกด). สงฺโฆ(สังโฆ-งฺ คือตัวสะกด). รมฺมํ(รัมมัง-มฺ คือตัวสะกด). โภนฺโต(โภนโต-นฺ คือตัวสะกด)

นิคหิต (ं) อยู่บนพยัญชนะ(ด้านขวาสุด)ตัวใด ทำให้พยัญชนะตัวนั้นออกเสียงมี ง เป็นตัวสะกดทันที (ถ้าอ่านแบบสันสกฤต มีเสียงเป็น ม สะกด เช่น สรณ์ อ่านว่า สะระณัม). นิคหิต จะอยู่ได้เฉพาะบนรัสสระ คือ -ะ ิ ุ. (อะ - อิ - อุ) เช่น สีลํ (สีลัง-คำว่า สีล มี -ะ ที่ ล). นิธึ(นิธิง). กาตุ์(กาตุง)

มีอักษรไทย 2 ตัว เมื่อเขียนเป็นภาษาบาลี จะตัดเชิงข้างล้างทิ้ง คือ ญ และ ฐ เหลือเพียง ญ และ ฯ เพื่อไม่ให้จุด(.)เครื่องหมายตัวสะกดไปทับเชิงข้างล่างของอักษร 2 ตัวนั้น

ผู้ที่ต้องการศึกษาเพิ่มเติมเรื่องการเขียนการอ่านภาษาบาลี เพื่อให้อ่านออกเขียนได้ และเพื่อให้รู้หลักไวยากรณ์ ขอแนะนำให้ศึกษาเพิ่มเติมได้จากหนังสืออธิบายบาลีไวยากรณ์ เรื่อง"สมัญญาภิธานและสนธิ" ของมหามกุฏราชวิทยาลัย

เทียบพยัญชนะบาลีกับอักษรโรมัน

การออกเสียงภาษาบาลีตามเสียงของชาวอินเดีย และตามสากลนิยม เพื่อให้เขียนได้ถูกต้องแม่นยำและสื่อสารกันได้ในวงการชาวพุทธทั่วโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อจะต้องแปลงเป็นอักษรโรมันนั้น ต้องออกเสียงพยัญชนะบาลี ดังนี้

บาลีอักษรไทย	อักษรโรมัน	ออกเสียง	ตัวอย่างศัพท์
ก	K	กะ	กมฺม-kamma
ข	KH	ขะ	สงฺขาร-saṅkhāra
ค*	G	คะ	องฺค-aṅga
ฆ*	GH	ฆะ	ปฏิฆ-paṭigha
ง	Ṅ	ง สะกด	สงฺฆ-saṅgha
จ	C	จะ	ปฏิจฺจ-paticca
ฉ	CH	ฉะ	ฉตฺต-chatta
ช*	J	จฺยะ	ชาติ-jāti
ฌ*	JH	ฌะ	ฌาน-jhāna
ญ*	Ñ	ญะ	ญาณ-ñāna
ฏ*	Ṭ	ฏะ	วฏฺฏ-vaṭṭa
ฐ*	ṬH	ฐะ	กฐิน-kaṭhina
ฑ*	Ḍ	ดะ	ปณฺฑิต-paṇḍita

บาลีอักษรไทย	อักษรโรมัน	ออกเสียง	ตัวอย่างศัพท์
ฒ*	ḌH	ฒะ	วุฑฺฒิ-vuḍḍhi
ณ*	Ṇ	ณะ	สามเณร-sāmaṇera
ต	T	ตะ	ตาณ-tāṇa
ถ	TH	ถะ	วตฺถุ-vatthu
ท	D	ทะ	ทาน-dāna
ธ*	DH	ธะ	ธานี-dhānī
น	N	นะ	นารี-nārī
ป	P	ปะ	ปาณี-pāṇī
ผ	PH	ผะ	ผานิต-phānita
พ*	B	บะ	พาโล-bālo
ภ*	BH	ภะ	ภูมิ-bhūmi
ม	M	มะ	มายาวี-māyāvī
ย	Y	ยะ	ยกฺข-yakkha
ร	R	ระ	ราชา-rājā
ล	L	ละ	เลณ-leṇa
ว	V	วะ	วาณี-vāṇī
ส	S	สะ	วิสาขา-visākhā
ห	H	หะ	หานิ-hāni
ฬ*	Ḷ	ฬะ	โสฬส-soḷasa

อักษรที่ใส่เครื่องหมาย * ไว้ ออกเสียงไม่ตรงกับอักษรไทยโดยสิ้นเชิงก็มีเช่น พ เป็น บ, ท เป็น ด, ออกเสียงใกล้เคียงกัน(ไม่เหมือนและไม่ต่างโดยสิ้นเชิง)ก็มี ถ้าต้องการออกเสียงได้ถูกต้องแม่นยำ ควรศึกษาเพิ่มเติมได้จากหนังสือบาลีไวยากรณ์เรื่องสมัญญาภิธานและสนธิ (อ้างถึงแล้ว) หรือขอศึกษาฝึกฝนกับพระสงฆ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระอุปัชฌาย์

บาลีอักษรไทยในอดีต

การเขียนบาลีด้วยอักษรไทยสมัยก่อน มีสัญลักษณ์ที่เรียกว่า "ไม้" อยู่ 3 ตัว ซึ่งมีบทบาทในการสะกดคำให้อ่านได้ คือ

- ไม้หันอากาศ (ั)
- ไม้วัญฌการ (็) ลักษณะเหมือนทัณฑฆาตปัจจุบัน
- ไม้ยามักการ (์)

การใช้ไม้หันอากาศ เช่น รักฺขา(รักขา), ปัญฺญา(ปัญญา), ใช้ไม้วัญฌการ เช่น โมกฺข(โมกขะ), คจ์ฉามิ(คัจฉามิ) บอกให้รู้ว่าเป็นตัวสะกด, ใช้ไม้ยามักการ เช่น ส์วากฺขาโต(สฺวากขาโต), พฺยาธิ(พฺยาธิ) บอกให้รู้ว่าเป็นเสียงกล้ำ

ปัจจุบัน ใช้จุด(.)ตัวเดียว ทำหน้าที่แทนได้ทั้ง 3 ตัวนั้น เช่น รักขา = รกฺขา, โมกฺข = โมกฺข, ส์วากฺขาโต = สฺวากฺขาโต

สถานที่ทรงจำพรรษาใน 45 พรรษา

การตั้งข้อสันนิษฐานเรื่องสถานที่ที่พระพุทธองค์เสด็จจำพรรษาหนังสือชุดนี้ไม่ได้ถือเป็นข้อยุติอย่างเด็ดขาดตายตัว เพียงแต่สันนิษฐานตามอรรถกถาและคัมภีร์ชั้นหลังบางคัมภีร์ พอให้เกิดจินตนาการแก่ผู้อ่านตามสมควร อรรถกถาที่ระบุสถานที่เสด็จจำพรรษา คือมโนรถปูรณี (อรรถกถาแห่งอังคุตตรนิกาย แต่งโดย พระพุทธโฆส) และญาโณทัย-ปกรณ์ (อรรถกถาแห่งพระสุตตันตปิฎกคัมภีร์หนึ่งสมัยพระพุทธโฆส)) สองคัมภีร์นี้บางปีก็ระบุสถานที่ไม่ตรงกัน หนังสือชั้นหลังอีกเล่มหนึ่ง ชื่อ "ซินกาลมาลี"(หรือ "ซินกาลมาลีปกรณ์") แต่งเป็นภาษาบาลีโดยพระรตน-ปัญญา ชาวเมืองเหนือของไทย (ระหว่าง พ.ศ. 2060-2071) ได้ลำดับปีที่ทรงจำพรรษาคล้อยตามมโนรถปูรณี ส่วนคัมภีร์สุมังคลวิลาสินี (อรรถกถาแห่งทีฆนิกาย แต่งโดยพระพุทธโฆส) กล่าวตอนหนึ่งว่า

"คำว่า สมัยหนึ่ง นั้น ในบรรดาสมัยทั้งหลายมีปีเป็นต้น พระสูตรใดๆ ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสรู้ในปี ฤดู เดือน ปักษ์ กลางคืนหรือกลางวันใดๆ ทั้งหมดนั้น พระอานนท์ก็ทราบดี กำหนดจดจำไว้ได้อย่างดี แต่แม้ว่าท่านจะบอกไว้ตามที่กำหนดจดจำได้ทั้งหมด ก็เป็นเรื่องยากที่ใครๆ จะจำได้ หรือแสดงได้ หรือจะให้ผู้อื่นแสดงได้ เป็นเรื่องที่ต้องแจกแจงมาก ด้วยเหตุนี้ ท่านจึงกล่าวไว้รวมๆ ด้วยคำว่า สมัยหนึ่ง (หรือครั้งหนึ่ง-คราวหนึ่ง)" (ดูอรรถกถาแห่งพรหมชาลสูตร)

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงกล่าวไว้ในหนังสือพุทธประวัติ (เล่ม 1 หน้า ข) ว่า

"น่าเสียดาย ที่บาลี(พระไตรปิฎก)ไม่ได้ระบุกาลให้ชัดเจนลงไปว่าเกิดเมื่อปีไหน บอกแต่เพียงว่า "สมัยนั้น" ทุกเรื่องไป มาถึงชั้นอรรถกถาเห็นว่าเรื่องกาลก็สำคัญเหมือนกัน จึงได้ค้นคว้าหาเค้าเงื่อนและแสดงไว้บ้างเท่าที่จะทำได้ การแบ่งช่วงกาล แบ่งเป็น 3 ตอนคือ หลังตรัสรู้ใหม่ๆ เป็นปฐมโพธิกาล ช่วงกลางเป็นมัชฌิมโพธิกาล ตอนใกล้เสด็จปรินิพพาน เป็นปัจฉิมโพธิกาล ไม่ได้แบ่งเป็นตอนละ 15 ปีตายตัว"

การระบุปีและสถานที่เสด็จจำพรรษาตามอรรถกถาหรือตามมติใดๆ ก็ตาม มีปัญหาอย่างหนึ่งคือ เกิดความขัดแย้งกันได้ระหว่างกาล, สถานที่, เหตุการณ์, และอายุของบุคคลในเรื่อง ในกรณีที่ระบุชี้ขาดเกินไป, เพื่อให้ปลอดภัยในเรื่องนี้ อาจจะกำหนดไว้กว้างๆ แต่เพียงว่า พรรษาไหน เสด็จอยู่ที่แคว้นไหนหรือเมืองใด และสำหรับเหตุการณ์สำคัญๆ ถ้าจะชี้ชัดว่าเกิดขึ้นเมื่อปีไหน และที่ใด จะต้องพินิจพิเคราะห์ด้วยความระมัดระวัง

ต่อไปนี้ คือลำดับพรรษาและสถานที่ที่เสด็จจำพรรษาตามนัยอรรถ-

กถาชื่อมโนรถปูรณีและปกรณ์ชื่อชินกาลมาลี โดยมีช่องหมายเหตุบันทึกข้อมูลส่วนหนึ่งไว้ด้วย

พรรษาที่	ที่เสด็จจำพรรษา	เมือง (แคว้น)	หมายเหตุ
1 2-3-4	อิสิปตนมฤคทายวัน เวฬุวัน	พาราณสี (กาสี) ราชคฤห์ (มคธ)	พรรษา 3-4 ญาโณทัยว่าทรงจำพรรษาที่นิโครธาราม (กรุงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ)
5	มหาวัน	เวสาลี (วัชชี)	
6	มกุลบรรพต	? (มัลละ?)	
7	ดาวดึงส์	———	
8	เภสกลาวัน	สุงสุมารคิระ (ภัคคะ)	ชินกาลมาลีว่า ภิงสกวัน (ป่าไม้สีเสียด)
9	โฆสิตาราม	โกสัมพี (วังสะ)	ญาโณทัยว่าวิปการาราม (กรุงโกสัมพี)
10	ป่า	ปาลิเลยยกะ (เจติ)	
11	ใกล้หมู่บ้านพราหมณ์	นาลา (มคธ)	ญาโณทัยว่าเจติยบรรพต (ไม่ระบุเมือง)
12	ป่าใกล้เมือง	เวรัญชา (ปัญจาละ?)	สันนิษฐานกันว่าหลังจากพรรษานี้เริ่มทรงบัญญัติสิกขาบทแก่ภิกษุ หนังสือบางเล่มว่าพรรษาที่ 20

พรรษาที่	ที่เสด็จจำพรรษา	เมือง (แคว้น)	หมายเหตุ
13	จาลิยบรรพต	จาลิกา (เจติ)	ญาโณทัยว่า เภสกลาวัน ชินกาลมาลีว่า ปาลิย-บรรพต (น่าจะคัดมาผิดจากจาลิยบรรพตนั่นเอง)
14	เชตวัน	สาวัตถี (โกศล)	
15	นิโครธาราม	กบิลพัสดุ์ (สักกะ)	
16	ป่า	อาฬวี (โกศล)	
17	เวฬุวัน	ราชคฤห์ (มคธ)	ญาโณทัยว่า พรรษาที่ 17, 18, 19 ทรงจำพรรษาที่เวฬุวัน
18-19	จาลิยบรรพต	จาลิกา (เจติ)	
20	เวฬุวัน	ราชคฤห์ (มคธ)	ญาโณทัยว่า มกุลบรรพต
21-44 (รวม 24 พรรษา)	เชตวัน-บุพพาราม (ทรงจำพรรษาที่เชตวัน 18 ปี ที่บุพพาราม 6 ปี)	สาวัตถี (โกศล)	ญาโณทัยว่า - พรรษาที่ 21 ที่ป่าเมืองปาลิเลยยกะ - พรรษาที่ 22 ที่เภสกลาวัน - พรรษาที่ 23, 24, 25 ที่เชตวัน - พรรษาที่ 26 ที่เจติยบรรพต - พรรษาที่ 27, 28 ที่นิโครธาราม - พรรษาที่ 29-44 (รวม 16 พรรษา) ที่เชตวัน-บุพพาราม
45	เวฬุวคาม	เวสาลี (วัชชี)	

แนะนำหนังสือที่ใช้อ้างอิง

วินัยมุข

การร้อยเรียงความในพระไตรปิฎกส่วนที่เป็น"พระวินัยปิฎก" (4 เล่ม) นี้ เมื่ออ้างถึงอรรถกถา ขอให้ทราบว่า หมายถึงอรรถกถาพระวินัยปิฎก ที่เรียกว่า "วินยฏฐกถา" ชื่อคัมภีร์คือ "สมันตปาสาทิกา" เรียบเรียงโดย พระพุทธโฆส (ชาวอินเดีย) เมื่อราว พ.ศ. 950-1000 แต่ส่วนใหญ่มักอ้างอิงหนังสือวินัยมุข อันเป็นพระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ซึ่งทรงรจนาไว้เมื่อปี พ.ศ. 2456-2462, เป็นหนังสือเรียนในหลักสูตรนักธรรมตรี-โท-เอก ของคณะสงฆ์ไทย (วินัยมุขเล่ม 1 สำหรับนักธรรมชั้นตรี, เล่ม 2 สำหรับนักธรรมชั้นโท, เล่ม 3 สำหรับนักธรรมชั้นเอก) พิมพ์โดยมหามกุฏราชวิทยาลัยกว่า 30 ครั้งแล้ว

วินัยมุขได้แนวเนื้อหาจากหนังสือ "บุพพสิกขาวัณณนา" ซึ่งเรียบเรียงโดยพระอมราภิรักขิต(อมร เกิด) วัดบรมนิวาส ดังปรากฏในคำนำของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ตอนหนึ่งว่า

"ในการรจนาหนังสือนี้ ข้าพเจ้าได้อาศัยบุพพสิกขาวัณณนาเป็นอย่างมาก เพราะท่านผู้รจนาได้เลือกจากปกรณ์ทั้งหลายมารวบรวมไว้ในเรื่องเดียว ทั้งความมุ่งหมายของข้าพเจ้าก็เพื่อจะแต่งแก้บุพพสิกขาวัณณนาเหมือนเป็นฎีกาของหนังสือนั้น บุรณะข้อที่บกพร่องและแก้ข้อที่ผิดให้สำเร็จประโยชน์ จึงต้องใช้หนังสือนั้นเป็นเครื่องมือ จะถือว่าเก็บข้อความในบุพพสิกขาวัณณนานั้นมาเรียงเข้ารูปใหม่ก็ได้ ข้าพเจ้าขอแสดงความระลึกถึงอุปการของท่านพระอมราภิรักขิต(อมร เกิด) เจ้าวัดบรมนิวาส ผู้รจนาหนังสือนั้น"

สมเด็จฯ ทรงกล่าวอีกว่า งานรจนาวินัยมุขได้พระธรรมไตรโลกาจารย์(ญาณวร เจริญ) เจ้าวัดเทพศิรินทราวาส เป็นคู่ปรึกษาและช่วยค้นที่มาแห่งข้อที่ทรงประสงค์ให้ด้วย

สมเด็จฯ ทรงปรารภไว้ในคำนำวินัยมุขเล่ม 1 ว่า พระสงฆ์ฝ่ายธรรมยุตนั้น ได้ประพฤติพระวินัยตามกันโดยไม่มีตัวหนังสือเลยเป็นเวลากว่า 60 ปี นับแต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4) ทรงผนวช ส่วนที่ท่องบ่นกันไว้ มีแต่บทสวดเป็นภาษาบาลีทั้งสิ้น แสดงว่าพระศาสนาสืบทอดกันมาได้เป็นอย่างดีแม้โดยไม่ต้องมีการจารึกอักษร

ความเห็นเกี่ยวกับสิกขาบทในพระวินัยปิฎกนั้น สมเด็จฯ ทรงปรารภไว้ว่า สิกขาบทที่ระบุไว้ในพระสูตรมี 150 สิกขาบท ไม่มีอนิยตและเสขิยวัตร, มีสิกขาบทที่เพิ่มเข้ามาภายหลัง "แต่ครั้งรจนาบาลีพระสูตร"

ข้อที่ทรงเห็นว่าเพิ่มเข้ามาภายหลัง เช่น

- สิกขาบทที่กล่าวถึง "ของเจดีย์" บ่งชัดว่า รจนาเมื่อภายหลังครั้งมีเจดีย์อันศักดิ์สิทธิ์แล้วจึงมีผู้ถวายสิ่งของ
- ในคัมภีร์ขันธกะ กล่าวถึงการทำสังคายนาครั้งแรกและครั้งที่ 2

แสดงว่า เพิ่มเติมเข้ามาหลังจากมีการสังคายนาครั้งที่ 1-2 แล้ว

- มีวิธีสอนให้ปฏิบัติเมื่อสงฆ์แตกกันเป็น 2 ฝ่าย, ทรงเห็นว่าไม่ใช่พุทธจรรยาที่จะเปิดช่องให้สงฆ์แตกแยกกัน แสดงว่าข้อปฏิบัติอย่างนี้มีการรจนาขึ้นภายหลังเมื่อสงฆ์แตกกันแล้ว (อาจจะเป็นระหว่างสงฆ์สำนักมหาวิหารกับสงฆ์สำนักอภัยคีรีวิหารในลังกาแตกกัน)

ทรงเห็นว่า พระวินัยที่สืบทอดกันมาช้านาน ไม่ว่าจะด้วยการท่องจำหรือจารึกเป็นตัวหนังสือแล้ว ย่อมจะมีข้อที่เข้าใจผิดแทรกอยู่ได้เป็นของธรรมดา ทรงกล่าวตอนหนึ่งว่า

"ครั้งทำสังคายนาอยู่ ข้อผิดเหล่านี้อาจลบล้างได้ ตั้งแต่จารึกลงเป็นอักษรแล้ว ข้อผิดเหล่านี้ก็ติดอยู่ในปกรณ์ ไม่มีใครลบล้าง สังคายนาที่ว่าทำครั้งหลังโดยเอกเทศ เข้าใจว่า เป็นแต่เพียงชำระอักษรผิดแก้ให้ถูกเท่านั้น..."

แม้กระทั่งหนังสือบุพพสิกขาวัณณนาที่ทรงใช้เป็นแนวรจนา สมเด็จฯ ก็ทรงกล่าวถึงว่า อยู่ในประเภทแต่งขึ้นภายหลัง โดยถอดความจากภาษามคธเป็นภาษาไทย จัดลำดับเนื้อหาตามที่ผู้แต่งพอใจ แต่ก็ไม่ได้พิจารณาเนื้อหาให้ถ่องแท้ พระวินัยที่ขาดการพิจารณา สักแต่ว่าถือปฏิบัติ (ทรงใช้คำว่า "ความฟั่นเฝือแห่งพระวินัย") ทำให้เกิดผลเป็น 2 ทาง คือ 1. ทำให้ผู้ไม่เคร่ง ไม่อยากจะปฏิบัติตาม 2. ทำให้ผู้เคร่งปฏิบัติตามอย่างงมงาย คิดว่าตัวเองดีกว่าคนอื่น รังเกียจคนอื่นได้แม้แต่ในเรื่องเล็กๆ น้อยๆ เดือดร้อนตัวเองเมื่อจะต้องอยู่กับคนอื่น ซึ่งสวนทางกับหลักการบัญญัติพระวินัยข้อว่า มีความไม่เดือดร้อนใจแก่ผู้ปฏิบัติตามเป็นอานิสงส์

หนังสือวินัยมุข 3 เล่มนั้น บรรจุเนื้อหาไว้ในแต่ละเล่ม ดังนี้

เล่ม 1 การอุปสมบท-เรื่องทั่วไปเกี่ยวกับพระวินัย-สิกขาบท-ปาราชิก-สังฆาทิเสส-อนิยต-นิสสัคคิยปาจิตตีย์-ปาจิตตีย์-ปาฏิเทสนียะ-

เสขิยะ-อธิกรณสมถะ-มาตราต่างๆ

เล่ม 2 สิกขาบทนอกปาติโมกข์(อภิสมาจาร) ประกอบด้วยเรื่องการปฏิบัติต่อร่างกายตามพระวินัย(กายบริหาร)-บริขาร-นิสัย (เครื่องอาศัยของภิกษุ)-วัตร-ควรวะ-จำพรรษา-อุโบสถ-ปวารณา-ความประพฤตินอกลู่นอกทาง(อุปปถกิริยา)ต่างๆ -กาลิก-สิ่งของเครื่องใช้(ภัณฑะ)-วินัยกรรม (เช่น วิธีแสดงอาบัติ)-ปกิณกะ

เล่ม 3 สังฆกรรม-อักขรวิธี-สีมา-การแต่งตั้งเจ้าหน้าที่สงฆ์-กฐิน-บรรพชาอุปสมบท-วิธีระงับอธิกรณ์และอาบัติ-นิคหะ(การลงโทษ)-สังฆเภทและสังฆสามัคคี-ปกิณกะ(การลาสิกขา-การทำโทษ)-ภิกษุณี-กรรมวาจา (คำสวดต่างๆ)

พจนานุกรม

พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ โดยพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจัดพิมพ์ เป็นการรวบรวมและอธิบายคำศัพท์ทั่วไปทุกประเภทที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา

พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม โดยพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจัดพิมพ์ เป็นการรวบรวมและอธิบายหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

The Pali Text Society's Pali-English Dictionary โดย T.W. Rhys Davids เป็นพจนานุกรมบาลี-อังกฤษ ที่บรรจุคำไว้มากที่สุด จัดพิมพ์โดยสมาคมบาลีปกรณ์(P.T.S.) กรุงลอนดอน (มีจำหน่ายที่มหามกุฏราช-วิทยาลัย)

ดรรชนี

เรียงตามลำดับพยัญชนะและสระที่อักษรตัวแรกของคำหน้า
(จัดทำพอได้ใช้สืบค้นเนื้อหาในระดับหนึ่งสำหรับงานวิชาการ)

ก

กฎ 250

กฐิน 106. 108. 263. กฐิน
เดาะ 108. 111. กฐิน
อันภิกษุเดาะเสียแล้ว
110

กดขี่ 35

กติกาที่ภิกษุในวัดเชตวันตั้ง
สิกขาบทปรับอาบัติ 127

กัมกราบ 181

กรณีพิเศษ 216

กรรโชก 35

กรรมการ 175. 176
กรรมฐาน 43. 48
กรรมที่เหลือ 59. กรรม
เบื้องต้น 59.
กรรมวาจา 263.
กรรมสิทธิ์ 34. 40.
131. 139

กรวดน้ำ 48

กระดูก (23). 130.
กระดูกสันหลัง 44.
กระดูก งา และเขาสัตว์
241

กระดุกเชือกที่สตรีจับ 65

กระบอกกรองน้ำ 133

กระรอกกระแต 82

กระสอบป่าน 13

กระสัน 58

กระสับกระส่าย 4

กระแอม 229

กราน (กราล) 108. กราน
กฐิน (15). 94. 107.
142. สิทธิเป็นผู้กราน
108. พิธีกรานกฐิน 108

กลบหรือปิดบังไว้ 35

กล่องเข็มงาช้าง 212. 241.
242

กลับเข้าเมือง 166. กลับตัว
221. กลับตัวกลับใจ 94.
97. กลับเพศเป็นชาย
21. กลับเพศเป็นหญิง
21. กลับมาบอกผู้วาน
71

กลัวผี 206 กลัวมือลูกบวม

เจ็บ 217
กลางคืน 241, 257, กลางวัน 257
กล่าว(สั่งสอน)ภิกษุไม่ได้ 164, กล่าวธรรมโดยบท 150, กล่าวธรรมได้แต่พุทธวจนะสั้นๆ 166, กล่าวคืนสิกขา 17, 18, กล่าวเท็จทั้งที่รู้ 148
กลิ่นและสีเหมือนสุรา 203
กลืนกี่คำก็ปรับปาจิตตีย์ทุกคำ 183, กลืนอาหารที่เขายังไม่ได้ให้ 189
กโลบาย 51
กวาง 125
กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์และศูทร 232, 233, กษัตริย์ชาวโกศล 232, 234, กษัตริย์ได้รับมูรธาภิเษก 237
กหาปณะ (16), 239, 123, 129, 130
ก่อความรำคาญ (22)
กองทัพ 198, 199, ดู กองทัพ (20), พักอยู่ในกองทัพ (20), ไปในกองทัพด้วยกิจจำเป็น 198, อยู่ในวัดมองเห็นกองทัพ 199
กองลม 43
ก่อนเที่ยง 185
ก้อนหิน 78
ก่อความรำคาญ 228, ก่อไฟเองหรือให้เขาก่อไฟให้เป็นปาจิตตีย์ 208, ก่อไฟในเรือนไฟ 208, ก่อไฟป้องกันอันตราย 208, ก่อไฟผิง 206, 207, ก่อสร้าง 156, 162
กะเทย 64, 65, 66, 67, เจรจาให้กะเทยได้กัน 73
กะโหลกมะพร้าว 197
กัตติกา 141, 146, กัตติกาหลัง 141
กันดารน้ำ 210
กั้นร่ม 235
กับดัก-วางกับดัก 45
กัปปพินทุ (21), 211
กัปปิยะ 183, กัปปิยการก 133
กัลยาณธรรม 68
กามฉันท์-พอใจในกามคุณ 53
กายหญิง 20, 62, 64, 65, ถูกต้องกายหญิง (13), กาย 4, กายสังขาร 43, กายมนุษย์ 45, แสวงหาศัสตราปลงชีวิตให้แก่กายมนุษย์ 45, ถูกต้องกายหญิงด้วยความกำหนัด 20, หลีกคนอื่นไปถูกกายหญิง 64, กายต่อกายไม่ได้สัมผัสกันโดยตรง 64,
กายบริหาร 263
กาล 28, 257
การกสงฆ์ 230
การงาน 149
กาลิก-เนื่องด้วยกาล (19), 185, 263 กาลิกผสมกัน 186, กาลิกอายุสั้นเป็นหลัก 186
กาสายะ 115
กาฬปักษ์ 146
กำแพงเมือง 41
กำลัง-ผู้ถอยกำลัง 17
กำหนัด 21, 23, 62, 63, 64, 66, 68
กิจของสงฆ์ 230, กิจที่ต้องทำด้วยสงฆ์ 226, กิจรีบด่วน 240, กิจที่สงฆ์จะต้องทำ 85
กิตติศัพท์อันดีงาม 2
กินร่วม 221, 222
กิริยาบอกสั่ง 27, กิริยามีพิรุธ 86
กิเลส 149, กิเลสขัดขวางไม่ให้เกิดความดีงามในจิต 53
กิโลเมตร 41, 50
กึ่งโยชน์ 220
กุญแจ 39
กุฏิ (12), 30, 31, กุฏิดิน 31, กุฏิท้ายวัด 55, กุฏิหญ้า 30, 31, 62, 77, 80, สร้างกุฏิ 73, 74,

76. 78. สร้างกุฏิเพื่ออยู่อาศัยเอง 77. สร้างกุฏิให้ภิกษุอื่นอยู่ 77. วัตถุประสงค์ของการกำหนดขนาดของกุฏิ 77. กุฏิหลังใหญ่ 74. ชี้ที่สร้างกุฏิ 76
กุฑวะ (ฝ่ายมือ) 197
กุมมาส (ขนมสด) 177, 178, 179
กุเรื่อง 87, 88
กุลทูสก 97
กุศล-ทำให้กุศล-ความดีตกไป 107
เก่งในทางเทศนา 132
เก็บของมีค่า (23). 239. เก็บจีวรไว้ในบ้าน (16). เก็บผ้าไว้ทำจีวร (15). 111. เก็บสะสมผ้าผืนเล็กผืนน้อย 111. เก็บดอกไม้ไปฝากลูกสาวชาวบ้าน 95. เก็บจีวรไว้ในบ้านเกิน 6 คืน 142. เก็บรูปิยะที่ตกอยู่ในวัด 131. เก็บบาลัชไว้เกิน 7 วัน 136. เก็บไว้ฉันได้ไม่เกิน 7 วัน 137. เก็บอดิเรกจีวร 105. เก็บผ้าจำนำพรรษาไว้เกินกำหนด 140. เก็บผ้าไว้เกิน 1 เดือน 111. เก็บผ้าผืนใดผืนหนึ่งไว้ในขตบ้าน 142. เก็บไว้ค้างคืน 187
เกลี้ยกล่อม 222
เกวียน 13. 149. เกวียนต่าง 219
เก่าแก่-คนเก่าแก่ 69
เก้าอี้ 158. 242. 243
เกิดร่วมสมัยกับพระพุทธศาสนา 69. เกิดปลายปี 216
เกี้ยวหญิง (13)
แก้ข้อที่ผิด 261
โกงว่าธรรมวินัยนั้นเป็นของตัวเอง 52
โกนผม 112
โกรธ 139. โกรธกันไม่ถึงชั้นหย่า 72
โกสิยวรรค (15). 124

ข

ขนของหนีภาษี 220
ขนเจียม 15. 124. 125, 128. 129. ขนเจียมสีดำล้วน 126. ขนเจียมขาว 126. ขนเจียมแดง 126. นำขนเจียมเดินทางไกล 128. ใช้ภิกษุณีทำความสะอาดขนเจียม 128
ขนม 179. 185. 191. ขนมสด 178. ขนมต้ม 178. ขนมแห้ง 178.
ขนสัตว์ 125. โรยขนสัตว์ 125
ขนาดของบาตร 198
ขบเคี้ยว 178
ข่มขืน-ถูกข่มขืน 21
ขโมยทางโลก 33
ขยิบตา 36
ขว้างปา 45
ขอ-ออกปากขอ 118. ควรพอใจที่จะขอเพียงจีวรกับสบง 120. ขอเกินเหตุ 15. 118
ข้อกำหนดของบ้านเมือง 81
ของกลาง 109. 211. ของแลกเปลี่ยนกัน 117. ของที่ติดกายหญิง 64. ของเสียหายใช้ประโยชน์ไม่ได้ 109. ของหาย 109. ของต่ำคล้ำ 211. ของเนื่องด้วยกาย 180. 181. ของมีค่า 240. ของมีน้อยไม่พอแจก 232. ของตกอยู่ในวัดหรือในที่พัก 240. ของเกินขนาด 242. ของใช้ที่มีขนาดเกินสมควร 246. ของหนีภาษี 219. ของไม่ใหญ่โตหรือหนักเกินไป 180. ของสงฆ์ 34. 158. ของยืม 39. ของเจดีย์ 34. ของเปรตและสัตว์เดรัจฉาน 39. ของปลอม 35. ของหลวง

34. ของกำนัล 178. 179. ของที่ได้มาด้วยทรัพย์ของตน 179. ของเสบียง 179. ทิ้งของสงฆ์ที่กลางแจ้ง (17). 158. แจกจ่ายของสงฆ์ 231
ขอทาน 191. ขอเพื่อผู้อื่น 187. ขอมติจากสงฆ์ 91. ขอด้ายมาทอจีวร 139. ขอจีวรจากคฤหัสถ์ผู้มิใช่ญาติ 118. ขอจีวรตามความต้องการของตน 121. ขอจีวรไว้สะสม 119. ขอต่อคนปวารณา 120. 122. ขอต่อญาติ 119. 120. 122. ขอแลกคืน 132. ขอบาตรใหม่ 135. ขอราคาถูก 122. ขอเท่าที่จำเป็น 120. ขอโอกาสจำเลย 86. ขอให้ภิกษุอื่น 119. 122. ขออาหารอย่างดีมาฉันเอง 187. ขออุปสมบทใหม่ 21
ข้อมูลทางภูมิศาสตร์และโบราณคดี 206. ข้อยกเว้น 169. 170. 176. 177. ข้อยุติ 256. ข้อที่ทรงประสงค์ 261. ข้อปฏิบัติ 262. ข้อผิด 262. ข้อราชการลับรั่วไหล 236. ข้อศอกเข้าไปหาตัว 67. ข้อเสนอ 5 อย่าง 89.
ขอบปากบาตร 134.
ขัณฑะ 89
ขัดใจ 85. 87. 160. 231
ขัดแย้ง 257
ขั้นตอนสุดท้ายของการออกจากอาบัติ
ขันธกะ 261
ขับจากสำนัก (นาสนะ) 24. ขับไล่ 221. 222. ขับออกจากพื้น 97
ขาขวาทับขาซ้าย มือขวาทับมือซ้าย 43
ข้างขึ้น 145 ข้างแรม 145
ขาดหลุดจากบ่า 3
ขาเตียงที่เสียบไว้ 161
ขาทนะ (ขาทนียะ) 19. 177. 178. 182. 184. 185. 186. 191
ขาอ่อน 24
ข้ามฟาก 170. ข้ามด้วยเรือลำเดียวกัน 170
ข้าราชการถูกลงโทษ 237
ข่าวสัตว์ร้าย 206
ข้าว 185. ข้าวสาร 178. 197. ข้าวสุก 177. 178. 186. 198. ข้าวคลุกเนยใส 191. ข้าวตากแห้ง 5. ข้าวสวย 172. ดูหมิ่นข้าว 6. เมล็ดข้าว 38. ข้าวกล้าพืชผัก 161. ข้าวต้ม 172
ขีดน้ำ-เอาไม้ขีดน้ำ 205
ขืนใจ 19. 20
ขุดดิน 17. ขุดดินเองหรือใช้ให้เขาขุด 155. ขุดแผ่นดินเพื่อเอาดินมาทำยา 189
ขู่เอาทรัพย์ 35.
เขตที่เก็บรักษา 35. เขตที่น้ำตกจากชายคา 76. เขตบ้าน 76. เขตเรือน 76. เขตอภัยทาน 82
เข็ม 133. 195
เข็มงวด 164
เขย 114
เขยาสะพานที่มีหญิงเดิน 65. เขย่าต้นไม้ที่สตรีอยู่ข้างบน 65
เขาสัตว์ (23). 241
เข้าใจได้ยาก (10). เข้าใจได้ง่าย (10). เข้าใจผิด 262. เข้าชื่อกันจัดภัตตาหาร 175
เขียนภาพศิลป 168. เขียนหนังสือ 46. 148. เขียนหนังสือปฏิญญาตนเป็นคฤหัสถ์ 28. เขียนอ่าน 217
เขียวคราม-ของเขียวคราม 211
โขลกบด 5

ค

คนกินเดน (20), 191, คนงานวัด (16), 136, คนเดินทาง, คนไข้ 172, คนยิงธนู 212, คนว่ายาก 93, คนสองเพศ 18, คนวัด 26, คนของตระกูลอุปัฏฐาก 47, คนของญาติที่เตรียมจะไปที่อื่น 47, คนจร 47, คนบ้า 28, คนเดียวในโลก 4, คนเตรียมตัวบวชมาอยู่ในวัด 47, คนเลี้ยงดูบิดามารดา 47, คนโง่ 15, คนใช้ไม่ได้ 15, คนใหญ่คนโตของบ้านเมือง 47, คนไม่มีเพศ 18, คนปกติ 28, คนหาบหญ้าหาฝืน 30, คนหลง 33, คนป่วย 48, คนว่างเปล่า 15, คนอาศัยวัด 42

คณะสงฆ์ไทย 260

คณาจารย์ 69, 70

คดีความผิดของภิกษุ 213

คันที่มา 261

คณโภชน์-ฉันเป็นหมู่ (19), 173, 174, 175, ความเห็นเรื่องคณโภชน์ 174

ครั้งที่สอง 261, ครั้งแรก 14, 15, 96, 112, 135, 215, 261, 176

ครุกาบัติ 98

ครุธรรม 8 ประการ (18) 113, 163, เงื่อนไขในครุธรรม 163

ครูทั้งหก (13), 69, ครูสอนธรรม 235

คฤหัสถ์ 25, 26, 27, 28, 50, 51, 52, 120, 170, 243, คฤหัสถ์ผู้มิใช่ญาติ 119, คฤหัสถ์ผู้สูงศักดิ์หรือบุคคลพิเศษ 217

คฤหาสน์ 41

คว้านท้องด้วยมีด 51

คอกม้า 5

คหบดี 123

คันธกุฎี 218

คัมภีร์หลัก (5), คัมภีร์ชั้นฎีกา 38, คัมภีร์ชั้นหลัง 256

ค่าของ 5 มาสกและ 1 บาท (12), 5 มาสกและ 1 บาทสมัยพุทธกาล 37, ค่าของทรัพย์ 37, ค่าจ้าง 175, ค่าแรง 132

ค้างแรม 209, 240, 241, ค้างแรมในกองทัพ 199

คาถาพุทธอุทาน 7, คาถาอาคม 45

ค่าไถ่ร้อยละห้า 239

คามนิคมและราชธานี 51

คารวะ 263

คาว 177

คาวุต 41

คำนวณ-เรียนวิชาคำนวณ 217, คำนวณอายุผิด 219

คำนำ 260, 261, คำเล่าลือในทางเสียหาย 3, คำสวด (15), 263, คำสอนของพระพุทธเจ้า 7, คำสั่งแรก 36, คำสั่งไม่ชัดเจน 36, คำหยาบ 148, คำอันชวนให้ขัดเคืองใจ 149

คิดนึกตรึกตรอง (10), คิดไม่เป็นอาบัติ 131

คิมหฤดู 146

คิร แปลว่าเนิน หรือ ภูเขา เกาะ แก่ง 207

คิหีติ ม่ ธาเรถ 27

คีบ 181, คีบช่างไม้ 78, คีบสุคต 77, 78, 128, 243, 244, 245

คุกคาม 227, แสดงอาการคุกคาม (22)

คุณค่าของพระวินัย 224, คุณวิเศษ 54, คุณแห่งความบำเรอตน 68, คุณสมบัติของภิกษุที่จะสอนภิกษุณี 165, 164, 165

คูถ 189

คู่ปรึกษา 261

คูหา 77, 78

เดยยะ 7
เดร่ง (14), 88, 89, 90, 262
เดรื่องเซ่นผี 188, 189, เดรื่องเทศ 186, เดรื่องนุ่งห่ม 190, เดรื่องปั้นดินเผา 135, เดรื่องรีดเดรื่องทับ 125
เดล้าคลึงด้วยกายกับมาตุคาม 63
เดลื่อนจากที่เดิม-ทำให้เดลื่อนจากที่เดิม 34
เด้าเงื่อน 257
เดารพ 180, เดารพย่าเดรง 202, เดารพในกรรมสิทธิ์ของกันและกัน 159
แดวัน 38, 207, แดวันระดับมหาชนบท 200
โดด่าง 219
โดนไม้ 43, 188, 234, อาศัยโดนไม้อยู่ 89
โดลงเรือที่สตรีนั่ง 65

ฆ
ฆราวาส 9
ฆ่าสัตว์ (21), 212, 213, ฆ่ามนุษย์ 41, 46, ฆ่าตัวตาย-ภิกษุฆ่าตัวตาย 45, ภิกษุฆ่าตัวตายครั้งใหญ่ 42 ใช้คนอื่นให้ฆ่า 46

ง
งอกงามในบุญกุศล 97
งมงาย 262
งา (23), 178 งาช้าง 241
งานจัดที่อยู่อาศัยและงานแจกอาหาร 83, งานบนยอดเขา 184, งานมหรสพ 239
งูกัด 189 ,240, 241, งูน้ำ 203, งูเห่า 15, 207
เงิน 129, 130, 131, เงินค่าจีวร 123, เงินบาท 129, เงินค่าอาหาร (16), เงินทอง 240
เงื่อนไข 26, 27, 36
เงื้อมือ (จะทำร้าย) 227
เงื้อมเขา 136

จ
จตุตถปาราชิกกัณฑ์ (12), 49
จตุปัจจัย 51, 142, 164
จริงในคนละความหมาย 3
จ่อเข้า 19
จองจำ 37
จระเข้ 207
จรดผู้นั่งอยู่ข้างหน้า 181
จงใจฆ่าสัตว์ 212
จันทรคดี 144, จันทร์ดับ 145, จันทร์เพ็ญ 145, จันทร์โคจร 144, 145
จับสึก 85
จับต้อง-พยายามจะจับต้องสตรี แต่ไม่ได้จับต้อง 65, จับต้องมารดาด้วยความรักฉันมารดา 64, จับต้องลูกสาว 65
จาริก 10, 30, 151, 200, 201
จารึกเป็นตัวหนังสือ 262, จารึกอักษร 261
จ้างคนทำงานให้ก็เป็นอาบัติ 132, ออกจากอาบัติกรณีจ้างคนทำงาน 132
จำขัง 33
จำนำพรรษา-สิทธิได้รับผ้าจำนำพรรษา 142
จำเลย 86, 93, 102, 157, 230
จำพรรษา 263
จำพรรษาครบ 3 เดือน 142, เสียสิทธิประโยชน์ในการจำพรรษาครบ 3 เดือน 108, จำพรรษาในอาวาสที่มีภิกษุ-ให้ภิกษุ-ณีจำพรรษาในอาวาสที่มีภิกษุ 113
จินตนาการ (8), 141, 256
จิต 28, 43, จิตตั้งมั่น 4, จิตแรกเกิดในครรภ์ 45, จิตกำหนัด 66, จิตแปรปรวน 63, 66, 68
จิตตะ 146

จีวร (15), 106, 107, 108, 120, 123, 124, 133, 134, 139, 143, 212, 230, 231, 232, ขอด้ายมาทำจีวร 16, ขอจีวร 15, ขอจีวรไว้สะสม 15, สั่งให้เขาซื้อจีวรให้ (15), สวมรอยขอจีวร (15), รวมทุนซื้อจีวร (15), ให้ทำจีวรตามสั่ง (16), ซื้อจีวรถวายเจาะจงภิกษุ 123, ทำจีวร 168, ทำจีวรเก่ง 132, ทอจีวร 139, 140 จีวรบิณฑบาต ที่อยู่ หรือยารักษาโรค 67, จีวรสำเร็จแล้ว 110, จีวรของสงฆ์ 119, จีวรของภิกษุณี 115, จีวรกาล 108, 141, 142, จีวรทานสมัย 108, จีวรวรรค (14), 104, 105, จีวรเก่า 114, จีวรใช้สอยไม่ได้แล้ว 119, จีวรหาย 119, 120, 168, 195, 211, จำจีวรของตัวเองไม่ได้ 211, ให้ทำจีวรตามสั่ง 140, ตราวถวายจีวร 176, ตราวทำจีวร 173, จีวรสำเร็จรูป 108, จีวรของพระพุทธองค์ 246

จี้เส้นกัน (20), 204

จุดกลมๆ ขนาดจุดแววตา 211, จุดบรรจบระหว่างคงคากับยมุนา 200 จุดไฟผิง 208, จุดประทีป 208

จูฬเวทัลลสูตร 8

เจตนา 144, 203, 205, เจตนายึดเอาเป็นของตน 35, เจตนาจะถือครอง 34, เจตนาฆ่า 46, เจตนาลัก 34, 38, 39, เจตนาเอาของสงฆ์ 35

เจ็บตัว 46, เจ็บไข้ 208, เจ็บใจ 227

เจดีย์ 80, 104, ของเจดีย์ 261

เจียมในภาษาเขมร 125

เจาะจงทรัพย์ 36

เจาะเปลือกไข่ 4

เจ้าของ-สัตว์ที่เป็นเจ้าของชน 125, เจ้าของเดิม 40, ทำให้ของมีเจ้าของร่วมกัน 109, เจ้าของเงิน 124, เจ้าของผ้า 118,

เจ้าคณะ 69,

เจ้าภาพ 80, 121, 140, 195, เจ้าบ่าว 100, เจ้าลัทธิ 69, เจ้าหมู่ 69,

เจ้าหน้าที่ 211, เจ้านายและข้าราชบริพารสตรีในพระราชฐานชั้นใน 235

เจริญ-ผู้เจริญที่สุด 4, เจริญด้วยการว่ากล่าวซึ่งกันและกัน 93

โจท 84, 102, 157, โจทด้วยเข้าใจผิด 86, โจทด้วยโทสะมุ่งทำลายกัน 86, โจทด้วยอาบัติที่ไม่เป็นจริง 84, โจทตามที่ได้รับแจ้งความเท็จ 86, โจทตามที่ได้เห็น ตามที่ได้ฟัง หรือตามที่รังเกียจ 86, โจทภิกษุผู้ไม่บริสุทธิ์จริง 86, โจทที่ไม่ต้องอาบัติ 86, โจทเท็จ 81, โจทเอง 86, โจทผิดจากความเป็นจริง 86, โจทด้วยสังฆาทิเสสไม่มีมูล (22), 228, สั่งให้โจท 86, เข้าใจผิดแล้วโจท หรือให้ผู้อื่นโจท 88, โจทกันในเรื่องอาบัติ 214

โจร 33, 47, 142, 170, 220, 240, 241,

โจรกรรม 33, 34, 35, 36, เข้าข่ายอย่างโจร 33,

โจรเดือนสิบสอง (16), 142, อาการแห่งโจร 52,

โจรแย่งชิงจีวร 118, 119, 120, โจรลักไป 137, ถูกโจรปล้น 169,

โจรชุกชุม 169, 201,

โจรปล้น 179, โจรแย่ง

ชิงเอาจีวร 211

ฉ

ฉ้อ 35. ฉ้อเอาของที่เขาฝากไว้ 39

ฉันเนื้อสัตว์ 89. ฉันรวมกันหรือฉันแยกกัน 174. ฉันรองท้อง 176. ฉันเป็นหมู่ 173. ฉันไปตามลำดับที่รับนิมนต์ 177. ฉันอาหารที่มีเจ้าภาพหลายรายรวมกัน 177. ฉันอาหารที่ภิกษุณีแนะให้เขาถวาย 170. ฉันอาหารที่เขาถวายประจำ 177. ฉันอาหารที่เข้าข่ายละเมิดสิกขาบทในโภชนวรรค 178. ฉันอาหารที่โรงทาน 172. ฉันอาหารรองท้องก่อนไปฉันในที่นิมนต์ 175. ฉันเสร็จแล้ว 182. ฉันเสร็จแล้วยังฉันอีก 180. ฉันเนื้อศพ 188. ฉันได้ภายในวันหนึ่งกับคืนหนึ่ง 185. ฉันได้ตั้งแต่เช้าถึงเที่ยง 185. ฉันได้ตลอดไป 186. ฉันได้ภายในเช้าถึงเที่ยง 186. ฉันพร่ำเพรื่อเอาวสหรือแก้หิว 185. ฉันอาหารที่เก็บไว้ค้างคืน 186. ฉันอาหารที่ไม่ได้รับประเคน 188. ฉันอาหารในเวลาวิกาล 184. ไม่รู้หรือสงสัยแล้วฉัน 185. หาเรื่องจับผิดภิกษุที่ฉันแล้วฉันอีก 183

ฉันทะ 217, 231. มอบฉันทะ 230. มอบฉันทะแล้วโวยวาย (22), 229. ไม่มอบฉันทะ (22), 230

ฉิบหาย 119

ฉุกคิด ไม่ได้เสพ 23

ฉุกเฉิน-เกิดเหตุฉุกเฉิน 158

ฉุดคร่าภิกษุอื่นออกจากที่อยู่ 160

เฉไฉ-พูดเฉไฉ (17)

เฉทนกปาจิตตีย์ 242

เฉือน 246

ช

ชกมวย 95

ชนบท 73

ชนมายุ 80 พรรษาเท่ากัน 234

ชนชั้นปกครอง 233

ชนะ 34. ชนะคดีในศาล 39. ชนะตัวเอง 6. ชนะศาลทางโลกแต่แพ้สิกขาบท 34. ชนะการพนัน 149

ชมพู 238

ชวนหญิงเดินทางไกล 220 ชวนหญิงบำเรอกาม 67

ชอบ-ไม่ประสงค์จะให้เขาชอบ 150

ช่องหู 24

ช่องหน้าต่าง 161

ช้องผม 63

ชักสื่อ (13), 70, 71, 72

ชักชวนเพื่ออันตาย 45

ชักโยงให้เขาคืนดีกัน 72

ชั่วเมล็ดงา 19

ชาตก 8

ชาย 18

ชายคา 76

ชายผ้า 244 ชายจีวรไปถูกกายหญิง 64

ชาตกะ 8

ชาตรูป 129

ชาติกำเนิด 149 ชาติตระกูล 17

ชาน 76, 81. ชานกุฏิ 76. ชานรอบ 80. ชานเรือน 76

ช่างแกะสลักงาช้าง 241. ช่างทำไหม 125. ช่างหม้อ 30, 135. ช่างหูก 139. 140. ช่างมุงและโบกฉาบ 161

ชาวบ้านเดือดร้อน-ทำให้ชาวบ้านเดือดร้อน 175

ชาวพุทธ 253

ชำระอักษร 262

ชีวะ 80

ชีเปลือย 69

ชีหมายถึงนักบวชทั้งหญิงและชาย 190
ชื่ออาบัติ 17
ชูรส 61
ชู้ 71
เชื่อ 53
เชื่อ-ไม่เชื่อก็ตาม 87
เชื่อฟัง-ไม่เชื่อฟังใคร 93
เช้าถึงอรุณขึ้น 185
เชื้อเจ้า 233
แช่ 19
แช่มชื่น-ไม่แช่มชื่น 85, 87
แช่น้ำฉัน 186

ช

ชอกคอ 24
ช่องสุมบริวาร 51
ซ่อน 35. ซ่อนไว้ในย่ามโดยไม่รู้ตัว 40. ซ่อนของกัน (21). 212. ซ่อนเพื่อเล่นหัวกัน 212. ซ่อนไว้ด้วยหวังดี ตั้งใจจะคืนให้ 212
ซัก 114. 129. ซักสบงที่เปื้อนอสุจิ 113. ใช้คนไม่ใช่ญาติซักผ้าให้ 112. 114
ซักซ้อมพระสูตร 84.
ซากศพ-เหมือนเห็นซากศพเน่าเหม็นคล้องอยู่ที่คอ 42
ซีกสว่าง 145. ซีกมืด 145. ซีกไม้ไผ่ 243.
ซื้อ-สั่งให้เขาซื้อจีวรให้ 121. ซื้อขายด้วยรูปิยะ (16). ซื้อขายโดยการแลกเปลี่ยน (16). ซื้อมา 119. ซื้อราคาแพง 122 ให้เขาซื้อจีวรชนิดที่ตนต้องการ 122
ชุ้มประตู 84. 127

ฌ

ฌาน 4. 53. 55. ฌานทำให้เกิดความรู้ชั้นสูง 54. บรรลุฌาน 55. ฌาน-สมาบัติ 202

ญ

ญัตติ 226. ญัตติจตุตถกรรม 227. 91. 163 ญัตติกรรม 226. ญัตติทุติยกรรม 226.
ญาติ 118. 179. 183. 187. ญาติของภิกษุ 114. ผู้มิใช่ญาติ 140

ฎ

ฎีกา 261

ฐ

ฐานะเป็นรองภิกษุ 164 ฐานะและสิทธิในความเป็นภิกษุ 90

ด

ดอกฝ้าย 243. ดอกไม้ไม่ได้ร้อยด้วยเส้นด้าย 6. ดอกเลา 243
ดอน 210
ดอลลาร์ 129
ดักปลัน 142
ดับจิต 54
ด่า 149. ด่าทอด้วยคำหยาบคาย 148. ด่าว่าภิกษุ 163. ด่าซ้ำ 199. คำด่าแกล้งพูดยกยอ 149
ด่านภาษี 35. 40
ดาบส 190
ด้าย 139. 195. ด้ายสายสิญจน์ 47. ด้ายของวัด 48. ด้ายพระปริตร 48
ดำรงสติ 43. ดำรงสติเข้าสู่กรรมฐาน 44. ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า 44. ดำรงมั่นแห่งสัทธรรม 16
ดิถี 145
ดิน 78. 189 ดินล้วน 31. ดินเหนียว 31. ดินโคลน 31
ดิรัจฉานกถา 165. 240
ดีกรี 203
ดึงท่อนไม้ที่สตรีจับ 65
ดื่มสุรา 61. 95. 201. 203. ดื่มน้ำ 188
ดื้อด้าน 85. ดื้อรั้น 94
ดุษณี 9. 201

ดูกองทัพ 198
ดูดกินอสุจิ 114
เด็กไร้เดียงสา 154, เด็กสาว 71, 101, เด็กน้อย 130, เด็กหญิง 63, เด็กหนุ่ม 70, เด็กอุปสมบท (21)
เดรัจฉาน 18, 19, เดรัจฉานตัวเมีย 17
เดาะ 106
เดินทางไกล 5, 128, 208, 173, 178, ชวนหญิงเดินทางไกล (21), เดินทางไกล 174, เดินทางไกลร่วมกับภิกษุณี 169, เดินทางไกลสายเดียวกับพวกเกวียนพวกต่างผู้เป็นโจร 219, 220, 241, เดินเปลือยกาย (15), เดินผ่านเข้ากลางหมู่บ้านเพื่อจะไปอีกวัดหนึ่ง 241
เดียรถีย์ (20), 26, เดียรถีย์ถูกภิกษุโกหก (17), นุ่งห่มอย่างเดียรถีย์ 27, ทำตัวเหมือนพวกเดียรถีย์ 135, เดียรถีย์ถูกภิกษุโกหก 148
เดือดร้อนใจ 262
เดือน 145, 257, เดือนสิบสอง 141, 142, เดือนครึ่งท้ายฤดูร้อน เดือนแรกของฤดูฝน 208
แดกดัน 149
โดยสารทางเรือ 169, 173, โดยสารเรือลำเดียวกัน 169

ต
ตกรางวัล 140
ตถาคต 202
ตติยปาราชิกกัณฑ์ (12), 41
ติเตียนภิกษุ (18)
ตันบัญญัติ 20, 40, 77, 86, 88, 92, 98, 109, 110, 114, 119, 120, 122, 124, 131, 133, 137, 151, 157, 166, 167, 171, 212, 215, 228
ต้นเดือน 146
ต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ 80, ต้นไม้ใหญ่ 80, ต้นไม้มีชีวิตมีอินทรีย์ 156, ตัดต้นไม้ (17), 34
ต่อว่าซึ่งหน้า (17), 157, 158
ต้องหรือละเมิด 17
ต้องอาบัติ 85, ต้องอาบัติตั้งแต่ลงมือทำครั้งแรก 88
ตระกูล 149
ตระบัด 35
ตม 211
ต้มฝักไหม 125
ตวงรู้ได้แต่ขนาด 197
ตะเกียกตะกายเพื่อทำลาย
สงฆ์ 90
ตะลุมพุก 114
ตั้งครรภ์ 236, ตั้งชื่อเรื่อง 226, ตั้งญัตติ 226, 231 ตั้งจิตไว้มั่น 43, ตั้งกาย-ตรง 43, ตั้งกายท่อนบนให้ตรง 44ตั้งใจ-ไม่ตั้งใจ 109, 110 ตั้ง-สิกขาบทกันเอง 127, ตั้งกติกา 126, ตั้งชุมชน 136, ตั้งใจ 144, ตั้งใจไว้ว่าจะไม่ฉัน 137
ตัด (ชาเตียง, ขาตั่ง) 246, ตัดให้สั้นก่อนแล้วจึงปลงอาบัติได้ 242, ตัดให้ได้ขนาดก่อนจึงปลงอาบัติได้ 243, 244, 245, ตัดเชิงช้างล้างทิ้ง 252, ตัดต้นไม้, ตัดแขนทารกของเทวดา 156, ตัดไม้เพื่อจะทำเถ้าใช้เป็นยา 189
ตัวหนังสือ 261
ตัวต่อตัว 193
ตัวอย่างศัพท์ 253, 254
ตัวอย่างที่ทรงตัดสิน 61, 63, 67, 72
ตากข้าวไว้ฉัน (19), 186
ตาชั่ง 197, ตาชั่งโกง 35
ตารางกิโลเมตร 50
ตาลยอดด้วน 3
ต่างกรรมต่างวาระ 23

ต่างถิ่น 143
ติเตียนภิกษุผู้สอนภิกษุณี 167
ตี 45
ตุ๊กตา 20. ตุ๊กตาไม้ 22, 65
ตู่ 34. ตู่เอาที่ดิน 34, 39
เตรสกัณฑ์ (สังฆาทิเสส 13) 56
เตียง 158, 160, 161, 172. เตียงบน 161. เตียงหรือตั่งอันมีเท้าเสียบ 161. เตียงสูง 242. เตียง-ตั่ง ยัดนุ่น (23). 243. เตียงและตั่งที่ภิกษุใช้ได้ 242
เตโชกสิณ 202
เตาผิงไฟฟ้า-heater 208
แตกเป็นเสี่ยงๆ 3
แตกแยก-ไม่ประสงค์จะให้เขาแตกแยกกัน 150. สร้างความแตกแยกในหมู่สงฆ์ (14)
แต่งชื้นภายหลัง 262. แต่งตั้งเจ้าหน้าที่สงฆ์ 263. แต่งแก้ 261. แต่งกายเป็นคฤหัสถ์ 28. แต่งงาน 71. พิธีแต่งงาน 100
แต่งตั้งภิกษุ-ระเบียบในการแต่งตั้งภิกษุ 165. ระเบียบให้สงฆ์แต่งตั้งภิกษุที่จะสอนภิกษุณี 165
ไตรปิฎก (5). (6). (7). (8). (9). (10). 8. 17. 189. 197. 233. 257. 260. ไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน (8)
ไตรจีวร 10. 142. มีผ้าไม่ครบไตร 109

ถ
ถอดรองเท้าใส่ถุงบาตร 134. ถอดแหวนลืมไว้ 239. ถอดความ 262
ถอนออก 19. ถอนวิกัป 211, 212
ถอย-ทำให้แจ้งความเป็นผู้ถอยกำลัง 18. ถอยทัพ 237
ถ้อยคำพาดพิงเมถุน 68. ถ้อยคำที่เจริญใจ 149
ถลกบาตร 181
ถัง 197
ถาน-ส้วมของพระ 151
ถามราคา 132. ถามวันอุโบสถ 163
ถ้ำ 77, 78
ถิ่นฐาน 17. ถิ่นชนบท 73
ถีนมิทธะ ความหดหู่ซึมเซา 54.
ถือกรรมสิทธิ์ 33. ถือเอา 53. ถือเอาด้วยวิสาสะ 39. ถือเอาทรัพย์อันเจ้าของไม่ได้ให้ 33. ถือปฏิบัติ 262
ถุงกหาปณะ 238. ถุงใส่บาตร 114. ถุงใส่รองเท้า 114. ใส่ถุงผ้าสะพาย 134. ถุงย่าม 181
ถุยน้ำลายใส่ 67
ถุลลัจจัย 19, 20, 27, 38, 39, 46, 55, 61, 64, 66, 67, 72, 73, 91. เข้าข่ายเป็นถุลลัจจัย แต่ไม่ถึงถุลลัจจัย 64
ถูกของเนื่องกายหญิง 64. ถูกต้องกายหญิง 62, 115. ถูกลงโทษ 59. ถูกไฟไหม้ 109. ถูกยิงบาดเจ็บ 199. ถูกลูกหลง 199
เถระ 82, 160, 218
เถรคาถา 7
เถรวาท (5). (7)
เถรีคาถา 7
เถาวัลย์ 243
เถ้า 189
ไถยจิต 34

ท
ทรัพย์สิ่งของที่เขาไม่ได้ให้ 33. ทรัพย์มีเจ้าของ 33. ทรัพย์ตามวินัยปิฎก 33. ทรัพย์ที่เขาไม่ได้ให้ 33.

ทรัพย์ราคาบาทหนึ่ง 38. ได้มาด้วยทรัพย์ของตน 119. 120. 122
ทวงจีวร (15). ทวงขอจีวรเกินควร 123. ทวงเอาเงินคืน 124. ทวงเงินค่าจีวร 123. ทวงไม่เกิน 3 ครั้ง 124
ทวาร 19. ทวารเบา 18. 20. 67. ทวารหนัก 18. 19. 20
ทหาร 198. 199. ทหารคุ้มครองคนเดินทาง 57
ทอง (16). 129. 130. 131. ทองคำ 38
ท่องจำ 262. ท่องคำลา 26. ให้เขาท่องพร้อมกัน 151
ท้อแท้ 17. 18
ทะเลาะวิวาท 229
ทัณฑมาต 255
ทัพพีตักข้าว 181
ทัฬหิกรรม 218
ท่ามกลางสงฆ์ 86. 87
ทางเลือก 152
ทายก 84
ทาส 13. 71
ทาสี 13.
ทำการงาน 208. ทำเป็นไม่รู้ 185. ทำให้ตกใจ ทำให้กลัว 206. ทำให้ผู้ดื่มเมา 203. ทำงานให้สงฆ์ 232. ทำโทษ 263. ทำเป็นพวก (เล่นพรรคเล่นพวก) 230. ให้ทำร้ายร่างกายภิกษุอื่น (22). 227. ทำลาย (กล่องเข็ม) 246. ทำลายทิ้งก่อนจึงปลงอาบัติได้ 241. ทำให้ตาย 45
ทิพยจักษุ 152
ที่ดิน 33. 34
ที่นอน 124. 158. ไม่เก็บที่นอนของสงฆ์ (18). ที่นอน 158. ที่นอน 2 ชั้น 161. ที่นอนในวิหารของสงฆ์ 159. ไม่เก็บที่นอน 159
ที่นั่งสมัยพุทธกาล (23). ชนิดของที่นั่งในสมัยพุทธกาล 242. ที่พักพล 199. ที่ลับ 102. ที่ลับตา (เสพเมถุนได้) 102. ที่ลับหู 102. ที่สุดของการละเมิด 19. ที่เสด็จจำพรรษา 258. 259. ที่อยู่ (13). สร้างที่อยู่อาศัยโดยไม่เป็นอาบัติ 77. ที่อยู่ที่พักของผู้มียศศักดิ์ 234
ทุกกฏ 19. 20. 23. 27. 31. 38. 39. 46. 47. 48. 55. 61. 62. 64. 66. 67. 73. 86. 91. 110. 124. 135. 139. 149. 155. 156. 159. 160. 179. 183. 185. 205. 218. 240. 242
ทุกรกิริยา 44
ทุติยกรรมวาจา 225
ทุติยปาราชิกกัณฑ์ (12). 29
ทุบ 45. 114
ทุฏฐุลลาบัติ 98
ทุพภิกขภัย 5. 49
เทคโนโลยี 46
เท็จ-กล่าวเท็จ (17)
เทพ 3. 14. เทวดา (9). 52. 156. เทวดาเจ้าป่า 14
เทศน์เก่ง 118. เทศน์โปรดหญิงสองต่อสอง (17). เทศน์ให้เขาหึงกัน (17). 153. เทศน์โปรดหญิงสองต่อสอง. 153
เทศบัญญัติ 210
เท้าแกว่งน้ำ 205
เทียบคืบสุคต 78. เทียบพยัญชนะบาลีกับอักษรโรมัน 253
เที่ยงวัน 184
เทวโลก 52
แทง 45
โทษหนักของโจรกรรมที่ฝ่ายบ้านเมืองลงโทษ 37
โทสะ-มีโทสะ 85. 87
ไทย-ภาษาไทย 251. 262

ไทยธรรม 9, 144

ธ

ธรณีประตู 237. ธรณีประตูหน้าบ้าน 188
ธรรม-บรรลุธรรม 50, 53. ธรรมของมนุษย์ผู้ยวดยิ่ง 53. ธรรมอันยวดยิ่งของมนุษย์ 53. ธรรมอันไม่เที่ยง 44. กล่าวธรรมโดยบท (17)
ธรรมเนียม 81, 175, 181, 86, 239. ธรรมเนียมของพราหมณ์ 174. ธรรมเนียมสงฆ์ 231. ธรรมเนียมของการตั้งวัดในไทย 77. ธรรมเนียมของภิกษุ 107. ธรรมเนียมของฝ่ายบ้านเมือง 77 ธรรมเนียมของพราหมณ์ก็ยังให้อาบน้ำวันหนึ่ง 3 ครั้ง 210. ธรรมเนียมเลี้ยงชีพร่วมกัน 17.
ธรรมวินัย (5), (10), 15, 43, 52, 73, 229
ธุดงค์ 12

น

นกกา 213
นกุลสูตร 207
นกุลปิตสูตร 207
นวังคสัตถุศาสน์ (11), 6
นอนร่วมกัน (17), 151, 222. นอนร่วมชายคา (17). นอนร่วมชายคากับมาตุคาม (17), 152, 153. นอนเบียดแทรกให้ภิกษุอื่นทนอยู่ไม่ได้ (18), 159. นอนกรน 151. นอนทับ 161. นอนร่วมกับอนุปสัมบัน 151, 152. นอนร่วมกับอนุปสัมบันโดยไม่เป็นอาบัติ 151, 153. นอนเปลือย 151. นอนในวัจกุฎี 151. นอนด้วยกัน 221.
น้อง 4. น้องสาว 13, 14, 47. น้องชาย 47
น้อมลาภ 144. น้อมลาภสงฆ์มาเพื่อตน 143 น้อมลาภสงฆ์เพื่อบุคคล 232
น้อมเข้าไปให้ด้วยกาย 180
น้อยใจ 139
น้องหญิง 68
นอบน้อม 180
นมสด 187. นมส้ม 187
นวกะ 151
นักธรรม (9). นักบวช 32, 41, 172, 191, 209, นักโทษ 32. นักโบราณคดี 49. นักวิชาการ 70, 190, 209. นักบวชร่วมสมัยพระพุทธองค์ 189. นักบวชเปลือยกาย 190. นักรบ 47, 233. นักธรรมตรี 260. นักธรรมเอก 260. นักธรรมโท 260
นั่ง. นอนทับตั่งหรือเตียงที่อยู่ข้างบน (18), 160. นั่งในที่ลับกับภิกษุณี (19). นั่งในที่ลับตา (14), 101, 193. นั่งในที่ลับตากับมาตุคาม (20), 100, 193. นั่งในที่ลับหู (14), 194. นั่งในที่ลับหูกับมาตุคาม (20), 101, 193. นั่งคร่อมองค์กำเนิด 23, 24, 25. นั่งคู้บัลลังก์ 43, 44. นั่งพิงต้นไม้หลับ 24. นั่งนอนกับผู้หญิง 95. นั่งคุยกันสองต่อสองในห้อง 171. นั่งทับ 161. นั่งล้อมเป็นวง 174. นั่งล้อมโภชนะฉัน 174. นั่งในที่ลับกับภิกษุณีสองต่อสอง 170. นั่งในที่ลับตากับภิกษุณี 171. นั่งอยู่อันดับท้ายสุด 155. นั่งผิงแดด 158. นั่งแทรกแซง 192, 193.

นั่งทัดถบาส 181, นั่งอยู่ในห้องนอนของเพื่อนเก่า 192, นั่งเฝ้าแหวน 239
นับถือ-ความนับถือจากประชาชน 174
นัดหมาย 236, 237
นาค 201, 202, ต่อสู้กับนาค 202
นาสนะ 25, 221, 222
นาฬิ (ทะนาน) 197, 198
น้ำ 47
น้ำ-น้ำมันที่สกัดจากเมล็ดพืช 137, น้ำมันพืช 178, น้ำมีตัวสัตว์ (18), (21), 213, 162, น้ำค้าง 158, น้ำตาล 178, น้ำ 189, น้ำมัน 187, น้ำตาลสด 203, น้ำที่มีรสหวาน 203, น้ำที่ดื่มและไม่เมา 203, น้ำที่ดื่มและไม่เมาแม้จะเรียกว่าสุรา 203, น้ำเมา 203, น้ำเมาที่เกิดจากการหมักหรือดอง 203, น้ำเย็น 190, น้ำหมักดอง 204, น้ำผึ้ง 187, น้ำอ้อย 187, น้ำอ้อยงบ 205, น้ำมนต์ 47, น้ำพระปริตร 47
นิทานชาดก 8, นิทานธรรมบท 27
นิเทศ 7
นิโรธ 44
นิมนต์ภิกษุเสพเมถุน 24
นิพพาน 54, 55
นิสสัคคีย์ (15), นิสสัคคิยวัตถุ 107, นิสสัคคิยกัณฑ์ (14), 104, นิสสัคคิยปาจิตตีย์ (14), 103, 104, 106, 107, 110, 111, 114, 117, 119, 120, 122, 124, 126, 128, 129, 131, 132, 134, 135, 137, 138, 139, 140, 141, 143, 144, 147, 262
นิสีทนะ (23), 244
นิสัย (นิสสัย) 263
นิคหะ 263
นิพนธ์ 260
นิคหิต 249, 252
นิยมออกเสียง 251
นิวรณ์ 53, 54
นิ้ว (องคุลี) 245, นิ้วแกว่ง 48, นิ้วชี้ขวาจดหัวแม่มือซ้าย 44, นิ้วหัวแม่มือจรดกัน 44, นิ้วสุคต 78, 242
นิคม 94
นิตยภัต 84
นิ่งไม่พูด 157
นุ่งห่มไม่เรียบร้อย 196, นุ่งสบงถือบาตรจีวร 113, นุ่งห่มผ้าย้อมฝาด 112
นุ่น 243
เนรเทศ 33, 37
เนย 187, 196, เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย 137, 185
เนื้อ 177, 178, 185, 187, นำเนื้อมาถวายพระพุทธองค์เพื่อเสวย 117, เนื้อสัตว์ 89
แนะนำตามเหตุที่ควรจะเป็น 228, แนะนำวิธีศึกษาเล่าเรียน 224, แนะนำหนังสือที่ใช้อ้างอิง 260

บ
บทภาชนีย์ 53, 91, 198
บทสอนจากเหตุการณ์จริง 202
บทสวด 261
บ่นให้ภิกษุอื่น 157, บ่นให้ผู้อื่นได้ยิน 158, บ่นว่าในภายหลัง 230, 231
บ่วงมือ 181
บรรพต 259
บรรพชาอุปสมบท 217, 263
บรรพชิต 196
บรรทุกสินค้าไปขาย 219
บ่อน้ำร้อน 209, 210, บ่อใหญ่ 209
บริขาร 108, 114, 117, 133, 134, 160, 263, บริขารพิเศษ 244, บริขาร 8 ของภิกษุ

181. มักง่ายไม่เก็บ
บริขาร 212
บริวาร 51, 175
บริเวณรอบสิ่งก่อสร้าง 80
บริบูรณ์ด้วยศีล 164
บริโภคน้ำมีตัวสัตว์ 213
บวกอายุในครรภ์ 216
บวชนาน มีอายุกาลผ่ายวัย
โดยลำดับ 69, บวชใหม่
84
บอกแก่อีกฝ่ายหนึ่ง 71,
บอกชนิดจีวรให้เขาซื้อ
ถวาย 140, บอกผ่านลูก
ศิษย์ผู้รับใช้ 133, บอก
ซึ่งกันและกันให้ไปรับ
อาหาร 168, บอกข่าว
โจร 206, บอกลา 194,
บอกลาเจ้าภาพ 9, บอก
ว่าพอแล้ว 183, อยู่รูป
เดียว ไม่บอกลา ไม่เป็น
อาบัติ 195
บัณฑาะก์-กะเทย 18, 23,
64
บาลี (5), (6), (7), (8),
(9), 28, 97, 177, 180,
บาลี 252, 253, 256,
257, 261, วิธีอ่านคำ
บาลี (7)
บาลีอักษรไทย-วิธีอ่าน
ภาษาบาลีอักษรไทย
(23), 248 บาลี-อังกฤษ
263, บาลีไวยากรณ์
255, บาลีอักษรไทย
253, 254, บาลีอักษร
ไทยในอดีต (23), 255
บาดหมาง 150, 157, 229
บ้าคลั่ง 20
บ้าน 33, บ้านของผู้หลัก
ผู้ใหญ่ของบ้านเมือง 48,
บ้านของภูต 156 ริ้อ-
บ้านเรือน 34
บ้าไปชั่วขณะ 97
บาตร (16), 133, 136, 212,
ขนาดของบาตร 133,
บาตรสังกะสี 133,
บาตรของพระพุทธองค์
133, บาตรดิน 134,
บาตรดินเผา 133,
บาตรดีบุก 133, บาตร
แก้วมณี 133, บาตร
แก้วไพฑูรย์ 133, บาตร
แก้วหุง 133, บาตร
แก้วผลึก 133, บาตร
แตก 135, บาตรที่ทรง
ห้ามใช้ 133, บาตรทอง
133, บาตรทองแดง
133, บาตรทองเหลือง
133, บาตรศิลา 133,
บาตรเหล็ก 133, 136,
บาตรเป็นรอยแผล 135,
บาตรเงิน 133, บาตร
ใหม่ 135, บาตรไม้
133, บาตรอธิษฐาน
108, รักษาบาตร 134,
ห้ามใช้บาตรอย่าง
กระโถน 134, เอาบาตร
ดุนสตรี 65, 198, บาตร
ขนาดเล็ก 198, บาตร
ขนาดใหญ่ 198, ขอ
บาตรใหม่ 16
บาท 37, 38, บาทของไทย
38, บาทหนึ่ง 37
บาปอกุศลธรรม 43
บำบัดความเสื่อมเสีย ความ
ทุกข์ความเดือดร้อน 16
บิณฑบาต 5, 30, 42, 84,
95, 116, 117, 121,
126, 130, 134, 140,
170, 172, 173, 174,
175, 179, 181, 182,
183, 186, 192, 195,
202, 215, ชวนภิกษุไป
บิณฑบาตด้วยและไล่
กลับ (20) 192, บอก
ต่อๆ กันให้ไปรับ
บิณฑบาต (19),
บิณฑบาตเป็นวัตร 12,
มือรับบิณฑบาต 135,
บิณฑบาตตลอดชีวิต
127, บิณฑบาตเลี้ยงชีพ
89, ชอบิณฑบาตเป็นหมู่
คณะ 175,
บึงหรือสระ 209
บุคคล 28, บุคคลพิเศษ
217
บุรณะข้อที่บกพร่อง 261

บุตรสิบสกุล 14
บุรุษ 64, 66, 67,153, 163, บุรุษวัยกลางคน 76, บุรุษผู้รู้เดียงสานั่งอยู่ด้วย 154
บุ้งขน-ถูกบุ้งขน 23
เบียดเบียนชีวิตสัตว์ในดิน 155
เบียดแทรก 181
เบาะ 243
แบบแผนแห่งความประพฤติ 17
แบ่งปัน-รับมาแล้วแบ่งปัน 179
โบกฉาบวิหารเกิน 3 ชั้น (18), 161
ใบไม้ 118

ป

ปกครองสงฆ์ 89, ปกครองดูแล 187
ปกปิดกายด้วยหญ้าหรือใบไม้ 119
ปกรณ์ 261, 262
ปกิณกะ 263
ปฐมปาราชิก 25, ปฐมปาราชิกกัณฑ์ (11), 11, 25 ปฐมโพธิกาล 257
ปฐมาปัตติกะ 88
ปวารณา 18, 32, 67, 120, 122, 140, 179, 196, 226, 241, 263, ปวารณาให้ขอปัจจัยสี่ 118, ปวารณาให้ภิกษุขอบาตรได้ 135, ขอเกินกำหนดเวลาที่เขาปวารณา 20, 195, ปวารณาให้ภิกษุขอ (20), คนปวารณา 119, 179, 187, ปวารณาทั้งต่อภิกษุสงฆ์ และภิกษุณีสงฆ์ 163, ปวารณาระบุสิ่งของที่ให้ขอ 196, ปวารณาระบุทั้งของที่ให้ขอและระยะเวลาที่ให้ขอ 197, ปวารณาระบุระยะเวลาให้ขอ 196, ปวารณาให้ขอได้ทุกอย่างโดยไม่มีกำหนดเวลา 197, ปวารณาให้ภิกษุขอได้ มี 4 อย่าง 196
ป้องกันการสะสม 112, ป้องกันบาตรแตก 134, ป้องกันไม่ให้ภิกษุใช้ของอย่างชาวบ้าน 126
ปฏิญญา 25, 26, ปฏิญญาต่อหน้าบุคคลอื่นที่ไม่ใช่ภิกษุ 25
ปฏินิสสัคคะ 44
ปฏิเสธศีล 26
ปวดตา 217
ปรมัตถธรรม (9)
ปรัมปรโภชนะ (19), 177
ปรับอาบัติ (17), (19), 20, 154, 183, 78, 96, 97, 101, 102, 104, 214, 225
ปรับโทษ 59, ปฏิบัติ 17, ปฏิบัติทางจิต (10),ปฏิบัติต่อร่างกาย 263
ปฏิปักษ์ต่อสิกขาบท (22)
ปริพาชก 132, 189, 190, 191, แลกเปลี่ยนผ้ากับปริพาชก (16)
ปริพาชิกา 190, 191
ปริวาส (13), 60, 98, 155, 214, 227
ปริตร (12), อาราธนาให้สวดพระปริตร 47, 48
ปริภัป-พูดมีเงื่อนไข 27
ปริวิตก 6
ปริมาณของอาหารเป็นเกณฑ์ 133, ปริมาณ ตวง 197
ปรินิพพาน 257
ปลา 177, 178, 185, 187
ปลงชีวิตตัวเอง 42 ปลงพระชนม์ 237, ปลงอาบัติ 241, 246, 107, 132, 147
ปลุกระดม 224
ปลูกต้นไม้ 95
ปลอมเป็นเดียรถีย์เสพเมถุน 21
ปล่อยกรรมสิทธิ์ 34, 35, ปล่อยจิต 44

ปล้น 35. ปล้นและทำร้าย 170
ประกาศให้สงฆ์ทราบ 96
ประจานภิกษุด้วยกันต่ออนุปสัมบัน 154 ประจานตัวเอง 59. ประจานตนต่อหน้าภิกษุด้วยกัน 147
ประดู 41. 82. 161. ประดูเมืองปิด 166. 209. ประดูเมือง 202. ประดูพระราชนิเวศน์ 234
ประชวรหนัก 112
ประทุษร้ายสกุล 94. 96. 97
ประเวณี 18. 66
ประพฤติทราม 96. ประพฤติเสียหายให้คฤหัสถ์เสื่อมศรัทธา 96. ประพฤตินอกลู่นอกทาง 263
ประชด 149
ประชุมใหญ่ 173
ประเคน (19). 180. 181. 183. 191. กิริยาที่ประเคน 180. ลักษณะการประเคนที่ถูกต้อง 180. องค์ประกอบของการประเคน 181. 182. เผลอ ฉันของที่ไม่ได้รับประเคน 189
ประทับเป็นครั้งคราว 210
ประเพณี 181
ประคดเอว 133. 212
ประทุษร้ายสกุล (14)
ประทักษิณ 5
ประดับกาย 34
ประเพณี 50. ประเพณีนิยม 48
ประมวลศัพท์ 263. ประมวลธรรม 263
ประหารชีวิต 32. 37
ประหยัด-มุ่งให้ภิกษุใช้สิ่งของอย่างประหยัด 128
ประโยค 28
ประเสริฐ-ผู้ประเสริฐที่สุด 4
ป่วยไข้ทุรนทุราย 28
ปักเขตรุกเอาที่ดิน 34. ปักเสา 161
ปักษ์ 145. 257
ปัจจุบัน 26. 28. ปัจจุบันกาล 26
ปัจจัยสี่ 144. ปัจจัยที่เขาปวารณา 195
ปัจจุทธรณ์-ถอนคืน 110
ปัจฉิมโพธิกาล 257
ปัตถะ (กอบ) 197. 198
ปัตตวรรค (16). 133
ปัพพาชนียกรรม-ไล่ออกจากวัด (14). 96. 97
ปัสสาวะ 189. ดื่มปัสสาวะ 25. ปวดปัสสาวะ 23
ปัณฑุปลาส 47
ปัญจจีวร 115
ปาจิตตีย์ (15). (17). 101. 102. 103. 107. 111. 127. 147. 148. 151. 153. 154. 155. 156. 158. 159. 160. 161. 162. 165. 166. 167. 169. 170. 171. 173. 176. 179. 182. 183. 184. 185. 187. 189. 191. 192. 193. 194. 196. 198. 199. 203. 204. 205. 206. 211. 212. 213. 215. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 227. 228. 230. 231. 232. 237. 238. 240. 242. 243. 244. 245. 246. 262
ปาราชิก (11). (25). 14. 17. 18. 19. 20. 21. 23. 29. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 42. 45. 46. 49. 52. 53. 55. 84. 85. 86. 87. 88. 101. 102. 155. 262. ความหมายของปาราชิก 17
ปาก 18. 19. 20. 23. ปากและทวารของศพมนุษย์หรือสัตว์ 20
ปาติโมกข์ 25. 26. แม่นในปาติโมกข์ 164. ฟังไม่

เข้าใจความในปาติโมกข์ 225. นอกปาติโมกข์ 263
ปาของไปใส่กายหญิง 64. ปาน้ำเล่น 205.
ปานะ-น้ำผลไม้ 185
ปานกลาง-คนปานกลาง 78
ปาฏิเทสนียะ 103. 262
ปา 33. 43. 258. ปาช้า 22. 23. 188. ปาใหญ่ 201
ป่า 47
ปิฎก (5). (9)
ปิดกั้นความเสื่อมเสีย ความทุกข์ความเดือดร้อน 16
ปิดประตูก่อนที่จะพักฝอน 24. ปิดบังอาบัติ (21). 214. ปิดอาบัติชั่วหยาบ 215
ปี 145. 257. ปีที่ทรงจำพรรษา 256
ปุณณมี 141. 145. ปุรณมีที่ครบ 3 เดือน 141. ปุรณมีที่เต็ม 4 เดือน 142
ปุราณทุติยิกา 113
เปิดประตูกุฏิจำวัด 24
เปรต 18. 46
เปลื้องสบง 28
เปลือยกาย 189. 190. เปลือยกายเสพเมถุน 21
เปลือกฟองไข่ 4
เปสุญญวาท 150
เปลี่ยนจีวรครอง 168
แป้ง 178. แป้งร่ำ 209

ผ
ผมมนุษย์ 190
ผลไม้ 178. 185
ผ่อนปรนตามความจำเป็น 174. ฝอนผันไว้ในสิกขาบท 187
ผ่อนผันให้ภิกษุเข้าบ้านในเวลาวิกาล 240.
ผัก 185
ผัดคุณะ 145
ผ้ากฐิน-ยกผ้ากฐินให้ 227. ผ้ากราบ 180. 181. ธรรมเนียมการใช้ผ้ากราบ 181. ผ้าเช็ดหน้า 180. 181. ผ้าขี้นรา 109. ผ้าไม่ครบไตร (15). ผ้าปิดฝี (23). 244. ผ้าอาบน้ำฝน 115. 138. 245. ผ้าบังสุกุล 89. 186. ใช้แต่ผ้าบังสุกุล 89. ทรงผ้าบังสุกุลตลอดชีวิต 127. ผ้าปูนั่ง (23). 114. 212. 243. 246. 243. ขนาดผ้าปูนั่ง 244. ผ้าย้อมฝาด 115. ผ้าจำนำพรรษา 140. 142. ผ้าถูกลักไป 110. ผ้าถูกไฟไหม้ 110. ผ้าทาบ-ใช้ห่ม กันหนาวได้ 105. 115. ผ้าที่ชาวบ้านถวาย (คหบดีจีวร) 89. ผ้านอกการอธิษฐาน 110. ผ้านุ่ง (สบง) 105. 109. 115. ผ้ารัดอก 115. 116. ผ้ารีบร้อน 140. ผ้าเก่า 132. ผ้าเก่าเก็บ 142. ผ้าหมดสภาพที่จะใช้นุ่งห่มได้ 110. ผ้าทาย 110. ผ้าห่ม 115. ผ้าห่ม-จีวร 105. 109. ผ้าปูนอน 114. ผ้าอาบน้ำ 115. ผ้าผลัดเปลี่ยนเวลาสรงน้ำ 106. แสวงหาผ้าอาบน้ำฝน 138
ผาสุกแห่งสงฆ์ 16
ผิงไฟ 208
ผิดแก้ให้ถูก 262. ผิดพลาดไปจากคำสั่งแรก 36
ผึ่งแดด 158
ผูกใจเจ็บ 183. 196
ผู้รับสั่ง 36
เผยแผ่ 207
เผลอ 109. 189
เผาให้ตำสนิท 133
เผือก 178
แผนภูมิ (7)
แผ่นดิน 155
แผ่นรองนั่ง 124
แผล 244

ฝ

ฝน 158. ฝนใหญ่นอกฤดูกาล 43
ฝัน 85. ฝันจนสุกกะเคลื่อน 60. เว้นไว้แต่ฝัน 60. พยายามที่จะฝัน 60. ฝันว่าได้เสพเมถุน 24
ฝา 134. ฝารอบด้าน 152
ฝ่ายใน 235
ฝึกสติ 44. ฝึกจิต 53. ฝึกหายใจ 44

พ

พจนานุกรม (23). 263
พอเข้าใจ (10)
พ่อค้า 5. พ่อค้าเกวียน 179. พ่อสื่อ (13). 69. 70. พ่อบ้าน 119. 120. 122. 130. 140
พันโทษ 53
พนักงานรักษาไม้ของหลวง 31
พยักหน้า 36
พยัญชนะ 248. 249. 250. 251. 252. เทียบพยัญชนะบาลีกับอักษรโรมัน (23). พยัญชนะสังโยค 250. พยัญชนะออกเสียงไม่ได้ 250. พยัญชนะอวรรค 251
พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ 25. 26
พระป่า 63
พระเด็ก 184. 217. 218
พรากกายมนุษย์จากชีวิต 45. พรากชีวิต 45. พรากคือทำลาย ตัด หรือโค่นถอน 156. พราก ภูตคาม 156. พรากพืชคาม 156
พวกเกวียนพวกต่าง 219
พรานแร้ง 222
พรหม (9). 3. 14. พรหมโลก 52 พรหมจรรย์ 11. 13. 15. 18. 25. 58. 68. 83. 85. 87. พรหมทัณฑ์ 226
พราหมณ์ 3. 116. 162. 182. 190 พราหมณ์ผู้ใหญ่ 3
พร้อมเพรียง 90 พร้อมใจกันไม่พูด ไม่ว่ากล่าวตักเตือน 226
พหูสูต 164. 235
พยายามฆ่าตัวเอง 46
พยาน 32. พยานหลักฐาน 76. พยานหลักฐานที่เชื่อถือได้ 101
พยาบาท คิดร้ายต่อผู้อื่น 53
พรรณนาคุณแห่งความตาย 45
พรรษา 164. 257. 258. 259. ลำดับพรรษา 136. ผู้มีพรรษาน้อยกว่า 180
พาดพิงทวารหนักทวารเบาและเมถุน 66
พาล 33
พายุฝน 208
พิจารณา 262
พิธี 211. พิธีกรรม 44
พินิจพิเคราะห์ 257
พิพากษา-ผู้พิพากษา 37
พี่ 4. พี่สาว 47. พี่ชาย 47. พี่น้องหญิง 65
พืช 156. พืชพันธุ์ 14
พุทธกาล 46. 50. 53. 56. 57. 82. 134. 146. 197. 207. 225. พุทธกิจ 105. พุทธานุญาต 105. 138. พุทธเจ้า 94. 78. 141. พุทธประสงค์ 117. 126. 129. พุทธประวัติ 133. 257. พุทธวจนะ (9). 7. พุทธประเพณี 9. พุทธศตวรรษ (5). พุทธศาสตร์ 263. พุทธศาสนา 263. พุทธศาสน์ 263. พุทธจรรยา 262
พูดกันเล่น 26. พูดเปรยๆ 55. พูดพล่อยๆ 53. พูดวาจาชั่วหยาบ 67. พูดเคาะพูดเกี้ยว 66. 68. 102. พูดเกี้ยวหญิง

66. พูดเล่นพูดหัว 66. พูดส่อเสียดภิกษุ 149. พูดเสียดแทง 148, 149. พูดเฉไฉ 157. พูดเพื่อให้เกิดผลในทางสั่งสอน 149. พูดให้คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง 148. พูดให้เขาต่ำทรามลง 149. พูดให้เขาเจ็บใจ 149. พูดปด 148. พูดพลั้งพูดพลาด 148. ผิดด้วยการเอาเรื่องอื่นมาพูดกลบเกลื่อน 157
เพศใหม่-สังกัดสำนักภิกษุ-ภิกษุณีตามเพศใหม่ 21. เพศภิกษุ 50
เพื่อนพรหมจรรย์ 6, 52
เพื่อนบ้าน 182
เพื่อประโยชน์แก่ภิกษุอื่น 179
เพ้อคลั่ง 28. เพ้อละเมอไม่รู้สึกตัว 20
เพิ่มเข้ามาภายหลัง 261. เพิ่มเติม 262
แพะ 87, 88
แพศยา 71
โพธิราชกุมารสูตร 207
โพรงไม้ 207

ฟ

ฟ้องร้องกันถึงศาล 34
ฟังแล้วเจ็บใจ 149. ฟังโอวาท 168. ฟังสวดปาติโมกข์ด้วยกัน 90. ฟังเอาปฏิญญา (คือคำรับสารภาพ) 102
ฟัน 45
ฟั่นเฝือ 262
ฟายมือ 197
ฟุ้งซ่านและรำคาญ 54
ฟูก 243

ภ

ภพใหม่ 54
ภรรยา 114. ภรรยาเก่า (15), 13, 15, 24, 25, 65, 113. ภรรยาใหม่ 179
ภัณฑะ 263
ภัต-ตราวภัตของสมณะ 173
ภัตตาหาร 9, 12, 176, 177, 239
ภาพวาด (7). ภาพถ่าย (7). ภาพประกอบ (24) 28.
ภาษาที่ใช้ในการบอกลาสิกขา 28. ภาษาวินัย 17. ภาษาไทย 28
ภิกขุนูปสสโย 113
ภิกษุ 190. ภิกษุกับกองทัพ 198. ภิกษุชฎิล 186. ภิกษุหลอนภิกษุด้วยกัน 206. ภิกษุกับวัง (22). 232. ภิกษุกับโรงทาน (19). ขาดจากความเป็นภิกษุ 17, 18. ภิกษุสงฆ์ 175. เกี่ยวเนื่องกับภิกษุสงฆ์ 163. ภิกษุบริวาร 174. ภิกษุเด็ก 159. ภิกษุรุ่นหลัง 6
ภิกษุณี (15), 47, 84, 85, 87, 112, 113, 114, 116, 117, 150, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 211, 263. ภิกษุณีสงฆ์ 163. ภิกษุณีอาพาธ 167. ภิกษุณีองค์แรก 162, 113. ภิกษุณีผู้มิใช่ญาติ 114. ภิกษุณีผู้เป็นญาติ 114. สตรีได้รับพุทธานุญาตให้อุปสมบทเป็นภิกษุณี 112. ใช้ภิกษุณีผู้มิใช่ญาติ 129. อุปสมบทเป็นภิกษุณี 112. ชวนภิกษุณีไปทางเรือด้วยกัน (18). 169. ที่อยู่ของภิกษุณี 167. เป็นที่ชมชอบของภิกษุณี 164. ให้จีวรแก่ภิกษุณีผู้มิใช่ญาติ 167. ภิกษุผู้สอนภิกษุณี (18). เย็บจีวรให้ภิกษุณีผู้มิใช่ญาติ (18). ห้ามสอนภิกษุณี (18). สอนภิกษุณีถึงที่

อยู่ (18). สอนภิกษุณีหลังอาทิตย์ตกดิน (18)
ภูตคาวี 182, 183
ภูตคาม 156. ภูตคามวรรค (17). ภูตคามและพืชคาม 156
เภสัช 47, 196, 199, 204, 206, 211, 231. ปรุงเภสัช 47. เภสัชทั้งห้า 185
เภทนกะ-ทุบทำลาย 241. เภทนกปาจิตตีย์ 241
โภชนะอันประณีต 187
โภชนียะ 182, 184, 185, 186, 191

ม
มคธ-ภาษามคธ 262
มติ (8). 257
มรณภาพ 204. มรณภาพก่อนพระพุทธองค์ 69
มรณสติ 48
มรรคผล 55
มนุษย์ 3, 46, 52
มนุษย์ผู้หญิง 64
มหรสพ 184
มหากษัตริย์ (9)
มหาวิภังค์ 37. มหาวิภังค์ ทุติยภาค (14). 103. มหาโจร (12). 51
มหาเวทัลลสูตร 8
มหาอำมาตย์ 31, 32, 37, 123, 140
มเหสี 236, 238
มวยผม 24
มะขามป้อม 204
มันของสัตว์ (มันเปลว) 137
มัชฌิมโพธิกาล 257
มาฆะ 145
มานัต (13). 59, 98, 227
มาร (9). 3. มารโลก 52
มารยาท 229
มาตุคาม 15, 63, 66, 101, 102, 117, 193, 220. วางตัวกับมาตุคาม 171
มาตรา 263. มาตราตวงสมัยพุทธกาล (20). มาตราทองคำ 38. มาตรารูปิยะ 37. มาตราวัดสุคต 78. มาตราวัดพิเศษ 78. มาตราเวลาสมัยพุทธกาล 144. มาตราพิเศษ 78.
มาตราตวง 197. มาตราตวงของชมพูทวีป 197. มาตราตวงของไทยโบราณ 197. มาตราชั่ง 197, 198. มาตราวัดอันเป็นสากล 242
มาตุจฉา-น้า 245
มารดัชชนียสูตร 207
มาสก (16). 37, 38, 129, 130. มาสกข้อไม้ไผ่ 129. มาสกครั่ง 130. มาสกยาง 130. มาสกใบตาล 129. มาสกไม้ 130. มาสกไม้แก่น 129
มาคสิระ 145
ม้าสี่เหลี่ยม 242
มิคลัณฑิกสมณกุตต์-คนโกนผมไว้จุก นุ่งห่มผ้าย้อมฝาด 42
มีดเชือดโค 51
มีดตัดเล็บ 133
มุ่งจะหาโทษกัน 184
มุ่งประโยชน์ มุ่งธรรม และมุ่งสั่งสอน 67
มุฏฐิ (กำมือ) 197
มุสาวาทวรรค (17)
มูตร 189
มูล-มีมูล 86
มูลายปฏิกัสสนา (13). 59, 60
เมถุนธรรม 67, 68. ถวายเมถุน 24
เมีย 71
เมล็ดข้าวเปลือก 38. เมล็ดผลไม้ 130
เมือง 73, 94, 96. เมืองท่า 57. เมืองหลวง 41
เมรัย 203
แม่น้ำ 170
แม่ผัว 153
แม่บ้าน 119, 120, 122, 140. แม่โค 116. แม่โคสีเหลือง 74

โมฆบุรุษ 15, 51
โมคคัลลานสูตร 207
โมหาโรปนกรรม 224, 225
ไมล์ 57
ไม่เชื่อพระพุทธเจ้า 220,
ไม่รู้ตัว 20,
ไม่รู้เฉพาะ 52,
ไม่ได้รับอนุญาตจากบิดามารดา 11,
ไม่ไหว้ ไม่ลุกรับตามธรรมเนียม 3,
ไม่ได้เห็น ไม่ได้ยิน ไม่ได้รังเกียจ 89
ไม้ 32, 78, 255, ไม้วัญญการ 255, ไม้ยามักการ 255, ไม้ทันอากาศ 255, ไม้สะดึง (ไม้แบบ) 107, ไม้ของหลวง 31, 32, ไม้กับหญ้า 30, ไม้สีเสียด 207, ไม้สีฟัน 188, 189

ย

ยกของให้พระ 180, ยกทัพออกศึก 237, ยกเลิก 224, ยกเลิกสิกขาบทที่ทรงบัญญัติ 127, ยกย่องยันอยู่อย่างนั้น 90, ยกเว้นตามสิกขาบท 119
ยอดมหาโจร 52, ยอดแห่งความบำเรอ 68
ยอมอดอาหาร 173
ย้อม 129, ย้อมใหม่ 132
ยักยอก 35
ยักษ์ 3, 18, 46
ยันอิงโทสะ 85, 87
ยั่วยวน 152
ยา 47, วางยาเบื่อ 45
ยาพิษ 46, ยารักษาโรค 172, 195, ยามหาวิกัติ 189, ยาดองอริฏฐะ 204,
ยางเหนียว 125
ยามกาลิก 185
ยาวชีวิก 185, 186
ยิง 45
ยินดีพอใจ 19, ยินดีทองเงิน 131, ยินดีรับสิ่งของที่เขาซื้อมาถวาย 131, ยินดีเก็บไว้ 131
ยิ้มให้ 236
ยี่ 145
ยืน 102, ยืนแสดงอาการทวง 124, ยืนนิ่งต่อหน้าไวยาวัจกร 124
ยื่นของให้กัน 181, ยื่นอาหารให้นักบวชอื่น (20), 191
เย็บ 108, เย็บจีวรให้ภิกษุณีผู้มิใช่ญาติ 168, เย็บและย้อม 168
แย่งของตก 34, แย่งชิง 34, แย่งคืนจีวรที่ให้ไปแล้ว 139, แย่งคืนไม่ใช่ลัก ทรัพย์ 139
โยคะ-ควบคุมลมหายใจแบบโยคะ 44
โยนให้ 180, 181
โยมอุปัฏฐาก 161, 170

ร

รดหญ้าหรือดินด้วยน้ำมีตัวสัตว์ 162, ให้เขารด 162, รดน้ำดำหัว 210
ร้อยเรียงความ 260
รวบรวม 263
รอง 19
ร่วมทางหนีภาษี 219, ร่วมเป็นสงฆ์ให้การอุปสมบท 218, ร่วมสังฆกรรม 17, ร่วมสายโลหิต 114, ร่วมหลับนอน 193
ร่องเนื้อท้อง 24
ร่องรอยของธรรมเนียมเก่า 138
ร้อยกรอง (5), 7, ร้อยแก้ว 7
ร่างพิการ 23
รวมทุนซื้อจีวร 122
รบกวนชาวบ้าน 77, รบกวนประชาชน 81
ร้องรำทำเพลง 95, 97, ร้องไห้ 206, 28
ระดมแล้วไม่ย่อหย่อน 4
ระยะของคืบสุคต 77, ระยะ

เวลาให้เตรียมหาผ้าอาบน้ำฝน 138, ระยะอุปจารของเรือน 76 ระยะหมู่บ้านหนึ่ง 169, 219, 220, ระยะห่างของหัตถบาส 181
ระบมบาตร (รมให้ดำ) 208
ระบุตายตัว 102
ระลึกชาติต่างๆ 4
รักแร้ 24
รักษาเชื้อสายได้ถึง 7 ชั่วอายุคน (7 ชั่วโคตร) 233
รังเกียจ 26, 86
รัฐ 207 รัฐมนตรี 48
รัตนตรัย 4, 191
รัตนะ 236, 238
รัตนวรรค (22), 232
รับคำสั่งไปโจท 86, รับคำของผู้วาน 71, รับจีวรจากมือภิกษุณี 115, รับจีวรจากมือภิกษุณีผู้มิใช่ญาติ 117, รับก็ดี ให้รับก็ดี ซึ่งทอง เงิน 131, รับทองและเงิน (16), 129, รับบาตรจีวร 117, รับเงินค่าอาหาร 130, รับประเคน 137, รับอันตรวาสกจากมือ 115
รับนิมนต์ 89, 176, 194, ห้ามรับนิมนต์เพื่อฉันในบ้าน 89, รับนิมนต์แล้วฉันที่อื่นไปก่อน (19), 175, รับนิมนต์ที่เขาออกชื่ออาหาร 174, รับนิมนต์พร้อมกัน 174, รับบิณฑบาตเกิน 3 บาตร (19), 177, รับแจกจีวร 168, รับโอวาทจากภิกษุ 163, 168, รับมาเพื่อจะฉัน แม้ยังไม่ได้ฉัน 185, รับด้วยของเนื่องด้วยกาย 180, รับด้วยกาย 180, รับนิมนต์ฉัน 195, รับนิมนต์แล้วไปที่อื่นไม่บอกลา (20), 194, รับประเคน 185, 187, 189, 195
รัสสระ 252
ราชฐาน-ระวังในการเข้าสู่พระราชฐานชั้นใน (23), 234, 236,
ราชอำมาตย์ 123,
ราชสำนัก 237, ราชวัง 235, ราชกิจ 236,
ราชฐาน 237, ราชฐานชั้นใน 236, ราชนิเวศน์ 233, 234, ราชอำนาจ 233
ราชา (9) 123, 210,
ราชาศัพท์ (9), ราชาผู้กษัตริย์ได้รับมูรธาภิเษก 233, 236, 237
ราตรี 60
รางวัล 140
ราวผ้า 141,
ราวตากผ้า 111
รีดทับ 125
รื้อทิ้งก่อน จึงปลงอาบัติได้ 243, รื้อฟื้น (21),
รื้อฟื้นอธิกรณ์ 213
รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ 3, รูปปั้น 22, รูปลักษณ์คล้ายจำเลย 88, รูปพรรณ 131, 149, รูปโฉมงามละม้ายพระบรมศาสดา 245
รูปิยะ 38, 129, 130, 131,
ซื้อขายด้วยรูปิยะ 131
รูปี 129
รู้แน่ชัดว่า สงฆ์ทำไม่ถูก 230, รู้กันว่าไม่ปลอดภัย 142, รู้จักประมาณ 120
เริม 23
เรียกศรัทธา 89, เรียกกลับเข้าหมู่ 221
เริ่มวันใหม่ 144
เรี่ยไร 74, 81, 120
เรื่องเล็กๆ น้อยๆ 262,
เรื่องเสียหาย 8
เรียงเข้ารูปใหม่ 261
เรือ-ไปทางเรือ 174
เรือนคลังเก็บของ 137,
เรือนของอำมาตย์ 48,

เรือนยอด 41
แรกเกิด 63
แร่ทองแดง 129
โรค 149, 48, โรคผิวหนัง 244
โรงฉัน 43, โรงงาน 239, ภิกษุกับโรงทาน 172, โรงภัตตาหาร 176, โรงทาน (19), 171, 172, 173, โรงทานไม่ได้ทำอาหารเพื่อนักบวช 173
โรมัน-แปลงเป็นอักษรโรมัน 253
ไรฟัน 251

ฤ

ฤดู 145, 257, ฤดูฝน 5, 115, 138, ฤดูร้อน 138, ฤดูถวายจีวร 173, 194, 195, ฤดูทำจีวร 176, 194, 195, ฤดูหนาว 107, 158, 207, ฤดูแล้ง 210,

ล

ลงมติ 91, ลงโทษ 263 ลงโทษชั่วคราว 221, 223
ลบล้าง 262, ลบล้างสิกขาบท 224
ลมโชยพัด-ถูกลมโชยพัด 23
ล่องน้ำ 169
ลหุกาบัติ 147
ละเมิดสิกขาบท 166, ละเมิดครุธรรมของภิกษุณี 164
ละเลยหน้าที่ 124, 240
ละแวกบ้าน 143
ลักทรัพย์ (12), 29, 37, 139 ลัก-ไม่เป็นอาบัติ 39, ลักซ่อน 35, ลักต้อนสัตว์ 39, ลักทรัพย์ราคาไม่ถึง 5 มาสก 39, ลักเรือ 39, ลักหลับ 19, 20, ลักอย่างไรไม่เป็นปาราชิก 38
ลังเลสงสัย 54
ลัทธิ 178
ลัทธิชีเปลือย 70, ลัทธิเปลือยกาย 190, ลัทธิอื่น 246
ลาต่าง 219
ลา-ไม่มีภิกษุจะให้ลา 241, ไม่ลาภิกษุด้วยกันก่อนเข้าบ้านในเวลาวิกาล 240, ลาสิกขา (12), 18, 25, 26, 27, 28, 96, 263, ลาสิกขาของสามเณร 28, ลาสิกขาของไทย 28, ตั้งใจลาสิกขาจริง 28, พิธีลาสิกขาของไทย 28
ลางร้าย 48
ลาด สุ่ม ลึก (10)
ลายลักษณ์อักษร (5)
ลาภ 144, ลาภสักการะ 167
ล่ามโซ่ลั่นกุญแจ 39
ล่าบากใจ 157
ล่าเอียง 97
ลิงตัวเมีย 21
ลี้ 50
ลืม 109, ลืมเครื่องประดับ 239
ลุกหนีจากที่ประชุมสงฆ์ 231
ลุง 47
ลูก-ลูกแกะ 25, ลูกไก่ 4, ลูกสาว 179, ลูกศิษย์ของพระพี่ชาย 192
ลูบคลำอวัยวะ 63
เลณ 78
เล่น-การละเล่น 95, เล่นน้ำ (21), เล่นกีฬา 95, เล่นตลกคะนอง 97
เลิกละได้ก่อน 92
เลียบเคียงไปถึงอวัยวะเพศ 66
เลี่ยงอาบัติ (14), 21, 101
เลื่อน-เลื่อนวันเข้าพรรษาออกไปเดือนหนึ่ง ตามฝ่ายบ้านเมือง 144, เลื่อนตำแหน่งข้าราชการ 237
เลื่อมใสของคนที่ยังไม่เลื่อมใส 16, เลื่อมใสยิ่งขึ้นไปของคนที่เลื่อมใสแล้ว 16
แลกจีวร-ภิกษุณีขอแลกจีวรกับภิกษุ 117

แลกเปลี่ยน-ซื้อขายโดยการแลกเปลี่ยน 132, แลกเปลี่ยนในรูปต่างๆ 132, แลกเปลี่ยนผ้ากับปริพาชก 132
โลกุตรธรรม 54
โลหมาสก 129
ไล่กลับระหว่างทาง 192

ว

วงแขน 180
วนสัพยหะ 79
วรกายสูงกว่าพระนันทะ 4 นิ้ว 246
วรรค 250
วรรณะ 233
วัฒนธรรม 171
วัง 196
วัด (13), 113, 134, วัดกุฏิ ที่อยู่ ชนิดต่างๆ 76, วัดแห่งแรกในพระพุทธศาสนา 82, วัดที่ไม่มีภิกษุ 163
วัดระยะสั้น 78, วัดจากส้นเท้าของคนหนึ่งไปหาอีกคนหนึ่ง 181
วัตร 263
วันเพ็ญ 145, วันเพ็ญเดือนสิบเอ็ด 141, 142, วันเพ็ญเดือนสิบสอง 141, วันเพ็ญเดือนกัตติกาต้น 142, วันปวารณา 141, วันปุรณมีที่ครบ 3 เดือน 142, วันออกพรรษา 141, 226, วันมหาปวารณา 226, วันปาติโมกข์ 224, วันอุโบสถ 226
วัสสาวาสิกา 142
วัสสิกสาฏก 115, 138
วัสสานฤดู ฤดูฝน 146
วัยวุฒิ 69
วางตนสมอภิกษุ 163
วางผ้ารับ 180
วาจา 46, 91, วาจาชั่วหยาบ 66, วาจาพาดพิงเมถุน 66
ว่ายากสอนยาก (14), 93, ว่ากล่าวอยู่โดยชอบธรรม 223
วาทศิลป์ 164
วิกลจริต 40, 77, 88, 92, 97, 109, 110, 114, 119, 120, 122, 124, 131, 133, 137, 151, 157
วิกาล-เวลาวิกาล 240, เข้าบ้านในยามวิกาล (23), 240, เข้าใจว่าเป็นเวลาวิกาลแล้วฉัน 185
วิชาดูรูปภาพ 217
วิกัป (21), 109, 138, 211, วิกัปจีวร 177, 211, 212, วิกัปอาหาร 177
วิจิกิจฉา 54
วิธีร้อยเรียง (9), วิธีสละ 131, วิธีสอนลูกศิษย์ 127, วิธีระงับอธิกรณ์และอาบัติ 263
วิทยาการสมัยใหม่ 46
วินัย 7, 25, 26, 48, 72, 106, 185, 223, 224, 261, 262, 263, วินัยกรรม 109, 263, วินัยปิฎก (5), 17, 20, 21, 25, 33, 37, 45, 260, 261, วินัยธร 225, วินัยสงฆ์ 85, 110, ผิดหลักการของวินัยสงฆ์ 93
วินิจฉัย 230, วินิจฉัยข้อพระวินัย 84
วินีตวัตถุ 20, 40, 61, 68, 72
วิราคะ 44
วิ่งราว 34
วิหาร (13), 80, 119, 159, 161, 162, 210, วิหารใหญ่ (13), 79, 80, 160, 161, วิหารส่วนบุคคล 159, สร้างวิหาร 79, 81, วิหารของสงฆ์ 159, 160, 161, วิหารในสมัยพุทธกาล 159
วิเหสกรรม 157
วิสาสะ-เอาไปใช้โดยวิสาสะ 110, 137

วิวาท 90
วิวาทาธิกรณ์ 213
วุฏฐานคามินี 98
เวสาขะ 146
เวรัญชกัณฑ์ (11), 2
เวลาสมัยพุทธกาล (16),
เวลาตื่น 85, เวลาค่ำ 184, เวลาวิกาล 184
เวหาสกุฏิ-เตียงลอย (18), 160, 161
เวทัลละ 8
เวยยากรณะ 7
แวะฉันในระหว่างทาง 134
แวะตามบ้านเรือนก่อนฉัน 195
โวสาฏิตกะ 189
ไวพจน์ 26
ไวยากรณ์ 182, 250, 252
ไวยาวัจกร 47, 123, 124

ศ
ศก 146
ศพเด็กหญิง 21, ศพหัวขาด (สอดองค์กำเนิดเข้าไปกระทบปากศพ) 22, ศพหัวขาดอ้าปากค้าง 22, ศพมนุษย์ 19, ศพสตรี 65
ศอก 78, 180, 181
ศักดิ์สิทธิ์-สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ 104
ศัสตรา 46
ศาลา 41, ศาลาฟังธรรม 151
ศาสดา 221
ศาสนา 261, ศาสนาของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย 6
ศิลา 78
ศิลปกรรม 62
ศีรษะ 3, ศีรษะโล้น(มุณฑกะ) 190
ศีล 17, 18, ศีลของคฤหัสถ์ 28, ศีลของภิกษุ 26
ศึกษา-การศึกษา 149
ศุกลปักษ์ 145, 146
ศุลกากร 219
ศูนย์กลางทางการค้า 201
เศรษฐี 11, เศรษฐีของคนยากไร้ 172

ส
สกทาคามิมรรค (หรือสกิทาคามิมรรค) 54 สกทาคามิผล (หรือสกิทาคามิผล) 54
สงฆ์-ความหมายของคำว่าสงฆ์ 90, ดีงามโดยความเห็นชอบร่วมกันของสงฆ์ 16, สงฆ์แตกกัน 262, รวมกันเป็นสงฆ์เอง (18), สงฆ์มีมติร่วมกันให้ทำได้ 126, สงฆ์ฝ่ายปกครอง 77, สงฆ์ลงมติเป็นพิเศษ 143, 155, สงฆ์ผู้พร้อมเพรียงกัน 90, สงฆ์ลำบาก-ทำให้สงฆ์ลำบาก (ในการไต่สวน) 157, สงฆ์สองฝ่าย 163, สงฆ์ลำบากใจ 157
ส่งข่าวสารให้คฤหัสถ์ 50
ส่งเสริมความเป็นระเบียบเรียบร้อยสนับสนุนวินัย 16
สอด 19,
สตางค์ 129, สตางค์แดงของไทย 129
สติ 4, สติสัมปชัญญะ 20, สติจดจ่ออยู่ที่ลมหายใจ 44, สติปัฏฐาน 44
สเตกิจฉา 147
สถานที่ทรงจำพรรษา (23)
สนามรบ-ไปสนามรบระหว่างมีการรบ (20)
สบง 115, 116, 117, 133
สภานิคม 123
สมณะ 66, 116, 123, 137, 190, สมณวิสัย 82, สมณะศากยบุตร 95, 31, 26, 31, 32, 45, 51, สมณะและพราหมณ์ 32, 52
สมหุกาส 90, 91, 92, 93, 94, 97
สมาธิ 54, 116, ทำจิตให้เป็นสมาธิ 53, ท่านั่ง

สมาธิ 44, สมาธิทำให้เกิดฌาน 54, สมาธิเพชร 44
สมคบคนไม่เชื่อพระพุทธเจ้า (22), 221
สมานาจริยกะ 26
สมานานุปัชฌายกะ 26
สมาบัติ 55, 186
สมบัติของสงฆ์ 52
สวดปาติโมกข์ 7, 224, 225, 226, สวดพระปริตร 48, สวดประกาศครบ 3 ครั้งแล้วยังดื้อดึง 88, สวดประกาศห้ามถือรั้นในเรื่องที่ผิด 91, สวดกันคล่องปากอยู่แล้ว 151, สวดให้อุปสมบท 163, ให้เขาสวดพร้อมกัน 151, สวดระงับโทษ 223, สวดประกาศห้าม 221, วิธีสวดประกาศ 222
สร้างค้าง-สร้างต่อ 81
สรณะ 4
สระน้ำ 83
สละ-สละบาตรในท่ามกลางสงฆ์ 136, สละในท่ามกลางสงฆ์ 131, สละให้ผู้อื่น 109, 110, สละสิ่งของที่เป็นเหตุให้ต้องอาบัติก่อน 107
สลากปันส่วน 5
ส่วนแห่งความเป็นขโมย 37
ส่วนรวม 33
สวม 19, สวมรอยขอจีวร 119
สหธรรมิก 47, สหธรรมิกวรรค (22), 147, 223
สอดองค์กำเนิดเข้าทวารหนักของตัวเอง-ปาราชิก 22, 19, สอดองค์กำเนิดเข้าปากศพ 22
สมมติ-รับสมมติ 110, 165
สงเคราะห์-รับการสงเคราะห์ 172
สอนภิกษุณี-ไม่ได้รับมอบหมาย ห้ามสอนภิกษุณี 164, 166, สอนภิกษุณีหลังอาทิตย์ตกดิน 165
ส่อเสียด 149, 150
สองต่อสอง 153, 171
สนามรบ 199, ไปสนามรบระหว่างมีการรบ 199
สวนป่า 210, สวนป่าของหลวง 207, สวนไผ่ 82
สรงสนาน 210, สรงน้ำ 106, 138, 184, 209, 238
สลบไสล 203
สงสัยกาลว่าเป็นวิกาลแล้วฉัน 185
สมณเทศ 221
สตรีที่รู้เดียงสา 220, สตรีเป็นยอดแห่งสมบัติล้ำค่าทั้งหลาย 238
สถาปนาด้วยการหลั่งน้ำลงบนพระเศียร 233
สนม 236
สถานที่ทรงจำพรรษาใน 45 พรรษา 256
สวนทาง 262
สระออกเสียงได้ในตัวเอง 250
สะดือ 24
สะเดา 2
สะใภ้ 153
สะกด 250, 251, 252, 255, สะกดคำ 255
สังคายนา (5), 261, 262
สังฆกรรม (22), 18, 90, 91, 218, 226, 227, 263, สังฆสามัคคี 263
สังฆภัต 183
สังฆเภท (14), 89, 92, 157, 263, ทำตามผู้ทำสังฆเภท 92, หนุนผู้ทำสังฆเภท 92
สังฆาทิเสส (12), (13), (14), (25), 19, 21, 59, 60, 64, 66, 67, 68, 71, 72, 73, 77, 80, 81, 85, 86, 87, 90, 91, 92, 94, 98, 101, 102, 115, 154, 155, 214, 262, ความหมายของสังฆาทิเสส 59

สังฆาฏิ 105, 109, 115, 132, 133, สังฆาฏิอธิษฐาน 108
สัมพันธ์ทางภิกษุกับภิกษุณี (18), 162
สันถัต (15), 124, 125, 181, ทำสันถัตใหม่ (15), สันถัตสำหรับนั่ง 128, สันถัตเจือด้วยไหม 126, สันถัตใหม่ 126, ขนสันถัตไปทิ้ง 127, สันถัตเก่า 128, ทำสันถัตใหม่ให้มีของเก่าปน 126
สัปปาณวรรค (21), 212
สัมมาสัมโพธิญาณ 4
สัตตุ 5
สัตบุรุษ 6
สัตว์ที่จำแลงกายเป็นมนุษย์ 46, สัตว์เลี้ยง 33, 34
สัตว์ตัวเมีย 64
สัทธิวิหาริก 25, 127
สั่งให้คนอื่นช่วยทำ 19, สั่งให้ทำโจรกรรม 36, สั่งผิดตัว 36,
สังหาริมทรัพย์ 33, 34
สังวาส-ไม่มีสังวาส 17, หาสังวาสมิได้ 33, 45, 53, สังวาสเสมอกัน 90
สังกัจฉิกะ 115, 116
สัมปชานมุสาวาท 148
สัตตุ 177, 178, 179, สัตตุก้อน 178, สัตตุผง 178
สับปลับ 148
สันนิธิ 187, สันนิธิการก 187
สั่งสม 186, 187
สัตตังคะ 242, 243
สังคมชมพูทวีป 233
สัญลักษณ์ 255
สันสกฤต 250, 252
สามเณร 26, 62, 81, 82, 153, 211, สามเณรไม่เชื่อพระพุทธเจ้า (22), 221, 222
สามเณรี 24, 211
สาวกเดียรถีย์ 26
สาชีพ 17
สาณัตติกะ 35, 46
สาลีและข้าวสุก 6
สามีภรรยา 72, 121, ครอบครัวสามี 71, สามี 179
สายระเดียง 111
สาวนะ 146
สาฎก 115
สาง 129
สามารถในการสอน 164
สาวกของพระพุทธเจ้า 173, สาวกของลัทธิอาชีวก 69, 70
สายโลหิต 234
สารภาพบาป 246, สารภาพผิด 246
สาวใช้ 239
สำคัญผิดว่าตนได้บรรลุ 55
สำนักมาตุคาม 68, สำนักภิกษุณี 113, สำนักงาน 136
สำนวนแปลสิกขาบท (9)
สำเร็จด้วยกาย 27, สำเร็จกิจ 18
สำเหนียก-ศึกษา 43
สำเร็จความใคร่ (12), 19, 57, 58, 60, 61, แนะนำให้คนอื่นสำเร็จความใคร่ 61, เล่นกับลมจนสำเร็จความใคร่ 61, ให้คนอื่นช่วยให้สำเร็จความใคร่ 61
สิกขา 17, 25, สิกขาบท 262, แกล้งไม่รู้สิกขาบท 225, ศึกษาในสิกขาบท 223, รู้หรือไม่รู้ว่ามีสิกขาบทห้าม ก็ไม่พ้นผิด (22), 224, ไม่ต้องการให้มีสิกขาบท 224, ปฏิปักษ์ต่อสิกขาบท 223, 224, ประโยชน์ 10 ประการของการบัญญัติสิกขาบท (11), หลักการบัญญัติสิกขาบท (11), วัตถุ-ประสงค์แห่งการบัญญัติสิกขาบท 16, 93, สิกขาบทของภิกษุ 103,

สิกขาบทในปาติโมกข์ 93, สิกขาบทเสมอกัน 90, สิกขากับสาชีพมาคู่กันเสมอ 18
สิ่งของเครื่องใช้ 263
สิกฺขฺ ปจฺจกฺขามิ 26, 28
สิทธิอันชอบธรรมที่จะอยู่ร่วมกับภิกษุ 18
สิกขมานา 24, 47, 163, 211
สิ่งของอันเขาไม่ได้ให้ 37, 39, สิ่งไม่บังควรสำหรับสมณะ 31, สิ่งของที่เป็นเหตุให้ต้องอาบัติ 107, สิ่งก่อสร้างอื่นๆ ที่ไม่ใช่กุฏิ 77
สินค้าทนีภาษี 219
สีมา 230, 263
สีเสียด-ป่าไม้สีเสียด 258
สื่อ-ผู้เที่ยวสื่อ 71, สื่อสาร 253
สุกกะ 22, 58, 60, 62, สุกกะท่ายา 61, ปล่อยสุกกะ 60, ปล่อยน้ำสุกกะให้เคลื่อน 155
สุคตจีวร (23), 245, สุคตประมาณ (13), 78, ขนาดของสุคตจีวร 245
สุตตะ 7
สุตตันตปิฎก 16
สุทธิกปาจิตตีย์ 147
สุรา 202, 203, สุราม่าดาว 61, สุราปานวรรค (20), 200, สุราเมรัย (20), 201, 203, สุราและเมรัยที่ใช้ปรุงรสอาหารให้อร่อย 203, สุราใสสีแดงดุจเท้านกพิราบ 202
สุริยคติ 144, ปีทางสุริยคติ 216
สูตร 7, 69, 207, 233, 257, 261
สู่ขอหญิง 73
สูญหาย 142
สูงอายุ 69
เสื่อมลาภ 174
เสพเมถุน (11), 11, 12, 14, 15, 17, 18, 19, 20, 21, 63, 68, 84, 85, เสพเมถุนกับวัตถุ 20, เสพเมถุนกับมารดา 21, เสพเมถุนกับกะเทย 23, เสพเมถุนกับตัวเอง 19, เสพเมถุนกับนาคตัวเมีย 23, เสพเมถุนกับยักษิณี 23, เสพเมถุนกับลูกสาว 21, เสพเมถุนกับหญิงเปรต 23, เสพเมถุนกับศพ 22, เสพเมถุนกับศพที่สภาพยังดีทุกอย่าง 22, เสพเมถุนกับศพที่แหว่งวิ่น 22, เสพเมถุนกับศพที่ถูกสัตว์แทะกิน 22, เสพเมถุนกับพี่สาว-น้องสาว 21, เสพเมถุนอย่างไรเป็นปาราชิก 18, เสพเมถุนอย่างไรไม่ต้องอาบัติเลย 20, เสพเมถุนอย่างไรไม่เป็นปาราชิก 19, ตัวอย่างเสพเมถุน (12), 21, มีเจตนาที่จะเสพเมถุน 20, ถูกบังคับให้เสพเมถุนกับภิกษุณี 24
เสียดแทง-พูดเสียดแทง (17)
เสียงหินบดข้าวแห้ง 5
เสียสติ 28
เสียบ 45
เส้น 41, 57, เส้นทางเสด็จจาริก 100, เส้นทางที่มีภัยอันตราย 169
เสขิยะ 263, เสขิยวัตร 103, 261
เสื้อผ้า 64
เสี่ยงต่อการฉันของเสีย 137
เสบียง 178, 179
เสียสี-ของที่ทำให้เสียสี 3 อย่าง 211
เสาหินพระเจ้าอโศก 188
เสียงมีลม 251, เสียงกล้ำ 255, เสียงพยัญชนะบาลี 253, เสียงผสม 251
แสดงกิริยาอาการ 36, แสดงธรรม 5, 6, 32,

45, 48, 59, 118, 153, 154, 165, 166.
แสดงปาติโมกข์ 8.
แสดงออกทางกาย 27.
แสดงที่ 80, แสดงน้ำใจต่อกันในระหว่างเดินบิณฑบาต 168
แสงอาทิตย์ร่าไร 110
โสดาบัน 8, โสดาปัตติมรรค 54, โสดาปัตติผล 54
ใสความ 88

ห

หญ้า 31, 118, 162, หญ้าไม้ และน้ำ 32, หญ้ามุงบ้าน 30
หญิง 18, หญิงชวนเสพเมถุน 22, หญิงหม้าย 67, 68, 70, 71, หญิงมีครรภ์ 172
หนัง 130, หนังเนื้อและเอ็นไม่ขด 44
หนังสือที่ใช้อ้างอิง (23), หนังสือเรียน 260
หน้าที่รักษาของสงฆ์ 35
หน้าฝน 138, หน้ามุข 172
หนีภาษี (21), หนีไปอยู่ที่อื่น 96
ห่มจีวรเทียบเท่าพระพุทธองค์ 245, ห่มผ้าเฉวียงบ่า 8
หมอน 124
หมอยา (12), 46
หมายเหตุ 258, 259, หมายเหตุบันทึกข้อมูล 258
หมู่บ้าน 96, 136, 220, 240, 241, หมู่บ้านพราหมณ์ 258
หยดน้ำที่ปลายหญ้าคา 203
หย่า 72
หลงรัก 23
หลอกลวง 35
หลอนให้ตกใจ (21), 206, หลอนอนุปสัมบันเป็นทุกกฏ 206
หลักการบัญญัติ 262, หลักการบัญญัติสิกขาบทของพระพุทธเจ้า 8, หลักสูตรนักธรรม 260
หลังคาและฝากั้นไม่มุงบังมิดชิด 152, หลังคาเดียวกัน 152
หลังอ่อน 19, 22
หลัง พ.ศ. 1200 146
หลั่งข้างนอก 22
หามูลมิได้ 85
หลีกเร้น 42, 126, 136
หลุมถ่าน 15
หวาน 177
หอคอย 41, 82
ห้องนอน 215, 217
หัตถบาส (19), 180, 181, 182, 183
หัวเข่า 181, หัวเมือง 207
หัวเราะ 204
หาผ้ามาใช้ก่อนฤดูกาล 138
หาเรื่องใส่ความอันเป็นจริง (13), หาเรื่องใส่ความอันเป็นเท็จ 87, หาวิธีเลี่ยง 185, หาอาวุธให้เขาฆ่าตัวตาย 46
ห้ามภัต (19), 182, 183, 184
หายใจสะดวก 44, หายใจเข้า 43, 44, หายใจออก 43
เหตุการณ์ 257, เหตุจำเป็น 208, 209, เหตุจำเป็นเร่งด่วน 140, เหตุฉุกเฉิน 189,
เห็นแตกแยกไปจากธรรม-วินัยที่วิปริต 91, เห็นหรือสงสัยที่เกี่ยวกับจำเลย 88, เห็นอวัยวะเพศของหญิง 62
เหนือหัวเข่าขึ้นไปถึงไหปลาร้า 67
เหมันตฤดู 145
เหยียดกายนอน 153
ให้การ 96
ไหม 125
ไหว้ภิกษุเมื่อบวชวันเดียว 163

อ

อกาลจีวร 111, 112
องค์กำเนิด 15, 18, 19, 62, นิ้วมือสอดเข้าในองค์

ทำเนิดของศพ 21, องค์ทำเนิดยาว 19, 22, องค์ทำเนิดจะแข็งตัวก็ด้วยเหตุ 5 อย่าง 23, ดูองค์กำเนิดของมาตุคาม 62, เปิดองค์กำเนิด 113, สอดเข้าองค์กำเนิด 114, องค์กำเนิดของภิกษุณี 113, อมองค์กำเนิด 19, 22, 25
องค์ประกอบของการชักสื่อ 71, องค์สงฆ์ 93, 108, 165, 218,
อจิตตกะ 72, 91, 109, 110, 185, 203
อเจลกวรรค (20), 189
อดข้าว 12, อดอาหาร 192, 195
อติเรก 108, อติเรกสังฆาฏิ 109, อติเรกจีวร (14), 106, 108, 112, 134, อติเรกบาตร (16), 109, อติเรกบาตรเก็บไว้เกิน 10 วัน 134
อดีต 26, 27
อธิกามาส 144
อธิกรณ์ (21), 85, 87, 90, 102, 213, 229, 230, 231, อธิกรณสมถะ 103, 263, อธิกรณ์เป็นเรื่องอื่น 88, อธิกรณ์เป็นเหตุแตกแยก 91, อธิกรณ์ไม่มีมูล 85, 86, อธิกรณ์และวิธีระงับ 96
อธิจิตตสิกขา 17,
อธิปัญญาสิกขา 17,
อธิศีลสิกขา 17
อธิษฐาน 108, 109, 244
อนาคต 26, 27
อนาคามิมรรค 54, อนาคามิผล 54
อนาคาริยะ 190
อนาจาร 63
อนิยต (14), 99, 101, 102, 194, 261, 262
อนุบัญญัติ 195, 199, 209, 110, 117, 119, 153
อนุปสัมบัน (17), 137, 149, 150, 151, 153, 154, 180, อนุปสัมบันว่ากล่าวไม่เชื่อฟัง 205, ประจานภิกษุด้วยกันต่ออนุปสัมบัน (17)
อนุมานสูตร 207
อนุโมทนา 6, 108
อนุรุทธสูตร 207
อนุวาทาธิกรณ์ 214
อนุสาวนา 91, 226, 227
อบสมุนไพร 208
อบาย ทุคติ วินิบาต นรก 15, 51
อปโลกน์ (อปโลกนกรรม) 226, 232
อภิธรรมปิฎก (5), (6), (9), 7
อภิสมาจาร 263
อภิหรดี 180
อมนุษย์ 18, 19, 46
อมาวสี 145
อยู่กรรม 59, อยู่ป่า 134, อยู่กรรม 98, อยู่แต่ในป่า 89, อยู่นอกห้องโถงล่ำพังสองต่อสอง 101, อยู่ร่วมชั่วขณะ 71, อยู่ปริวาส 59, อยู่ปราศจากไตรจีวร 107, 109, 110, 143, อยู่ป่า 190, 190, อยู่ป่าตลอดชีวิต 127, อยู่ร่วม 221
อรรถกถา (7), 46, 186, 189, 156, 172, 174, 178 256, 257, 260, อรรถกถาแห่งทีฆนิกาย 256, อรรถกถาแห่งพระสุตตันตปิฎก 256, อรรถกถาแห่งพรหมชาลสูตร 257, อรรถกถาแห่งอังคุตตรนิกาย 256
อรหัตตมรรค, อรหัตตผล 54,
อรหันต์ 14, 54, 82, 83, 116, 137, 152, 166, 186, 204, 217, สำเร็จเป็นพระอรหันต์ตั้งแต่

ปลงผมบวชวันแรก 81
อริยบุคคล 50, 202.
อริยบุคคลชั้นสกทาคามี 196, อริยผล 54, อริยสงฆ์ (11), อริยสงฆ์ในยามชาวเมืองอดอยาก 5, อริยสัจ 4, อริยมรรค 54, อริยสาวิกา 101
อรุณ 144, อรุณขึ้น 184
อลัชชี 229, ป้องปรามอลัชชี 16
อวดอุตริมนุสสธรรม 49, 51, 52, 55, อวดอุตริมนุสสธรรมที่มีจริง (17)
อวรรค 250
อวัยวะเพศของรูปปั้น 22
อวิชชา 4
อสรพิษ 15
อสังหาริมทรัพย์ 33, 34, รื้อถอนอสังหาริมทรัพย์ 39
อสุจิ (12), 22, 58, 59, 60, ทำอสุจิเคลื่อน 57, อสุจิเคลื่อน 214
อสุภกรรมฐาน 42
ออกพรรษา 50, 140, 142
ออกเสียง 252, 253, 254, 255
อ่อนน้อมต่อภิกษุ 163
อ้อมแขน 180
อ้อย 178
อักษร 250, 255, อักษรโรมัน 253, 254, อักษรในภาษาบาลี 248, อักษรไทย 252, 255
อัจเจกจีวร-จีวรรีบร้อน (16), 140, 141, 142
อัญญวาทกกรรม 157
อัฐบริขาร 133
อัดคัด-ตกอยู่ในคราวอัดคัด 174, อัดคัดน้ำ 210
อัตราค่าแลกเปลี่ยนเงินตรา 38
อัธยาศัย 217
อันตรายแก่ชีวิตหรือแก่พรหมจรรย์ 215
อันตรายิกธรรม-ถูกชักไช้อันตรายิกธรรม 163
อันตวาสิก 25, 105, 115
อัปสร 13
อัพโพหาริก 60, 61, 203
อัพภาน (13), 59, 60
อัพภูตธรรม 8
อัสสยุชะ 146
อักขรวิธี 263
อา 47
อากาศร้อน 208
อ้างเลศ 87, 88
อาจารย์ 25
อาทิกัมมิก 20
อาทิตย์ 144, อาทิตย์อัสดง 166
อานาปานสติ (12), 43, 44, วิธีเจริญอานาปานสติ 44, อานาปานสติสมาธิ 43, 44, 45
อานิสงส์ 262, อานิสงส์แห่งการเล่าเรียนพระวินัย 224
อาบน้ำ 208, 210, สิบห้าวันภิกษุอาบน้ำได้หนหนึ่ง (21), ข้อจำกัดเรื่องการอาบน้ำ 210, อาบน้ำ 15 วันหนหนึ่ง 210, อาบน้ำเมื่อยังไม่ถึงกึ่งเดือน 208, 209
อาบัติ 3 อย่าง 19, อาบัติเพราะความฝัน 24, สวดระงับอาบัติ 60, ทำอาบัติหนึ่งให้เป็นอีกอาบัติหนึ่ง 88, อาบัติที่มีเรื่องต่ำทราม 98, อาบัติที่แก้ไขได้ 147, อาบัติที่ลดหลั่นกันลงไป 72, อาบัติเบา 86, 147, อาบัติปาจิตตีย์ที่จะต้องสละสิ่งของ 107, อาบัติหนักในฝ่ายที่แก้ไขได้ 98, ผู้ระงับอาบัติ 59, บอกอาบัติชั่วหยาบของภิกษุด้วยกันแก่อนุปสัมบัน 155, อาบัติชั่วหยาบ 215, 155, อาบัติหนัก 163, ของที่เข้าปากแล้วไม่เป็นอาบัติ 189, ไม่พ้นอาบัติด้วยข้ออ้างว่า

ไม่รู้ 225. ป้องกันตนเองไม่เป็นอาบัติ 227. ออกจากอาบัติ 214. วิธีแสดงอาบัติ 263
อาปัตตาธิกรณ์ 214
อาพาธ 109, 157, 173, 176, 182, 187, 195, 208
อามิส 167
อาย-เกิดความอาย 163
อ้าย(ชื่อปี) 145
อายุ 257. กำหนดอายุให้บวช 83. อายุมากกว่าตน 3. อายุพระพุทธศาสนา (11). 6. อายุ 20 ปี หมายถึงคนที่มีอายุย่างเข้าปีที่ 21 216. อายุผู้อุปสมบท 215
อาราม 82, 113. อารามในสมัยพุทธกาล 76
อารามิก 26, 136
อาวสถะ 172
อาวาส 97, 113
อาวุธ 46
อาศรมพวกฤาษี 201
อาสนะ 182, 230
อาสวักขยญาณ 4
อาสัฏฐานิยธรรม 2, 8
อาสันที 242
อาหัจจบาท 161
อาหาร 217, 231, 232, 177. ห้ามฉันอาหารในโรงทาน 173. อาหารมียาพิษ 46. อาหารรส เลิศ 6. ขออาหารอย่างดีมาฉันเอง 19. ฉันอาหารที่ภิกษุณีแนะให้เขาถวาย (19). ฉันอาหารที่ไม่ได้รับประเคน (20). ฉันอาหารในเวลาวิกาล (19). อาหารที่เก็บไว้ค้างคืน (19). อาหารคาวหวาน 176, 177. อาหารแห้ง 178. อาหารที่กินในมื้อหลัก 177. อาหารที่กินหลังอาหารคาวก็ได้ 177. ให้ของอย่างอื่นที่ไม่ใช่อาหาร 191. อาหารที่สั่งสม 186. อาหารที่ภิกษุทำให้เป็นแดน 182. อาหารที่ภิกษุอาพาธฉันแทนอื่น 182. อาหารที่เขาไม่ได้ประเคน 188. อาหารที่เข้าข่ายว่าห้ามแล้ว 183. อาหารที่เป็นแดน, อาหารที่ไม่เป็นแดน 182, 183. อาหารเท่านั้นที่ภิกษุต้องรับด้วยการประเคน 181. อาหารประณีต 187
อาหุไนยกะ 197, 198
อาสาฬหะ 146
อำนาจฤทธิ์ 40. อำนาจจิต 46
อำมาตย์ 80
อิฐ 78
อิตถี ภณฺฑานมุตฺตมํ 238
อิติวุตตกะ 7
อิทธิปาฏิหาริย์ (9). 6, 8, 46, 137, 166
อิทธิพล 35
อินเดีย 178
อิริยาบถ 102. อิริยาบถนอน 152
อุกฺขิตฺโต 223
อุ้งมือ 197
อุจจาระ 23, 189. อุจจาระปัสสาวะ 218.
อุดมด้วยลาภ 8
อุตราสงค์ 105, 106, 115. อุตราสงค์กับอันตรวาสก 120
อุตริมนุสสธรรม (12), 51, 53, 54. อวดอุตริมนุสสธรรมที่มีจริง 154
อุทกสาฏิกา 115
อุทธัจจะกุกกุจจะ 54
อุทยาน 234, 235
อุทาน 7
อุเทศ 25, 26. อุเทศเดียวกัน 90
อุบาสก 4, 26, 95, 123, 151, 155, 235,

อุบาสิกา 24, 153, 179, 191, 202, อุบาสิกามีวาจาที่เชื่อถือได้ 101, 102, อุบาสิกาที่เชื่อถือได้ (14)
อุโบสถ 18, 226, 263
อุปกรณ์ใกล้ตัว 197
อุปการ 261
อุปจาร 76, 81
อุปฐานศาลา 43
อุปปถกิริยา 263
อุปสมบท 216, 217, 218, 227, นับอายุ 20 ปีเพื่ออุปสมบท (21) อุปสมบทอายุไม่ครบ 20 ปี (21), 228, 215, อุปสมบทจากภิกษุสงฆ์ 163, อุปสมบทจากฝ่ายภิกษุณี 163, เด็กอุปสมบทเป็นภิกษุ 217, ให้อุปสมบทโดยเข้าใจผิด 219, อุปสมบทซ้ำ 218, อุปสมบทให้บุคคลที่อายุยังไม่ถึง 20 ปี 218, อุปสมบทผู้มีอายุย่างเข้าปีที่ยี่สิบ 216
อุปสัมบัน 218
อุปัชฌาย์ 25, 106, 127, 187, 218, 255, อุปัชฌายวัตร 106, อุปัชฌาย์ของพระอานนท์ 186, อุปัชฌาย์อาจารย์ 205
อุปาทาน 222, โยมอุปัฏฐาก 79, 100, 123, 130, 194, 195
อุปัสสัยของภิกษุณี 113
อุภโตพยัญชนก 18
เอกเทศ 87, 262
เอตทัคคะ 152
เอหิภิกขุอุปสัมปทา 217
เอาแขนต่อกันผลัก 65
เอื้อเฟื้อเจือจานกันในคราวจำเป็น 117
แอบฟัง-ได้ยินหรือแอบฟังโดยมีความประสงค์ที่ดี 229, แอบฟังความ (22)
โอมสวาท 149
โอวาทวรรค (18), 162

นามานุกรม

(ชื่อพระสูตร, หมวดธรรม, สัตว์, และพืชพรรณต่างๆ จัดไว้ในวรรชนี)

ก

กลันทะ 11, 13
กบิลพัสดุ์ 79, 135, 112, 166, 195, 258, 259
กลันทกนิวาปสถาน 82
กฬโมรกติสสกะ 89
กัสสปะ 6
กัณณกุชชะ 10
กัณฑกะ 222
กาสี 9, (13), (24), 73, 74, 94, 95, 200, 239, 258
กาฬุทายี 58
กิฏาคิริ (14), 73, 74, 94, 95
กุสินารา 79
กุกกุฏาราม 79
กูฏาคารศาลา (ศาลาเรือนยอด) (10), (12), (24), 112, 126, 188, 191
โกสัมพี (13), 57, 79, 93, 109, 151, 157, 201, 202, 207, 258
โกสี 50
โกนาคมนะ 6
โกศล 50, 56, 57, 73, 74, 79, 94, 100, 105, 234, 233, 259
โกกาลิกะ 89

ค

คงคา 2, 10, 13, 49, 79, 200
คันดัก 49
คิชฌกูฏ (24), 29, 30, 31, 82, 87
โคตมกเจดีย์ (14), 104, โคตมกยักษ์ 105
โคนัทธะ 79
โคนันทวิสาล (17), 148, 149

ฆ

โฆสิตาราม (13), 79, 93,

157, 161, 205, 207, 223, 258

จ

จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็พระ (รัชกาลที่ 4) 261
จาลิกา 73, 259
จาลิยบรรพต 259
จุลกาล 27
จูฬปันถก (18), 165, 166
เจติ (24), 200, 201, 258, 259, 201
เจติยะ-เจติยชนบท 200
เจติยบรรพต 259

ฉ

ฉันนะ (14), 17, 157, 161, 205
ฉัพพัคคีย์ (14), (15), (16), 17, 105, 106, 119, 120, 125, 126, 131, 135, 138, 139, 143, 148, 150, 154, 155, 160, 164, 184, 187, 196, 198, 199, 202, 204, 206, 212, 213, 222, 223, 224, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 240, 243, 244, 245

ช

ชมพูทวีป 171, 177, 197, 233, 238
ชินกาลมาลี 256, 258, 259
ชีเปลือย 189, 190
เชตวัน (14), (24), 56, 58, 62, 66, 70, 95, 99, 100, 109, 111, 112, 113, 118, 119, 121, 126, 127, 131, 134, 136, 138, 139, 140, 143, 183, 186, 187, 192, 193, 198, 199, 204, 206, 211, 212, 213, 214, 219, 220, 221, 223, 224, 227, 228, 229, 230, 232, 238, 240, 242, 243, 244, 245, 148, 150, 153, 154, 155, 158, 259
เชน 70

ญ

ญาณสังวร, สมเด็จพระ 207
ญาโณทัยปกรณ์ 256, 258, 259

ด

ดาวดึงส์ 258
เดียรถีย์ 148, 191

ต

ตโปทา (21), 208, 209, 210, ตโปทาราม 210

ถ

ถุลลนันทา 170

ท

ทัพพะ มัลลบุตร (13), 81, 82, 83, 84, 85, 87, 88, 158, 217, 231, 232,
ทุติยสมันตปาสาทิกา 189
เทพศิรินทราวาส, วัด 261
เทวทัต (14), 88, 89, 90, 92

ธ

ธนิยะ (12), 30, 31, 32
ธรรมยุต 261
ธรรมไตรโลกาจารย์, พระ (ญาณวร เจริญ) 261
ธรรมปิฎก, พระ (ประยุทธ์ ปยุตโต) 263

น

นวังคสัตถุศาสน์ 6
นเฬรุปุจิมัณฑะ 3
นันทิยมิคชาดก 57
นันทะ 245, 246
นาลา 258
นิครนถ์ นาฏบุตร 69, 70,

190
นิโครธาราม 112, 128, 135
195, 241, 258, 259
เนปาล 49
เนตติปกรณ์ (7)

บ
บรมนิวาส, วัด 260, 261
บี.ซี. ลอว์ 190
บุพพาราม 56, 57, 99, 259
บุพพสิกขาวัณณนา 260,
261, 262
เบญจคีรีนคร 82

ป
ปยาคะ 10
ปกุธะ กัจจายนะ 69, 190
ปเสนทิโกศล 198, 204,
205, 233, 234, 235
ปัญจาละ (24), 9, 258
ปาวาริกอัมพวัน(ปาวาริกัมพ-
วัน) 79
ปาวา 79, 81, 82
ปาลิยบรรพต 259
ปาริเลยยกะ 201, 258, 259
ปิลินทวัจฉะ 136, 137
ปุนัพพสุกะ (14), 94, 95,
96
ปูรณะ กัสสป 69, 70, 190
เปฏโกปเทสปกรณ์ (7)

พ
พหริการาม 151
พาราณสี 10, 200, 207,
201, 258

พิมพิสาร 32, 37, 82, 136,
209
พุทธโฆส, พระ 256, 260
โพธิราชกุมาร 207

ฟ
ฟาเหียน 50

ภ
ภัคคชนบท (21), 206
ภัททวติกะ 201
ภิงสกวัน 258
ภุมมชกะ (13), 84, 87,
158
เภสกลาวัน 206, 258, 259
โภคนคร 79

ม
มหาวัน (12), (24), 10, 12,
14, 41, 42, 43, 49,
50, 112, 163, 176,
188, 258
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
(7), (8), (10), 105
มหาปชาบดีโคตมี (18), 112,
113, 162, 166, 162
มหานันทา 50
มหาโมคคัลลานะ 6, 95, 96,
70, 190
มหากัสสปะ 74
มหาวีระ 70
มหาชนบท 206
มหานาม 196
มหามกุฏราชวิทยาลัย 252,
260
มหาวิหาร 262
มคธ (5), (13), 29, 31,
32, 37, 57, 69, 73,
74, 82, 94, 95, 100,
215, 258, 259, 262
มหิสสติ 79
มฤคทายวัน 207
มกุลบรรพต 258, 259
มโนรถปูรณี 256, 258
มักขลิ โคสาล 69, 70, 190
มัลละ(แคว้น) 50, 81, 82,
258
มัลลกษัตริย์ 81, 82
มัชฌิมชนบท 200
มัธยมประเทศ 200, 210
มัลลิกา 204, 235
มิลินทปัญหา (7)
เมตติยะ (13), 84, 87, 158

ย
ยมุนา 200

ร
รตนปัญญา, พระ 256

รักขิตวัน 201
ราหุล 216
ราชคฤห์ 24, 29, 57, 73, 79, 82, 90, 94, 130, 170, 179, 190, 208, 219, 258, 259
ราชบัณฑิตยสถาน (7)

ล
ลอนดอน 263
ลังกา 262
ลิจฉวี 14
โลลุทายี (13), (14), (15), (17), 58, 62, 63, 66, 67, 70, 71, 99, 100, 101, 113, 114, 115, 116, 117, 153, 168, 171, 212, 244
โลหกุมภีนรก (นรกขุมกระทะทองแดง 209

ว
วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา (9), 20, 25, 27, 33, 37, 38, 63, 72, 76, 102, 131, 152, 174, 181, 193, 210, 260, 257
วัชชี (12, (24), 9, 12, 21, 49, 50, 49 74, 104, 258, 259
วัดคุมุทา 49, 50
วัสสการพราหมณ์ 31
วังสะ(วัตสะ-Vatsa) 74, 79, 200, 207, 258
วิสาขา (14), 57, 99, 100, 101, 138, 239
วินัยมุข (9), (23), 25, 33, 45, 59, 72, 76, 78, 85, 108, 109, 131, 132, 134, 186, 210, 227, 260, 261, 262
วิปการาราม 258
วินยฎฐกถา 260
เวสาลี (11), (12), 9, 11, 12, 41, 43, 49, 50, 79, 104, 105, 112, 126, 163, 175 258, 259
เวรัญชา (11), 2, 5, 258
เวรัญชพราหมณ์ 3, 9
เวฬุวัน (13), (24), 258, 259, 73, 82, 83, 88, 92, 112, 117, 130, 139, 158, 170, 173, 184, 194, 215, 217, 231
เวฬุวคาม 259
เวภาระ 82
เวทิสา 79
เวปุลละ 82
เวทัพภาชาดก (19), 201
เวลัฏฐสีสะ (19), 186
เวสสภู 6

ศ
ศากยะ 148
ศากยบุตร 132, 148
ศากยวงศ์ 112, 234

ส
สยามรัฐ (7), (8)
สมุทททัตตะ 89
สมันตปาสาทิกา 178, 260
สมัญญาภิธานและสนธิ 252, 255
สังคีติกาจารย์ (5)
สังกัสสะ 10
สัญชัย เวลัฏฐบุตร 69, 70, 190
สักกะ 258, 259
สัตตรสวัคคีย์ 159, 160, 184, 204, 206, 212, 227, 228
สาคตะ (20), 202, 203
สาวัตถี (12), (16), (24), 56, 57, 58, 70, 73, 79, 95, 99, 100, 152, 169, 170, 171, 172, 173, 219, 220, 239, 183, 211, 259
สารีบุตร (5), 6, 8, 70, 95, 96, 105, 106, 173, 190
สาเกต (สาเหต มเหต) 56,

79. 105. 106. 118. 169. 170. 211
สาสนโสภณ. พระ 207
สิขี 6
สิทธัตถะ 80
สุทัน (11). 11. 13. 14. 15. 16. 20
สุทโธทนะ 112
สุทัตตะ 171
สุงสุมารคิระ 206. 207. 258
สุมังคลวิลาสินี 256
สุรัสวดี 209
สุชีพ ปุญญานุภาพ (8)
สุชพัฒน์ ทองเพ็ง (10)
เสยยสกะ (12). 57. 58
เสตัพเยยะ 79
โสเรยยะ 10
โสตถิวดี 200

ห
หัตถกะ 148

อ
อนาถบิณฑิกเศรษฐี 57. 172. 239
อนุรุทธะ (17). 152. 153
อเจลกะ(ชีเปลือย) 189. 190. 191
อมราภิรักขิต. พระ (อมรเกิด) 260. 261
อภัยคีรีวิหาร 262
อวันตี (24). 200. 201
อจิรวดี (24). 56. 204. 238
อชิตะ เกสกัมพล 69. 190
อโยธยา 57
อริฏฐะ 222
อัคคาฬวเจดีย์ 125. 151. 156. 162
อัมพติตถะ 201
อัสสชิ (14). 94. 95. 96
อันธวัน 116
อรรถกถาจารย์ 76. 78. 124. 218. 241
อาชีวก (13). 69. 71. 118. 190. 191
อานนท์ (19). (22). 9. 42. 106. 109. 111. 113. 141. 163. 191. 218. 234. 235. 236 257
อาฬวี (13). (17). 73. 74. 125. 155. 156. 259.
อารามิก. หมู่บ้าน 136
อิสิปตนมฤคทายวัน 207. 258
อิสิคิลิ 30. 82
อินเดีย 253. 260
อุเทน 207
อุบาลี (5). 24. 118. 217. 224. 228
อุปนันทะ (15). (16). (17). 118. 121. 212. 214. 242. 154. 155. 192. 193. 194. 195
อุทายี 58
อุบลวัณณา 21. 115. 116
อุปเสน วังคันตบุตร 127
อุรเวนี 79
อูธ 57

พระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา

เฉลิมพระเกียรติ ๗๒ พรรษา สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

เป็นหนังสือ ๑๘ เล่มชุด ประกอบด้วย

พระวินัยปิฎก	**จำนวน ๕ เล่ม**
พระสุตตันตปิฎก	**จำนวน ๑๒ เล่ม**
พระอภิธรรมปิฎก	**จำนวน ๒ เล่ม**

จัดทำเนื้อหาจากพระไตรปิฎกบาลี ๔๕ เล่ม ให้อ่านเข้าใจง่าย

ตามลำดับเล่ม หน้าต่อหน้า ตั้งแต่ต้นจนจบ

ผสมผสานทั้งสรุปความและเสริมคำอธิบาย

ทุกบททุกตอนมีระบบเนื้อหาให้ตรวจสอบและเทียบเคียงกับพระไตรปิฎกบาลีได้

ศูนย์ประสานงานและบริการจัดส่งทั่วประเทศ

โทรศัพท์ : (02)243-1842, (02)243-4066, (02)668-6700, (02)668-6701, (08)1627-9409

โทรสาร : (02)243-0638 Email : bodhinet@dictaphone.co.th

พิมพ์ที่

ห้างหุ้นส่วนจำกัด เจริญวิทย์การพิมพ์

โทรศัพท์ : (02)629-1237, (02)280-0346